

ספר

פניני משמר הלוי

ליקוטי פניני תורה ומוסר
עם אוצר ידיעות נכבדות במרחבי התורה

מלוקטים מאגרותיו של מורנו ורבנו
עמוד התורה ונזר החכמה

הנאון המופלא

רבי משה מרדכי הלוי שולזינגר זצוק"ל

בעל "משמר הלוי"

אור תורתנו הגדולה ובהירות השקפתו המהורה האירו שמי ארץ
והנחילים לרבים למעלה מארבעים שנה
עד כי באה השמש בצהרים בשב"ק פרשת ראה
לסדר "השמר לך פן תעזוב את הלוי"
ז"ך מנחם ציון תש"ע

נקבצו ובאו לדפוס ע"י זעירא דמן חבריא
עילאה גבר חסדו עלי
יוסף אליעזר באאמו"ר רבי צבי שליט"א אקער
ביתר עילית
סיון תשע"א

הערה חשובה

חלק מהפנינים המובאים בספר נמצאים יותר מפעם אחת בספרי רבנו, וכדי שלא להלאות את המעיין, לא צויין כי אם מקור אחד בלבד.

עוד יצויין כי כל הפנינים הועתקו מחדש מספרי רבנו, ואם תימצא סירכא וטעות, יתלו הדבר בעורכים.

ניתן להשיג את הספר

אצל הרבנית שולזינגר

השל"ה 18

זכרון מאיר - בני ברק

ואצל המו"ל

המגיד ממעזריטש 28/4

ביתר עילית

02-5802333

סדר ועימוד: ד"ר רב

02-5725225

לזכר עולם יהיה צדיק

בראש דפי הספר יוחק לזכרון עולם
זכרו המהור של מריה דהאי ספרא
צדיק מושל ביראת אלקים
נזר השקדנים וראש לחכמים
מרא דכולא תלמודא בבלאה ומערבאה
מסר נפשו להרבנות תורה ומוסר ועיקרי הדת
ועסק בנאמנות במפעלות חסדיו וצדקותיו הנשגבות

כבוד מורנו ורבנו הגדול

גאון הגאונים

רבי משה מרדכי הלוי שולזינגר זצוק"ל

בן הגאון השקדן רבי יצחק הלוי זצוק"ל

תורה תורה חגרי שק והתפלשי באפרים
אבל יחיד עשי לך ומספד תמרורים
אוי מי יתן לנו תמורתו כי לא הניח אחריו כמותו
וביום שעלתה נשמתו לגנוי מרומים
נטל עמו כל חמודות שבעולם והלך לו

זכותו הגדולה תעמוד לנו ולכל בית ישראל

ובמהרה יבוא בן דוד לבשרנו

כי נחם ה' ציון נחם כל חרבותיה

וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ה'

ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה

אמן כן יהי רצון

דברים אחדים

פינו מלא שירה ותהילה לאדון הכל ברוך הוא, שזיכנו ברוב חסדיו להביא לפני קהל בני התורה, שוחריה והוגיה בטהרה, את הספר הנחמד הזה, חכו ממתקים וכולו מחמדים, ובו יכול גדול ונכבד מאוצר חכמתו הגדולה של כבוד מורנו ורבנו **הגאון האדיר רבי משה מרדכי הלוי שולזינגר זצוק"ל**, לשמו ולזכרו הטהור תאות כל נפש.

החיבור הזה הינו ליקוט של מעט מזער מפניני תורתו ואוצרות מוסריו של רבנו זצוק"ל, רובם ככולם מליקטים מתוך אגרותיו הרבים, מאלו שכבר הדפיסם רבנו, וגם מאלו שעדיין בכת"י. וזאת למודעי! כי לא עלה במחשבה כלל להקיף ולהביא את כל הפנינים, אשר רבים המה עד למאוד, ובכל אחת ואחת מהם יש בה לימוד גדול, אם בידיעת התורה, ואם באוצרות חכמה ומוסר והשקפה טהורה. ואין ספק זה כי אם בבחינת "ללמד על הכלל כולו יצא". והאיש הנלבב החפץ להתרומם טפח וטפחיים בעמל התורה ועבודת השי"ת, ילמד ויעיין היטב בכל אגרותיו של רבנו זצ"ל, הנמצאים בספרי "פנינים ואגרות משמר הלוי", אז ישבע בצחצחות נפשו, וימצא לעצמו עונג ומתיקות עד בלי די.

במיוחד הדברים אמורים כלפי אוצר הידיעות הרבות בכל מרחבי התורה, הנשפכים כמים בכל מכתבי רבנו, ולא הובא כאן כי אם מעט מן המעט ממש, ורק דברים קצרים אשר באו בדרך קושיא ותירוץ, או מראה מקום וכדומה. כי מלבד מה שהשאיר רבנו אחריו ברכה מרובה את ספריו הרבים על מסכתות הש"ס (אשר מהם כמעט לא הבאנו מאומה), גם ספרי אגרותיו מלאים הם מזן אל זן באלפי ידיעות והערות מחכימות, עם מכתבי תורה ברצוא ושוב בכל מקצועות התורה, אשר כמדומה שהיה חד בדרא בזה, שהיה משיב באריכות נועם לכל שואליו מנער ועד זקן, ובכולם הראה את ידו הגדולה, הנטויה בגאונות מופלאה על פני מרחבי התורה כולה.

עוד יצויין כי לא שינינו מאומה מלשונו הזהב של רבנו זצ"ל, וגם רוב התיבות המודגשות הם ממה שהדגיש רבנו בעצמו במכתביו, ורק במקומות מועטים נוספו הדגשות שונות. כמו כן התיבות המוקטנות מעט ומסוגרים בסוגריים, הינם הוספות המלקט, אשר באו להבנת הענין שעליו נסוב מכתבו

של רבנו. אך מעבר לזה לא באו פנים חדשות לכאן, והמעייץ היקר יראה את עצמו כאילו בעל השמועה צוק"ל עומד לנגד עיניו, לאלפו וללמדו חכמה ובינה בתורת ה' ובעבודתו יתברך שמו.

בסוף הספר הובא מעט מפרקי תולדותיו וסיפור חייו של רבנו זצ"ל, מתוך דברים שפורסמו ברבים אחר הסתלקותו לגנוזי מרומים. ותשו"ח לכותבים הנכבדים שיחיו, שהואילו לעטר את הספר במאמריהם הנפלאים.

ספר זה יוצא לאור עולם בס"ד, בזכות עינם הטובה וסיועם ועזרתם של בני משפחת רבנו. ובראשם הרבנית אשת חבר תליט"א. ברכת תודה מיוחדת חב אני להם, על שהעמידו לפניי ברוב טובם את האגרות שבכת"י. במיוחד אודה לבניו החשובים ה"ה: הרה"ג רבי יצחק הלוי שליט"א שהודות לעצתו החילותי במלאכת הקודש, ובעידודו ובהכוונתו הנכונה הגעתי עד הלום; הרה"ג רבי בצלאל הלוי שליט"א שעיטר את הספר בדרשתו הנלהבת מליל שביעי של פסח השתא; והרה"ג רבי שלמה הלוי שליט"א שסייעני רבות במאור פנים, והאיר בחכמתו על תוכן הספר. יבורכו כולם בברכות שמים ממעל, לטוב להם כל הימים עד ביאת גוא"צ ועד בכלל.

עוד אברך בתודה את ידידי מזכה הרבים הרה"ג רבי מאיר לוי שליט"א שהיה לי לעזר רב בעבודת הקודש.

ויהי רצון מלפני השי"ת שלא תצא תקלה מתחת ידינו, ויהיו הדברים לחיזוק ולתועלת לעם התורה, ותעמוד לנו זכות הרבים וזכות רבנו הגדול צוק"ל, לטוב לנו כל הימים ברוחניות ובגשמיות אכ"ר.

תוכן הענינים

תורה ..... ט

א	כאשר ראינו אצל מרן הגרי"ז מברסק זיע"א שכל דקדוק הי' כבד משקל אצלו	ה	חכמות העולם הזה
ב	"להחיות עצמו עם אביי ורבא..."	ה	מודה על האמת
ג	מחאתו של מרן הברכת שמואל זיע"א	ו	הבושה והחרפה היא רק כשמנסים להצדיק את הטעות בדברים בלתי נכונים
ד	על מזונם של לומדי התורה ומקיימי המצוות	ז	אין שום דבר זולת האמת
ה	שיהא הלימוד תמיד בבחינת קוצר	ח	דיך עדיפא טפי מדידי
ו	עצה מהחזו"א לחידוש החשק בלימוד התורה	ט	מרן ה"חזון יחזקאל" זיע"א - "אינני יודע..."
ז	רפואה טובה ובדוקה לעורר שקידת התורה	י	"אל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע - שסופו להישמע..."
ח	מתוך מכתב הדרכה להצלחה בלימוד המסכת הנלמדת בישיבה	יא	לומר דבר שאין יודעים אותו - זו עבירה לומר מיד "שמעתי"
ט	המוחשבה המשולשת בעת הלימוד	יב	בבריסק לימודו לשאול שאלות כאלו לשונות אלו אינם שכיחים בבריסק
י	הדרכה לקנין בתורה הקדושה	יג	"תלמוד תורה כנגד כולם..."
יא	הדרכה ללימוד הבקיאות	יד	לראות כל דבר בפנים
יב	"ויפסיק לשאוף לקפוץ על גגות שלא שלו הם..."	יז	הקמת הישיבות - להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים
יג	שמירת סדרי הגשמיות מסייעת להתמדה כראוי	יח	גדולה תלמוד תורה מהצלת נפשות
יד	על דרך הלימוד ממרן הגרמ"מ עפשטיין זצוק"ל	יט	להחזיק בכל הכח במעוז שקידת התורה ולהתגבר על כל הפיתויים
טו	מרן הגר"י אברמסקי - יסוד ההצלחה בלימוד שלא להקשות מראשון לראשון התורה תחילתה חסד	כ	יטול את הספר בידו ויצא במחול
טז	עיקר השמחה הוא בהתגלות האמת לאמיתה	כא	"רוב [וי"ג: חוב] התורה לשמוח לאדם"
יח	להתעלם ולא לשים לב לכל הבלבולים	כב	היכי דמי "מלמד"?
יט	דרכו של היצה"ר להטפל אל העילויים המצוינים	כג	חובת הזהירות שלא ללמד דברים מוטעים
כ	סיפור הדרכה נפלא ממרן הגרי"ז זיע"א	כד	לא נתביישו לומר "לא שמענו"
כא	על ידי שקידת התורה עם מידות טובות מכהים את כח הגויים	כה	"שקמתי אם בישראל..."
כב	כשעוסקים בתורה אין למזיקים שום רשות וכח	כו	ההתמדה בתורה היא מעל הכל
כג	"עסוק בתורה ואני נלחם מלחמותיך..."	כז	את מי ראוי לכבד באמירת "אתה הראת"
כד	ידיעתם של חז"ל הקדושים בכל פרטי	כח	רק ההתחלות קשות
		כט	אין חטא שאינו מתכפר בלימוד התורה
		נ	להקדיש את כל עבודתו לשני נושאים עיקריים

משמר הלוי

תוכן הענינים

פניני

נא	נאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך	ס	"זה הגמרא של פלוני..."
נב	"והאר עינינו בתורתך"	סא	להודיע בכל מראה מקום מי הראנו זאת
נג	שיחת כשרי ישראל	סב	לייקר ולחבב כל דבור ודבור של תורה
נד	"ואתה מן המשוררים..."	סג	"הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן..."
נה	תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם	סד	שקידת התורה ותיקון המידות הם שני דברים הבאים כאחד
נו	"הזהרו באלהיה ובתורתו..."	סה	ללמוד בתשומת לב על כל תיבה ועל כל ענין
נז	רוח הקודש לדעת למה הרמב"ם כתב כך...	סו	"התקשרותו לתורה היא התכלית..."
נח	להעלות את השאלות והספיקות על שולחן מלכים	סז	הבו גודל לרבי שבתי פרנקל זצ"ל
נט	טובת נשמתו של הנפטר	סח	מכתב אהבה של תורה

אמונה והשקפה.....מד.

סט	ביאור ה"משך חכמה" מהו "מרוב כל" בעניני אמונה והשקפה ופירושי פסוקים צריך מאד להיזהר	צא	עוד דברים נוראים בענין הנ"ל
ע	"יותר מכל אשר אלמדוהו..."	צב	"הותרה הרצועה..."
עא	"אחכה לו בכל יום שיבוא..."	צג	על קירוב רחוקים
עב	היהודים יש להם ספר "חובות הלבבות" עם "שער הבטחון"	צד	עדיף לנו וטוב לנו לומר שאיננו מבינים
עג	כל גדולי הדורות כבר עמדו על הכל עצה נפלאה ממרן החפץ חיים זיע"א לחיזוק האמונה	צה	"איננו יודעים ואיננו מבינים..."
עד	אין לנו אלא דברי החפץ חיים זיע"א "עמדו בחזקתכם..."	צו	חרובי קרתא ולא נטורי קרתא
עה	"שבטך ומשענתך המה ינחמוני..."	צז	על העיון בזמננו בספרים "זכרון יעקב" "השבת תובעת..."
עו	הנחמה הגדולה ביותר לשונו הנורא של הרמב"ם במסכת מקואות	צח	"והי" כאשר תריד..."
עז	אין זה "חילול השם" אלא "קידוש השם"	צט	יהיו כאלו ויהיו כאלו
עח	החנופה והרשעות צועדים בראש הגדולים לא היו מתווכחים	ק	קולם מתלכדים ב"הי כבוד ה' לעולם..."
עט	"לא עבדין הכי..."	קא	הביאור הנכון על כוחה של רחל אמנו ללמד סנגוריא על עם ישראל
פ	על קלקלתם של "השבועונים" למיניהם על סגנון ההרצאות הקלוקלות בימינו עוד בענין הנ"ל	קב	חובתנו ללמד את הפשט האמיתי והפשוט בלי להכניס כוונות זרות בדברי חז"ל
פא	על מידת הסכמתם של גדולי ישראל לארגונים או להרצאות וכדו'	קג	הפשוט בלי להכניס כוונות זרות בדברי חז"ל
פב	סיום הסימן שבו מעורר רבנו על כל הנ"ל	קד	כל אהבת הבן של יעקב אבינו היא רק אהבת ה'...
פג	"והיה מחננו קדוש"	קה	ביאורו של המהר"ל זיע"א מדוע לא קרא יוסף קריאת שמע
פד		קו	עוד בענין הנ"ל מהשפת אמת זיע"א
פה		קז	אין המצוה מפני הטעם אלא הטעם מפני המצוה
פו		קח	אין להסתמך ולקבוע הלכה על פי סיפורים שאינם מוסמכים
פז		קט	מהחזו"א על כתבי יד שאינם במסורת
פח		קי	"ותשחת הארץ לפני האלקים..."
פט		קיא	והמשכיל בעת ההיא ידום

מוסר ומידות ..... סח

קלב	עצה איך להנצל מכעס והקפדה על הילדים בבית	קיב	"יהודים רותחים..."
קלב	אל תאמין בעצמך עד יום מותך	קיג	ומה תקות אנוש רימה ליטול מהעוה"ז כבוד המדומה
קלג	עוד בענין הנ"ל	קיד	ללמוד ולשנן היטב את הפרק הראשון במסילת ישרים
קלד	לשון קדשו של המאירי בענין הנ"ל	קטו	"מסילת ישרים"
קלה	סיפור נורא מהגר"ח שמואלביץ זצוק"ל בענין הנ"ל	קטז	מי צריך ללמוד מוסר
קלו	סיפור נורא ומאלף מהחזו"א על קדושת ישראל	קיו	העולם הזה הוא עולם התמורות
קלז	החסד הנעלה ביותר...	קיח	הפוקחים עיניים עיוורת
קלח	"אי אפשר שתשכון בלב אחד גם אהבת עוה"ז וגם אהבת עוה"ב"	קיט	הגאווה היא טפשות ואין חכמה כענוה
קלט	"דהתם - קאימנא..."	קכ	חוצפה "יסגי" מלשון "מספיק"
קמ	היום האחרון בימי חיך	קכא	הקדושה ממעטת את ההרגשה בדרישת החומר
קמא	על מגרעותיהם של "ערבי נשים" וכדו'	קכב	זהירותו הנוראה של מרן הגרי"ז זיע"א בצערה של אלמנה
קמב	עוד בענין הנ"ל	קכג	אין שייך להתנות עם אלמנה
קמג	היכי דמי "פרושים"?"...	קכד	לשמור על הוראות הרופאים
קמד	"שכל מי שהוא נבהל להון חסר יבואנו..."	קכה	"בנים אתם לה' אלקיכם" - מכתב תנחומים
קמה	ללא כבוד וללא פרסום	קכו	אין לרבות במריירות בימים הקדושים ואין להתאונן על נפש יקרה
קמו	על דרגת התוארים בזמננו	קכז	מתוך מכתב מוסר והדרכה
קמז	מורא הגרעק"א - מעודי לא קראתי לאדם תלמיד	קכח	תיקון המידות בעמל התורה הקדושה
קמח	דברי תוכחה	קכט	סיפור מפליא על חמיו הגאון רבי שלמה כהן זצ"ל
קמט	הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם	קל	"אי קונין של רחל נראה לו..."
קנ	להינצל מפורענות		

על גדולי ישראל ..... פח

קנט	הלכה כמוותו בכל מקום	קנא	עצתו היתה כאשר ישאל איש בדבר האלוקים
קס	"עם החזון איש לא מתווכחים..."	קנב	פחד ה' הנורא של רבנו מבריסק זיע"א
קסא	איך יכול אני לכתוב "ידידי"	קנג	רוח קדשו של מורנא החפץ חיים זיע"א
קסב	כל יומא שמעתתי' בפומין בבי מדרשא המעיין בספריו מקבל חשק רב ללמוד	קנד	על הגאון רבי שמחה זליג זצוק"ל הדיין דבריסק
קסג	על תורתו של מרן הגר"מ שולמן זצוק"ל	קנה	מרן הגרי"ז זצוק"ל על הגאון מקו"ז יגלוב זצוק"ל
קסד	על המשגיח הגה"צ רבי משה טוקצינסקי זצ"ל	קנו	משכיל אל דל - על מרן הגר"ח זיע"א
קסו	על הגאון הצדיק רבי יוסף ליס זצוק"ל	קנז	משכיל אל דל - על מרן החזו"א זיע"א
קסז	על הספר "יוסף דעת" מהגה"צ רבי יוסף ליס זצוק"ל	קנח	"אין בודקין מן המזבח ולמעלה..."

משמר הלוי

תוכן הענינים

פניני

קפ	על הספר "שיעורי רבנו משולם דוד הלוי"	קסח	כבוד שמים של הגאון רבי פינחס עפשטיין זצוק"ל
קפא	על שמו של רבנו אליהו חיים מייזל זיע"א	קסט	וינהלם בנחת וברחמים גדולים וכבוד
קפב	על הדפסת חידו"ת מהגאון רבי שמואל דוד הכהן מונק זצ"ל	קע	על הגה"צ רבי אליהו דושניצר זצוק"ל
קפג	על הגאון רבי שמעון משה דיסקין זצוק"ל	קעא	רגשי קודש מגדולתו של הגה"ק מוהרי"מ הכהן הולנדר זצוק"ל הי"ד
קפד	מיהו גדול אמיתי בתורה	קעב	על האדמו"ר ה"מקור ברון" זצוק"ל
קפה	על שושלת בית בריסק	קעג	על הגאון רבי מרדכי גיפטר זצוק"ל
קפו	על הרבנות בטשעבין	קעד	על אחיו הגאון רבי שמואל הלוי זצ"ל
קפז	קדושתם של גאוני ליטא	קעה	על הגאון הצדיק רבי שאול ברזם זצוק"ל
קפח	סיפור נפלא על הספר "גבורות שמונים"	קעו	"את כל נפשי אני חייב לו..."
קפט	בענין "מופתים"	קעז	על הגאון רבי ישעי' זאב וינוגרד זצוק"ל
קצ	שקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלקינו	קעה	על הגאון רבי יששכר מאיר זצוק"ל
קצא	סיפורים בענין גורל הגר"א	קעט	על כ"ק הגאון גאב"ד מאקאווא זצוק"ל

שונות קח

רב	אינני מתבייש כלל וכלל	קצב	על מקור השם "משה מרדכי"
רג	התוארים אינם מזיזים אותי כלל	קצג	על משמעות שם המשפחה "שולזינגר"
רד	לא תחמול ולא תכסה עליו	קצד	"וכתבתיו עוד בילדותי..."
רה	עבודת הלויים	קצה	כי איננו כותב לא להרוגאצ'ובר ולא להגרר"ע
רו	מה נקרא "ספק" שיש להציעו בפני גדולים	קצו	"נפש כמהה צמאה לדעת ולהבין..."
רז	על מה שנהגו הגדולים ללוות לצרכי צדקה	קצז	לבי אומר לי...
רח	לא דיברנו על "חמץ..."	קצח	ובס"ד לא אבוא
רט	אולי ראיה מן העיכובים שזה טוב מאוד	קצט	"ולמדתי שם בס"ד בין בדיקה לבדיקה..."
רי	שיתן השי"ת חן החיבור בעיני הלומדים	ר	"בהמתנה אצל רופא שינים..."
ריא	על שם הספר "שלמי שרה"	רא	"בהמתנה לצילום..."

אוצר ידיעות קיד

ריב	חפץ המוחזק אצל אחד מדין הממוע"ה אם חשיב "לכם"	ריז	רש"י מפרש בכמה מקומות בברכות את מה שמופיע פעם ראשונה בש"ס
ריג	על פירושי הקדמונים שבדפוס וילנא	ריח	המקיים מצוה באופן המועיל בדיעבד אם יועיל לו לקיימה שוב לכתחילה
ריד	פירוש אחר ל"אחריות טעות סופר"	ריט	בענין אמירת תהילים כלימוד נגעים ואהלות
רטו	מדוע קודם "חלבו" ל"דמו" בלשון הפסוקים והגמרא	רכ	פירוש תיבת "כגון"
רטז	בעוה"ב מזכירין לאדם מה שלמד כאן בעוה"ז	רכא	אם שמן של נס כשר למנורה

משמר הלוי

תוכן הענינים

פניני

רכב	אם העולה לתורה יכול להוציא בברכתו את מי שלא בירך ברכת התורה	רנא	ברתת ובזיע - מהו "בזיע"
רכג	אם מורבין בשמחה באדר ראשון	רנב	ברכת המינים מוזכרת במדרש קודם זמן תקנתה
רכד	דמעות של יראת שמים	רנג	מקור לביאור ברמב"ם שכתב - המלבין פני "אדם כשר" וכו'
רכה	נוטריקון מהגר"א על תיבת "עשיר"	רנד	כן נהגו לעטר מכתב בפסוק טוב מהפרשה
רכו	המודר הנאה מחבירו אם מותר לו ליהנות מקולו הערב בתפילתו כש"ץ	רנה	הידור או מורא
רכז	התאריך של חג הסוכות ברמב"ם	רנו	על מקור המאמר "צדיקים מאי דעבדין הכא עבדין התם"
רכח	מהחזו"א על טעמא דקרא	רנז	ביאור נחמד לחלק בין פרשת ציצית לפרשיות של ריבית ומשקלות
רכט	ביאור הבקשה "בנה ביתך כבתחילה"	רנח	ציצית וריבית סמוכים זה לזה מפני החרוז
רל	האוכל ביוה"כ אם מברך לפניו ולאחריה	רנט	"שובע שמחות"
רלא	אם בעי עירוב תבשילין להצעת המיטות מיו"ט לשבת	רס	האם מותר להקריב שלמים בי"ב אדר בבית שני וכן בח' תשרי
רלב	מצינו שתוס' מקדימים להביא מן המסכת המאוחרת לפני המסכת המוקדמת	רסא	אם מביא קדשים לבית הפסול הוא איסור דאורייתא
רלג	איך אמרו השבטים את שם אביהם כשאמרו "שמע ישראל"	רסב	בענין עלי' לרגל במשכן שילה
רלד	במנהגם של צאצאי החת"ס זיע"א שלא לקרוא "אבא" או "סבא" אלא "רבי"	רסג	אם מנחת העומר באה גם ממניי השעורים
רלה	האם שבעים שרי אומות העולם הוא מספר קבוע	רסד	הערה בספר החינוך במצות אהבת ישראל
רלו	על ענין נשיקת היד אחרי נגיעת המזוזה	רסה	ההורג להמחוייב כיפה אם מיקרי שהרג גברא קטילא
רלז	היכן מוזכר יציאת מצרים במזוזה	רסו	אם ההורג בשגגה בשבת גולה
רלח	איך הדין בשוחט לשם שְׁלָם	רסז	מ"מ במנחת חינוך לגבי קיום מצוה בחש"ו
רלט	אם שיטת התוס' נחשבת לדעת יחידאה	רסח	אם ספק צורך מצוה מיקרי צורך היום להתיר מלאכה ביו"ט
רמ	יש בתוס' שאומרים דבר בלי להמשיך שהוא מבואר בגמרא	רסט	מתי התחילו ענני הכבוד במדבר
רמא	אם יש ראי' להברה הספרדית מהגמ' בברכות דף ט"ו ע"ב	רע	בענין מינוי בקרבן פסח אם בעי קנין
רמב	סיום מסכת הוא עת רצון	רעא	מה היה כתוב בס"ת שבזרועו של המלך
רמג	על צואתו של רבי יהודה החסיד שלא ייקראו צאצאיו בשמות "יהודה" או "שמואל"	רעב	אם בני קטורה חייבין בפריעה
רמד	בענין גזל שינה	רעג	מקורו של הרמב"ם שאין עיר מקלט נעשית עיר הנדחת
רמה	אם אפשר לומר קדושה לפני ברכת התורה	רעד	על מחוסר אבר בעוף שפסול להקרבה
רמו	מדוע שאל יצחק רק ביום השלישי "ואי' השה לעולה"	רעה	חבורי האחרונים על מסכת נדרים
רמז	ממון החזון יחזקאל זיע"א בענין הנ"ל	רעו	חיבורי האחרונים על מסכת סוטה
רמח	"ואי' השה לעולה" - מדוע דווקא "שה"	רעז	אם גם כהנים כתבו גט לנשותיהם כשיצאו למלחמת בית דוד
רמט	"מי שענה לאברהם אבינו בהר המור" הוא יעננו"	רעח	אם יש גזירות בדאורייתא
רנ	מהו "אפרו של יצחק"		

משמר הלוי

תוכן הענינים

פניני

רעט	הכף והמחתה הם "כלי הקטורת" ולא "כלי מזבח הקטורת"	שט	מדוע לא נזכר במשנה בזבחים שאשה פסולה לעבודה
רפ	עוד בענין הכף והמחתה של מזבח הקטורת	שי	אם חל פסול פיגול בקדשי עכו"ם
רפא	אם גם במשכן נאמר הדין של מזבח שנעקר מקטירין קטורת במקומו	שיא	בתהילים - אז יעלו על מזבחך פרים, למה הזכיר רק "פרים"
רפב	מקור ברמב"ם שנדה הוי ערוה	שיב	בענין הקורא לאברהם אברם
רפג	"בל" יראה ו"בל" ימצא	שיג	בטעמו של מרן הגרי"ז שהי' עולה כל השנה למפטיר וביוה"כ ללוי
רפד	ביומו תתן שכרו	שיד	טרדת רבותינו בהכנות לנישואי בתם
רפה	אם דין מורא מקדש בהר הבית הוא מן התורה	שטו	ביאור "זאת תורת" האמור בפרשת הקרבנות
רפו	לשון האבני נזר על ימי ערב פסח	שטז	בגדר סימני טהרה שבבהמות ודגים
רפז	על הספר "הר המוריה"	שיז	שאלה בהבנת הרמב"ן שכתב שבימות המשיח נדע דברי מי קיימים
רפח	בגדר "קרא אסמכתא בעלמא"	שיח	אם בעינן וידוי בפה דווקא
רפט	זבח רשעים תועבה על מבטל מצות עשה	שיט	על איגרת תימן
רצ	היכן הי' בית מדרשו של שם ושל עבר	שכ	דצ"ך עד"ש באח"ב
רצא	אם הלויים היו "אומרים" את השיר או "משוררים" בניגון	שכא	אם שייך קידוש רגלים בלי ידיים
רצב	בענין "ולא אריח בריח ניוחכם" אחר שנצטוו כבר על בנין ביהמ"ק	שכב	בהא דביוה"כ"פ אין לשטן רשות לקטרג
רצג	אם החמשה דברים שחסרו בבית שני יחזרו בבית השלישי	שכג	סדר הפרקים ברמב"ם הלכות עבודת יום הכפורים
רצד	שאלה על מה שהצומות ייהפכו למועדים או לימים טובים	שכד	בענין נסיעה לחו"ל לטיול
רצה	דין נזירות חדשה	שכה	"הייתי שמח יותר..."
רצו	"מקרא" בכורים או "וידוי" בכורים	שכו	האם יש דין השבת אבידה להקדש
רצז	בדין יום או יומיים בעבד כנעני כששחררו אחר שהכהו	שכז	על דברי רבנו חיים כהן בתוס' כתובות ק"ג ע"א שהי' מטמא לרבו רבנו תם
רצח	תירוצו של מרן הגרי"ז זיע"א איך הותרו מהמון של ז' באדר	שכח	בביאור הערבון שנטל יעקב אבינו משמו של אליהו הנביא
רצט	בדברי מרן הגרי"ז שלא נאמר בחז"ל שלעתיד לבוא תחזור העבודה לבכורים	שכט	מקור הענין שלא לשלב את אצבעות שתי הידיים
ש	בענין כפרת יום הכפורים על עבדים כנענים	של	"הטבעת בתרמית רגלי בת ענמית"
שא	"אל תשימנו לשיחה בפי הבריות..."	שלא	"כל מי שהוא בטבע אנושי לא יימלט שיטעה..."
שב	האם יצחק ויעקב נקראו אב המון גויים	שלב	מקור ברמב"ם שענין מזיק הוא איסור מן התורה
שג	מי נקרא "יהודי"?	שלג	בביאור דברי הגמרא "לעולם יהא אדם ענוותן כהלל ולא קפדן כשמאי"
שד	בגדר הילפותא של "וי"ו מוסיף על ענין ראשון"	שלד	מקומה של מסכת עבודה זרה
שה	פירוש התיבות "ואף הוא" בחז"ל	שלה	מאי נפקא מינה במחלוקת הראשונים במנין המצוות
שו	שאפשר להוסיף על העזרה רק בשטח הר הבית	שלו	אם "הרי הוא שלך" הוא לשון של הקנאה
שז	לענין מה נאמר "עתידה ירושלים שתתפשט לכל ארץ ישראל"	שלוז	על שיווי שמותיהם של אבי החתן ואבי הכלה
שח	סגולה ליראת שמים...		

מאמר האמונה בביאת המשיח . . . . . קעז

מאמר תחיית המתים . . . . . ריד

כדרבונות וכמסמרות נטועים . . . . . רכט

הרה"ג רבי בצלאל הלוי שולזינגר שליט"א

תולדות רבנו ותיאור מסע ההלויה . . . . . רנב

אלון בכות - מאמר זיכרון . . . . . רעא

אחת לשבעים שנה . . . . . עדר

הרה"ג רבי אברהם ישעי' ברגמן שליט"א

תורה

א

כאשר ראינו אצל מרן הגרי"ז מבריסק זיע"א שכל דקדוק הי' כבד משקל אצלו

הנני רושם בס"ד שאלות נחמדות במסכת ברכות מסדר הלימוד דהדף היומי בעזהשי"ת, יתכן שיש כאן דברים שכבר כתבתי לידיד נפשי שליט"א ואינני זוכר, עכ"פ אם תהי' הזדמנות להציע לפני הוד כבוד מרנא ורבנא שליט"א, הלא יהי' לנו רווחים עצומים מזה. ולא אכחד כי יש כאן דברים שיכולים להביא לידי גיחוך, אבל חז"ל הקדושים אמרו בנדה כ"ג שכל כך הביאו לידי גיחוך ולא גיחך, מפני שלהאנשים הגדולים כענקים המכירים ויודעים בבירור את עוצם קדושת כל אות ואות מתורתנו הקדושה, שבכתב ושבעל פה, כל דקדוק קל - אינם מגחכים ממנו, אלא רם ונשא הוא בעיניהם, כאשר ראינו אצל מרן הגרי"ז מבריסק זיע"א, שכל דקדוק הי' כבד משקל אצלו, ואם שגיתי ה' הטוב יכפר בעדי, ויאיר עינינו במאור תורתו הקדושה והטהורה.

(נרות שלמה ריש סימן א).

ב

"להחיות עצמו עם אביי ורבא..."

לפני ארבעים שנה, אור לר"ח אייר תשי"ט, נכנס בחור ישיבה אחד¹ לכבוד מרן הגאב"ד דטשעביץ זצוק"ל בביתו בירושלים עיה"ק, וביקש ברכה לקראת התחלת זמן הלימודים של הקיץ למחרת היום.

רבנו זצוק"ל הרים את עינו הטהורות הקדושות הרחמניות, והסתכל בבחור הנ"ל, ואמר שתי מילים בלבד בטון של התעוררות ורגש:

"נאר בשמחה"!!! [במבטאו הקדוש: נור בשמחה!... = "רק בשמחה"!!!]

וישאל הבחור הנ"ל: "וי אזוי מאכט מען דאס?!... [איך עושים את זה?!...]

והשיב רבנו זצוק"ל בניגון מיוחד במינו [אשר אי אפשר למסרו בכתב]:

1. הלא הוא רבנו זצ"ל, כידוע.

"מי זאך מחיי' מיט אביי ורבא"!!! [מחיייה את עצמו עם אביי ורבא!...] עד כאן דבריו הקדושים.

ופירושים וביאורים מיותרים.

אשרי המשים דברים קדושים אלו על לבו, ומתחמם לאורם, ומקיימם בסייעתא דשמיא המיוחדת למי שיש בו יראת שמים וטהרת הלב. (משמר הלוי סוכה, עמ' תמד).

ג

מחאתו של מרן הברכת שמואל זיע"א

הסיפור הוא שהיתה אסיפה של גדולים זצוק"ל בפולין, ואמר אחד הגדולים זיע"א תוך כדי דרשתו: התורה היא החמצן [=אוקסגניום] של החיים! ומיד התרומם ממקומו מרן הגאון הקדוש ה"ברכת שמואל" זצוק"ל והכריז בקול גדול: אני מוחה!... [איך פרוטעסטיר!...] התורה איננה החמצן של החיים! אלא התורה היא **היא החיים!**

פירוש המילות: שאם אתה אומר שהתורה היא החמצן של החיים, הרי אתה אומר שיש חיים, והתורה היא חמצן המחיי' את החיים הללו.

וזה אינו! אלא התורה היא היא החיים!

והוא נורא מאד! אשרינו מה טוב חלקנו! (סימא בביתא סי' שס).

ד

על מזונם של לומדי התורה ומקיימי המצוות

נוסף על הח"ח זיע"א ב"שמירת הלשון" שער התבונה, שנדפס בחוברת "עץ חיים למחזיקים בה", יש עוד לשון עוד יותר חזקה בסוף קונטרס "שפת תמים", שנדפסה שם (בעמ' 88) "השמטה שייך לסוף פ"ה של שער התורה" [ובהח"ח החדשים המנוקדים הכניסוה למקומה בשמירת הלשון סוף עמוד ר"ו], וזה לשון קדשו שם: "... כי הקב"ה, שהוא אלוקי עולם ומכין מזון לכל בוראיו, כמה דכתיב נותן לחם לכל בשר, האם ימנע מזון מהאדם ח"ו בעבור שהוא לומד תורתו ומקיים מצוותיו? אוי ואבוי למי שחושב כזאת על בורא עולם יתברך". ואשרינו שזכינו לכך!...

(נרות שלמה סי' קכב).

ה

שיהא הלימוד תמיד בבחינת קוצר

ומה שאתה מזמין דברי חיזוק, הנה הכל צריכין לחיזוק, ובברכות ל"ב ב' אמרו שארבעה צריכים חיזוק, וכתב רש"י שיתחזק בהם תמיד בכל כחו, וראשון להם ד"ת, וכל ימיו בעמוד והחזר קאי, וכבר כתבתי לך, כמדומה בשנה שעברה, שמה טוב להיות רגיל בספר "שמירת הלשון" שער התורה, וב"נפש החיים" שער ד', ובאגרות החזו"א בב' החלקים, בעיקר במדור "תורה", ועכשיו בחדשי הקיץ העת והעונה ללמוד ב"רוח חיים" על פרקי אבות למאור הגולה רבנו חיים מולוז'ין זי"ע ועכ"א. ואני הקטן מחזק ומעודד את עצמי תמיד בדבריו הקדושים של אדוננו ה"אור שמח" זיע"א בספרו "משך חכמה" פ' ויקרא, המועתקים בתחילת ההקדמה לספר "תורת זאב", להיות תמיד בבחינת קוצר, שנהנה כבר מהלימוד של עכשיו, שזוהי כל תכליתו, לא תכלית שלאחר זמן, דאז הוי הלימוד רק בחינת זריעה בדמעה, אלא שיהי' קצירה ברננה, וכמה גדול כח הדברים הקדושים הללו להכניס בלב שלהבת קודש לשקידת התורה הקדושה, אשר היא לנו העוז והאורה.

(סימא בביתא ס' קז).

ו

עצה מהחזו"א לחידוש החשק בלימוד התורה

וראוי מאד לסגל לעצמו מה שלמדנו מאגרות חזו"א ח"א ס' ד' שיהי' לו ריבוי שיעורים ביום, שבכל פעם יתחלף ויתחדש החשק, והיא עצה נפלאה.

(סימא בביתא ס' קז).

ז

רפואה טובה ובדוקה לעורר שקידת התורה

ומנסינוי אכתוב לך כי אין לך רפואה טובה ובדוקה לעורר שקידת התורה בחשק רב ובשמחה עצומה, כמו העיון בנפש החיים שער ד', אשר כולו מחמדים וממתקים, וביותר עיי"ש בפרק ל"ג ואחריו בפרק האחרון ל"ד, וכשיהי' שגור על לשונך, זה יהי' למלהיב הלב והנפש בשמחה, דוק ותשכח, והוסף לזה שמירת הלשון להח"ח שער התורה.

(משמה"ל ברכות ס' פח מכתב לג).

ח

מתוך מכתב הדרכה להצלחה בלימוד המסכת הנלמדת בישיבה

הנני בזה לכתוב לך את הרגשתי כי קיץ זה שאנו עומדים בו, שלומדים בו את מסכת קידושין, והוא מסוגל מאד לעלי' והצלחה כבירה בלימוד, והנני להציע כמה ענינים:

(א) ללמוד הרבה פעמים את המסכת "למיגרס", דהיינו בהתחלה גמרא עם רש"י בלבד, הרבה פעמים עד שיהי' שגור, ואח"כ גם תוס', שילך בקלות אחרי שיועד היטב היטב את השקלא וטריא.

(ב) אפשר ללמוד את כל הרא"ש והרי"ף והר"ן כמה פעמים, ולרכוש עי"ז המון המון ידיעות, ועי"ז יבלעו עניני המסכת בדמך.

(ג) אני חוזר ומציע: לפחות שעה ביום - יחד עם החברותא שלך - ללמוד בקיאות, דהיינו למיגרס גמרא ורש"י, בתחילה המסכתות הקטנות בסדר מועד, ואח"כ היותר גדולות.

(ד) רמב"ם הל' אישות! לפחות עשרים דקות ביום, ללמוד ולחזור וללמוד, ואפשר להספיק כך לחזור כמה פעמים, וחוזר חלילה, ותראה אז נפלאות ממש, שתרגיש בעצמך שנהפכת לאיש אחר ממש, למעליותא נשגבה, ע"י כך! והוא בדוק ומנוסה, טעמו וראו!...

(ה) אבני מילואים! לעיין כל יום קצת באיזה ענין שאתה עומד בו בקידושין ב"אבני מילואים" השייך לזה, ויאורו עיניך, ויפתח לבך בשמחה עצומה.

(ו) שנים מקרא ואחד תרגום ורש"י על פרשת השבוע.

(ז) נ"ך! להתרגל כל יום להגיד כמה פרקים בנ"ך ורש"י.

(ח) לנצל היטב את הסדר של מוסר, לא סתם מכל הבא ביד, אלא ללמוד על הסדר [וחוזר חלילה] "מסילת ישרים", ו"שערי תשובה", ואח"כ "חובות הלבבות" משער הבחינה ואילך.

... רצוי לעשות סדר קבוע ללמוד על הסדר "חיי אדם", והמשך יבוא בעזה"י ודו"ק היטב בזה.

אפילו אם תנהג רק בחלק מהסעיפים הנ"ל, כבר תרגיש שמחה עצומה שתמלא את כל חדרי ליבך. "ודע לפני מי אתה עמל"! [עי' ב"רוח חיים" על משנה זו בפרקי אבות, זי"ע ועכי"א].

(סימא בביתא ס' רפא).

ט

המחשבה המשולשת בעת הלימוד

צריך לקבוע בלב מסמרות כיתד בל תמוט שכל עבודת הקדש הנשגבה של לימוד תורתנו הקדושה היא כעבודת העבד לרבו, ואין אנו בני חורין ליפטר ממנה, ואפילו שאין מרגישים בהתחלה מתיקות ונועם, מכל מקום אין הדבר תלוי בנו להתרפות ולהתרשל - וסוף העונג לבוא, והאי "סוף" איננו לאחר זמן, אלא בכל לימוד ולימוד, על דרך שכתב זקנך הקדוש ב"נפש החיים" בענין מתוך שלא לשמה בא לשמה, שהוא בכל לימוד.

וצריך להתיישב ליד הגמרא במחשבה [המפורסמת בספר "אהבת חסד" להח"ח זיע"א, בשם גאון אחד] המשולשת: א. שזהו דף הגמרא היחיד או פרק משניות היחיד שלפני. ב. שהיום הוא היום היחיד שלפני. ג. ושאיני היהודי היחיד שעלי מסתכל היושב בשמים.

(שלמי שרה ס' יט).

,

הדרכה לקנין בתורה הקדושה

... ולהתרגל בלימוד גמרא ורש"י, להבין הפשט הפשוט, ולעיין קצת בתוס' במקום הנצרך לפשט. רצוי לקבוע לימוד זה במסכת שני' - לא זו הנלמדת בישיבה - וכן בחצי השני של המסכת הנלמדת בישיבה, שעפ"י רוב אין מגיעים לשם, ולחזור לימוד זה כמה פעמים, ובכל חזרה נוספת מרגישים שהדף גמרא יותר ויותר קנוי אצל הלומד, וככה אפשר ללמוד הרבה מסכתות ולחזור עליהן להיותן קנין חזק ביד הלומד, ולצרף לזה גם לימוד הרא"ש.

(שלמי שרה ס' יט).

יא

הדרכה ללימוד הבקיאות

בענין לימוד הבקיאות - הכל לפי מה שהוא אדם, ומי שמסוגל לקיים "ספי לי כתורא" - כל המרבה הרי זה משובח, והעיקר לחזור הרבה שוב ושוב, עד שנהיים

דברי הגמרא שגורים בפה, ושוב עולה החזרה בנקל ובמהירות, ועי"ז נהי' מקושר להגמרא ודבוק באהבתה כתרי רעין דלא מתפרשין.

ואחרי שדברי הגמרא שגורים בפה והלומד הוא בן-בית בכל מרחב הסוגיא - הלימוד בדברי התוס' יותר קל להשיג והמתיקות כדבש. (שלמי שרה סי' כ).

יב

"ויפסיק לשאוף לקפוץ על גגות שלא שלו הם..."

אסור לרצות להתאמץ יותר ממה שמסוגל, כי א"א להצליח כך, ואז נשבר ח"ו.

צריך ללמוד כמו שיכול, וכשמתעייף צריך לנוח היטב, ואח"כ לחזור וללמוד. והעיקר שבזמן הלימוד לא לדבר דברים בטלים, ולא להפסיק מדברי תורה לשיחה בטלה, כך שמה שבכוחו ללמוד יהי' בשלימות, ועי"ז יהי' מלא שמחה ועונג עד בלי די, ויפסיק לשאוף לקפוץ על גגות שלא שלו הם. (שלמי שרה סי' כא).

יג

שמירת סדרי הגשמיות מסייעת להתמדה כראוי

ויחד עם כל זה בודאי הנך שוקד על שמירת הבריאות, אכילה ושינה ומנוחה כראוי, אשר גם אלו הן ממעלות וסגולות המתמיד האמיתי, כי שמירת סדרי הגשמיות על מכונן, מסייעת וגורמת לשמירת סדרי הלימוד תמידין כסדרן. (משמה"ל ברכות סי' פח מכתב כד).

יד

על דרך הלימוד ממרן הגרמ"מ עפשטיין זצוק"ל

... כמבואר בהקדמת הספר "לבוש מרדכי" על מסכת בבא קמא של מרן הגאון רבי משה מרדכי עפשטיין זצוק"ל, ראש ישיבת סלבודקא שבליטא, אשר כתב (בשנת תרס"א) לאמור: הישיבה הגדולה והמפוארה, מתיבתא רבתי דסלאבאדקא, אשר נוסדה זה כתשע עשרה שנה (תרמ"ב) ברוח ודעת אדמו"ר גאון וקדוש ישראל מאור הגולה צדיק יסוד עולם רבי ישראל סאלאנטער זצוק"ל, אשר מצויינה היא ת"ל ברוח התורה השורר בה, מלבד השקידה הנפלאה אשר ישקדו בה הבחורים היקרים, ישקדו על התורה יומם ולילה, עוד זאת סדר הלימוד השורר בה הוא בדרך נפלא ת"ל, כי יש לימוד ויש לימוד, מצינו אשר אמרו חז"ל בקידושין (דף מ"ט) כי תלמיד

ששואלים אותו דבר הלכה במסכת אחת ואפילו במסכת כלה ויודע להשיב נקרא תלמיד חכם, וכנגד זה אמרו בברכות (דף מ"ז) כי רמי בר חמא לא רצה לצרף אחד לזימון, שלמד ספרא וספרי והלכתא, בחושבו אותו לעם הארץ, יען שלא שימש תלמידי חכמים. כמה ההרחק גדול! זה למד מסכת אחת ונקרא תלמיד חכם, וזה למד כל הש"ס ונקרא עם הארץ!

ועיי"ש שהאריך הגאון זצ"ל בביאור הדברים, ומסקנתו: "בדוק טוב העצה היעוצה כי תיכף כאשר יוכל ללמוד בגמרא ותוספות בעצמו, יקבע לו שני לימודים: אחד גמרא עם תוספות ועיון, וחצי יום ילמד גמרא בלי תוספות, אך לחזור להיות בקי היטב, ושעה אחת ביום יקבע ללמוד "קצות החושן" עם חבר כגילו שיש לו שכל ישר, ובזה בעז"ה יצליח הרבה". עיי"ש בכל דברי ה"לבוש מרדכי" הנחמדים מזהב ומפז רב. (שלמי שרה סי' ב, מתוך דברים לזכרו של מרן הגאון רבי מרדכי שולמן זצוק"ל).

טו

מרן הגר"י אברמסקי - יסוד ההצלחה בלימוד שלא להקשות מראשון לראשון

ולא קאימנא כעת בהאי ענינא, רק זאת אזכור שבתחילת חורף תשי"ט, תחילת בואי לסלבודקא, הגיד כבוד מרן זצוק"ל שיעור זה בישיבה, שלמדו אז פרק יש נוחלין, ואני הייתי צעיר לימים וקטן בדעת ולא הבנתי כלום כמובן, אבל בעלי התריסין דהישיבה חברו אחרי השיעור כתרנגולים של בית בוקיא [עי' יבמות פ"ג ב' כמדומה], ושאלו והקשו טובא בריתחא דאורייתא על הרב זצ"ל, והיתה הישיבה סוערת כמרקחה ממש, ושאלו אז משיטות שאר ראשונים, ואמר אז אדמו"ר זצוק"ל: יסוד ההצלחה בלימוד שלא להקשות מראשון לראשון, ואמר להם להביא את הספר חזון יחזקאל ב"ב והראה להם את הקונטרס ובסופו כתוב בסוגריים: אמנם יש שיטות אחרות בהאי ענינא, ואמר: הנה, כל מה שאתם אומרים וטוענים כתוב כבר בסוגריים הללו, ואילו שיטתי כתובה בכל הקונטרס שלפני הסוגריים... עד כאן בזכרוני, זי"ע ועכי"א, אשר לשמו לזכרו תאות נפש. (סימא בביתא סי' נז).

טז

התורה תחילתה חסד

והנה הרב הקדוש מפוניבז' זצוק"ל החל את מפעליו הכבירים פה בבני ברק ראשית חכמה בהקמת בתי אבות, ואח"כ בהקמת הישיבה, וביאר את טעמו: מפני

שחז"ל הקדושים אמרו [בסוטה י"ד א'] שהתורה תחילתה גמילות חסדים, ולכן הוא מתחיל בגמילות חסדים, שזו הקדמה טובה לתורה. (מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

יז

עיקר השמחה הוא בהתגלות האמת לאמיתה

הנה בשו"ת "משיב דבר" למאור הגולה מרנא ורבנא הגאון הנצי"ב זיע"א בח"א סימן ל"ב "לכבוד הרב וכו' מהר"ש הכהן מו"ץ בוויילנא": "אחד"ש כתר"ה באהבה הנני בא ע"ד מעכ"ה מה שהעיר על דברי בהעמ"ד... מה שדחה מע"כ נ"י את דברי במש"כ שם בהעמ"ד... ודחה מע"כ נ"י... אע"ג דיש הוכחה לדברי... מ"מ נראין דברי כתר"ה נ"י, והגהתי אצלי בחומש שלי...", יעוי"ש בכל התשובה הנוראה, ובסוף נדפס שם: "**בשולי המכתב** מה שמתנצל מע"כ שבהערותיו לא בא לקנטרנו, חלילה חלילה לי להעלות על דעתי מחשבה פסולה כזאת על מע"כ נ"י, ואדרבה יש לי **שובע רצון** [א"ה: התבונן היטב ביופי נועם מליצתו הקדושה, ששמו הקדוש הי' "**נפתלי צבי יהודה**", וקרא כתיב "**נפתלי שבע רצון**"...] מכל מי שבא לברר דברי, ולנקות משגיאה, המצוי גם בגדולים וטובים ממני.

וגם אני הנני ממליץ ע"ז הענין פי' במקרא קהלת "זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט", שאין ביאור פשוט להתחברות הענינים, וגם פי' "יביע" נעלם מענין.

ואני מפרש "יביע" מלשון מדבר ומפרסם כמו "יום ליום יביע אמר".

ופי' דזבובי מות באמת מבאישים השמן, מ"מ המה עושים גם טובה להשמן, במה שהם מפרסמים שהוא שמן רוקח, במה שרואים דזבובים מתקבצים לה, וכן סכלות מעט, והוא איזה שגיאה, אע"ג שמבאיש את הספר, מ"מ בזה הוא מפרסם את טובו, כי במה שמבקרים אותו, ומוצאים את השגיאה, מפרסם את החיבור כי טוב הוא יותר, ומשום זה הוא יקר מ"חכמה" ומ"כבוד", פי' דיש איזה ספר מתפרסם מצד שמדבר באיזה "חכמה" ידועה, ויש מתפרסם מ"כבוד", דהיינו שנותנים "כבוד" להמחבר שגדול הוא בעיני הבריות, אבל יותר משניהם מתפרסם הספר ע"י "סכלות מעט" שמוצאים בו, וזה אות שמעיינים בו ומפרסמים את טובו.

וידוע ששמחה לאיש במה שיודע שגדולים מעיינים בדבריו עד שהוא דובב שפתי ישנים, כלומר אפי' מתים, שאינם מרגישים בשום הנאה גשמית, או כבוד, מ"מ שפתותיהם דובבות בהנאה כשאומרים בשמו דבר הלכה, מכש"כ אדם חי שמרגיש בכל הנאה.

ע"כ הנני מחזיק טובה למעכ"ה, וכן לכל מי שהוא רואה ומביט בספרי "העמק שאלה" ו"העמק דבר", ובזכות זה המקום יהי' בעזרם, ויאירו דבריהם על פני דורם, כברכת ידידם העמוס בעבודה נפתלי צבי יהודא ברלין.

ולענ"ד אמנם כן שמרנא הנצי"ב זיע"א ביאר באופן נפלא את הפסוק בקהלת, ש"סכלות מעט" שמגלה הקורא בספר עושה טובה גדולה לפרסום הספר, וצריך המחבר להכיר טובה למוצא השגיאה והטעות שע"ז מתפרסם ספרו, ורבים המעיינים בו, אשר זה הוא נחת רוח גדול ושמחה להמחבר.

אבל לכאורה כל זה הוא רק ריוח צדדי, אבל עיקר השמחה והריוח האמיתיים שיש להמחבר הוא בהתגלות האמת לאמיתה ע"י הקורא המבקר, כמליצתו הקדושה הקבועה של אדוננו קדושו הנצי"ב זיע"א בתשובותיו הקדושות ש"לעמוד על האמת היא התכלית והחותמת", אשר זו היא משאת הנפש העליונה של כל לומד תורתנו הקדושה לזכות להגיע להאמת האמיתית, ולכן המעמידו על האמת הוא ידידו האהוב הגדול ביותר, מיטיבו ואיש חסדו האמיתי, והוא שמח ומכיר לו טובה על זה יותר מאשר על כל הטובות שבעולם.

וכל מחבר צדיק וישר, שכוונתו לשם שמים, נושא את נפשו בהשתוקקות עצומה, שהקוראים יאירו את עיניו, ויתקנו את טעויותיו ושגיאותיו, ויעמידוהו בקרן אורה, בהבנת וידיעת תורתנו הקדושה הטהורה, אשר היא לנו העוז והאורה. (מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

יח

להתעלם ולא לשים לב לכל הבלבולים

ידע נא ידידי היקר והאהוב כי אצל כל אחד יש זמני עליות וירידות, והעיקר צריך שלא לשקוע במחשבות והרהורים ועצות ותחבולות איך לגרש במקלות את הבלבולים, כי המלחמה נגדם מחזקתם ומגברתם, והעצה היחידה להתעלם ולא לשים לב, ולהתקשר ביתר אומץ ותוקף לגמרא הקדושה, לניגונים הנעימים והנשגבים של תנו רבנן ואמר אביי ואמר רבא, ואפילו אם ברגעים הראשונים הדבר קשה וליבו בל עמו, אבל כעבור הרגעים הראשונים מתחילה הנפש להרגיש התרוממות עילאית, אשר לא נוכל להסבירה למי שלא טעם צוף נעימותה, ואז מתרומם הלומד לגבהי רום, לשורר שירת התורה הקדושה בת השמים, הנותנת עוז ואורה ושמחה וברכה לשוחרי' ולשוקדי', ולא לחשוב על עבר ועתיד, אלא לזכור ולשנן המקובל לנו מהח"ח זיע"א בספר אהבת חסד פ"א בשם גאון אחד, שצריך הלומד לחשוב שלש מחשבות, כי זה רק הדף גמרא היחיד אשר הוא עוסק בו כרגע,

והוא יחידי בעולם, והיום הוא יום יחידי, וממילא יתגבר בו החשק והרצון עד בלי די. (משמה"ל ברכות סי' פח מכתב כח).

יט

דרכו של היצה"ר להטפל אל העילויים המצוינים

דע נא ידידי אהובי כי מדרך ה"בעל דבר" [הלא הוא מיודענו היצה"ר] שהוא נטפל ביותר לבעלי הכשרון הנעלים ולעילויים המצוינים, לבלבלם בכל מיני שטויות והבלים, וצל הרים נדמה להם כהרים, והעיקר לבטלם ולהסיח דעתם משקידת התורה הקדושה אשר היא לנו העוז והאורה, ואצלם הוא מקווה [ה"בעל דבר"] לרווחים יותר גדולים, כי מה יסכון לו אם יבלבל מי שהוא בטלן ובין כך אינו לומד, ולכן הוא שם מגמתו לאלו השרידים היחידים המצוינים, אשר ד' קורא בדור יתום זה, ואיננו רוצה להניח להם לעלות בתורה ויראה. (משמה"ל ברכות סי' פח מכתב ל).

כ

סיפור הדרכה נפלא ממרן הגרי"ז זיע"א

וכמו שאותו בחור-ישיבה שניצל את ההזדמנות שראה פתאום בלכתו ברח' פרס את מרן הקדוש הגרי"ז זיע"א עומד במרפסת ביתו, ועלה הבחור במדרגות, ושאל: יש לי שיטה מקובצת קשה בבבא מציעא!...

וזכה על אתר לתשובת מרן הגרי"ז בלשון שאלה: כל מסכת בבא מציעא, עם כל הרש"י, וכל התוספות, כבר למדת, ושיננת, ואתה בקי בה, ורק בעי' אחת יש לך: שיטה מקובצת קשה בבבא מציעא?!... וזכה אותו בחור להבין מה שמדברים אליו, ונרעש ונפחד, ומיד רץ לביהמ"ד והתיישב ללמוד בשקידה דף אחרי דף, עד היום הזה, שכבר למד באופן כזה בשקידה כמה פעמים כל הש"ס, וגם לומד ומלמד, וכל חייו הרוחניים [אשר הם הם החיים האמיתיים, אפס זולתם!] נבנו בצורה נפלאה נשגבה מאד, ע"י משפט אחד של הדרכה מכבוד מרן הגרי"ז זיע"א!

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

בינה נא זאת!...

כא

על ידי שקידת התורה עם מידות טובות מכהים את כח הגויים

לא אמנע מלכתוב התרגשותי מאז למדנו לאחרונה בסדר דף היומי בכתובות דף ק"ו ע"א דברי קדשו של ח"א מהרש"א שם על כי קמו רבנן ממתיבתא דרב הונא ונפוץ גלימיהו וכו', ועיי"ש בדברים הקדושים והנוראים, אשר הם חיזוק נורא במצבנו הנוכחי בארה"ק², שע"י שקידת התורה בליווי העיסוק במידות טובות, ואפילו **אבק** מידות טובות, עי"ז מכהים את כח הגויים!

כשקמו רבנן מהשיעור של רב הונא לא עסקו בחיי שעה, אלא במידות טובות, באבק מידות טובות, כך כותב המהרש"א.

והיינו הסיסמא הנפלאה שכתב מרן נזר השקידה וההוראה (הגרי"ש אלישיב) שליט"א במכתב קדשו: **"אנשים אשר לא נתחנכו על ברכי התורה ולא גדלו על אדני המוסר". ברכי התורה ואדני המוסר!...**

כה יעזרנו השי"ת.

מאז קראתי את המשפט הנ"ל במכתב קדשו של מרן הגריש"א שליט"א - קבלתי בס"ד התעוררות רבה, ומסתמא אינני יחיד בדבר, שבמשפט קצר כתב כל מה שה' א' דורש מעמנו: **לגדול על ברכי התורה ולהתחזק על אדני המוסר!**

(סימא בביתא ס' שמז).

כב

כשעוסקים בתורה אין למזיקים שום רשות וכח

רציתי בס"ד להתחלק עם ידידי היקר האהוב שליט"א בהרגשתי, כשבא לידי בימים אלו בסייעתא דשמיא עצומה לשון המדרש רבה פ' לך לך פ' מ"ח אות ו' [עמ' 194 טור א'] על הפסוק בישעי' ל"ג: **"פָּחַדוּ בְּצִיּוֹן חֲטָאִים אֲחֻזָּה רַעְדָּה חֲנָפִים מִי יָגוּר לָנוּ אֵשׁ אוֹכֵלָה מִי יָגוּר לָנוּ מוֹקְדֵי עוֹלָם"** – אר"י ב"ר סימון: למה הוא קורא אותן **"מוֹקְדֵי עוֹלָם"**? – שאילו ניתן להם רשות היו מוקדים [= שוֹרְפִים מְכַלִּים לגמרי] כל העולם כולו על יושביו לשעה קלה"....

איך היו עושים זאת אלו הרשעים "מוקדי העולם"? לשרוף את "כל העולם כולו על יושביו לשעה קלה"? – על כרחין שחז"ל הקדושים יודעים מהאטום וכל שם שיש לו, שבכוחו לכלות ולשרוף את כל העולם כולו על יושביו לשעה קלה!... אבל כל זה רק "אילו ניתן להם רשות"!... ואין ה' נותן להם רשות מפני ישראל שיושבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ועוסקים בתורה כדאיתא בתנדב"א זוטא פרק ד'. ואם כן אין מקום להיכנס ח"ו לפחדים וחרדות, אלא להתחזק בשקידת התורה, ואז אין למזיקים שום רשות וכח. האם זה נכון?

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

כג

"עסוק בתורה ואני נלחם מלחמותיך..."

...והנה תל"ת שהנני משתדל להימנע לגמרי מקריאת עיתון [כמובן בהיותך חרדי עסקינן] אפילו לא כותרות, שהכל מבלבל ומסיח את הדעת מחובתינו האמיתית בעולם, ובפרט אחרי הדברים הנמרצים שכתב הנוב"י תנינא אה"ע ריש סי' ק"נ יעויי"ש בלהבות קדשו. אך זה עתה ראיתי בלא משים, שמדברים רח"ל על מלחמה קרובה פה, ה' ישמור וירחם, ואין לנו שום עצה מלבד מה שאמר הקב"ה לדוד: עסוק בתורה ואני נלחם מלחמותיך, [יעויין תהילים ל"ה בילקוט שמעוני וב"שוחר טוב" שם], יעזרנו השי"ת להתחזק הרבה הרבה בשקידת התורה, אכ"ר. והגרי"ז אמר שלא לחפש סיבות באחרים, אלא כל אחד צריך לחשוב "כי בשלי הסער הגדול הזה".

(משמרה"ל שבת עמ' כז).

כד

ידיעתם של חז"ל הקדושים בכל פרטי חכמות העולם הזה

הלא זה ממש מבהיל על הרעיון ומרטיט את כל מורשי הלב עוצם קדושתם הנוראה של חז"ל הקדושים, אשר כמלאכים ברקיעא ידעו את כל פרטי המומין ותהלוכות הרפואות, יעויין למשל בדף ל"ח ע"ב (במסכת בכורות) בהמים הקבועים שמונים יום, משולשין [לפי' רש"י ותוס'], וכל הפרטים של אכילת הרפואה, וכו' וכו', אשר רוח אלקים נוססה בהם לדעת הכל הכל משרשו.

ואין כעת בכח עטי להביע הכל, ואמש בלימוד הרבים התרגשנו מזה ו... שלטי"א הראה דברי אלקים חיים שכתב בזה החפץ חיים זיע"א בשם עולם ח"א ריש פרק י"א בהגהה.

ושית לבך לדברי בן מיימון בפירוש המשנה לפרק חלק בהיסוד השמיני:

"... אלא כל דיבור ודיבור מן התורה יש בהן חכמות ופלאים למי שמבין אותם, ולא הושג תכלית חכמתם, ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, ואין לאיש אלא להלך בעקבות דוד משיח אלקי יעקב שהתפלל גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך".

(סימא בביתא סוף סי' תלד).

כה

מודה על האמת

ולהיות מודה על האמת, וכמש"כ הריב"ש בסימן שצ"ד, שאין זו מעלה של חכם, אלא עצמיות החכם היא הודאה על האמת.

(נרות שלמה סוף סי' פב)³.

כו

הבושה והחרפה היא רק כשמנסים להצדיק את הטעות בדברים בלתי נכונים

שמחתי מאד בקבלת מכתב קדשו היקר, שבו הסכים לדברי הדלים במכתבי אליו, וכמובן שלא נגרע בזה מאומה מיקרת תפארת גדולת ספריו הקדושים והנשגבים, אשר מאד מאד הנני מעריצם, וכך היא דרכה של תורה, אשר לפעמים יש טעות, והבושה והחרפה היא רק כשמנסים לחפות ולהצדיק את הטעות בדברים בלתי נכונים, כאשר האריך לבאר בטוטו"ד רבנו איצל'ה פטרבורגר זיע"א ב"אור ישראל". אבל כשאומר [כדרכם של חז"ל הקדושים] דברים שאמרתי טעות הן בידי, היא תהלתו והיא תפארתו.

ובעניותי לא הבנתי את כל סגנון מהלך מכתבו הנוכחי שכותב להצטדק על הטעות ותולה "עבירה" זו [לדעתו שטעות היא עבירה] ב"עבירה" קודמת שגררתה, שהקשה על סברא מסוימת, וכל זה דברים משונים שאין האוזן יכולה לשמוע, ואין הדעת יכולה לסבול, כי "עבירה" גדולה היא רק כשמתחמקים בתירוצים שונים מלהודות על האמת, וכדברי הריב"ש הנודעים בסי' שצ"ד, אבל המודה בשמחה [ובאהבה רבה להמעורר] על הטעות, היא הנהגה נכבדה מפוארה, שנותנת כבוד אמיתי לבעלי'.

3. ב"נרות שלמה" סי' קצב במכתב הראשון שם, כותב רבנו: ואם טעיתי - יודיעני נא, והנני קל מאד, ב"ה, לומר טעיתי.

וכמדומני שמספרים מהסבא קדישא דסלבודקה זיע"א, שפעם אחת בחזרת הש"ץ בישיבה טעה הש"ץ באיזו תיבה, ותיקנו לו, וחזר על התיבה כמו שצריך לאומרה, אבל כל כך התבלבל מזה, שכל המשך התפילה אמר בפיזור נפש ובטעויות וכו'. אחר התפילה אמר לו הסבא: תמיהני איך בן אדם יכול להיות כ"כ בעל גאווה, שאם נתפס בטעות, מגיע מיד למצב כזה של דכאון ובלבול הדעת!...

וראויים הדברים הקדושים הללו למי שאמרם, זי"ע ועכי"א.

(סימא בביתא סי' תלח, מכתב שני).

כז

אין שום דבר זולת האמת

מה שייך לפלפל על דרך: לולי האמת, היה אפשר לומר...? אין "לולי האמת"!...
אם ידעינן את האמת, אין שום דבר זולתה, כמובן. (נרות שלמה סי' ב אות יא).

כח

דיך עדיפא טפי מדידי

אבל כבר אמר ר' שמואל סלנט: "ר' יהושע לייב עובד את ה' עם הראש שלו... ואני עובד את ה' עם הראש שלי..." כלומר שכל הענין של לימוד זה רק עבודת ה'! אם כל הרצון, אם כל התשוקה היא לדעת את רצון ה' באמת, אז לא איכפת מי אמר את הסברא הנכונה, אם אני אמרתי או שההוא אמר, ואז גם לא איכפת שדיך עדיפא מדידי, ודיך עדיפא טפי מדידי, ולא רק שעדיפא, אלא ידידי, מה שאני אמרתי - לא אמרתי כלום, ודיך, מה שאתה אמרת, הוא הוא האמת...

(שלמי שרה ריש סי' ט).

כט

מרן ה"חזון יחזקאל" זיע"א - "אינני יודע..."

הנה מרגלא בפומי' דאדמו"ר ה"חזון יחזקאל" זיע"א לספר שכאשר הגיע לרבנות הראשונה שלו ונשאל שאלה ראשונה השיב על אתר: "אינני יודע", אע"פ שהי' יכול להשיב בכמה אופנים, ואע"פ שזה לא מוסיף כבוד להרב, שתחלת הוראתו ב"אינני יודע", אבל האמת לאמיתה היתה שאיננו יודע, וכל האופנים הנ"ל שהי' יכול לומר ברוב חריפותו וגאונותו לא היו האמת, אשר על כן הי' פשוט אצלו [בלי שום פקפוק] לומר מיד: אינני יודע, בלי שום חשבונות... ובנוסח יותר מדויק מהנ"ל יעויין בספר "מלך ביפיו" עמ' 107.

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

ל

”אל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע - שסופו להישמע...”

ולחכם כמותו יספיק הקיצור להבין היטב מה אפשר ללמוד מזה, כמדו' מש"כ מרנא ורבנא הגר"ח מולוז'ין זיע"א ב"רוח חיים" בפרקי אבות בביאור "אל תאמר" [לחברותא שלך כשאומר איזו סברה הנראית במושכל ראשון דחוי' לגמרי] "דבר שאי אפשר לשמוע" [אל תאמר לו מילים אלו, שמה שאמר הוא דבר שאי אפשר לשמוע, למה? "שסופו להישמע", יתכן בהחלט שאחרי התבוננות ועיון תראה שסופו להישמע וניתנים הדברים להיאמר... וזה לימוד גדול מאד ומוצאו מצא חיים. (משמר הרש"ם סי' יט אות ה' בסוגריים שם).

לא

לומר דבר שאין יודעים אותו - זו עבירה

והנה קטונתי מאד מלענות על שאלותיך, ואינני יכול, כמובן, לכתוב בענינים שאינני יודעם כלל. ומרגלא בפומי' דמרן האבי עזרי זיע"א שאם אומרים דבר שלא יודעים אותו - זוהי עבירה, רחמנא ליצלן. (נרות שלמה סי' ריא אות ב').

לב

לומר מיד "שמעתי"

והי' מרן רבנו אליהו לאפיאן זצוק"ל מרבה לדבר ולעורר על זה עד כמה מגיע עומק התביעה, ועד כמה צריך אדם להיזהר, שאפילו לשני' אחת לא יהי' משמע בדבריו שהוא העושה, וכן בדברי תורה, שיאמר מיד "שמעתי", ואח"כ יאמר מה שמע, קושיא או חידוש, ולא שיאמר קודם את הקושיא או את החידוש, ואח"כ יאמר שזה לא שלו, אלא שמעו מאחר, ויש על זה קפידא בשמים, רח"ל. ואשרי כותב שורות אלו שזכה לשמש את זה דודי מורי ה"תורת זאב" זצוק"ל, שהי' מופלג טובא ומצויין מאד בהקפדה עזה, שלא יהי' משתמע ח"ו אפילו לשני' אחת שכאילו הד"ת הוא שלו, אלא מיד מקדים ואומר ששמע כאן קושיא או חידוש וכיו"ב. ודוק היטב היטב בזה. ואשרי הזוכה להידבק במידה הטובה הנשגבה הזו!...

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

לג

בבריסק לימדונו לשאול שאלות כאלו

איך מפרשים במשנה בערכין כ"ה ב' "ונקראת רטושין", "ונקראת רטושי רטושין" - מה זה "ונקראת", מאי נפקמ"נ בקריאת שם זו, ואיזה דינא נאמר בזה?

כמדומה שבבריסק לימדונו לשאול שאלות כאלו... (סימא בביתא ס' קו אות ה').

לד

לשונות אלו אינם שכיחים בבריסק

לא אחד מכבוד ידידי שליט"א, כי לשונותיו מאד חדים וחריפים ופסקניים: "פשיטא שאין זו הכוונה...", "וזו פשוט", וכיו"ב, כמדומה שאלו לשונות שאינם כל כך שכיחים בבריסק... (נרות שלמה ס' טז, מכתב שלישי).

לה

"תלמוד תורה כנגד כולם..."

ושמעתי באומרים, שמרן הגרי"ז זיע"א הי' אומר, שכשיש לו ספק אם לבטל ת"ת לצורך ספק מצוה עוברת שא"א לעשות ע"י אחרים, או איזה ספק שהוא אם חל כעת הדין דמבטלין ת"ת, הרי הוא פושט להאי ספיקא ממשנה ערוכה בפ"א דפאה: "ותלמוד תורה כנגד כולם", שגם על זה קיימי דברי המשנה: להעדיף תלמוד תורה על ספק קיום מצוות, שודאן אמנם מחייב [או מתיר, כהגר"א, עיין חזון יחזקאל פ"ח דיבמות בחידושים] ביטול תורה, אבל בספיקן - "תלמוד תורה כנגד כולם". והיא מרגניתא יקרה מאד, ואע"פ שאפשר כמובן לפלפל טובא בזה, אבל הא קמן דעת קדשו דהגרי"ז זיע"א, שאחרי כל מה שיפלפלו בזה, הוא סובר שהאי דינא נאמר בהמשנה ד"תלמוד תורה כנגד כולם". הנני מקווה שזהו כוונתו ז"ל, או אולי טועה אני בזה. (מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

לו

לראות כל דבר בפנים

והנה ידוע שהרב מבריסק זיע"א הי' מבקש לראות כל דבר בפנים, הן לשון הגמרא הקדושה, או שאר חז"ל, או הרמב"ם הקדוש, או שאר ראשונים ואחרונים שהיו מצטטים לפניו, והן כל ענין שהוא, הי' הגרי"ז ממחר לעיין בפנים, וכן סיפורים

ועובדות וכיו"ב הי' מבקש לראות בפנים, ואומרים ששאלו אותו: האם איננו מאמין להמדבר או המספר, ומטיל ספק במהימנותו?

והשיב הגרי"ז תשובה מעניינת ומאלפת מאד: דבר זה מהרבנו של עולם ומשה רבנו למדנו, שהנה אמר הקב"ה למשה: "לך רד כי שחת עמך... עשו להם עגל מסכה, וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים" – נורא נוראות!... ולא שבר משה רבנו עדיין את הלוחות!... רק "ויהי כאשר קרב משה אל המחנה וירא את העגל ומחולות!..." - רק אז השליך מידיו את הלוחות וישבר אותם תחת ההר!...

והשומע כמובן נדהם לשמוע: לא הי' מספיק למשה רבנו מה שאמר לו הקב"ה!? וכי יש ח"ו איזשהו ספק בדבר, רחמנא ליצלן!?

ועל זה הראה לו מרן הגרי"ז את לשון חז"ל הקדושים במדרש רבה פ' כי תשא פרשה מ"ו סי' א': "אתה מוצא בשעה שאמר לו הקב"ה "לך רד כי שחת עמך", היה תופס בלוחות, ולא הי' מאמין שחטאו ישראל, אמר: אם איני רואה – איני מאמין, שנאמר "ויהי כאשר קרב משה אל המחנה", שלא שברן עד שראה בעיניו, אי להם לבני אדם שהם מעידים מה שאינם רואים!...

אפשר שלא הי' משה מאמין בהקב"ה שאמר לו "כי שחת עמך"?!...

אלא הודיע משה דרך ארץ לישראל: אפילו שיהא אדם שומע מן יחידי נאמן - אסור לקבל עדותו לעשות דבר על פיו אם אינו רואה", עכ"ל חז"ל הקדושים במדרש.

וכמדומה שפירושים וביאורים מיותרים!...

... וכבר שאל אחד שאלה מקמי מרן הגרי"ז: וביקש הגרי"ז לעיין בגמרא בפנים, ואמר השואל: הלא בתורה שבע"פ אין גדר של "אותיות מחכימות"? [כפי הנראה הי' ידוע להשואל ד"ז, שסובר כך הגרי"ז, שלא נאמר אותיות מחכימות אלא רק בתורה שבכתב בלבד, אבל לא בתורה שבעל פה, וצ"ב בזה].

והשיב מרן הגרי"ז: לא מטעם "אותיות מחכימות" צריך לעיין בגמרא בפנים, אלא פשוט כדי לדעת ברור מה כתוב שם... (מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

לז

הקמת הישיבות - להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים

כתבתי: "להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים", הפסוק מישעי' נ"ז מהפסרת יוהכ"פ, ונזכרתי במוצש"ק אור לז' אייר תשכ"ד, באשכבתא דמר אביו הגה"צ (רבי שאול ברזם) זצ"ל, כשעמד מרן הגאון ר' יחזקאל סרנא זצ"ל על מרפסת כולל חזו"א והאריך טובא בהספד, והיתה אז התעוררות כבירה, ובתוך הדברים הזכיר שהסבא מסלבודקא זיע"א שאל את הגרי"ס זיע"א: בשביל מה מקימים ישיבות? והגרי"ס השיבו: "להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים", והאריך אז בביאור הדברים, ויש הרבה הרבה מה ללמוד מזה. (סימא בביתא סי' קמג).

לח

גדולה תלמוד תורה מהצללת נפשות

... אבל מי שהוא שקדן אמיתי בתורה, והוגה בה יומם ולילה, והיא לו חזות הכל, ובאהבתה ישגה תמיד, כמש"כ הרמב"ם בסוף הלכות תשובה בפרק י', ולא ישכב כי אם על יצועי אהבתה, ולא יתעורר אלא למתיקות זכרה [כמדומה כך הלשון ד"חובות הלבבות], וכמדומה דמייתי לה ה"חיי אדם" בסימן א', ואפילו מי שאיננו כל כך במדרגה זו, בשביל אחד כזה הלא ירידה היא לו לעסוק בעניני מצוה המבטלים אותו משקידת התורה שהי' רגיל בה. והלא על זה אמרו בספ"ק דמגילה ט"ז ב' דגדולה ת"ת מהצללת נפשות, וכדאסברה לה כמדומה הט"ז, ומייתי לה הח"ח ב"תורת הבית", שבדואי צריך לבטל תורה להצללת נפשות, אבל יותר גדול הוא זה שעוסק בת"ת ולא הזדמן לו ענין של הצללת נפשות לבטלו מלימודו, יותר ממי שעסק [על פי דין וחיוב גמור] בהצללת נפשות [ועי"ז התבטל מלימודו].

(סימא בביתא סי' קנד).

לט

להחזיק בכל הכח במעוז שקידת התורה ולהתגבר על כל הפיתויים

והלא אין האדם חי פעמיים, והחיים כל כך קצרים [אפילו אלף שנים יחי'] ביחס למרחבים האינסופיים של תורתנו הקדושה, וכדהוכיח לה הח"ח ב"שם עולם" מהא דאילו לא חטא אדה"ר הי' חי לפחות ששת אלפים שנה בגן עדן, כשמלאכי השרת צולין לו בשר ומצננין לו יין, בלי שום טרדות ודאגות גשמיות, ומה הי' עושה בכל

השנים הארוכות האלו? על כרחך שהי' לומד תורה במוחו הכביר יציר כפיו של הקב"ה.

ואם כן עד כמה צריך להתחזק להחזיק בכל הכח במעוז שקידת התורה ולהתגבר על כל הפיתויים, וכהא דר' יוסי בן קסמא שכתב ה"רוח חיים" שם, ש"פעם אחת הייתי מהלך בדרך" שיצא מביהמ"ד פעם אחת [השקדן הנורא הזה], וכבר בא לו פיתוי...

ויעוין בשני הפרקים האחרונים של "נפש החיים".

סליחה על האריכי בזה, פשוט כתבתי מהרהורי ליבי **בשביל עצמי** להתעורר משינת הזמן הבוגד, וכלשון הרמב"ם ספ"ו ממזוזה, כה יעזרנו השי"ת אכ"ר.
(סימא בביתא סי' קנד).

מ

יטול את הספר בידו ויצא במחול

עיין היטב ב"ליקוטי הלכות" לזבחים, וכו', יעווי"ש כל האריכות הנפלאה, ואח"כ יקח לידו את הסטנסיל המיוחס לאור העולם מרן הגר"ז זיע"א על זבחים עמ' ... וימצא שכפה"נ זכה ידידי לכוון בפירוש הגמרא דזבחים ... לפירוש הגר"ז זיע"א, ואם כנים הדברים - **יטול את הספר בידו ויצא במחול סביב השלחן בשירה ובזמרה: ברוך אלקינו שבראנו לכבודו וכו' וכו'... טוב לי תורת פיך וכו'... לולי תורתך שעשועי וגו'...**
(סימא בביתא סי' שח).

מא

"רוב [וי"ג: חוב] התורה לשמח לאדם"

אבל מה אעשה, והנני מודה להשי"ת, שכאשר השואל הוא שואל שלא מדעת, ורואה אני שאיננו כ"כ בענין, וגם שאלתו "העצומה" משמחת אותו טובא, ומרגיש שהעולם שלו, ואם ישיבו לו את האמת, כי אז נוטלים ממנו את כל הנאת הערב, ואדוננו הגר"א זיע"א כתב באיגרתו הקדושה ש"בזה חוב [וי"ג: רוב] התורה לשמח לאדם" [נורא נוראות!!!] הנני נוהג, בלי נדר, בדרך כלל [חוץ ממקרים מיוחדים שצריך לנהוג אחרת], שלא להשיב, ולתת להשואל את ההרגשה הנעימה לו מאד, שידו על העליונה, ויוכל להודיע, בין בעל פה ובין בכתב, שהפריך את פלוני, ושהפלוני הסכים לו, [עיין בכמה מספרי הזמן שכ"כ], ואני עני בעוה"ר נהנה מאד מזה, שעיי"ז מתאפשר לי "לשמח לאדם..." וכ"ז כמובן בדברים שאינם נוגעים לא

להלכה, ולא למעשה, ולא להשקפה, ולא לדעת תורה, כנידון דידן, והדבר ידוע היטב לכל באי "ירחי כלה"...

והוא הדין בענין שנראה מיד שהשואל לא יהי' מרוצה מהתשובה, ואחרי ששיבוהו, ימשיך להיות צודק בעיני עצמו, ויהי' ממורמר ח"ו על שדחוהו בקש [לפי הבנתו...], א"כ בכהאי גוונא כמדומה שאמר מרן הגר"ז, שלבאר דבר למי שנראה לך שלא יבין - למה הדבר דומה? להרוצה להכניס ארון שרחבו, למשל 3 מטר, דרך דלת שרחבה 1 מטר, שאי אפשר בשום אופן, אא"כ באחת משתי דרכים: או לשבור את הקיר, או לשבור את הארון, ורחמנא ליצול משבירת הכלים...

(נרות שלמה סי' עד).

מב

היכי דמי "מלמד"?

דהנה אדוננו קדושנו גאון עוזנו החתם סופר זיע"א מרגלא בפומי' לומר תמיד לבנותיו: אל תתפארנה בזה שאבא שלכן הוא הרב של פרשבורג! לא זו תהילתו! אלא תתפארנה בזה שאבא שלכן הוא "מלמד"!... יש "מלמד" לדרדקי, ויש "מלמד" לבחורים, וזה הוא השבח היותר גדול - להיות "מלמד" תורה לבניו של הקב"ה.

ואדמו"ר ה"חזון יחזקאל" זצוק"ל, הרבי שלנו, הי' אומר תמיד: ב"ה שאני מלמד, הן רבנו חיים וואלוז'נער חותם בתשובתו בשו"ת "חוט המשולש": "כנפש החיים המלמד בעה"ת בוואלאזין".

והלא הקב"ה הוא "המלמד תורה לעמו ישראל"!...

ושמעתי סיפור נחמד מאלף מאד מת"ח יקר אחד שליט"א, שזכה להיות נאמן ביתו של רבנו הגדול האהוב הבלתי נשכח רבי שמואל רוזובסקי זצוק"ל, וסיפר שיום אחד בא לרבנו שמואל תלמיד ותיק שלמד אצלו בזמנו בישיבה, ועכשיו באברכותו הוא גר בירושלים.

וקיבל אותו רבנו שמואל באהבה ובחיבה עצומה כדרכו הטוב, והתעניין במצבו היום, וכששאל אותו: מה עיסוקו היום? השיב, בקול ענות חלושה, כמעט כמגמגם: היום הוא מלמד בחיידר בירושלים...

ויען רבנו שמואל ויאמר לו: מצלצול המילים בתשובתך הנני רואה שמתבייש אתה בעבודתך... ובכן רוצה אני להגיד לך: אני שמואל רוזובסקי, ראש ישיבה בפוניבז' וכו' וכו' - יודע אתה בזכות מה? בזכות המלמד דרדקי שלי בגרודנה, שהי' מתגאה בעבודתו, ולכל אחד הי' מספר כמה שמח הוא שהוא מלמד, והתלמידים

שמעו זאת כסדר מפיו, ודבר זה הכניס בהם אהבה ותשוקה וצמאון עצומים לתורה, וזו היתה דחיפה עצומה ללמוד בשקידה ובחשק ובשקיקה!... דע לך! כי עבודתך, עבודת התורה, היא היותר חשובה ונכבדה לפני הקב"ה.

ודברים מתוקים אלו הכניסו רוח חיים ושמחה בהמלמד הירושלמי הזה, ויש בכוחם לשמח גם אותנו, המלמדים בעזה"ת.

(נרות שלמה סי' קי, מתוך מכתב הדרכה למלמדים).

מג

חובת הזהירות שלא ללמד דברים מוטעים

לכאורה הדבר פשוט מאד, שכל מה שמעיינים בשעת הלימוד ודנים ומפלפלים ובונים וסותרים בפירוש דברי הגמרא הקדושה והמפרשים הקדושים, הכל הוא בכלל קיום המצוה הנוראה של לימוד התורה הקדושה, גם בהוה אמינא וגם במסקנא, אשר כל זה הוא אופן וצורת לימוד התורה, שעד שמגיעים לבירור הסופי של הפשט, כל שהתייגעו ודיברו וסותרו, הכל הכל אין ספק שזוהי צורת עבודת התורה המחויבת לנו, ובכל תיבה ותיבה מקיים המצוה הנוראה של לימוד התורה הקדושה.

משא"כ בתלמיד היושב לפני רבו, שצריך הרב להכין היטב את הלימוד שהולך ללמד את התלמידים, שיהי' ברור בהחלט, בלי טעויות ושיבושים, ובזה אמרו התוס' שאם מלמד טעויות, ע"י שלא הכין היטב, ולא שאל ובירר אצל היודעים עד שיהיו הדברים מחוורים וברורים לו, ואמר טעויות לתלמידים, על זה אמרו התוס' בשם ר"י בב"ב כ"א ב' ד"ה ומקרי דרדקי: "דאותה שעה שמלמד להם טעות הם מתבטלים ואותה שעה אין יכולין להחזיר לעולם". (והיינו) כאשר אומר להם את הטעות בתורת הפשט האמיתי הסופי.

משא"כ אם שוטח את הספיקות לפני התלמידים, ואומר להם שאינו יודע להחליט מה האמת ומה אינו אמת, ולא הי' מי שיכול לברר ולבאר לו ד"ז, לא בזה אמרו התוס' שנחשב ביטול תורה, אלא זה הוא ממש לימודה, כל זמן שלא אומר להם טעויות בהחלטיות.

נלענ"ד בס"ד. ואשמח לשמוע ממך דעתך בזה. (מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

מד

לא נתביישו לומר "לא שמענו"

והנני שמח ומודה להשי"ת שיכול אני להעלות לעצמי על הגליון [מה שבודאי כבר ידוע מזמן להדר"ג שליט"א] לשון ה"תפארת ישראל" במשניות כריתות על המשנה המפורסמת בפ"ג מ"ז: "אמר רבי עקיבא: שאלתי את רבן גמליאל ואת רבי יהושע באיטליז של אמאום, שהלכו ליקח בהמה למשתה בנו של רבן גמליאל..."¹, ובתוס' שם בגמרא הקדושה ט"ו א' כתבו: "שהלכו ליקח בהמה למשתה וכו', להודיע שבחן שאע"פ שהיו טרודין, היו עוסקין בדברי תורה".

וה"תפארת ישראל" כתב במשניות אות מ"ב וזה לשון קדשו: "קמ"ל דאף שהי' הנשיא טרוד בנשואי בנו, והוא במקום המון שבשוק, וגם האב"ד הוה עמו, אפ"ה לא חשש רבי עקיבא מלשאול מהם שם דינים אלו, שאינם מצויים, בידעו בהן שבענוותנותן לא יקפידו עליו בזה. וקמ"ל נמי שהם לא נתביישו שם במקום מפורסם לומר על כולן "לא שמענו", ללמד שבכל עסקיהם הי' רק תורת ה' חפצם, ויראתו על פניהם".

(נרות שלמה סי' קו).

מה

"שקמתי אם בישראל..."

ואותו יום שישי שנפטר בו הרה"ג ר' שמחה שמואל (שולמן)⁴ זצ"ל, היה מו"ח הרה"ג ר' שלמה כהן זצ"ל שרוי בצער רב, ומתוך יגונו הכביר פתח ואמר לי, אבדלחטו"א, בקולו השקט ובהתרגשות רבה: אספר לך מה ששמעתי אצל מו"ר החזו"א זצ"ל. לפני הרבה שנים בוילנא, סיפר אחד לפני החזו"א - ואני הייתי נוכח - מעשה באלמנה הצעירה מרת דבורה שולמן ע"ה ששלחה את כל בניה ללמוד בישיבות הקדושות, והנה יום אחד הופיע בבית אחד הבנים שחזר ממקום לימודו בישיבה, ואמר לאימו, שאינו מוצא את מקומו ועתידו בישיבה, אינו יכול ואינו רוצה לחזור לישיבה, האם הנדהמת נכנסה בשיחה ארוכה עם הבן, גייסה את כל כח השפעתה והסברתה, נתנה לבן להבין כי אין חיים אלא תורה, ומי שאינו בן תורה - חייו אינם חיים, וכל אושרו של אדם הוא אך ורק בלומדו בישיבה וכו' וכו', אבל, הדברים לא מצאו מסילות ללב הבן. לא נרגעה האם, ויצאה עם הבן לרחובה של עיר, טיילה אתו ברחוב והמשיכה בשיחת ההסברה בדברים נעימים ומושכים את הלב, אך ללא פירות. תוך כדי טיול יצאו את העיר, והגיעו סמוך לנהר שהיה שם, ובדרך הילוכם עלו על הגשר, ופתאום שינתה האם את סגנון דיבורה הרך, תפסה

4. אחיו הצעיר של מרן הגר"מ שולמן זצ"ל.

בידו של הבן ואמרה לו בקול תקיף: "שמע! אם חוזר אתה לישיבה - מוטב, ואם לאו - הריני משליכה אותך לנהר, כי בשביל מה צריך לחיות אם לא לומדים בישיבה!"

אמנם כן, לא הי' בדעת האם להשליך ממש את בנה האהוב לנהר, אבל המחשת רגשות לבה בכזו צורה מיוחדת ומשכנעת - פעלה את פעולתה על לב הבן יותר מכל דברי ההסברה, ומיד חזר לישיבה לשמחת לב האם המאושרת.

וכאשר שמע החזו"א זיע"א סיפור זה אמר: עכשיו מובן היטב במה זכתה האם הזו - באוירה של אותה תקופה קשה ברחוב היהודי, כשרוחות שונות זרות נשבו בחלל האויר - שכל בני' שתולים באהלי תורה, בישיבות הקדושות. עם כזו מסירות נפש - אין פלא שזוכים לכך.

עד כאן סיפר לי מו"ח זצ"ל, ואכן עליהם אפשר לומר: אשרי יולדתם!

(שלמי שרה סי' ב, מתוך דברים שכתב רבנו זצ"ל ביום השלושים למרן הגר"מ שולמן זצוק"ל).

מז

ההתמדה בתורה היא מעל הכל

וכבר הי' מעשה כאן בזכרון מאיר בר' יעקב הלפרן ז"ל שהי' לו שאלה חמורה בענינים שבכבשונו של עולם, וכמובן שנכנס אל החזו"א, שהי' כותל מערבי שלו ושל כל ישראל, והציע את השאלה, והחזו"א - שותק, שלא כדרכו בקודש שתמיד הי' משיב לו, ושאל שוב והחזו"א ממשיך לשתוק, ושאל ר"י הלפרן: אולי אסע לירושלים לבריסקער רב, וחיך החזו"א ואמר לו: הוא הרי ודאי לא יענה לכם, הוא רואה את הגהינם תחת הרגליים כ"ד שעות ביממה...

ואותו בריסקער רב אומר "התמדה איז די גרעסטע פרומקייט"!!! וזה ממש תנא דמסייע למה שאמר הגה"צ רבי וועלוועל צ'צ'יק זצ"ל שלמד בישיבת מיר, תחת הנהגתם של מרן המשגיח הגה"צ ר' יחזקאל לונגשטיין זצ"ל וראש הישיבה הגאון השקדן הנורא ר' חיים שמואלביץ זצ"ל, ואמר ר' וועלוועל: כל העולם יודע שר' חיים הוא "הגאון" ור' יחזקאל הוא "הצדיק", ואני הרגשתי הפוך, שר' חיים הוא הצדיק האמיתי, צדיק יסוד עולם, שפּוּחַד מרגע של ביטול תורה כמאש, ולא מבטל רגע מלימוד, יום ולילה לא ישבותו ... תמיד תמיד לומד ולומד, עשרים וחמש חברותות בשבוע... הוא הוא הצדיק הגדול. וכשהיינו שומעים את השיחות מהמשגיח, את הגאונות של ה"שמועס'ן" שלו, ידענו שהוא גאון עולם. כך אמר ר' וועלוועל צ'צ'יק, ומסכים על ידיו הבריסקער רב, המדקדק הגדול, שאמר "יא, אבער התמדה איז די גרעסטע פרומקייט..."

(שלמי שרה סי' ט, מתוך הספד על הגאון רבי ארי' פריינד זצ"ל).

מז

את מי ראוי לכבד באמירת "אתה הראת"

בספר "משפטי רעק"א" נדפסה תשובה מרעק"א, וז"ל, בעזה"י, עש"ק ז' מרחשון [היינו שבועיים אחר שמחת תורה] תקצ"ב, פה ק"ק פוזנא, שלו' וברכה וכל טוב לכבוד האלופים קצינים נכבדים תושבי העיר ... יע"א, [ובעיר זו נתגלע סכסוך בשמחת תורה על רקע מי יגיד "אתה הראת"], וממשיך רעק"א - בקרא כתיב "שמוע בין אחיכם", ולזה איני משיב כלל על המעשה אשר כבר נעשה כי לא שמעתי ב' הצדדים, אך אודיע לכם איך תתנהגו לימים הבאים, אם יזדמן כזה שהש"ץ הקבוע איננו רוצה או שאיננו יכול לנגן בליל ש"ת נוסח "אתה הראת", וההקפה בספר תורה לזמר השירות והתשבחות כנהוג, ראוי לכבד לאיש בן תורה, ועוסק בכל השנה בלימוד תורת ה', ורק לפרקים מפסיק במה שצריך לפרנסת ביתו, לאיש אשר אלה לו ראוי לשמוח בתורה ולזמר בניגונים זמירות ותשבחות, ולו קדימה בזה מאנשים אחרים שאינם בגדר הזה, וזהו עצמו בכלל כבוד התורה במה שבוחרים איש כזה, ובהיפוך הוי בזיון התורה ח"ו, ידיכם הדורש שלום תורתכם, הק' עקיבא, עכ"ל הק'.

(שלמי שרה ס' ט)

מח

רק ההתחלות קשות

ומקווה אני כי כבר עברת את השלב של "כל ההתחלות קשות", ואתה כבר מרגיש נעימות ומתיקות בלימוד התורה הקדושה, אשר כך יסד מלכו של עולם כי רק ההתחלה קשה, אבל אח"כ עוז וחדוה במקומו, והעיקר צריך להתחזק מכך שאשרי חלקי שאני יושב בחצרות בית ד', והבדילנו מן התועים הרבים כל כך בעוה"ר, וזיכנו לישוב לפניו ולטעום מנופת צוף תורתנו הקדושה והטהורה, אשר היא משיבת נפש ומחכימת פתי ומאירת עינים ומשמחת לב ועומדת לעד ומשפטי' צדקו יחדיו. אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו.

רצוי מאד שתקבע לימודך ועיוןך בספר הקדוש שמירת הלשון שער שלישי שער התורה, ובספר הקדוש נפש החיים שער ד', ובס' אגרות חזון איש חלק א' וב' במדור הראשון שם [בעיקר] על תורה, ואז תשבע צחצחות נפשך בעזר העליון ית"ש!

(שלמי שרה ס' טז).

מט

אין חטא שאינו מתכפר בלימוד התורה

וק"ו בן בנו של ק"ו במי שפרש מחטאים ומהבלי עוה"ז, והשקיע עצמו לגמרי בלימוד התורה"ק בשקידה עצומה וכל מעייניו בה, כמוך יקירי, שמעלתו עוד יותר גדולה, וכל עונותיו וחטאיו ופשעיו לא יזכרו עוד, והכל נמחק ונמחל, ובתשובה מאהבה זדונות נעשות כזכיות כמבואר ביומא פ"ו ב', ואמרו בר"ה י"ח א' על הפסוק אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה, בזבח ובמנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בתורה, ואביי אמר בתורה וגמילות חסדים עיי"ש, ואין חטא שאינו מתכפר בתורה. (שלמי שרה סי יז).

נ

להקדיש את כל עבודתו לשני נושאים עיקריים

... ובלי משים ומתכוין הנני נזכר [לדוגמא בעלמא] במה שאמר רבי חיים קמיל זצ"ל, שקשה מאד מאד שיהודי יחמיר וידקדק וכו' וכו' בכל מכל כל, אשר ע"כ חלקו אמרה נפשו להקדיש את כל עבודתו בימי חייו לשני נושאים עיקריים: להחמיר עד סוף קצה היכולת בביטול תורה, ולהחמיר עד סוף קצה היכולת בשמירת הלשון, וממילא עיי"ז יושפע שפע רב לשאר כל עניני האידישקייט!

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

נא

נאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך

ודע כי כל אומן באומנותו - נגר וסנדלר ובנאי וזגג וסייד וכו' - עובד בשקידה ואיננו בודק עצמו באמצע עבודתו כמה פעמים אם הוא מרוצה ומלא סיפוק או שאין לו טעם בעבודתו, איננו חושב כלל על זה, אלא עובד ועובד, ומצפה למשכורת, וכ"ש וק"ו בן בנו של ק"ו היודע לפני מי הוא עמל, ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך.

(שלמי שרה סי' יח).

נב

”והאר עינינו בתורתך”

... ולהתחזק בתפילה לפני אדוננו מלכנו, ומתוך הכרה ברורה שהכל ממנו. “כעיני עבדים אל יד אדוניהם וגו' - כין עינינו אל ד' א' עד שיחננו”.

ושמירת העינים! "והאר עינינו בתורתך" - אם כן צריך "עינינו" להיות נקיות וזכות מכל הסתכלות רעה, וביותר מכל ספרי מינים חיצוניים, ומכל העתונות הטמאה לכל סוגי' וצורותי', אשר היא מכלה מנפש ועד בשר, ולא יתכן לדור בכפיפה אחת הצלחה בלימוד התורה הקדושה עם הסתכלות בעתונות הטמאה, ה' ישמרנו.

ולהקפיד על תפילין מרובעות ושחורות כדן, ופרשיות כשרות כדת וכהלכה.

וללמוד הרבה "משנה ברורה" הלכות שבת, לשמור ולעשות ולקיים.

(שלמי שרה סוף סי' יט).

נג

שיחת כשרי ישראל

ולא רק ללמוד וללמוד תמיד בשקידה, בלי ביטולים, בלי דברים בטלים, אלא אף גם זאת: להיות **שקוע** בלימוד, שיהי' שיחו ושיגו והגיונו בדברי תורה בלבד, ולא בדברים בטלים, ואפילו כשקם מהגמרא לא ישוחח בדברים בטלים [עיין גדר הדברים בפירוש המשניות להרמב"ם במסכת אבות פ"א מ"ז], אלא רק בדברי תורה וחכמה, כלשון הרמב"ם סוף הלכות טומאת צרעת: "**אבל שיחת כשרי ישראל אינה אלא בדברי תורה וחכמה**, לפיכך הקדוש ברוך הוא עוזר על ידן ומזכה אותן בה, שנאמר אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו". עכ"ל הרמב"ם.

ואמר על זה מרן הגר"ז זיע"א: שהרמב"ם לא כתב שיחת גאוני ישראל, או קדושי ישראל, או חסידי ישראל, או צדיקי ישראל, או פרושי ישראל, אלא רק זאת כתב הרמב"ם "שיחת כשרי ישראל", שזהו גדר ישראל כשר, ששיחתו אינה אלא בדברי תורה וחכמה.

(שלמי שרה סי' כב).

נד

"ואתה מן המשוררים..."

הנני עני וכואב כותב שורות אלו היום [עש"ק שמות כ"ד טבת תשנ"ז] ביום היארצייט התשיעי של מורנו ורבנו המשגיח רבי משה טיקוצינסקי זצ"ל, אשר למעלה מארבעים שנה עמד על משמרתו משמרת הקדש, והחדיר ללא הפסק באלפי תלמידיו את חובת הזהירות העצומה שלא לבטל מלימוד התורה לדברים שאסור ע"פ דין לבטל, וגם במצוה שא"א לעשות ע"י אחרים היינו דווקא בתנאי שיחזור

ללימודו, כלשון הרמב"ם. והי' הוא ז"ל מופלג ומצויין בזה, שהי' מופיע בליל ש"ק בחדר האוכל של הישיבה כשהיו לפעמים מאריכים בזמירות, וע"י הופעתו הבינו הכל שכבר צריכים לברך בהמ"ז ולמהר לעלות להיכל הישיבה לשקוד על התורה. ומה נהדר ומרגש וקדוש הי' המראה כשהי' הוא ז"ל הולך הלך וחזור שקוע בשרעפיו בהיכל הישיבה, ונקלע בדרכו איזה בחור, שגם כן התחיל ללכת הלך וחזור, במקום לשבת אצל הגמרא, והי' המשגיח זצ"ל עוצר אותו ואומר לו ברגש קודש [בלתי נשכח]: חזור לאחוריק! שאני [נעביך] מן השוערים, ואתה מן המשוררים! ומשורר ששיער...

והי' הוא ז"ל בשיחותיו הקדושות מדמה את היוצא מהלימוד לכל ענין שקוראים לו [אפילו שאינו מוצדק ע"פ ההלכה], לבהמה דקה הנקנית במשיכה דקורא לה והיא באה....

ומי שמדבר אל הלומד באמצע לימודו ומפסיקו מלימוד - הי' המשגיח זצ"ל מדמה אותו להסוגר אפילו לרגע את בלון החמצן אשר חולה מסוכן מחובר אליו, ועי"ז רח"ל נוטל את נשמתו...

(שלמי שרה סוף סי' מא, מתוך מכתב למרן הגרי"ש אלישיב שליט"א).

נה

תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם

ובביאור המאמר הזה (תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם), זכיתי לשמוע בשלהי חדש אדר תשכ"ב [בסיום מסכת יבמות בישיבת סלבודקה בני ברק], מכבוד מרן אדמו"ר החזון יחזקאל זיע"א שאין הכוונה שת"ח הולכים מבית לבית להרבות שלום בין איש לאשתו ובין אדם לחבירו, אלא שענין שלום הוא היפך קפייד וכעס, וענינים אלו שייכים כאשר האדם אינו שבע רצון, וממורמר, ואין לו סיפוק, ואז הוא מקפיד וכועס על כל דבר פעוט שנעשה שלא לרצונו, ומטיל אימה על כל סביביו, אבל הגדרת ת"ח האמיתי היא, שהוא מלא אושר, וסיפוק, ושביעות רצון, ונחת רוח, ועונג בל ישוער, מהדף גמרא שלמד, יותר מאשר הגביר האדיר במיליארד שהרויח, וממילא אינו מקפיד על מאומה, כי הוא מלא עונג וסיפוק מתלמודו, ולא איכפת לו משאר ענינים שאינם חשובים כלל, ובזה מרבים שלום בעולם.

(משמח"ל סוף מסכת ברכות).

נו

"הזהרו באליהו ובתורתו..."

והנה זה לשון החזו"א זיע"א בקובץ אגרות חזו"א ח"ג סי' קע"ח [על אודות ביאור הגר"א ...]: "קנאתי להאמת... כמה מן הקושי הוא לשון הגמ'... ומה מיושב הוא פי' הגר"א... וכל המעיין מלא חדות גיל מאור האמת אשר בפירוש הזה, ואשר אינו נותן מקום לנטות ממנו... וביום שגילה הגר"א את הדבר, הכריזו ברכיע הזהרו באליהו ובתורתו, שגלה רז זה לבני ישראל", עכ"ל החזו"א.

(שלמי שרה סי' קעז אות א').

נז

רוח הקודש לדעת למה הרמב"ם כתב כך...

הסיפור הנחמד שהביא בשם הגר"ח, אני שמעתי פעם בנוסח זה, שהגר"ח אמר שנותנים לרבי רוח"ק כפי מה שהחסידיים רוצים, ואם החסידיים רוצים שהרבי ידע אם במטבח יש קוגעל מלוקשען או מפארפלך, נותנים לו רוח"ק זה, ומה אעשה שהחסידיים שלי רוצים שיהי' לרבי שלהם רוח"ק לדעת למה הרמב"ם כתב כך ולמה הראב"ד כתב כך...

(משמר הרש"ם סי' כא).

נח

להעלות את השאלות והספיקות על שולחן מלכים

אמרתי אדברה וירוח לי: הנה זה מזמן שיש לי הרגשה [אולי מוטעית...], שהרבה הרבה מרגליות של תורה, פנינים יקרים, הערות יקרות וחביבות, הולכות לאיבוד, מפני העדר מאסף תורני מיוחד, לא לחידו"ת גמורים ומושלמים באיזה ענין, כדרך כל המאספים, אלא מאסף מיוחד, שבו יוכל כל לומד להציע לרבים קושיא טובה שנשאר בה בצ"ע, או הערה נכונה בלשון רש"י שצ"ב, מאותן סוג הערות של רעק"א זיע"א, שכותבים בניו בהקדמת דרו"ח שעליהן התפלל שה' יאיר עיניו, לא מאותן קושיות שלא נתן בהם אימון [כמדומה כך הלשון בערך], מפני שתליין בהרבה הקדמות, אלא אלו מסוג הפשט הפשוט, או ספיקות שצ"ב וחיפוש, כדרך הספק שהציע כת"ר בענין ... וכאשר יוצע הדבר לרבים יתכן שיעלה מזור ע"י יישוב טוב, או ע"י מראה מקום טוב וכו'.

ולענ"ד נדמה שיהי' בזה תועליות רבות: ע"י כח הרבים יוכלו להתבהר ולהתלבן דברים, שהלומד בעצמו, או בחוגו המצומצם, אינו יכול להשתלט עליהם. ועוד,

ולענ"ד הוא ענין נשגב מאד, שעי"ז יתרומם קרנם של הרבה הרבה לומדים יקרים, הן בחורים והן אברכים, שאין בהישג ידם לערוך מערכות של חידו"ת, אבל לומדים הם היטב דף גמרא ומפרשים ומדקדקים היטב בפשט ובספיקות המתעוררים, והרבה פנינים מתגלגלות תחת ידם באין קונה להם, ועי"ז נגרם להרבה שברון לב ומפח נפש רח"ל, משא"כ כאשר יפרסמו שאלותיהם וספיקותיהם והערותיהם, והדברים יעלו על שלחן מלכים מאן מלכי רבנן, ובלי ספק תבואנה תשובות והארות על שאלותיהם וספיקותיהם, ויתפתח עי"ז מו"מ נרחב, כידוע אשר משאלה קטנה יכול להתפתח הרים וגבעות, ויהי' מו"מ ברצוא ושוב, וכיו"ב, כמה קורת רוח וסיפוק ועונג עילאי וחיזוק בלימוד יהי' עי"ז להלומדים מהיקרים שי'. ועוד קשה לי להאריך בכתב בכל זה, ולחכם כמותו יספיק הקיצור כמובן.

אשר על כן הנני שואל אם נראה לכת"ר הדבר [ואיננו כחלום באספמיא] שלכהפ"ח הוא בבחינת קיימא לשאלה, כי אז הייתי מקיים "וקמת ועלית" אל מרנן זקני הדור שליט"א, ושואל חוות דעת קדשם בזה, ואם יעודדו וימליצו, הייתי מבקש, ראשית דבר, שיעטרו הם את החוברת הראשונה בהערותיהם שלהם וכו' וכו', ואז בס"ד יכול ד"ז להיות ענין נשגב הן במקוריותו [אינני יודע: אולי כבר הי' כן לעולמים?], והן בתועלתיותו הכבירות להגדיל תורה ולהאדירה, ולהפיח רוח חיים של תסיסה ויצירה תורנית לא רק בדרג של מערכות, אלא באופן הנ"ל, והשי"ת ינחנו במעגלי צדק למען שמו.

(משמר הרש"ס סי' לב אות ד).

נט

טובת נשמתו של הנפטר

וכתב ה"חפץ חיים" זיע"א [בסוף שמירת הלשון], ב"חתימת הספר" אות ב' "... ועיקר תיקון לנשמת אבותיו הוא, כשהבן מתחזק ללמוד תורה בכל יום, וכן לעשות חסד, וכמו האדם לעצמו בעודנו חי עיקר תיקונו שיתכפר עוונותיו הוא ע"י תורה וחסד, כדכתיב בחסד ואמת יכופר עון, ואחז"ל דאמת זו התורה, שנאמר בה אמת קנה ואל תמכור, כן הבן כשרוצה לזכות לאביו, עיקרו הוא תורה וחסד", עכ"ל (נרות שלמה סי' קפא, מתוך מכתב תנחומים).

הח"ח זיע"א.

ס

"זה הגמרא של פלוני..."

כך הי' מרגלא בפומי' דמר דודי ה"תורת זאב" צוק"ל: זה הגמרא של פלוני, זה הרמב"ם של פלוני, זה הרש"י של פלוני, כשמישהו הי' מראה גמרא או רמב"ם, או

רש"י, או תוס', וכיו"ב כל ידיעה שהיא. והביא ראי' על זה מכתובות כ"ב ב': "משום דרב אסי דאמר רב אסי הסר ממך עקשות פה" וכו', וכתבו התוס' שם: "פסוק הוא, אלא דרב אסי רגיל להביאו", ולכן נקרא הפסוק "דרב אסי", והוא נפלא ואמיתי! אמנם עיי"ש בחי' חת"ס. (משמר הרש"ם סי' סא אות א' בסוגריים שם).

סא

להודיע בכל מראה מקום מי הראנו זאת

ולענ"ד אין החקרי לב ... [שהגענו אליו בס"ד ע"י ספר המפתח ברמב"ם פרנקל הלכות מעשה הקרבנות פ"ב הי"ב, אשר כך לימודני רבותי זיע"א, להודיע בכל מראה מקום מי הראנו זאת, וגם מרן הקה"י זצוק"ל כתב שהמסורת הש"ס מציין לתוספתא בזבחים ועיין שם, אשר האב"ד דנוביזביקוב נתפעל מזה וכתב זאת במאמרו עליו, כמדו' בשנת תרצ"ו...]

(משמה"ל זבחים תנינא עמ' רעט).

סב

לייקר ולחבב כל דבור ודבור של תורה

... אלא שתל"ת דבר זה למדתי מרבתי הקדושים אשר בארץ המה זי"ע ועכי"א לייקר ולחבב עד לאחת כל דבור ודבור של תורה שיוצא מפי כל לומד מיושבי בית המדרש, ומרוב חיבת הקדש להעלותם על הכתב ולזכות בהם את הלומדים, ומי שהכיר את זה דודי מו"ר הבלתי נשכח ה"תורת זאב" זצ"ל הלא יודע במה דברים אמורים.

(פנינים ואגרות משמה"ל ח"א ריש סי' נ).

סג

"הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן..."

ומאז שנסתלקו לישיבה של מעלה רבתי הקדושים זיע"א [ה"חזון יחזקאל", וה"קהלות יעקב", ו"תורת זאב"] "הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן" כלשון הש"ס בסנהדרין ס"ח א', והנה רש"י שם פירש: "כלומר הרבה שאלות יש לי לשאול ואין לי למי לשאול", ולפי"ז צ"ב היטב המשל מהשולחני. אמנם ביד רמ"ה שם כתב: הרבה מעות יש לי ואין שולחני להרצותן אם טובים הם ואם לאו, דרך משל אמר הוא שמי שמדקדק כמה שמועות מדעתו, או מאחרים, שאינם בקיאים בהלכה, דומה כאדם שקנה מעות הרבה, ואינו יודע אם יפים הם ואם לאו, עד שילך אצל שולחני להרצותן, עכ"ל הרמ"ה, והדברים נפלאים מאד, שזה הוא ממש

ענין השולחני: להגיד לו מבינות על השמועות שמדקדק מדעתו, או מאחרים, ואינו יודע אם יפים הם ואם לאו, והשולחני אומר לו מה יפה ומה אינו מכון ...
(פנינים ואגרות משמה"ל ח"א ריש סי' נ').

סד

שקידת התורה ותיקון המידות הם שני דברים הבאים כאחד

לענ"ד כמדומני שחבל שאתה שוקע בחקירות דמיוניות בלתי קיימות, וכל מה שציטטת והבאת מהקדמונים אין סתירה כלל בין הדברים, ואין כאן קושיות שצריך להתאמץ לתרצן וליישבן, והכל פשוט מאד, שאדם צריך תמיד ללמוד בשקידה היותר גדולה שהוא מסוגל, ותוך כדי זה לשים עיניו ולבו כסדר על מידותיו לשפרן ולעדנן ולהתאימן לרצון השי"ת, ואין כאן חלוקה לתקופות ולזמנים, אלא הכל צריך להעשות ביחד, ולהיות שקידת התורה ותיקון המידות שני דברים הבאים כאחד, וכל אחד ואחד מקבל דין מן דין ומסייע דין לדין, והכל כמובן בסייעתא דשמיא ע"י תפילה בכוונה בלב שלם, והבא ליטהר מסייעין אותו, ויעזור השי"ת לשבים כאשר אין יד טבעם משגת.

ועיקר חשוב מאד הוא להימנע ולהיזהר לגמרי משיחות של בטלה, אשר הן אם כל חטאת, ומערטל את האדם מכל צורתו הרוחנית הקדושה שכבר זכה בה עד עתה, ובפעם אחת רח"ל הוא מוריד עדיו מעליו, רח"ל, וצריך לברוח מזה כבורח מן האש!

ולשנן היטב ולקיים את כל האמור באגרת א' שב"קריינא דאגרתא" ח"ג.

והשמירה לטהרה מחייבת תשומת לב תמידית להיזהר מפיתוייו של היצה"ר המתחדשים בכל יום ובכל עת ובכל שעה, רחמנא ליצלן ולישזבן.
(מתוך מכתב בסוף הקונטרס "בין ההדסים" עמוד עא).

סה

ללמוד בתשומת לב על כל תיבה ועל כל ענין

אצל רבנו (מרן הרב מטשעבין) זצוק"ל הי' כל דף גמרא שבבבלי וירושלמי [ראשונים ואחרונים ופוסקים ושו"ת וכו' וכו'] בהיר ונהיר וגלוי וידוע לו על כל פרטיו ופרטי פרטיו, כל תיבה ואות וידיעה שבגמרא ורש"י ותוס', הכל הי' ידוע לו ושגור על לשונו, ועומד לפניו כאילו עכשיו הוא לומד שם. ואמנם מי זה שיוכל

להגיע לדרגותיו הנוראות, אבל דבר זה יכול כל אחד ללמוד: שצריך ללמוד בתשומת לב על כל תיבה ועל כל ענין, וכל תיבה יש בה אוצרות מלאים, לא להסתפק רק בידיעה כללית מהנעשה בדף גמרא הזה, אלא לשים לב על כל הפרטים ופרטי הפרטים שבדף הגמרא, ולשנן ולחזור היטב פעמים הרבה בתשומת לב לכל הנ"ל, ואז יהיו דברי תורה מחודדים ומשוננים היטב בפי הלומד, וממש בכל דף גמרא יוכל לומר: נפתחו השמים ואראה מראות אלקים, כיחזקאל בן בוזי הכהן על נהר כבר.

(משמר הלוי סוכה, עמ' תמד).

סו

"התקשרותו לתורה היא התכלית..."

תלמד הרבה הרבה בשקידה רבה, ובלי לבטל את הזמן, ולא לדבר באמצע הסדר דברים בטלים, לא עם החברותא, ולא עם אחרים, ותחזור הרבה על הלימוד, ותשמור היטב על הסדר של מוסר חצי שעה כל יום, ללמוד ספרי מוסר על הסדר, לא יום כאן ויום כאן, אלא על הסדר "מסלת ישרים" ו"שערי תשובה" ו"חובות הלבבות" וחזור חלילה. ופרק משניות ביום ולחזור הרבה, וכל יום דף חדש בבקיאות, גמרא, רש"י, וקצת תוס', ורא"ש, ולשנן הרבה, וכמובן חצי שעה בכל יום משנה ברורה.

ולא תחשוב כלל על כבוד, ולא איך מחזיקים ממך, רק "התקשרותו לתורה היא התכלית" ["משך חכמה" פ' ויקרא ג' א'], רק "ודע לפני מי אתה עמל", "ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך", ותהי' עין טובה לכל אחד, עם כל הלב, ואז בס"ד תהי' לגדול גדול ממש בישראל, אשר יתברכו בך לאמר "כל דילידא אימי' כוותי' תיליד" בעזהש"ת, ועל הכל לשמור זמני וסדרי התפילה, אשר היא "מטה עוז ביד האדם" [לשון רבנו ה"חזון איש"]. ואם תלמד כל יום גם פרק בנ"ך - מה טוב ומה נעים, וכמש"כ רש"י הקדוש בפ' כי תשא [ל"א י"ח]: "ויתן אל משה ככלותו ... מה כלה מתקשטת בכ"ד קישוטין, הן האמורים בספר ישעיה, אף ת"ח צריך להיות בקי בכ"ד ספרים". כה יזכנו השי"ת וישיבנו בתשובה שלמה לפניו.

(מכתב בפניני רבנו האבי עזרי עמ' קסד).

סז

הבו גודל לרבי שבתי פרנקל זצ"ל

קטונתי מלערוך כמה שורות בס"ד בשבח שפר המעשה הכביר העצום אשר עשה בעזר א-ל-ו-ה ממעל, החכם הדגול מרבבות, איש אשר רוח אלקים בקרבו,

גדול מרבן שמו, רבי שבתי פרנקל זצ"ל במפעלו היחיד בדורות בסידור והוצאת הרמב"ם הנקרא מהדורת שבתי פרנקל, אשר אין אף לומד תורה אחד בכל העולם כולו שלא יהי' הרמב"ם הזה לנגד עיניו בלימודו, ומה שהמליצו עליו בצדק את לשון הפסוק [ש"א ט"ו ו'] "ואתה עשיתה חסד עם כל בני ישראל", גם כפשוטו, וגם כמדרשו המבואר בויקרא רבה פל"ד: "ללמדך שכל העושה טובה עם אחד מגדולי ישראל מעלה עליו כאילו עשה חסד עם כל ישראל". הנה יש כאן ענין כפול: גם החסד הנורא העצום עם כל לומדי ישראל, כולל גדולי ישראל, שערך לפניהם שלחן מלא דשן ועונג, הן בלשונות הרמב"ם, והן בהציונים לכל הספרים הנושאים ונותנים בדברי קדשו של הרמב"ם, ושאר כל המעלות הנשגבות שבהוצאתו, אשר עשה ופעל ברגש שיש בו אש להבות וחיבת הקדש. אמנם יש כאן גם חסד כביר ועצום עם מאות או אלפי המחברים גאוני קדושי ישראל לדורותיהם לקדושים אשר בארץ המה, וספריהם הקדושים המלאים רוח חכמה ותבונה ודעת אלקים במשאם ומתנם בדברי הרמב"ם הקדוש היו עד עתה נעלמים ונסתרים מעיני רוחם של רוב הלומדים והמעיינים, והנה כעת ע"י ספר "המפתח" היטיב חסדו עם כל המחברים הגאונים הקדושים הללו, שמעתה כבר יד הכל תהא ממשמשת בספריהם הקדושים, עד כדי כך שלעניות קוצר דעתי ושכלי יש לכאורה להסתפק על דרך שהורה זקן רבנו הקדוש החזו"א זיע"א, שאם אין ידוע להמורה הוראה מספרים שונים אין זה בגדר טועה בדבר משנה, משא"כ הספרים המצויינים ב"פתחי תשובה" ו"שערי תשובה" הנה המורה בהעלם דבריהם הקדושים ממנו הוי טועה בדבר משנה, וא"כ יש לעיין אם ניתנים הדברים הללו להאמר כעת גם על כל הספרים המצויינים המובאים ב"המפתח" דרבי שבתי זצ"ל, אם קבלו דין זה דהמתעלם מהן הוי ח"ו כטועה בדבר משנה, וכמובן שצריך חזו"א שיפסוק בזה...

וכתב רבנו הקדוש המאיר עינינו ומשמח ליבותינו בספרו הקדוש "משך חכמה" ריש פרשת ויחי וזה לשון קדשו:

"ויחי יעקב בארץ מצרים וכו' הענין שהאדם יש אחד שחי לעצמו [גם זה טוב], ויש שחי לבני ביתו, ויש שחי לעירו, ויש שחי לכל העולם, ועל זה נאמר וצדיק יסוד עולם... ולכן רבנו הקדוש קרי אנפשי' וחייא יהודה י"ז שנים בציפורי, היינו שמענוותנותו הקטין כבודו שאינו חי רק בציפורי, אבל האמת שרבי חייא צווח אי לכם עוברות שבא"י, הרי שכבודו הגין על כל ארץ ישראל ודו"ק".

ואף אנו נאמר, שזכינו לראות את ר' שבתי זצ"ל, שחי לכל העולם כולו לדורות עולם, ואין רגע אחד מופקע מלימוד הרמב"ם דילי' בכל כדור הארץ.

(נרות שלמה סי' קיב).

סח

מכתב אהבה של תורה

תל"ת הנני שרוי כעת בשמחה עצומה וכבירה בתענוג רוחני נשגב, בלי עיה"ר, בקבלת מתנתא דתורה חתומה ניתנה, ספרם הגדול והקדוש "זאת ליעקב" (להגאון רבי שמואל יעקב בורנשטיין שליט"א) על מסכת קידושין, אשר הוא ממש מדהים ומרגש מכל הבחינות האפשריות, בבקאות הנפלאה בכל מכמני הענינים הקדושים, בסברותיו המאירות עינים ומשמחות לב, בהיקף נורא של הסוגיות והענינים, וכו' מלבד היותו ספר מוסר נשגב ללמדני עד כמה אפשר להגיע ולהשיג במסתרי צפונות תורתנו הקדושה בשקידה ויגיעה עצומים, בלב טהור נכסף וְכִמְהָ להארת העינים בתורה בת השמים, ואין הדור יתום שכבוד הדר"ג שליט"א שרוי בתוכו ומעתיק לדורנו את שמועות רבותינו זיע"א מצוקי ארץ שבדור שלפנינו ולפני פנינו, במסירת שלשלת התורה לדורות יבואו עד ביאגוא"צ ועד בכלל.

הנני עני מוקירם ומכבדם כגאון רום ערכם הנשגב. (מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

מתוך הקדמת הספר "ברכת שרגא" להגה"צ

רבי שרגא היימן זצ"ל

[מובא ב"שלמי שרה" סי' כז]

ועתה מודים אנחנו לפני ה' א' וא' אבותינו ששם חלקנו מיושבי בית המדרש וכו'. וכל אחד מאתנו ירגיש בנפשו ניצוץ מפסוקו של דוד המלך עליו השלום: אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי וגו'. וכך יושבים בבית המדרש "ירחי כלה" בזכרון־מאיר שבבני־ברק הרבה עשרות אנשים מהשרידים אשר ה' קורא, שזוכים להתעמק בדף גמרא, כלומר לבקש, ליגע ולמצא אמתה של תורה, כל אחד לפי השגת ידו ורוחב לבו הוא, ולשמוע את השעורים מפי רבנו, היקר והנחמד והאהוב מאד על כל אחד מקהל שומעיו, לא זו בלבד שהוא קורא את הגמ' עם רש"י ועם הרבה מדברי תוס' והראשונים כפי עומק הפשט ובבהירות זכה, הוא גם רגיל להסיק שמעתתא אליבא דהילכתא ברמב"ם וש"ע וגדולי האחרונים, כמו הגר"א, הח"ס, שפת אמת, המשנה ברורה והחזון איש, הגר"ח והגר"ז מברסק, הרב אברמסקי ועוד. את הכל משמיע בהברה ברורה וישרה להנאת כל שומעיו, ובאופן שכל אחד ואחד ירגיש טעם מתיקות התורה, בין מי שצריך להבין פשט הגמ', ובין מי שה' הרחיב לבו להתעמק יותר. וכדרכה של תורה יש לפעמים שמקהל שומעיו מפלפלים אתו בהבנת איזה ענין עמוק, והוא מקשיב בסבלנות לכל אחד ואחד, בין אם השומע אומר דברים של טעם, ובין אם השואל או המשיב מקהל השומעים דיבר מחמת קוצר המשיג, לכל אחד הוא עונה בסבלנות מרובה, ובשעורים האלה נתעוררתי בע"ה על ידי מי שהיה מעורר לכזה, לכתוב הדפים הללו, ומאד אני מחזיק טובה לרבנו, שעודדני מאד למלאכת שמים זו. ועוד: הריני כותב מבלי לראות, ואינני יכול לכתוב את מראה המקום המדויק, והוא משלים החסר וגם מוסיף הערות (רובן בסוגריים מרובעות) וקראתי שם הקונטרס הזה בשם "ברכת שרגא" על פי הצעת רבנו שליט"א, והרי מצוה לשמוע דברי חכמים, ואני מודה לו מאד על הערותיו ושפוצו.

... רוב רובם של אנשינו הם חניכי הישיבות השונות בעולם. אם בדרך ליטא, פולין, או הונגריה וכו', ועכשיו מהם מורים, מלמדי תנוקות של בית רבן, סופרי סת"ם, ומהם מי שעסקו בחיי העוה"ז הוא בדברי חולין, אם בפקידות, אם בבית חרושת, ואם במסחר. הצד השווה שבהם, שערב ערב הוגים בתורה לשמה ושומעים לקח הגמ' ופלפולי ראשונים ואחרונים, ומתפלפלים ומוסיפים מתבוננת לבם. ולפעמים גם שומעים לקח מוסרי ודברים כדרבונות מרבנו לעורך ולזרז, והוא טוען לשומעי לקחו שטרם עושים כל מה שאפשר לעשות בשקידת התורה ובהקשבת הלימודים.

אמונה והשקפה

סט

ביאור ה"משך חכמה" מהו "מרוב כל"

ובודאי ידועים לך היטב דבריו הקדושים האלוקיים של האור שמח זיע"א ב"משך חכמה" פ' כי תבוא, על הפסוק "תחת אשר לא עבדת את ה' א' בשמחה ובטוב לבב מרוב כל", שהולך ומבאר בקדשו, שלנו ברורים כל עניני התורה והאמונה וההשקפה הטהורה [לא כמו...], וזהו "מרוב כל", וע"ז תובעים מאתנו. (נרות שלמה סי' קד).

ע

בעניני אמונה והשקפה ופירושי פסוקים צריך מאד להיזהר

כמובן שמחתי מאד מאד לקרוא במכתב כת"ר הקודם [מאחרי פורים] שיש תח"י מוכן לדפוס חמשה חיבורים חדשים, ושחושב בראשונה להתחיל להדפיס בקיץ הבעל"ט את ספרו הנחמד על חמשה חומשי תורה, ובודאי יהי' לאור גדול בשמי העולם התורני, וירגין לבבות וישמח נפשות אוהבי תורה ושוחרי תושיה. אמנם מגודל אהבתי לידידי שליט"א הנני להציע שהי' מן הראוי שימסור הדברים [לפני הדפסתם] לאיזה ת"ח גדול יר"ש אמיתי ובעל הבנה בענינים אלו, כדי שיעבור היטב היטב על הדברים, ויבדוק ויבחון ויבקר וילבן, כדי שכל ענין וענין יצא בהיר וברור ונקי מכל איזה חששא דחששא של איזו טעות אפילו קלה ביותר, כי בעניני אמונה והשקפה ודיעות ופירושי פסוקים צריך מאד מאד להיזהר עד בלי די כדי שיצא דבר מתוקן מתחת ידו, ואל יהא דבר זה קל בעיני ידידי שליט"א, ומרוב עזוז אהבתי העצומה הנני כותב זאת, כי ח"ו אם יהי' בספר אפילו דבר אחד שאינו מתוקן, הנה מדרך טבע הדברים שמיד ימצא מישהו שירגיש בזה, ודברים אלו אינם נשארים בגדר סוד, ומתפרסמים מיד בכל העולם התורני [בתנאי התקשורת הנוחים בזמננו, שכל ידיעה עוברת מיד מסוף העולם עד סופו], ואז יוצא שם הספר לשמצה ח"ו, ומאבד את עולמו רח"ל, מה שאין כן כאשר יעברו היטב היטב על הספר [בלי רחמנות... כלשון החזו"א באגרות "שלא לחמול על החידוש ולא לחוס עליו"...

יעו"ש"ה] ויצא כלול בהדרו מפואר ומהולל, אז יהי' לתועלת לרבים ולזכות עצומה ונשגבה למחברו הנעלה שליט"א, והנני מבקש זאת מאד מידידי כמו שמבקש אב את בנו באהבה רבה ועצומה לתועלתו, ואקווה שישמחני ויענגני במכתבו בהודעה כי אכן כך יעשה לטוב לו כל הימים.
(סימא בביתא ס' רסו).

עא

"יותר מכל אשר אלמדהו..."

וכבר אמר רבנו הרמב"ם בסוף פירוש המשנה לברכות "כי יקר בעיני ללמד עיקר אחד מעיקרי האמונה יותר מכל אשר אלמדהו", ושמעתי מת"ח יקר אחד שליט"א, שאמר כבוד מרן גאון עוזנו מאור עינינו רב רבנן מופת הדור ה"אבי עזרי" שליט"א: "יותר מכל אשר אלמדהו" - היינו: כל ה"יד החזקה", וכל פירוש המשנה, כל זה הי' ה"אלמדהו" של הרמב"ם, כלומר כל התורה שבעל פה כולה, ועל זה כתב הרמב"ם ש"יקר בעיני ללמד עיקר מעיקרי האמונה" יותר מכל זה...

(מתוך מכתב בפניני רבנו האבי עזרי עמ' קס).

עב

"אחכה לו בכל יום שיבוא..."

בעניותי לא ירדתי לסוף דעת כת"ר ידי"נ שליט"א, כי לכאורה הרי זה פשוט ש"לחפזות לביאתו" היינו חיוב להאמין שיכול לבוא בכל רגע, ואין שום רגע מופקע מאפשרות ביאתו ["כי לישועתך קיינו כל היום"], וממילא מחכה בכל יום, וכל היום, ואין צורך במקורות לזה, ודיינו בהפסוק (חבקוק ב, ג) "אם יתמהמה חֲפָה לו", שפירוש המלה "חֲפָה" הוא בכל יום, והנוסח שב"אני מאמין" "אחכה לו בכל יום שיבוא" איננו שום חידוש שצריך מקור לזה, אלא זה הוא פירוש המלה לחכות.

(נרות שלמה ס' סז).

עג

היהודים יש להם ספר "חובות הלבבות" עם "שער הבטחון"

ושמעתי פעם לפני שנים רבות [למעלה מנ'] מבן-המלך רבי רפאל הלוי נ"ע שסיפר שאביו הקדוש מרן הגרי"ז זיע"א ביקר אצל רופא [שאינו בן ברית] בפולין ע"ד מיחושיו, רח"ל, ואמר לו הרופא: אין הרבי צריך רפואות, אלא אמבטיות של

נחת ["וואנעס פון נחת"]. בשלמא לגויים אין ספר "חובות הלבבות", אבל היהודים, שיש להם ספר "חובות הלבבות", ובו "שער הבטחון", למה שיהיו חולים? עכ"ל הרופא הגוי.

יתכן שאינני מדייק בסיפור, ואולי יש כאן הרכבה של שני סיפורים, ואולי ב"ב של רבי רפאל הלוי זצ"ל זוכרים בדיוק.

עכ"פ אם מרן זיע"א סיפר זאת, כפי הנראה שיש בזה איזה הסכמה על הדברים. (נרות שלמה סי' רב).

עד

כל גדולי הדורות כבר עמדו על הכל

אצל עם ישראל כל עניני האמונה הם דברים פשוטים אמיתיים, וכמו שאומר תמיד מרן הישיש הקדוש עמוד התורה והאמונה ה"אבי עזרי" שליט"א: שרק פרא אדם, חמור, יכול להסתפק ח"ו במשהו, ואתה צריך לקרוא ולשנן הרבה בספר "חיי עולם" של מרן הסטייפלר זיע"א, ובפרט בהקדמה, וכן בכמה מקומות בס' "קריינא דאגרתא" מענינים אלו, וכן בספרי "מכתבים ומאמרים" למרן הגרא"מ שך שליט"א, וכל ה"שאלות" וה"חקירות" וכו' וכו' לא ממקום קדוש יהלכו, אלא או מגאווה, או מטומאה, הבל המה, מחשבות תעותועים, ואת כולם ישא הרוח, והחושב אותם לכלום, אסף רוח בחפניו. וכמו שביאר היטב בהקדמת ה"חיי עולם", שהלא כל גדולי הדורות כבר עמדו על הכל ולא התפעלו מאומה, ונשארו תמימים באמונתם, עיין שם היטב והבן היטב היטב.

(שלמי שרה ריש סי' יב).

עה

עצה נפלאה ממרן החפץ חיים זיע"א לחיזוק האמונה

ועוד הראה לי בזה חתני הרש"י שליט"א דברים מתוקים, עצה נפלאה מכבוד רבנו הקדוש רבן של ישראל ה"חפץ חיים" זיע"א, אשר עצותיו אמונה, ולא דרכי ה"מדריכים" ו"מחנכים" השונים דרכיו, כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכיו מדרכיהם ומחשבותיו ממחשבותיהם, וזה לשונו הקדוש בספרו הקדוש והנורא "זכור למרים" סוף פרק כ"א: "והעצה היעוצה שתתחזק האמונה בלב האדם היא שילמד פרשת השבוע בכל שבוע עם פירש"י וידקדק ויעיין בהם היטב, וכדכתיב והאזנת למצותיו, ופרש"י תטה אזנים לדקדק בהם, לאפוקי אם קורא אותם

מהשפה ולחוץ, וכן ילמד ויעסוק תדיר בדברי הנביאים ובכתובים ומהם יראה כי הקב"ה הוא משגיח על כל העולם כולו ולתת לאיש כפעלו", עד כאן לשונו הקדוש, כה יזכנו השי"ת!

(שלמי שרה סוף סי' יב).

עו

אין לנו אלא דברי החפץ חיים זיע"א

כבר אנחנו מורגלים מרבותינו מאורי עינינו זיע"א, שבכל ענין שבעיקרי האמונה ויסודי התורה אין לנו אלא מה שביאר לנו החפץ חיים זיע"א, ודברי קדשו בכל הענינים הם האורים והתומים שלנו, וכל מה שנמצא בספרים, יהיו איזה שיהיו, שאין אנו מבינים את התאמתם למה שהורנו ולימדנו החפץ חיים זיע"א, הרי זה כמו שכתב הרמב"ם באיגרת המוסר לרבי אברהם בנו, שאם תראה מאמר חז"ל או פסוק שכאילו סותר לעיקרי האמונה שבידינו, אם תוכל ליישב את המאמר או הפסוק עם העיקר מוטב, ואם לאו - עמדו בחזקתכם, והמאמר או הפסוק ההוא תאמרו איני מבינו.

ומה שזכינו שביאר לנו החפץ חיים זיע"א הם הם העיקרים שמסורים לנו, ואם אתה רואה אפילו מאמר חז"ל או אפילו פסוק שבתורה שבכתב, וכל שכן מה שכותבים הספרים, יהיו איזה שיהיו, שנראה לך סותר את הדברים העיקריים המקודשים שביאר החפץ חיים זיע"א, אם תוכל ליישב את האמור עם דברי החפץ חיים - מוטב, ואם לאו: עמדו בחזקתכם באמונה שלימה וברורה והחלטית בכל מה שביאר החפץ חיים, והמאמר חז"ל, או הפסוק בתורה שבכתב, או האמור בספרים יהיו איזה שיהיו - תאמרו: איני מבינו! ומה שאיני מבינו מפריע לי כלום, ואינו מגרע לי אפילו במשהו, בברירות האמונה בדבריו הקדושים של החפץ חיים זיע"א.

זה הוא החינוך הקדוש המקובל אצלנו, ואשרי היודע זאת, ואשרי המבין זאת, ואשרי המרגיל עצמו וביתו ביסוד היסודות ובעיקר העיקרים המקודש הזה.

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

עז

"עמדו בחזקתכם..."

אני עני קבלתי מרבתי הגדולים הקדושים אשר בארץ המה בעדן גן אלקים, זיע"א, כי כאשר רואים בספרי רבותינו האחרונים דברים בלתי מובנים לקוצר

דעתנו - אין מפלפלים בהם, ולא מקשים ומתריצים, ולא אומרים השערות, אולי כוונתם היתה כך או כך, ולא מחפשים דוגמאות או ראיות מדברים אחרים בלתי מובנים, אלא אומרים בפשיטות כמו שכתב הרמב"ם באיגרתו הקדושה לרבי אברהם בנו: **"עמדו בחזקתכם והמאמר ההוא תאמרו איני מבינו"**, עכ"ל הרמב"ם, וכשנזכר ונח' ונראה במהרה בתחיית המתים - נשאל אותם, כמש"כ רש"י בסנהדרין נ"א ב'.

(שלמי שרה סי' יג).

עח

"שבטך ומשענתך המה ינחמוני..."

ותל"ת הנני מלומד בניסים, כי מילדותי ממש כל כך הרבה הרפתקי עדו עלי, ותמיד הי' הגמר לטובה, והשי"ת הפליא ומפליא עמדי בחסדיו העצומים, ואם אמרתי אספרה כמו מכל הנ"ל - יכלה הנייר ולא יכלו הסיפורים, וכמש"כ הספורנו זיע"א בתהילים כ"ג לפרש: **"שבטך"** - שאתה מכה אותי, **"ומשענתך"** - שאח"כ אתה מרפא ומחזק אותי ומעמידני על בורי, **"המה ינחמוני"** - בצרה האחרת הבאה ח"ו, **שיועד אני שאחרי ה"שבטך" מגיע "משענתך"**. נפלא מאד. (סימא בביתא סוף סי' רה).

עט

הנחמה הגדולה ביותר

וכדמרגלא בפומי' דהגאון ה"תורת חסד" זיע"א, שהאמונה בתחיית המתים היא הנחמה היותר גדולה. (נרות שלמה סי' קפ, מתוך מכתב תנחומים).

וכבר אמרו הקדמונים הקדושים אשר בארץ המה, שהניחום אבליים היותר גדול הוא ההתחזקות באמונה הברורה בהישארות הנפש, ובתחיית המתים שתהי' במהרה בימינו. (שם סי' קפז).

פ

לשוננו הנורא של הרמב"ם במסכת מקואות

והנני עני משתדל לעורר את עצמי מתרדמת הזמן בס"ד בדבריו הקדושים של הרמב"ם בפירוש המשניות מקואות פ"ד מ"ד: **"וכבר חשב איש גדול מאד רב העיון בארץ המערב ששאובה שהמשיכוה כשרה, ואפילו הי' המקוה כולו שאוב ונמשך, ונהרג על זה באמה וזרוע, ודבריו בזה מפורסם בספרו, בהיותו בלתי מבין זאת המשנה כלל... ואשר יחייב זה הטעות כולו הוא מיעוט שמירת המשנה, והחקירה**

למה שבא, ומה נפלא מאמרם אם ראית ת"ח שלמודו קהה עליו כברזל על משנתו שאינה סדורה בפיו". עכ"ל הרמב"ם הקדוש, ויהי רצון שדבריו הקדושים הללו יהפכו את לב האבן אשר בקרבי, ללב בשר אכ"ר. (סימא בביתא סי' תג, מכתב ראשון).

פא

אין זה "חילול השם" אלא "קידוש השם"

תורה היא וללמוד אנו צריכים, ונבקש [בשם כל הלומדים שי'] ביאור האמור ב... ע"ד בן קיבוץ חילוני גמור שנה' חרדי, ואביו נשאר רשע גמור והיתה לו אשה נכרי', רח"ל, וכשמת פשיטא שאין הבן צריך לשבת "שבעה" ולהתאבל, כמבואר ברמב"ם ובשו"ע, אלא לובשים לבנים וכו' ושמחים שאבד שונאו של מקום, ומ"מ ישב הבן "שבעה" בקיבוץ עם אחיו "מפני חילול השם", שלא יאמרו שבן תורה אינו מכבד את אביו, ושאל אם יוכל לעסוק בשידוך בתוך השבעה, מפני חילול השם, וכמדומה שנשאר הספר בספק.

ולא הבננו: איזה "חילול השם" יש כאן כשאומר הבן הצדיק לאחיו הרשעים הגמורים, שכך הוא דין התורה הקדושה, שלא מתאבלים אלא שמחים במות רשעים כאלו, ואם הם לא יחזרו בתשובה, גם עליהם לא ישב "שבעה", ואיזה גדר "חילול השם" יש כאן, והלא "קידוש השם" יש כאן, בקיום הלכות תורתנו הקדושה והטהורה, שאין הקשר המשפחתי הביאולוגי חשוב כלום בשעת הנתק הנורא של האחים והאב הרשעים הגמורים, מהבן והאח הצדיק ההולך בדרכי ה'.

(נרות שלמה סי' פא).

פב

החנופה והרשעות צועדים בראש

ובעיקר הדבר ידע נא ידידי, כי הענין לגמרי לא פשוט, כי לדברים נידושים ורגילים - אין צריכים לא לידי ולא למטלעתי, ודברים שצריך באמת לאומרם ולשומעם, מה אעשה שאי אפשר לאומרם לפני הציבור היקר הזה, מפני דלותנו ושפלות דורנו זה, המורגל בעוה"ר בדעות כוזבות, גם ע"י כאלו שאמר עליהם מרן הגרי"ז זיע"א שלפעמים הסטרא אחרא חוסך מחייליו ורותם חיילים משלנו למרכבה הטמאה שלו, וגם החנופה והרשעות צועדים בראש, וקשה מאד למצוא את "המעט הזך" של ה"חובות הלבבות", אשר מרן גאון עוזנו האבי עזרי זיע"א ה' כל כך מרבה לדבר ולהתגעגע ולהשתוקק אליו, ו"המעט הזך" הזה הוא לבדד ישכון,

כשמסביבו מכל עבר חוגגות הפניות והנגיעות, ואשרי מי שדבק בו, ב"המעט הזך"
הזה, בכל תוקף ועוז, כי הוא חייך ואורך ימך!...

(נרות שלמה סי' קה).

פג

הגדולים לא היו מתווכחים

וחבל על כל רגע שיתוכחו בענין זה, והגדולים לא היו מתווכחים, אלא רק
אומרים את דעת התורה הקדושה, והשומע ישמע והחדל יחדל, ועיין בזה בשו"ת
חת"ס ח"ו סי' פ"ה. (שלמי שרה סי' כב).

פד

"לא עבדין הכי..."

והרבה מאד פעמים הדעת תורה היא לא כהמושכל הראשון, והנה מעשה שהי':
הנה רבנו הקדוש והטהור, לשמו ולזכרו תאות כל נפש, מרנא ורבנא ה"אבן האזל"
זיע"א כיהן כרב וראש ישיבה [אב"ד ור"מ] בעיר סלוצק המעטירה, ועלו בלבו הטהור
הרהורים שאולי יתפטר מן הרבנות, ויישאר רק ראש ישיבה בלבד. והיו לו ארבעה
נימוקים כבדי משקל להעדיף להיות ראש ישיבה בלבד, בלי עול הרבנות ג"כ, אבל
כמובן לא יעשה דבר בלי "וקמת ועלית" אל אדמו"ר גאון ישראל וקדושו רבנו חיים
הלוי זיע"א, ונסע ה"אבן האזל" אל רבנו חיים הלוי, והציע לפניו את שאלתו הנ"ל
ואת ארבעת הנימוקים הטובים להעדיף להיות ראש ישיבה בלבד, והוסיף לו מרנא
ורבנא רבנו חיים הלוי זיע"א עוד ארבעה נימוקים ויהיו לשמונה.

ויען מרנא הגר"ח זיע"א ויאמר: כל אחת ואחת מהסברות כשלעצמה הלא יש
בה כבר כדי להכריע את השאלה, וכל שכן בהצטרף כל שמונה הסברות ביחד.

אבל כנגד זה, הנה בכל הדורות בקהלות ישראל הלכו שני התפקידים צמודים
יחד - אב"ד ור"מ, ולא ראינו שיתפטרו מה"אב"ד" ויישארו "ר"מ" לחוד, אם כן
רואים אנו ד"לא עבדין הכי" [א"ה: יעויין במסכת ברכות דף ל' ע"א: "לא חזינא להו
לרבנן קשישי מינן דעבדי הכי"].

ו"לא עבדין הכי" היא הסברא היותר חזקה מכל הסברות, והיא שוקלת יותר
מכל הסברות שבעולם.

עד כאן דבריו הקדושים המאירים והשמחים של מרנא ורבנא רשכבה"ג רבנו
חיים הלוי זיע"א. (שלמי שרה סי' כט אות א').

פה

על קלקלתם של "השבועונים" למיניהם

יש מהם שמוציאים לחושך [לא "לאור" אלא "לחושך"] כל מיני שבועונים ויומונים ושאר כלי ביטוי הנראים דתיים ואפילו חרדיים, ולמעשה הם מלאים כל רע: לשון הרע, רכילות, זלזול בקדושה ובצניעות וביסודות היהדות היותר מושרשים, נתינת כבוד לרשעים, נתינת מקומות גדולים להבעת דעות כוזבות והשקפות "לא יהודיות" [כהגדרתו של מרן גאון עוזנו הישיש הקדוש מגן הדור ה"אבי עזרי" שליט"א] ע"י כל סוגי אנשים טועים ומטעים, וחוטאים ומחטיאים את הרבים, ואפי' באיצטלאל דרבנן, בצינון נוראי של כל רגשות היהדות, בארס של "אשר קרך" במנות גדולות, יומיות, או שבועיות, או חודשיות, אומרים על טהור טמא ועל טמא טהור, והכל במסוה "דתי" או "חרדי", וארס מחלחל ויורד אצל הקורא הבלתי מרגיש שהנה נחש נשכו והטיל בו ארס ממית רח"ל, ומיתתו מיתת עולם, הן בזה והן בבא, רח"ל.

ו"עתונות דתית" זו חודרת גם לבתי היראים, אשר לא יבושו ולא יכלמו בזה, ולא ימנעו את עצמם וצאצאיהם מלאכול את סם המות הזה. עד כדי כך מצליחים החיילים האלו "משלנו" [כהגדרת מרן הגרי"ז זיע"א] העובדים במסירות בשירות הסטרא אחרא.

ויש מהם חוטאים ומחטיאים את הרבים באמרם כאילו יש ערוצים כשרים בתקשורת, בזמן שהכל טמא שם, טמא, טמא, טמא... (שלמי שרה סי' כט אות ב').

פו

על סגנון ההרצאות הקלוקלות בימינו

ובמיוחד הדבר נוגע לאמהות ["אידישע מאמעס"], לנשים ולבנות, כי בעוה"ר נהי' מצב חמור מאד שנהיו בנות ישראל הפקר, ח"ו, לכל מיני שמות: ערב נשים, הרצאות לנשים, הבראה לנשים, סוף שבוע לגברים ונשים ביחד, טיולים לנשים, הדרכות לנשים וכו' וכו' וכו'.

והלא יהודי כשר לא יכניס לפיו מאכל בלי הכשר מוסמך, וצריך שיהי' חתום בחותמת טובה, והמהדרין רוצים דווקא שיהי' "חתום בחותמו של כהן גדול", ולא יאכל אלא משחיטה של שו"ב שהוסמך לכך ע"י גדולי תורה ויראה טהורה, וקיבל "קבלה" מהם כמקובל מדורי דורות, ולא ישאל שאלותיו וספקותיו אלא רק מלפני

מורה הוראה שנסמך על ידי גדולי הדור בתורה והוראה ויראה, אחרי שנבחן על ידיהם ונמצא ראוי.

ואיך זה נהי' כזה "שטח הפקר", שכל הרוצה ליטול את השם "מרצה" [מרצה לגברים, מרצה לנשים, מרצה לצעירים, מרצה לזקנים, מרצה לנוער, מרצה למשפחות...] - נוטל, מבלי נטילת רשות להרצות מגדולי הדור וזקניו, מבלי שנבחן על ידיהם אם ראוי הוא לכך, ומבלי שסמכו ידיהם עליו ועל דרשותיו ועל הרצאותיו כי אכן כשרות הן, כשרות למהדרין, כשרות למהדרין מן המהדרין.

והלא שלמות הכשרות בענין זה היא מאד מאד מורכבת:

א. כשרות בתוכן הדברים הנאמרים, אם אכן כשרים וישרים ונכונים ואמיתיים המה, אם ממקורות טהורים ונקיים וזכים הם, אם אין בהם תערובת של "השקפות" אנשי השוק והרחוב ויושבי קרנות ודעותיהם הכוזבות, המטעות, המחטיאות, רח"ל.

ב. כשרות בסגנון הבעת הדברים, בנקיות וטהרת הלשון והביטויים, בלי תערובת של ביטויים זולים, ומטבעות לשון מגונות, וכל מה שנכלל, רח"ל, בכלל גורם ההרס המזעזע הנקרא "נבלות פה", אשר הורונו חז"ל הקדושים בשבת דף ל"ג ע"א ובכתובות דף ח' ע"ב שבעון נבלות פה רח"ל מתים בחורי ישראל ומתרבים אלמנות ויתומים, רח"ל, ואנחנו יושבים ושואלים: על מה עושה ה' ככה לנו? ומתעלמים מתשובת חז"ל הברורה, קדש קדשים, כי נבלות הפה היא הגורמת, ד' ישמור.

ג. כשרות הסיפורים, אשר המרצים מספרים לשומעיהם, האם סיפורים כשרים המה, או רח"ל סיפורים טרפים? האם הם סיפורי צדיקים, או סיפורי רשעים? (שלמי שרה סי' כט אות ג').

פז

עוד בענין הנ"ל

וכבר זעק על זה ברבים במעמד עם רב ישראל קדושים כבוד הגאון הדגול מרבבה רבי יששכר מאיר שליט"א [המח' האמיתי של הנגב של ארצנו הקדושה, בעשותו אותו למרכז תורה ויראה טהורה יחד עם עמיתיו הגאונים הדגולים שליט"א] כאשר בא להספיד אותנו, את דורנו היתום בהסתלקותו של הגה"צ משיירי כנסת הגדולה רבנו ראובן יוסף גרשנוביץ זצוק"ל, ודיבר על החיוב לפשפש במעשינו, ואמר שזו רעה חולה נהייתה בדורנו אשר גברים שכל התמחותם היא בעיסוקם עם בעלי תשובה, ובהיכרותם עם עולם הפשע דלשעבר, נהיו מרצים

לפני נשים, ולפני גברים, ומשמיעים להם דברים שאסור לספרם ואסור לשומעם, אשר רק מקלקלים הם מאד, רח"ל, ומה טוב ומה נעים הי' אם לפני הנשים תדרושנה [בשעת הצורך האמיתי, לא בשעות צורך של מוסדות מסוימים לכספים, ואז מקהילים ערבי נשים שלא לשמה, אלא רק לשם הכסף, ומעמידים לפניהם מרצים בלתי ראויים כנ"ל, "למלא את הערב" במילוי מקולקל, רח"ל] רק נשים צדקניות, מורות ותיקות ידועות בצדקותן וביראתן ובטהרת לבותיהן ומעשיהן, ודיבוריהן הטהורים יהיו טופח ע"מ להטפח להוסיף יראה וטהרה וקדושה. עד כאן תורף דבריו הקדושים של הגאון שליט"א.

(שלמי שרה סי' כט אות ג').

פח

על מידת הסכמתם של גדולי ישראל לארגונים או להרצאות וכדו'

ועוד נשאר לנו לבאר בס"ד שאלה גדולה, אשר רבים שואלים אותה. הנה יש ארגונים וכו' אשר מופיעים תחת הכותרת: "בנשיאות", או "בהדרכת", או "בעצת", או "בהכוונת", או "בהוראת", וכיו"ב, של גאונים גדולים וצדיקים מפורסמים, ואם כן הלא כבר אפשר לסמוך עליהם? ואיך זה יתכן לחשוד בהם שמעשיהם אינם רצויים, והם מקלקלים, ומכשילים, ומשחיתים, ומטמאים, ומחטיאים, וכו' וכו', רח"ל?

ותשובה לשאלה הגדולה הזו למדנו מדברי מרן מאור עינינו ה"קהלות יעקב" זיע"א בספרו הקדוש "חיי עולם" חלק שני פרק ח', יעוין שם בכל דבריו הקדושים, וסיים שם, וזה לשון קדשו: "ואפילו חיבור שיש עליו הסכמות מחכמי תורה - אין זאת אומרת כלל על הגינות הוראות החיבור כידוע, ואין רצוני להאריך רק אעתיק מש"כ הגאון מהרש"ם ז"ל בתשובותיו ח"א סי' ק"ט וז"ל: הן נשלח אלי ספר וכו' וגם אני הסכמתי עליו בראותי אפס קצהו וכו' וכאשר עיינתי ראיתי כי כל רוח דעת אין בקרבו, עיי"ש כל הסימן", עכ"ל מרנא ורבנא ה"קהלות יעקב" זיע"א.

וקל וחומר: ומה ספר שהי' בשלימותו לפני הגאון השר המסכים, וכתב עליו מכתב הסכמה, מודיע לנו הגאון המסכים כי נכתבה ההסכמה "רק בראותי אפס קצהו", "וכאשר עיינתי בו ראיתי כי כל רוח דעת אין בקרבו", אם כן קל וחומר בן בנו של קל וחומר, כשהמדובר לא בספר גמור, אלא בהסכמה על ארגון, או מוסד, או אישיות מסוימת - הלא ברור שאין בדברי המסכים שום הסכמה על כל שיעשה המוסכם בעתיד, ועל הנידון המסוים שלפנינו והפעולה המסוימת שלפנינו - על זה אין כאן שום הסכמה, כמובן.

וכבר שאלנו כמה פעמים מגדולי דורנו שליט"א, הבאים על החתום ועל ההסכמה למוסדות ואישים מסוימים: והא קא חזינן שעשו דברים לא טובים ודיברו דברים מקולקלים? ואמרו שאין זה כלל וכלל שום הסכמה על כל מעשה שיעשה המוסכם, או דיבור שיוציא מפיו, ואין זו הוכחה כלל וכלל שהתייעצו אתם על הפעולה הנוכחית, ובודאי שלא הראו להם מראש את ההרצאות שיאמרו והנאומים שינאמו, והרי זה רק כהודעה באופן כללי, שחזקת כשרות יש לו, אבל כשאתה רואה בעיניך מעשים פסולים, ושומע באזניך דיבורים מקולקלים - האם על זה הסכמנו ח"ו? עד כאן מדברי הגדולים שליט"א, ודוק היטב היטב בזה.

(שלמי שרה סי' כט אות ו').

פט

סיום הסימן שבו מעורר רבנו על כל הנ"ל

הנה כותב שורות אלו, לב יודע מרת נפשו, פחיתות ערכו ושפלותו, ולא לו להתייצב במרומי קרת ולבוא בדברים הנ"ל לפני הקוראים הנכבדים הנלבבים, ד' עליהם יחיו בטוב ובנעימים.

אבל הוא מצווה ועומד מפי מרנא ורבנא גאון עוזנו הישיש הקדוש הטהור שריד פליטת גאוננו קדושינו צדיקינו האמיתיים, מגן הדור ומשושו ה"אבי עזרי" שליט"א, יהא אור תורתו הקדושה זורח לנו לעד עד ביאת גואל צדק ועד בכלל בב"א, אשר ברכו בברכת "ישר כחכם" על כל אשר מעורר הוא בענין היסודי דילן, והורה לו להמשיך, לא להרפות, [הן בעל פה והן בכתב], מלעורר ולהקיץ את אחינו בני ישראל היקרים האהובים מתרדמת היצר הזה, ומברכות פה קדשו של מרן רשכבה"ג שליט"א, יתברכו כל המעוררים והמתעוררים בכל מילי דמיטב, ובכל מילי דברכות, בחיים מתוקים נקיים זכים וטהורים עפ"י התורה הקדושה בטהרתה, אמן כה יאמר ד'.

(שלמי שרה סוף סי' כט).

צ

"והיה מחננו קדוש"

אמרתי אדברה לפני ידידי מנוער שליט"א ואולי ירווח לי...

הנני שואל: האם אין שום הדרכה והכוונה בישיבותינו הקדושות הטהורות להבחורים התלמידים היקרים, "הייליקע ישיבה בחורים" [כלשון ה"ברכת שמואל" זיע"א], בנושא של "אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה", מה השיעור בזה, ואיך זה צריך להיעשות?

וכמובן שהנני גם שואל האם אין שום הדרכה והכוונה בסמינרים של הצדקת הנשגבה שרה שנירר ע"ה, הנקראים "בית יעקב", להבנות הצנועות וחסודות בהנושא הנ"ל?

כי למה זה פשה נגע ממאיר במחנינו הקדוש, שנפגשים מדובר ומדוברת לפני גמר שידוך בטיולים בכל מיני מקומות מלוכלכים, שרגל אדם חרדי ירא שמים אינה דורכת שם? ואינם מרגישים בזה [לא הצעירים, ולא הוריהם משני הצדדים] שום חסרון ופגם, ואינם מתביישים בכלל לספר זאת.

האם עד כדי כך הגיעה קהות החושים? האם רוח הטומאה והמתירנות וההפקרות הנוראים, השוררים ברחוב בעוה"ר, חדרה עד כדי כך לבתינו האמורים להיות קדושים וטהורים?

הלא אומרים שמרן החזו"א זיע"א אמר שהישיבות הקדושות שלנו בדורנו הן הן המדברות, שאמר הרמב"ם שצריכים לברוח לשם מאימת הסביבה המקולקלת ומושחתת.

דהיינו הישיבות במקומן, בישיבות הקדושות, אבל לצאת ח"ו ממסגרת הקדושה הזו, ולהסתובב ולשוטט שעות על גבי שעות במקומות פרוצים וטמאין, לראות ולשמוע כל דבר פשע וגנאי? וכל זה כהכנה להקמת בית יהודי כשר וקדוש וטהור?!!

אתמהה!...

... הלא אם היו הבחורים שומעים בישיבה הקדושה אפילו מילים מועטות בגנות הטיולים המאוסים הנ"ל, וכן הבנות בסמינרים, כי אז בודאי הי' נמנע הנגף הזה, רח"ל.
(נרות שלמה ריש סי' קטו).

צא

עוד דברים נוראים בענין הנ"ל

הנה נזכרתי בס"ד שרציתי להוסיף במכתבי בשבוע שעבר ידיעה נוראה ממש מדברי הגאון העצום השקדן הנורא בתורה רבי משה חברוני זצוק"ל, ראש ישיבת חברון, אשר קטונתי מלהעלות את שבחיו על דל שפתיי ועל הגליון, והנה הסיפור דלהלן לא בדיתיו מליבי, ח"ו, אלא שמעתי בזמנו, לפני הרבה שנים, ואינני זוכר כעת ממי שמעתי, אבל הוא מרגלא בפומי בהרבה הזדמנויות של שיעורים ודרשות וכו', וכמדומני שיש בו לעורר אפילו לב אבן, רח"ל.

והוא שהגה"צ הנ"ל אמר לתלמידיו ולשומעי לקחו, שדבר זה התברר והתאמת אצלו מנסיון החיים, כי יש הרבה זוגות, רח"ל, שמיד אחרי החתונה יש אצלם כל מיני בעיות, שלפעמים נמשכות זמן זמנים טובא, ולפעמים רח"ל, אפילו כל החיים, הן אודות קיום מצוה הראשונה שבתורתנו הקדושה, הן בבריאות גם של ההורים וגם של הילדים, הן בקשיים שונים בגידול וחינוך הילדים וכו' וכו'.

ואמר הגה"צ זצ"ל שלדעתו ברור לו, שזה, רח"ל, עונש מן השמים, מידה כנגד מידה, על אופן התנהגותם של הצעירים, הן בהיותם עדיין מדובר ומדוברת, והן אחרי ה"תנאים", שהם כבר חתן וכלה, באופן הפגישות שלהם, שהן לא כפי שהשי"ת רוצה, ונכשלים, רח"ל, באיסורים, הן איסורי תורה, הן איסורי דרבנן, ופירט את הדברים, וקשה לי העלוב מאד להעלות על הכתב דברים שבצינעא, ולב יודע מרת נפשו, והמשיך ואמר, שהקב"ה איננו שותק על דברים כאלו, ואם כך הוא אופן ההכנה להקמת הבית, לא על דרך הרצוי' להשי"ת, כי אז מידה כנגד מידה מענישים מן השמים בבעיות הנ"ל, אחרי הקמת הבית.

ולענ"ד מצוה רבה לידע את הצעירים והצעירות, בידיעה נוראה זו.

(נרות שלמה סי' קטז).

צב

"הותרה הרצועה..."

וכל זה באתנו בעוה"ר מאז עזבנו לאנחות מרן האבי עזרי זיע"א, והותרה הרצועה לדבר ולכתוב ולפרסם ולהלעיט את ההמון בדברי שטויות נגד ההשקפה היהודית הטהורה. השי"ת ירחם על שארית פליטתנו, אכ"ר.

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

צג

על קירוב רחוקים

ורבנו הגדול האהוב רבי שמואל רוזובסקי זצוק"ל הי' אומר: נכון שלקרב רחוקים הוא דבר חשוב מאד, אבל הפחם באנגלי' הוא חיי נפש ממש, ואי אפשר בלעדיו, ומ"מ כורי הפחם חוזרים מעבודתם כשהם לגמרי שחורים ומפויחים, ואיך אפשר לחזור מקירוב רחוקים מבלי להיות שחורים ומלוכלכים מזה?!....

ולא חילק בין בחורים לאברכים, וגם לא בין צעירים לזקנים...

(נרות שלמה סי' קיז).

צד

עדיף לנו וטוב לנו לומר שאיננו מבינים

אבל מה אעשה והנני משועבד מאד בשעבודא דאורייתא למה שלימדוני רבותי הגדולים הקדושים אשר בארץ המה, שבענינים כאלו מוטב לומר כלשון הרמב"ם באגרת המוסר לרבי אברהם בנו: "עמדו בחזקתכם והמאמר או הפסוק ההוא תאמר איני מבינו".

... והורונו רבותינו ז"ע"א שאנחנו קטנים מאד מלפרש בדברי חז"ל באגדות הש"ס הקדוש וללמוד מהם הלכה למעשה בדברים שהם עלומים ונסתרים, כהא דסוף הוריות וכהא דשבת נ"ו, ועדיף לנו וטוב לנו לומר שאיננו מבינים, והדברים נשגבים מהבנתנו הדלה.

(שלמי שרה סי' ל)

צה

"איננו יודעים ואיננו מבינים..."

ובכלל לא הורגלנו לומר סברות על תנאים ואמוראים ועל הנהגותיהם, כמו שאין אנחנו יודעים להגיד סברות על מלאך מיכאל ומלאך גבריאל.

וגם על הח"ח והחזו"א והגר"ח והגר"ז והגרעק"א וההפלאה וכו' וכו' אין אנחנו אומרים סברות על הנהגותיהם ומעשיהם ותגובותיהם.

ק"ו בן בנו של ק"ו עד בלי די על תנאים ואמוראים.

ואפילו אם מוצאים אנו בספרים דברים מסוג הנ"ל - אומרים אנחנו שאיננו מבינים.

(שלמי שרה סוף סי' ל).

צו

חרובי קרתא ולא נטורי קרתא

במדרש רבה ריש איכה מבואר שלפעמים חושבים על אנשים מסויימים שהם נטורי קרתא, ובאים התנאים הקדושים ואומרים שהם חרובי קרתא, רח"ל,

(סימא בביתא סי' ככ אות ג').

צז

על העיון בזמננו בספרים "זכרון יעקב"

אבל אנחנו ב"ה לא צריכים את כל זה, כמו שלא הסכים מרן הקדוש הסטייפלר זיע"א לעיין בתקופתנו בג"ח "זכרון יעקב", וכמש"כ בזה בס"ד במק"א.
(נרות שלמה סי קד).

צח

"השבת תובעת..."

ואומרים שפעם סיפרו לפני הגרי"ז מתאונת דרכים נוראה שהיתה בשב"ק, רח"ל, ונהרגו אנשים, רח"ל. ואמר הגרי"ז: די שבת מאנט!... [השבת תובעת!...]. ושאל אחד: וביום חול אין תאונות דרכים? והשיב הגרי"ז: דאס ווייס איך אונד דאס ווייס איך נישט!... ["זה אני יודע, וזה אינני יודע"...], כלומר, אבל אין זה פירכא ו"יוכיח" נגד מה שאמר שהשבת תובעת ודין ארבע מיתות לא בטלו והחייבי סקילה נידונים בדומה, זה אמת וברור, ועל יום חול נחפש ביאור אחר.

... הנה כשאמר מרן הגרי"ז "דאס ווייס איך אונד דאס ווייס איך נישט", כפי הנראה ביאורו, שעל הנהרגים רח"ל בתאונת דרכים בשבת ברור לנו שהנה נתקיים בהם דין סקילה, אונד דער שבת מאנט, והשבת תובעת, כמבואר בגמרא כתובות דף ל'. אמנם בנהרגים בתאונת דרכים ביום חול רח"ל, בזה אין יודעים ברור על מה בא להם עונש זה, שאם לא היו שומרי שבת ח"ו, יתכן שזה הוא דין סקילה על עבירת חילול שבת, ואם היו שומרי שבת, א"כ זה דין סקילה על אחת מהעבירות שחייבים עליהם סקילה, וכשאינן אנו מכירים אותם ואת ענינם ואת מעשיהם הטובים והרעים, א"כ אין אנחנו יכולים להצביע בודאות על עבירה מסוימת של חייבי סקילה שבגללה נענשים. ועל נהרג ח"ו, רח"ל, בתאונת דרכים ביום חול לא נדע לומר וואס מאנט דא, אבל בשבת יודעים ברור אז די שבת מאנט.

כמדומה שזה ברור בס"ד בכוונת מרן הגרי"ז זיע"א. (שלמי שרה סי' לג).

צט

"והי' כאשר תריד..."

ולכן חובתנו להזהיר גם מהליכה אחרי התאוות, הן מפני שהדבר מתועב בעצם, והן מפני שעלול להשחיר את מאור הנפשות ולהביא למינות, שגורמת ח"ו לאבדן עוה"ב, וכל הבא בשערי בית המדרש צריך להישמר ולהיזהר מתאוות, ויותר מהנה

- מהשקפות נגד התורה, רח"ל, שאז הרי הוא כגוי הלומד תאולוגי, רח"ל, ולהיות תמים ושלם באמונת הי"ג עיקרים בשלימותן, בלי להסתפק, ח"ו, אפילו באחד מהם, כי היכי דלא לירתו תרתי גיהנם, והן בבל תגרע והן בבל תוסיף. וראיתי בין גנזי מו"ח זצ"ל כתי"ק מהחזו"א זיע"א: והי' כאשר תריד, דורשי רשומות אמרו שמהתרי"ג מצוות יעשו תרי"ד, ואז מתגבר ח"ו כוחו של עשו, ועכשיו נתחדשה מצוה חדשה של עבודה עברית שדוחה כה"ת כולה... עכ"ד החזו"א. [אינו כעת תח"י להעתיק מדוייק, ויעוין בשו"ת "אחיעזר" ח"ג סוף סי' ל"ד ד"ה וע"ד: "... יסוד הדבר הוא מהלאומים הפורצים אשר אצלם עבודה עברית דוחה שבת..."], מ"ג טבת תרצ"ו], והשי"ת ישיבני בתשובה שלמה לפניו, אכ"ר. (שלמי שרה סוף סי' לד).

ק

יהיו כאלו ויהיו כאלו

בפסוק "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא" (דברים לא, יח) כבר עמד בזה הגר"ח זיע"א בדרשתו באסיפת הרבנים בפטרבורג בתרס"ה: איך הפסוק מסיים (שם שם, כא) "כי לא תשכח מפי זרעו" אחרי כל מה שאמור מקודם [ונאצוני ועזבוני והפר את בריתי]? והשיב שעל כרחך שיהיו כאלו, ויהיו כאלו!...

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

קא

כולם מתלכדים ב"יהי כבוד ה' לעולם..."

והלא זה משנים רבות ששקטו כל המחלוקות, וכל ישראל החרדים לדבר ה', הן המתחילים ב"ברוך שאמר" והן המתחילים ב"הודו", מתלכדים יחד כאיש אחד בלב אחד ב"יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו", וזו היא כל עבודת הקודש של הראשי ישיבות והאדמורי"ם לרומם את תלמידיהם וחסידיהם בלימוד תורתנו הקדושה ועבודת ה' טהורה, ומקבלין דין מן דין מהנקודות הטובות שיש בכל דרך ושיטה שבעבודת ה', ומכבדים זה את זה, ונותנים באהבה רשות זה לזה, להקדיש ליוצרם בנחת רוח, ואיש על מחנהו ואיש על דגלו בעבודת השי"ת המיוחדת לכל שבט ושבת כדאיתא במג"א, וכולם מאוחדים בהחלט בהכרה הברורה היסודית שתכלית האדם בעולמו היא רק תורה ומצוות ומעשים טובים, אפס זולתה, וזו היא כל עבודת ההדרכה והחינוך, ואמר מרן הגר"ז זיע"א שכשהי' בוורשא ונפגש עם הרבה אנשים מחוגים שונים הי' מדבר עם כולם רק בלימוד, מפני שכשמדברים בלימוד - נהי' קירוב הלבבות, עד כאן דבריו הקדושים, ומכלל הן אתה שומע לאו,

שכשמדברים לא בלימוד, אלא בענינים אחרים [דוגמת ה...] - נהי' ח"ו ריחוק הלבבות, ושברון הלבבות, ואוטם הלבבות, רח"ל, ובשביל מה זה טוב?
(שלמי שרה סי' מ).

קב

הביאור הנכון על כוחה של רחל אמנו ללמד סגוריא על עם ישראל

קראנו בס"ד את ההפטרה דיום ב' דראש השנה בירמיהו ל"א י"ד ט"ו ט"ז: "כה אמר ה' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו. כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתך נאם ה' ושבנו מארץ אויב ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושבנו בנים לגבולם".

וברש"י הקדוש שם: "רחל מבכה על בניה, מדרש אגדה אמר שהלכו אבות ואמהות לפייס את הקב"ה על שהעמיד מנשה צלם בהיכל ולא נתפייס, נכנסה רחל אמרה לפניו רבונו של עולם רחמי מי מרובים, רחמיך או רחמי בשר ודם, הוי אומר רחמיך מרובים, והלא אני הכנסתי צרתי בתוך ביתי, שכל עבודה שעבד יעקב את אבי לא עבד אלא בשבילי, כשבאתי ליכנס לחופה הכניסו את אחותי ולא די ששתקתי, אלא שמסרתי לה סימניי, אף אתה אם הכניסו בניך צרתך בביתך - שתוק להם! אמר לה: יפה למדת סגוריא, יש שכר לפעולתך ולצדקתך שמסרת סימנך לאחותך", עכ"ל רש"י, וכך הביא גם הרד"ק: "ויש דרש" וכו'.

ושמעתי אותך ידידי היקר שליט"א, שדרשת בזה ברבים לפני התלמידים היקרים דרשה של דופי [לענ"ד] ואמרת שמבואר כאן בחז"ל הקדושים גודל הערך והכח של זהירות בענינים שבין אדם לחברו, ושרחל היתה יותר גדולה בזה מכל האבות והאמהות, שלא הגיעו לדרגת בין אדם לחבירו כמוה וכו' וכו'.

ואני ידידך אוהבך האמיתי תמה עליך: למה תדבר כדברים הללו, אשר אוזן כל ירא ה' צורמת מאד למשמע דברי בלע כאלו, לשים תהלה וחסרון ח"ו באבות ואמהות הקדושים, אשר זה ממש מרתיח את הדם, וצריך לבקש על זה מחילה מהקב"ה ומהתורה הקדושה ומהאבות והאמהות הקדושים, ומהתלמידים הרכים ששמעו כאלו דברי בלע וגידוף ודופי, ולומר לפני התלמידים - דברים שאמרתי לכם טעות הן ביד.

והלא האמת תורה דרכה, והדברים מבוארים ומפורשים באר היטב, שעל החטא שהעמיד מנשה צלם בהיכל רק רחל יכלה לומר סגוריא בסגנון זה, שהיא ויתרה ומחלה על הכנסת צרתה לביתה, ועוד סייעה ביד' במסירת הסימנים, ובשכר זה

שייך לבקש מדה כנגד מדה מהקב"ה שימחול לבניו על החטא הדומה ממש של הכנסת צלם בהיכל, וזה הוא הפשט הפשוט, ומיניה לא תזוע. (סימא בביתא ס' ערה).

קג

חובתנו ללמד את הפשט האמיתי והפשוט בלי להכניס כוונות זרות בדברי חז"ל

[המשך הקטע הקודם]

ומרוב אהבתך, ידיד נפשי, אוסיף, כי אפילו לא הי' כאן המדובר בענין כזה יסודי של שרשי תורתנו ואמונתנו הקדושה, גם כן יש כאן חסרון גדול שלא לפרש את הפשט הפשוט, ולהכניס בדברי חז"ל מה שלא אמרו ולא דברו ולא עלה על לבם, ויסוד חובתנו ואחריותנו כמלמדים עושי מלאכת ה' באמונה ללמוד עם התלמידים את הפשט האמיתי, ולא להכניס פירושים וכוונות זרות שאין האמור סובלם כלל, וזה מה שקוראים בעולם התורה שצריך ללמוד "וואס שטייט", מה כתוב, מה אמור כאן, ואילו לומר כדברים שנאמרו הלא ראשית הכל הוא עיוות וקלקול הפשט, ולא לומד תורת ה' אלא תורת עצמו, כמש"כ מרן ר' איצ'לע פטרבורגר צוק"ל ב"אור ישראל" עמוד ל"ז, רחמנא ליצ'ל ולישזבן מהאי דעתא.

וכל שכן בעניננו שיש בזה שתיים רעות: גם עיוות הפשט, וגם קלקול גדול רח"ל בעיקרי יסודי הדת הקדושה. והשי"ת ישיבני בתשובה שלמה לפניו.

(סימא בביתא סימן ערה).

קד

כל אהבת הבן של יעקב אבינו היא רק אהבת ה'...

ומש"כ הדר"ג מכבוד מרן הגרי"ז בענין יעקב אבינו, לא ידענא אם ידוע להדר"ג מה אמר האומר, ואני הקטן שמעתי מכבוד דודי מו"ר ה"תורת זאב" צ"ל שהמדובר הי' על השאלה הידועה למה לא קרא יוסף קריאת שמע בפגישתו עם יעקב, ועל זה אמר האומר לפני מרן הקדוש זיע"א את התירוץ הידוע, שיעקב חשש בפגישה זו לתגבורת אהבת הבן, שלא ראהו כ"ב שנה, על אהבת ה', ולכן קרא שמע לחזק בלבו את אהבת ה'. ועל זה הגיב הגרי"ז על אתר: "מי נעמט יעקב אבינו און מ'מאכט העם אזוי וי זיך, און נאך דעם זאגט מען אזעלכע זאכן" [לוקחים את יעקב אבינו ועושים אותו כמונו, ואח"כ אומרים דברים כאלה], והמשיך בחום לבבו הטהור: וכי אצל יעקב אבינו היו שני ענינים, אהבת ה' לחוד, ואהבת הבן לחוד? הלא כל אהבת

הבן של יעקב אבינו היא רק אהבת ה'! ... אני מניח שהדר"ג רואה כעת את בעל השמועה הקדוש לנגד עיניו, ובאזניו מצטלצל היטב הניגון, בחרדת הקדש, שבו נאמרו הדברים הללו, גם הניגון וגם ההדגשה של שלילת שני דינים וענינים כאן. כאן, דוקא, אין שני דינים... ודוק היטב בזה. (משמר הרש"ם ס' לו אות ו').

זה עתה למדתי בס"ד בס' חובות הלבבות, השער העשירי שער אהבת ה' סוף פרק שני: "ויש לומר שירצה באמרו בכל לבבך ובכל נפשך להיות כל אהבתך והשתדלותך בזולתו לשמו, ואל תשתף עם אהבתו אהבת זולתו, ואם תאהב זולתו - יהי' במה שירצהו ממך, כדי שתהי' סעיף מאהבתך בו".

ולכאורה הלא הן הן הדברים שאמר כבוד מרן הגר"ז זיע"א, שאצל יעקב אבינו אין שני דברים: אהבת ה', ואהבת הבן, אלא אהבת הבן היא היא אהבת ה'.

וכמדומה שהדברים נפלאים בעזהשי"ת. (שם ס' מ' אות א').

קה

ביאורו של המהר"ל זיע"א מדוע לא קרא יוסף קריאת שמע

[המשך לקטע הקודם]

אודה לה' חסדו כי אתמול הי' לי סייעתא דשמיא מיוחדת לעיין בפנים בדברי המהר"ל זיע"א בפ' ויגש, והנני ממחר להעתיק את דבריו הקדושים ולהמציאם לידידי שליט"א לקיים "שמחתי ושימחתי בהם", וזה לשון קדשו של המהר"ל בס' גור ארי' בפ' ויגש [מ"ו כ"ט]: "ואמרו רבותינו ז"ל שהי' קורא קריאת שמע. והקשו: למה יוסף לא קרא קריאת שמע כיון ששעת קריאת שמע הי'? שדוחק לומר שהקדים או שאיחר, זריזין מקדימין, ושעה אחת לכולם. ועוד מנ"ל שקרא קריאת שמע, שמא התפלל? ויש לתרץ: כי יוסף קרא קריאת שמע, וקיימא לן כרבי יהודה שבאמצע הפרק מפסיק לשאול מפני היראה, והיינו יראת אביו, ולפיכך הי' מפסיק בקריאת שמע, אבל יעקב אבינו לא הי' מפסיק, וקרא קריאת שמע. אמנם יש לדעת ענין קריאת שמע שהי' קורא, ובזה יתורץ מה שלא הי' קורא יוסף קריאת שמע, לפי שכאשר בא יעקב וראה את בנו יוסף מלך, בא בליבו אהבתו ויראתו של הקב"ה, איך מדותיו הם טובות ושלמות, ומשלם שכר טוב ליראיו, וזהו מידת החסידים, אשר יקרה להם טוב, מתדבקים אל הקב"ה על הטובות והאמת שעשה עמהם, וזהו קריאת שמע, שבו נזכר ייחוד מלכות שמים ואהבתו, וראוי הי' לקרות ק"ש כאשר בא אליו יוסף, אחר הצער הגדול אשר הי' לו בעבורו, ועתה ראה אותו מלך, הי'

אוהב את הקב"ה אשר עשה לו זה, וקבל מלכותו ואהבתו ויראתו, וזהו נכון למבין".
עכ"ל המהר"ל הזהב והמתוק המאיר עינים ומשמח לב.

וארוחנא בזה תרתי: חדא, שנתברר עכשיו להדיא, שאכן אותו ביאור שהעלה את חמתו של מרן אור העולם הגרי"ז זיע"א, לא אמרו המהר"ל, ואך בוקי סריקי הי' לתלות זאת במהר"ל ... ועוד: ארווחנא את עצם ביאורו הנפלא של המהר"ל.
(משמר הרש"ס סי' מא אות א').

קו

עוד בענין הנ"ל מהשפת אמת זיע"א

וזה לשון קדשו של ה"שפת אמת" זיע"א בפ' ויגש עמ' 249 ראש טור ב':

"נודע דברי מהר"ל ז"ל בס' גור ארי' על מ"ש חז"ל יעקב לא נשקו שקרא את שמע, וביאר כי בעת בוא אל הצדיק איזה אהבה ושמחה מכניסו לשמים לאהבת הבורא, לכן קרא אז בכוונה קריאת שמע"

עד כאן מביא ה"שפת אמת" את ביאור המהר"ל הנ"ל ב"גור ארי'".

ועכשיו כותב ה"שפת אמת" זיע"א את המהלך שלו, וזה לשון קדשו:

"ועפ"י הפשוט טעם הדבר, כי ירא לנפשו שע"ז האהבה ישכח ממנו אהבת הבורא, לכן הוא מתדבק מקודם בו ית', ועי"ז נשכח ממנו אהבה הגשמיות.

וזה ענין מ"ש בכל לבבך בב' יצריך, והיתכן לאהוב ה' ביצה"ר? רק שע"י היצה"ר מתקשר האדם באהבת הבורא, בעבור יראת היצה"ר. אם אמנם כי הפי' עמוק מזה, אבל ע"י זה הדרך יוכל אחר כך להפוך גם את כל היצה"ר לעבודת הבורא, כי עי"ז הדרך נמצא נולד טוב מהיצר, ועי"ז מתהפך לטוב.

וכענין זה אמרו חז"ל כתיב לה' הארץ, וכתיב והארץ נתן לבני אדם, כאן קודם ברכה כו', וכי אחר הברכה אינו לה' ח"ו? אמנם אחר הברכה נותן לבני אדם, שיוכל להיות לה', אף כי הוא לבני אדם, שע"י הברכה מתקשר המעשה בקדושה.

וזה הוא הברכה שאחר האכילה, שהוא העיקר [שמפורש בתורה], כמ"ש חז"ל כשהוא שבע מברך, כשהוא רעב לא כש"כ, והיינו כנ"ל, שמקודם שבא ליהנות נזכר בהש"ת, כדי שלא להתפרד ממנו ע"י הנאה גשמיות, ועי"ז הזכירה מקודם, נשכח ונתמעט ממנו הגשמיות, עד שמתהפך הכל לה", עכ"ל ה"שפת אמת" זיע"א.

... ונוסח וסגנון זה (היינו הנוסח דלעיל, שיעקב אבינו חשש שתתגבר אצלו אהבת הבן, ולכן קרא ק"ש לחיזוק אהבת השי"ת), **אין זה כלל וכלל מש"כ ה"שפת אמת" זיע"א הנ"ל**, ולא קרב זה אל זה כלל וכלל, שהרי ה"שפת אמת" זיע"א מבאר היטב בַּלְבֶּת-אש קדשו שע"י ההתדבקות מקודם בו יתברך [ע"י הק"ש] עי"ז נשכח ממנו לגמרי "אהבה הגשמיות", ואין כאן אלא אהבת הבורא בלבד, ש"עי"ז הזכירה מקודם, נשכח ונתמעט ממנו הגשמיות עד שמתהפך הכל לה".

ואתה ידיד נפשי, הקורא הנלבב, דוק היטב היטב בכל תיבה ותיבה מלשונו הקדוש של ה"שפת אמת" זיע"א בזה, ותראה עד כמה דברינו הללו אמיתיים בכוונת ה"שפת אמת" זיע"א, ולא שיש כאן בשפ"א דיבור לחוד ו"כוונה" לחוד, אלא שהדברים ברורים בלשונו הקדוש, לא שזו היא רק "כוונת" הדברים, אלא שהן הן הדברים הקדושים החוצבים להבות אש קדש היוצאים מפורש מפה קדשו, זי"ע ועכ"א, ולזה ודאי מסכים מרן הגרי"ז זיע"א.

ואשרינו שזכינו בס"ד לעמוד בקרן אורה בזה.

כי כמדומני שמאז שנדפס בס"ד הספר "פניני רבנו הגרי"ז" בשנת תשנ"ב [לפני ח"י שנים מהיום י' ניסן תש"ע] היו שהתפלאו שכאילו אין כאן התאמה בין השפ"א והגרי"ז, והודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו שזכיתי כעת בעזרתו ית"ש לבאר היטב שאין כאן שום סתירה, וכולם מתאימות בעזהשי"ת. (מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

קז

אין המצוה מפני הטעם אלא הטעם מפני המצוה

צריך לבאר היטב בס"ד קושטא דבירורא דהאי מלתא⁵, שהרי קודשא בריך הוא אסתכל באורייתא וברא עלמא, והתורה היא התכנית של הבריאה, וכיון שבתורה נכתבו ונאמרו החילוקים בערכין של איש מאשה, אם כן כך נברא העולם בחילוק ערכין של איש ואשה, וכן בחילוק הגילים, כמו שמשנתנה בתורה בדין הערכין בהבדלי השנים, כך נברא עלמא, שבגילים הללו יש שינויים בערך האיש ובערך האשה, וכל זה ברור ופשוט, ולא הוצרכו חז"ל הקדושים לבאר דבר זה, שכל לומד יודע שהעולם נברא עפ"י התורה, וחילוקי הגילים שבתורה, והחילוק בין איש לאשה שבתורה בפרשת ערכין, קבעו את מצב האיש והאשה בהתחלפות הגילים הללו.

5. קטע זה נסוב על דברי חז"ל בערכין דף י"ט ע"א, המובאים ברש"י (בפסוקי פרשת ערכין - ויקרא כז, ג) על הפסוק "ואם מבין ששים שנה ומעלה", ופרש"י כשמגיע לימי הזקנה האשה קרובה להחשב כאיש... כדאמרי אינשי סבא בביתא פחא בביתא, סבתא בביתא סימא בביתא.

ולא הוצרכו חז"ל לבאר אלא רק דבר זה בלבד, שאחרי ששים יורד ערך הזכר ועומד על פחות משליש [מ-50 שקל ל-15 שקל], משא"כ ערך הנקבה יורד ועומד על שליש [מ-30 שקל ל-10 שקלים], ואיפה טועמים את זה [כלשון הגר"ח עפ"י ה"בית הלוי" פ' בא "שהטעם הוא עפ"י המצוה"] בבריא, שמצב האיש בזקנותו אחר גיל ששים מתדרדר יותר מאשר מצב האשה אחרי גיל ששים? ועל זה ביארו חז"ל הקדושים ביאור נפלא, דהנה חזינן ש"סבא בביתא – פחא בביתא", ואילו "סבתא בביתא – סימא בביתא"! שכיון שבתורה הקדושה נתבאר שהירידה של הזקן היא יותר מהירידה של הזקנה, הנה אכן כך נבראו האיש והאשה בעולם, שהסבא בביתא הוא פחא בביתא, ואילו הסבתא בביתא היא סימא בביתא.

ולשון הגמרא הקדושה [בערכין י"ט א'] "ומאי שנא נקבה דכי מיזקנא קיימא אתילתא, ומאי שנא זכר דלא קאי אתילתא?" הנה למאי דאנהרינהו לעיינין הביה"ל והגר"ח והגר"ז ביסוד הגדול הזה של טעמי מצוות, אם כן אין כוונת הגמרא בשאלה ליתן טעם ["מאי טעמא"?] לדין התורה בזה, אלא כוונת השאלה היא: איך טועמים ורואים בבריא את החילוק הזה שבדין התורה בין זכר לנקבה, איך רואים כאן את ה"ברא עלמא" עפ"י ה"אסתכל באורייתא"?

ועל זה "אמר חזקי": אמרי אינשי: סבא בביתא – פחא בביתא, סבתא בביתא – סימא בביתא", הא קמן שאכן ה"אסתכל באורייתא" קבע והשפיע את ה"ברא עלמא". וכמה מתוקים ואמיתיים הדברים! אשרינו מה טוב חלקנו! אשרי העם שככה לו!

וכיוצא בזה רשום אצלי בס"ד בהא דאמרה הגמרא הקדושה בבכורות דף ה' ע"ב: "אמר ר' חנינא: שאלתי את רבי אליעזר [או: אלעזר] בבית מותבא רבא: מה נשתנו פטרי חמורים מפטרי סוסים וגמלים? אמר לי: גזירת הכתוב היא. ועוד שסייעו ישראל בשעת יציאתם ממצרים, שאין לך כל אחד ואחד מישראל שלא היו עמו תשעים חמורים לובים טעונים מכספה וזהבה של מצרים".

ולמאי דאנהרינהו לעיינין ה"בית הלוי" הנ"ל בפ' בא, "שאין המצוה מפני הטעם, אלא הטעם מפני המצוה", שהקב"ה הסתכל בתורה וברא את עולמו, "אסתכל באורייתא וברא עלמא", אם כן צריך לפרש כך: שאסתכל באורייתא, שנכתבה ונאמרה בה מצות פטר חמור [מטעם אמיתי הכמוס מאתנו], וברא עלמא בכזה אופן שביציאתם ממצרים יסייעו החמורים. ודוק היטב בזה כי נפלא הוא מאד בעזה"י. [מוצש"ק משפטים אור ליום א' תרומה ל' שבט אדר"ח אדר א' תשל"ו].

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

קח

אין להסתמך ולקבוע הלכה על פי סיפורים שאינם מוסמכים

ואולי כל הסיפור לא הי' ולא נברא? כמו הרבה הרבה סיפורים, כמו שהדפיסו בשם כבוד מו"ר הגרמ"ד הלוי שליט"א שאמר בשם זקנו מרנא הגר"ח זיע"א שמותר בהחלט, משום פקוח נפש, לטלגרף בשבת קדש לצדיק להתפלל על חולה מסוכן, רח"ל.

ושאלתי את מו"ר והשיב: להד"מ, אין זה נכון כלל וכלל, ואיך זה לא יראים להדפיס בשקר היתר לחילול שבת?

ואני שמעתי בילדותי שהגר"ח השיב: אם זה כזה צדיק שתפילתו מועילה לרפא את החולה, אז כבר יודע הוא מעצמו מהענין, ואין צריך להודיע, ואסור להודיע, ואם כן זה חילול שבת רח"ל. (נרות שלמה סי קז).

זה לשון קדשו של החזו"א זיע"א באו"ח - מועד סוף עמוד 36: "יקרתם הגיעני, ואמנם חמורה היא ההלכה, ולא נתנה להקבע ע"פ סיפורים, אלא העיקר בעיון בגמ' ופוסקים ומסירת נפש להבין קשט אמרי אמת".

ובקובץ אגרות חזו"א ח"ב סי' כ"ב: "... וחיפוש מעשיות בספרי הדורות אינני מומחה לכך, ואינני סומך על זה, ואני מתנגד לקביעת הלכה עי"ז...". (שם סי' רי).

קט

מהחזו"א על כתבי יד שאינם במסורת

זה לשון החזו"א או"ח - מועד דף נ"ח ע"א טור ב' ד"ה "אח"כ ראיתי תשובת גאון [הנדפס באוצר הגאונים עירובין פ"ג, ואף שאין לסמוך על כת"י הנמצאין בהפסקת מסורת דור דור, אבל כאן נראין הדברים שהן דברי גאון] וז"ל... "עכ"ל החזו"א, יעוי"ש. (נרות שלמה סי' קג).

קי

"ותשחת הארץ לפני האלקים..."

... היום המצב הוא כמו שאמר אדמו"ר החזון יחזקאל: וכי להשי"ת לא היתה עצה לדור המבול רק להשמידם ולכלות את כל היקום?

והשיב ה"חזון יחזקאל": הדבר כתוב ומבואר בפסוק "ותשחת הארץ לפני האלקים ותמלא הארץ חמס", מה הי' המקרא חסר בלי שתי תיבות אלו: "ותשחת הארץ ותמלא הארץ חמס"? מה זה "לפני האלקים"? והשיב: רק האלקים אמר ש"ותשחת הארץ", רק הוא אמר שהכל הנהגה של שחיתות, אפילו אדם אחד לא צעק "שחיתות", לדור כזה אין זכות קיום, עד כאן דבריו הקדושים.

ובעוה"ר זה הוא כמעט מצבנו כיום. שחיתות בכל מקום, ואין מוחה. ואם יש מוכס אחד במשפחה, כל המשפחה מחפה עליו, וכל האופנים של חנופה המבוארים ברבנו יונה, וחנופה גורמת לשפיכות דמים, רח"ל. ובמקום להצביע על הנקודות האמיתיות שצריך לשוב עליהם, נטפלים לדברים טפלים, וגם זה מיסוד המידה הרעה הנוראה של נגיעה, אשר ממש תצלינה אזני כל שומע. (משמה"ל ברכות עמ' קטז).

קיא

והמשכיל בעת ההיא ידום

וחייב אדם לומר בלשון רבו, ואשתמש אפוא בביטוי של מו"ר ר' משה שנפלד זצ"ל שאמר שהוא שופר בלבד, וכשיש תוקע - אז השופר מוציא קולות שתקע לתוכו התוקע, תקיעה, שברים, תרועה, הכל כראות עיני התוקע!

וכשארין תוקע - השופר נדם.

ואף אני עני אומר: אין לי מדגרמי כלום, ואין שום בעל תוקע הגון שיתקע דרך השופר העלוב הזה. "והמשכיל בעת ההיא ידום".

(סימא בביתא סי' שמח).

מוסר ומידות

קיב

"יהודים רותחים..."

וַיֵּדַע יִידֵי יִקְרִי אַהוּבֵי שְׁלִיט"א, כִּי לְשׁוֹם חוּג אֵין מוֹנוּפּוֹל עַל מִידָה טוֹבָה, או רעה ח"ו, שִׁכְבֵּר הוֹרָה לָנוּ זָקֵן מִנְהִיג אוֹמַתָּנוּ הַקְדוּשָׁה הַחֹפֶץ חַיִּים זִיע"א, כִּי חִלּוּקַת הַחוּגִים וְהַסּוּגִים שֶׁאֵנוּ רוֹאִים כֹּאֵן בַּעוֹלָם הַזֶּה הִיא מִלְּאֻכוּתִית, וְאֵינָנָה עוֹמֶדֶת בַּמִּבְחָן בַּמִּבְטָה הָעוֹלָם הַבֶּא, בַּמִּבְטָה הַשְּׁמִימִי הַנִּכּוֹן, אֵלֹא הַחִלּוּקָה הָאֻמִּיתִית הִיא לַחֲמֵשׁ מַחֲלָקוֹת: 1. קֹאכְעִדִּיגֶע יִידֵן. 2. וואַרְמֶע יִידֵן. 3. לַעבִלְאָכָא יִידֵן. 4. קֹאֲלֻטֶּע יִידֵן. 5. דאַרְפֶּרֶרֶענֶע יִידֵן. כְּלוּמָר: יְהוּדִים רוֹתְחִים, חֲמִים, פּוֹשְׁרִים, צוֹנְנִים, קְפוּאִים. וַיַּעֲזוֹר הַשִּׁי"ת וַיִּתֵּן חֲלָקָנוּ בֵּין הַרוֹתְחִים.

וְכִמּוֹ שֶׁאִמְרַר רַבְּנוּ הַגָּדוֹל הָאֱהוּב רַבִּי שְׁמוּאֵל רוֹזוֹבְסְקִי זְצוּק"ל בְּבִיאוֹר דְּבָרֵי הַתּוֹס' הַקְדוּשִׁים בְּשַׁבַּת פ"ח א', שֶׁהִקְשׁוּ לָמָּה הוּצָרְךְ לַכְּפוֹת עֲלֵיהֶם הָרַקְיָת, וְהֵלֹא כִּבְר אָמְרוּ אֶתְמוֹל נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע, וְתִירְצוּ שְׁמָא מִפְּחַד הָאֵשׁ הַגָּדוֹלָה יַחֲזִירוּ בָּהֶם.

וְשֶׁאֵל רַבְּנוּ זצ"ל: אִם כֵּן תִּינָתֵן לָהֶם הַתּוֹרָה בְּלִי אֵשׁ גְּדוֹלָה?

וְהַשִּׁיב: אֵין זֹאת אֵלֹא מִפְּנֵי שֶׁאֵין כֹּאֵן שְׁנֵי דְּבָרִים נִפְרָדִים, תּוֹרָה לַחוּד, וְאֵשׁ גְּדוֹלָה לַחוּד, אֵלֹא שֶׁהַחֲפֶצָא שֶׁל תּוֹרָה הִיא בְּאֵשׁ גְּדוֹלָה, שֶׁהַשְּׁלִימוֹת הָאֻמִּיתִית הַמוֹחֲלֻטֶּת שֶׁל תּוֹרָתָנוּ הַקְדוּשָׁה הִיא בִּהְיוּתָהּ אֵשׁ גְּדוֹלָה.

וְכִמְדוּמָה שֶׁהָאֵשׁ הַגְּדוֹלָה הַזֶּה הִיא הַמִּיּיצֶרֶת קֹאכְעִדִּיגֶע יִידֵן, יְהוּדִים רוֹתְחִים!...

(נְרוֹת שְׁלֵמָה סִי קַה).

אַהֵה! כֹּה יַעֲזִרְנוּ הַשִּׁי"ת!...

קיג

וְמָה תִּקּוֹת אָנוּשׁ רִימָה לִיטוֹל מֵהַעוֹה"ז כְּבוֹד הַמְדוּמָה

וְלֹא לַחֲשׁוֹב עַל כְּבוֹד הַמְדוּמָה, לֹא לַחֲפוֹץ בְּכְבוֹד כֹּזֵה, וְלֹא לַהֲתַקְנָא בְּבַעֲלֵי כְבוֹד כֹּזֵה, אֲשֶׁר הֵם מְסַפְּנִים בְּאַמֶּת, וְאֵין כְּבוֹד אֵלֹא תּוֹרָה, וְמָה תִּקּוֹת אָנוּשׁ רִימָה לִיטוֹל מֵהָעוֹלָם הַזֶּה וּמִבְּרוּאֵי כְבוֹד הַמְדוּמָה, שְׁנוֹתֵינוּ לְעוֹגִים וּמִגַּחְכִּים מֵהַמְקַבְּלוֹ, וְמָה פִּירוּשׁ "קִנְאֵת סוֹפְרִים תְּרַבֶּה חֲכָמָה"? - תּוֹאִיל נָא לַעֲיִין בַּסֵּפֶר הַקְדוּשׁ וְהַנּוֹרָא שִׁיצָא

לאור זה עתה להאיר לארץ ולדירים עלי' "משנת רבי אהרן" מאמרים ושיחות מוסר מהוד כבוד גאון עוזנו הגאון הנורא צוק"ל, ובודאי נמצא במחנכם, עיי"ש בעמ' קכ"ו ואז תבין היטב ד"ז, הפך בה והפך בה דכלא בה, ומינה לא תזוע.

(סימא בביתא סי' קז).

קיד

ללמוד ולשנן היטב את הפרק הראשון במסילת ישרים

ומה נשגבה העצה הטובה של הוד כבוד דודי מו"ר זצ"ל במכתבים שבסוף ספר "תורת זאב" במכתב נ"ט, שיעץ לחזור ולשנן טובא [עד שיהי' שגור ממש על לשונו] את הפרק הראשון בס' מסילת ישרים "אשר הוא ממש יסוד היהדות, נא יקירי תלמוד אותו בהתלהבות ובחשק, לכל הפחות ארבע פעמים, עד שיהי' שגור בפיך, וממש תרגיש חיות עצומה ורוח שמחה וחדוה והתעוררות וחיים עליזים ושמחים יעלו עליך" [לשונו הקדוש שם, זי"ע ועכי"א], ועיי"ש בכל דברי המכתב נ"ט, ומה שכותב שם על "מה שכתבתי לך פעם" הוא במכתב נ' שם, עיי"ה ותתמלא חדוה ועליצות עד בלי די.

(סימא בביתא סי' קז).

קטו

"מסילת ישרים"

... יודע אתה בעצמך שהגדולים זיע"א אמרו ש"מסלת ישרים" הוא בראש, וצריך חצי שעה ביום, וכמובן גם ששי ושבת, המסוגלים ביותר להצלחה בלימוד בסייעתא דשמיא.

כדאי מאד להיות רגיל ללמוד בספרי החפץ חיים זיע"א, כולם אהובים כולם ברורים כולם ברוכים.

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

קטז

מי צריך ללמוד מוסר

...הרמב"ם בפרק הרביעי משמונה פרקים שהקדים לפירושו לאבות בסופו כותב, שאפילו השלם בנפשו צריך ללמוד מוסר בכל יום ממש, יעוי"ש בלשונו הזהב, וראי' לדבר – ממש רבנו ע"ה!... ומבהיל ממש, עיי"ש.ה. והתבונן היטב בזה, ותבין עי"ז הרבה הרבה דברים שעד עתה תמוהים הם בעיניך.

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

קיז

העולם הזה הוא עולם התמורות

הנני יושב בס"ד בדד באהל התורה דכאן, והעט רושמת בס"ד על הגליון מהרהורי הלב, שהלא "צבא לאנוש עלי ארץ" [איוב ז' א'], כלומר שימי אנוש עלי ארץ קצובים הם, מוגבלים מאד, והכל הוא קצוב ומדוד, ומלבד קוב"ה ואורייתא וישראל אין נצחיות בעולם, והעולם הזה הוא עולם התמורות, ואין לאדם שום בטחון לא על עצם החיים, ולא על הבריאות, ולא על העשירות, ולא על המשפחה, ולא על שום דבר, אשר כל אחד המתבונן רואה זאת היטב יום יום, וכשלומד "חובות הלבבות", כל הספר, ובפרט בשער הכניעה, מלמדים אותו ש"העתקתו מענין לענין" הוא דבר שעלול לקרות בכל רגע ורגע בכל אחד מהנושאים הנ"ל.

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

קיח

הפוקחים עיניים עיורות

ומה מאד מסכן ועלוב ומעורר גיחוך הבר נש הטיפש, הכסיל, האויל, שאין לו כל קשר עם מקור מים חיים, דהיינו עם ספרי המוסר הקדושים הפוקחים עיניים עיורות, לבל ישקע האדם בדמיונות כוזבים המוציאים אותו מן העולם בקוצר ימים ובטירוף הדעת, רח"ל.

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

קיט

הגאווה היא טפשות ואין חכמה כענוה

כיון שמהרתי מאד לא יכולתי להאריך בדברים אתך, ונפלט מפי שאכתוב לך, וצריך אני לקיים מוצא שפתי, על כן באתי בשורות אלו.

אין טפשות בעולם יותר גדולה מהטפשות של גאווה, הגאווה היא טפשות, והבעל גאווה הוא טפש, ואין חכמה כענוה.

"ולענוים יתן חן".

"ולפני כבוד - ענוה".

כשתלמד היטב ותשנן הרבה, את שער הכניעה ב"חובת הלבבות" - אז תאיר נפשך הטהורה באור צחצחות, ותהי' במצב תמידי של רינה וגילה ומתיקות נפלאה.

ועיין ב"משך חכמה" פ' ויקרא על הפסוק (בשלמים) "ושחטו פתח אהל מועד".

(סימא בביתא סי' שיד).

קכ

חוצפה "יסגי" מלשון "מספיק"

... בניגוד לעניות התורה הנוראה ד"דור" דילן, אשר עליו אמר מרן החזון יחזקאל זיע"א שבדור זה "חוצפה יסגי", היינו מלשון "מספיק", שבשביל להיות גדול מספיק שיהי' חוצפה, ולא צריך לזה לא בבלי ולא ירושלמי, שום דבר, רק "חוצפה", ובפרט "חוצפה" של המשמשים הרשעים, ומרן האבי עזרי זיע"א אמר שאין זה בכלל "דור"...

(סימא בביתא סי' שנט אות ב', בסוגריים שם).

קכא

הקדושה ממעטת את ההרגשה בדרישת החומר

דהנה ביומא ע"ז ב' "אמר רבי פנחס משום רב הונא צפוראה מעין היוצא מבית קדשי הקדשים בתחילה דומה לקרני חגבים, כיון שהגיע לפתח היכל נעשה כחוט של שתי, כיון שהגיע לאולם נעשה כחוט של ערב, כיון שהגיע אל פתח עזרה נעשה כפי פך קטן".

ומה מאד מתקו וערבו ויקרו ונעמו ונאמנו מאד דברי אדמו"ר זצוק"ל בביאור המאמר הקדוש הזה בבאורים "חזון יחזקאל" לתוספתא סוכה פ"ג ה"ג [עמוד 32] וזה לשון קדשו: "כלומר במקום המקודש ביותר הקדושה ממעטת את ההרגשה בדרישת החומר, ולפיכך בבית קדשי קדשים די בשטף מים כקרני חגבים, ומכאן והלאה כל מה שהולך ומתרחק מבית קדשי קדשים זרם המעין הולך ומתגבר, כפי ההרגשה בצרכי הגוף ההולכת ומתגברת כאשר האדם הולך ומתרחק ממקור הקדושה".

(שלמי שרה סי' רט אות ה').

קכב

זהירותו הנוראה של מרן הגרי"ז זיע"א בצערה של אלמנה

מרן הגרי"ז זצוק"ל לא הרשה לקחת מביתה של אלמנת הגה"צ ר' ישראל שינקר זצ"ל את החותמת של המוסד "כנסת בני הגולה" [כמדומה בקטמון], שהנפטר הדגול הי' אחד ממנהליו, ואחרי פטירתו שאל עמיתו להנהלה שליט"א את מרן הגרי"ז ע"ד החותמת הנ"ל, שהיתה בביתו, אם אפשר לקחתה משם, והזדעזע מרן הגרי"ז למשמע השאלה, ואמר שלא יעיוז לקחת ממנה את החותמת, כי יעורר אצלה את צער היגון של הסתלקות בעלה. נורא! נורא! נורא!...

(נרות שלמה סי עח, סוף מכתב ראשון).

קכג

אין שייך להתנות עם אלמנה

אבל בר מן דין עובדא שמעתי, עובדא נוראה, שכשהי' מרן הקדוש הגרי"ז [! לשמו ולזכרו תאות נפש] בוילנא בשנת ת"ש שכרו לו דירה למגוריו שם, וכל ערב הי' מתקיים בדירה זו שיעורו המפורסם של הרב זיע"א [כמו בבריסק], והי' שם בכניסה לבית כיור וברז לנטילה, והלומדים היו נכנסים ומשתמשים בברז ובמים, ונהייתה רטיבות על הרצפה, ובעל הבית המשכיר התלונן על כך לפני השוכר, רבי רפאל נ"ע בנו של מרן זיע"א.

ובעקבות זה כאשר עבר הרב זיע"א מדירה זו לדירה אחרת בוילנא, אז כבר דיבר בנו הנ"ל באופן ברור מראש עם המשכיר החדש על בעיות ההרטבה ע"י הנכנסים המרובים לבית כנ"ל, והוסיף סכום נכבד על התשלום של שכר הדירה החדשי כדי שיהי' פיצוי [מַעַל וּמַעְבָּר] לענין הרטיבות, ושלא יהי' למשכיר שום טענה על הדבר הזה, כיון שבא על שכרו, והסכים בהסכמה גמורה אדעתא דהכי.

והכל טוב ויפה.

אלא שלא הי' זה משכיר, אלא משכירה, ולא סתם משכירה, אלא אלמנה!...

ואחרי כמה ימים באה האלמנה המשכירה לבקר בדירה, וראתה שמתרטב, והתלוננה על זה לפני רבי רפאל נ"ע הנ"ל, והשיב לה: הלא ממש על זה דיברנו מראש, ושילמנו עבור זה בכסף מלא, מחיר טוב, והיתה מחילה והסכמה גמורה מצד בעלת הבית המשכירה...

ומרן הגרי"ז ישב בחדרו בפנים, ושמע שמתווכחים בפתח הבית, וקרא לבנו הנ"ל ושאלו במה דברים אמורים, וסיפר לו הבן את כל הסיפור...

ומיד פתח מרן הגרי"ז את הרמב"ם הקדוש בהלכות דעות פ"ו ה"י, וקרא בהתרגשות רבה ובהטעמה נפלאה כדרכו בקדש כל תיבה ותיבה ברמב"ם כמונה מרגליות, וכמו שאמרו דורשי רשומות על הפסוק "צהר תעשה לתיבה", שכל תיבה תאיר באור יקרות: "והיאך נוהגין עמה? - לא ידבר אליהם אלא רכות, ולא ינהוג בהן אלא מנהג כבוד, ולא יכאיב גופם בעבודה, ולבם בדברים קשים, ויחוס על ממונם יותר מממון עצמו", וכאן עצר מרן הגרי"ז בקריאתו המרגשת, ויען ויאמר: אז הרי כתוב כאן שלא שייך להתנות אתם... [וואס פאסט אויסרעדען מיט זיי?!...], ואמר מרן הגרי"ז לבנו הנ"ל, שיאמר לכל הבאים שיזהרו לגמרי מלהרטיב את הרצפה, וכך ה' שבערב עמד והודיע לכולם שהאבא אמר שאם מרטיבים את הרצפה נכנסים רח"ל בלאו של "כל אלמנה ויתום לא תענון", ונשאר לגמרי יבש...

וצריכים ביאור רב והעמקה רבה לעמוד על אופן כוונת רבנו הקדוש מרן הגרי"ז זיע"א, שאמר שברמב"ם הזה כתוב שלא מועיל להתנות עמם, וקטונתי מלבאר עומק פשט כוונת דבריו הקדושים הללו.

(נרות שלמה סי עח, מכתב שני).

קכד

לשמור על הוראות הרופאים

ובודאי עומדים למול עיניו הטהורות של כבוד רבנו עטרת ראשנו שליט"א דבריו הקדושים של אור ישראל וקדושו מאור הגולה הגרי"ס זיע"א ב"אור ישראל" סי' כ"ב: "...וגם לשמור ההנהגה את אשר יורונו חכמי הרופאים, אשר לאור דבריהם נלך גם עפ"י הדת, ולהקים על חיי עוה"ז לטוב ומטיב... ועת לשמור ולעבוד את ה' בחדוה והיא המעוז".

(סימא בביתא סי' שא).

קכה

"בנים אתם לה' אלקיכם" - מכתב תנחומים

ואמרה התורה הקדושה [בפ' ראה]: "בנים אתם לד' אלקיכם לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת כי עם קדוש אתה לה' אלקיך ובך בחר ה' להיות לו לעם סגלה מכל העמים אשר על פני האדמה".

וכתב על זה הרמב"ן שם: "ולפי דעתי כי טעם עם קדוש הבטחה בקיום הנפשות לפניו יתברך, יאמר אחרי שאתה עם קדוש וסגלת ה', ולא ישא אלהים נפש, וחשב

מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח, אין ראוי לכם להתגודד ולהקרח על נפש, ואפילו ימות בנוער. ולא יאסור הכתוב הבכי, כי הטבע יתעורר לבכות בפירוד האוהבים ונדודם אף בחיים. ומכאן סמך לרבותינו באסרם להתאבל על נפש יותר מדאי".

והאבן עזרא שם כתב: "אחר שתדעו שאתם בנים לשם, והוא אוהב אתכם יותר מהאב לבן, אל תתגודדו על כל מה שיעשה, כי כל אשר יעשה לטוב הוא, ואם לא תבינוהו, כאשר לא יבינו הבנים הקטנים מעשה אביהם, רק יסמכו עליו, כן תעשו גם אתם. כי עם קדוש אתה, ואינך כשאר כל הגויים, על כן לא תעשה כמעשיהם".

וה"אור החיים, הקדוש שם כתב: "צריך לדעת מה טעם סמך מאמר בנים אתם למאמר תתגודדו, נראה שנתכוון לומר שבמיתת איש אין אבדה למת, אלא הרי הוא דומה לאדם ששלח את בנו לסחורה לעיר אחרת, ולימים שלח האב אחר בנו, ואין העדר הבן אלא מן המקום שהלך משם, אבל על כל פנים ישנו, ואדרבה לטוב לו שחזר הבן אצל אביו, שהוא מקור החיים, וע"ז אין לנו להתגודד ולשים קרחה".

ייטיב ה' ולא יוסיף עוד ליסרה. הן לצדק ימלך מלך יאמר שלמו ימי אבלך, ויתקיים בכם מקרא האמור בסוף פ' נצבים דילן: "ובחרת בחיים למען תחי' אתה וזרעך".

(סימא בביתא סי' רפה).

קבו

אין לרבות במרירות בימים הקדושים ואין להתאונן על נפש יקרה

וכבר כתב אור ישראל וקדושו מסלנט זיע"א וזה לשון קדשו [ב"אור ישראל" סימן כ"ב]: "... אין לרבות במרירות בימים הקדושים, ועת לשמור ולעבוד את ה' בחדוה והיא המעוז, כן אין לדאוג ואין להתאונן על נפש יקרה, כי נפטרה מצרתה חיי ההבל, לבוא למחוז דרכה הנכוחה תנצב"ה". עד כאן לשון קדשו.

(סימא בביתא סי' שצג, מתוך מכתב תנחומים).

קכז

מתוך מכתב מוסר והדרכה

א. מה ששאלת ע"ד "העוד אבי חי", כדאי מאד שתלמד היטב את ה"בית הלוי" על זה, תלמד ותחזור ותשנן, כי יש בו יסודות לכל קיום התורה לכל ימי חי' יהודי, ואשר כל יהודי חייב לדעת אותו, ומי שלא יודעו - חבל, חבל מאד!

ב. כדאי מאד שתלמד את ה"פני יהושע" בברכות דף ד' ע"ב על הגמרא הקדושה של האומר תהלה לדוד ג"פ ביום מובטח לו שהוא בן העולם הבא.

ג. העצה היותר טובה מכל העצות [גם לשובבי"ם וגם לכל השנה כולה] היא להתחזק בשקידת לימוד התורה הקדושה, מבלי להפסיק באמצע לדברי שיחה, ויחד עם זה להתחזק ב"בין אדם לחבירו". איך? – ע"י לימוד סדיר בספרים הקדושים "מחשבת מוסר" של **מרן הקדוש האבי עזרי זיע"א**, אבי אבות המלמדים להועיל להדריךך בדרך תלך [עי' ישעי' מ"ח] בענינים הללו במיוחד.

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

קכח

תיקון המידות בעמל' התורה הקדושה

שמחתי מאד לקרוא המכתב ולראות כי חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו, כי באת אל המנוחה והנחלה, הלא הן ד' אמות של הלכה ויראה, והנך ב"ה מכיר את תפקידך הנשגב ושוקד על לימודך בהתמדה עצומה, וב"ה הנך עושה חיל, אשר כל זה נותן תקוה עצומה לעתיד הקרוב, אשר בו נזכה כולנו לראותך כמאור גדול בממשלת התורה והיראה, אמן כי יאמר ה'.

ומצורף לזה ודאי הנך עמל ומתבונן בתיקון המידות, וכמש"כ אדוננו הגר"א זיע"א באבן שלמה, **כי עיקר חיות האדם לשבר מדותיו**, עיי"ש בדבריו הקדושים, ולא נשתבחו גדולי ישראל שבכל הדורות אלא דוקא אלו שתורתם ויראתם הלכו צמודים ושלובים, וכמו שעמל על זה כל ימיו הגאון הקדוש אור ישראל זיע"א מסלנט, ללמד את העם דעת בזה החלק הנכבד של בין אדם לחבירו [והקרוב קרוב קודם! וראשית כל - בין אדם למשפחתו, לאביו, לאשת אביו, ולאחיו ולאחותו!...], נא לשנן היטב את הדברים ולקיימם ולעשותם, וכבר מפורסמת אמרתו, שנקל להיות בקי בכל הש"ס מאשר לתקן מידה אחת.

ואיך מתקנים? עם התורה המקדשת ומטהרת ומזככת ומעדנת את הנפש עידון אחר עידון, עד שנהי' הבן תורה מלובש בשיראין נאין של מידות טובות ונעלות... (משמח"ל ברכות ס' פח מכתב יד).

קכט

סיפור מפליא על חמיו הגאון רבי שלמה כהן זצ"ל

בעקבות דברי כת"ר שליט"א בהקדמה לא אכלא את עטי מלכתוב, שהנה זכיתי לגור שבע שנים [תשכ"ה - תשל"א] בבית מו"ח איש החמודות פאר המעלות והמידות רבי שלמה כהן זצ"ל, אשר לא הניח אחריו כמותו בשגב אצילות מידותיו הטהורות הקדושות האלקיות, הלואי אזכה ללמוד מזה בס"ד.

והנה יום אחד בא אליו איש אחד, והודיע לו שראה שנדפסה בארה"ב מהדורה חדשה של ספרי שאלות ותשובות "בנין שלמה" [על אורח חיים], ו"עצי ברושים" [על יורה דעה], מזקנו מאור הגולה ה"חשק שלמה" זיע"א. ויען האיש ההוא ויאמר לרבי שלמה כהן זצ"ל: הלא אתם היורשים היחידים בכל העולם של הספרים הללו, שהרי לסבא שלכם ה"חשק שלמה" הי' רק בן יחיד אחד [מלבד שש בנותיו, שהיו נשותיהם של גדולי ישראל] בנו רבי אברהם יעקב הכהן זצ"ל, ולא נשאר ממנו אלא בן יחיד, רבי שלמה כהן, ואיך זה יבוא מישהו ויעשה כזה מעשה גזילה לעין השמש להדפיס את ספריו, אשר באמת שייכים הם רק לכם, ואתם צריכים לתבוע ממנו תשלום גדול, ואם יסרב - אז לתובעו לדין תורה וכו' וכו'.

כזאת וכזאת דיבר האיש הנ"ל.

ואשרי עין ראתה את תגובתו של רבי שלמה כהן זצ"ל: אני מודה לכם מאוד על הבשורה הטובה שבישרתם לי עכשיו, איש טוב מבשר טוב, כי זה שנים רבות שליבי נוקפי על שאין אני חוזר ומדפיס את ה"בנין שלמה" וה"עצי ברושים" של הסבא שלי זצ"ל, לא למטרות רווחים, אלא להגדיל תורה ולהאדירה, שהרי הספרים אזלו זה מכבר, ועלי מוטלת החובה להפיץ בעולם את תורת הסבא זצ"ל, ועד עכשיו לא עלתה בידי.

והנה באתם עכשיו ובשרתם לי בשורה טובה, שמלאכתי נעשתה ע"י אחרים, וב"ה הספרים הודפסו שוב, והם בהישג יד של כל המעוניין בהם.

אקווה לרכוש את הספרים אצל איזה מוכר ספרים כאן, ואראה שם את שם וכתובת המדפיס הנוכחי, ואכתוב לו מכתב תודה וברכה...

אפילו לא עלתה על דעתו שלפחות עותק אחד מהספר מגיע לו בחינם מהמו"ל הנוכחי.

וכך עשה, קנה את הספר בחנות ספרים, ונכנס הביתה בכזו שמחה עצומה, אשר אי אפשר לתארה למי שלא ראה אותה, והקב"ה אומר לפמליא דילי': ראו בריאה שבראתי בעולמי... ויהי רצון שאלמד מזה בעזהש"ת. (משמח"ל ברכות ריש סי' פד).

קל

”איקונין של רחל נראה לו...”

והנני להוסיף בזה בס”ד, לעילוי נשמתה הטהורה ע”ה, ולהתעוררות רבה לנו, שהנה ידוע ומפורסם מאמר הגמרא הקדושה בסוטה דף ל”ו ב’ ביוסף הצדיק שבאתה דמות דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלון, והצילה אותו, והעלתה אותו לפסגת המעלה, יוסף הצדיק!...

והנה בליל ר”ה דהאי שתא תשס”ד הראו לי בבית המדרש מאמר נפלא נשגב מאד, שכתוב שם בירושלמי הוריות פ”ב סוף ה”ה שאיקונין של יעקב נראה לו, והוסיפו שם בירושלמי שגם איקונין של רחל נראה לו!... והוא מרגש מאד ומאלף מאד ומלהיב מאד, שחשוב מאד מאד שהאיקונין של האמא יראה לנו תמיד, שהאיקונין של האמא גדול כוחו לעורר ולגדל ולאמץ ולקדש ולטהר!... בינו נא זאת!...
(סימא בביתא ס’ שצג, מתוך מכתב תנחומים).

קלא

עצה איך להנצל מכעס והקפדה על הילדים בבית

וחשבתי הרבה הרבה מה להשיבך [ע”ד השאלה איך להנצל מכעס והקפדה ומילים קשות ח”ו בבית מרובה ילדים בלי עיה”ר, ביום שב”ק כשנמצאים אתם שעות רבות], והנה לעת עתה עלה בדעתי בסייעתא דשמיא להציע לך ללמוד היטב הדק הדק היטב בכובד ראש ובהבנה ברורה את ”קונטרס החסד” ”נותן ונוטל” שב”מכתב מאליהו” חלק ראשון, ולא רק ”וידעת” אלא גם ”והשבות אל לבבך”!... ואולי זה יועיל בס”ד?!

עכ”פ לע”ע זה מה שיש לי להציע לכת”ר שליט”א לנסיון, ואקווה לקבל במהרה מכתב מידידי שליט”א שהנסיון הצליח אכ”ר.
(נרות שלמה ס’ פט ובכותרת שם).

קלב

אל תאמין בעצמך עד יום מותך

וסיפר הרב הגאון היקר יקרים רבי ירחמיאל בויאר שליט”א, שהי’ תקופה ארוכה מנהל של המוסד הקדוש לבנות ספרדיות ”אור החיים” פה בבני ברק, שנכנס אצל מרן הקדוש הסטייפלר זיע”א ושאל אם מותר לו לומר איזו דרשה לפני הבנות בליל שבת קדש [אולי לפני תפלת מעריב, או במסיבת ליל שבת, אינני זוכר כעת], והשיב

לו הסטייפלר בענות קדשו: לך איני יכול להגיד דעות מה לעשות, אבל אני כשלעצמי לא הייתי מעיז לדרוש לפני בנות, ובפרט בליל שבת, כשהן בבגדי שבת...

אוי!... אוי!... אוי!...

(נרות שלמה סי' קיז).

קלג

עוד בענין הנ"ל

ומה נורא ומרגש ומחייב מה שכתבו לספר על רבנו הקדוש מרא דארעא דישראל רבי יוסף חיים זוננפלד זצוק"ל, שלא השתתף אף פעם במה שקוראים "מצוה טענציל" ["ריקוד של מצוה"] גם בנישואי צאצאיו, ואמר את הטעם מפני דברי הגמרא הקדושה בקידושין דף כ"ט ע"ב "בן עשרים שנה ולא נשא אשה כל ימיו בעבירה, בעבירה סלקא דעתך? אלא אימא כל ימיו בהרהור עבירה", והוא [רבנו יוסף חיים זוננפלד זיע"א] הלא נשא אשה אחרי עשרים...

"ומעתה ימחלו אחרים על כבודם" [לשון המאירי במקום אחד, ואיני זוכר כעת].

(נרות שלמה סי' קיז).

קלד

לשון קדשו של המאירי בענין הנ"ל

והנני מעתיק לעצמי את לשון המאירי על הגמרא הנ"ל בקידושין כ"ט ב', וזה לשון קדשו: "ולעולם ישא אדם אשה בבחרותו כדי שלא יתמיד גידולו בהרהורין רעים ומחשבות נכריות, שמאחר שהתמיד עצמו בהם, לעולם אף לאחר שישא לא יהא בטוח בהם, ועיקר הפרק בענין זה הוא מארבע עשרה שנה ולמעלה, דרך הערה אמר אחד מחכמיהם אנא נסיבנא בשיתסר ואי הוה נסיבנא בארביסר הוה אמינא לשטנא גירא בעיני', ומכל מקום כל שהגיע לעשרים ולא נשא אינו ניצל כל ימיו מהרהורין שהתמיד בהם אלא אם כן הוא מן היחידים". עכ"ל המאירי זיע"א.

ואחרי כל הנ"ל מי יאמר זכיתי ליבי...

(נרות שלמה סי' קיז).

קלה

סיפור נורא מהגר"ח שמואלביץ זצוק"ל בענין הנ"ל

ומי לנו גדול וקדוש יותר מגדול מרבן שמו רבנו חיים שמואלביץ זצוק"ל, וזכורני שהי' מגיע מירושלם [תוס תענית ט"ז א'] לתל אביב [בכל איזה פרק זמן].

ל"בית המוסר" שהי' שם בבית הכנסת אחד [כמדומני "גבורת ישראל"] והיו מגיעים המונים גם מבני ברק לשמוע את דברות קדשו מלהבות אש [לשמו ולזכרו תאות נפש, אשר הי' חד בדרא מצוין בדרשותיו ובהספדיו, שהיה מעורר גדול בכשרון ורגש עצום, ונהירנא שבשנתו האחרונה, כשחלה את חליו האחרון, ב"מ, אמר להחברותא שלו, בחוש ההומור המופלג שהי' לו, בהאי לישנא: "דאס איז דאך קלאר אז סוף סוף וועט מען מוזען שטארבען, אבער וואס וועט מען טאען אז אין דעם דור בין איך דער לעצטער מספיד"...] והי' התעוררות גדולה במעמד נשגב לכבוד שמים.

והנה פעם אחת הודיע [אינני זוכר אם בתוך הדרשה, או אחרי], כי זו היא הפעם האחרונה שמגיע לכאן, מפני שבנסיעתו היום מירושלים לכאן ראה בדרך משהו לא טוב, וסתם ולא פירש מה, וכל הדרשה שלו והתעוררות וזיכוי הרבים הגדול וכו' וכו', איננו שוה בנזק מהראי' הלא טובה הזו. נורא!... ואכן יותר לא הגיע.

(נרות שלמה סי' קיז).

קלו

סיפור נורא ומאלף מהחזו"א על קדושת ישראל

ואין צריך להביא ראיות עד כמה הדבר חמור, ושצריך להיזהר מכל פירצה בזה, אפילו מדבר הנראה לדעת בעלי בתים שהוא כשר, ומ"מ לא אמנע מלכתוב את המעשה הנורא, המאלף ומלמד דעת, שזכיתי לשמוע מפי מורי ורבי הראשון בחיפה עיר מולדתנו, הרה"ג הצדיק רבי משה רבהון זצ"ל.

זה הי' באותן שנים שעדיין לא הי' סמינר "בית יעקב" בחיפה, והבנות המסיימות של ה"בית יעקב" היסודי - יש מהן שנסעו להמשיך בהסמינרים "בית יעקב" שמחוץ לחיפה, לירושלים ולבני ברק, ויש מהן ש... אינני יודע!...

והנה באחת מן השנים, כאשר כתה ח' סיימה, פנה אבי אחת הגומרות, והוא רב חשוב בחיפה, אל הרב רבהון הנ"ל, שהי' מפורסם בשיעוריו הקדושים שמסר בבי"ס יבנה, [רח' בר כוכבא 5, ששם היו מתפללים "חניכי הישיבות" בשבת קודש, וכמדומה שגם אביו זצ"ל של ידידי שליט"א הי' שם מראשי המדברים], בגמרא וחומש ודינים, שיעורים שהיו מלאים יראת שמים טהורה [אשרי מי שזכה לשמוע...], והרב הנ"ל הציע וביקש שבשעת שיעורי החומש הללו יקבעו את המחיצה שבין עזרת הגברים לעזרת נשים שהיתה שם בשבת קדש, והבנות שסיימו את ה"בית יעקב" היסודי, ועדיין אין להם סידור של המשך הלימודים, תשבנה ב"עזרת נשים", ותוכלנה לשמוע את השיעורים המלאים השקפה טהורה ויראת שמים נלהבה.

והכל נראה כמובן טוב ויפה, ואין לך תיקון גדול מזה עבור הבנות היקרות הללו. אבל מו"ר הרב רבהון השיב לאותו רב: יפה מאד, אבל זה דבר חדש, וצריך לקיים "כי יפלא ממך... וקמת ועלית..." ואני נוסע לבני ברק, להחזו"א!...

ונסע להחזו"א, ותיאר את המצב, ואת ההצעה הנ"ל, ושאל את השאלה, ואמר לו החזו"א: הלא יש רבנים אצלכם בחיפה, וצריך לשאול אותם... ואמר הרב רבהון: אבל הרבנים הללו של חיפה הם שלחו אותי לכאן... ושאל החזו"א: והם ישמעו למה שאני אגיד?... והשיב: כן, בודאי...

ומספר הרב רבהון זצ"ל, שהחזו"א הקדוש תפס באזנו של השואל [דבר נדיר...], ונהיו פניו אדומים כלהבים, והמתין קצת עד שפתח את פה קדשו, ולחש לאזנו מלה מלה ברגש קודש בהדגשת כל מלה ובהפסקות בין המלים:

"אלקיהם של אלו שונא זימה"!...

וחזר לחיפה, ומסר להרב המציע הנ"ל את התשובה הברורה הזו...

וההמשך? - כן, יש המשך: אחרי שבועיים נתייסד הסמינר "בית יעקב" בחיפה... [וזוהו כבר סיפור נוסף!...].

(נרות שלמה סי' קטו).

קלז

החסד הנעלה ביותר...

וכאשר רבי נפתלי אמסטרדם זצ"ל סבר להתנהג בקיצוניות בענין לבושו, וכמובן שהחזיק שיש בזה ענינים רוחניים כבירים, והשתלמות עצמית וכו' וכו', כי גדול מאד מאד הי' האיש, ואשתו לא היתה מרוצה מזה, והתלוננה לפני הרבי הקדוש רבי ישראל סלנטר זיע"א, כך מסופר ב"תנועת המוסר", שוחח אתו הגרי"ס [בלי לספר למה עושה זאת], ושאלו מה הוא גדר החסד הכי נעלה, וכל מה שאמר נדחה ע"י הגרי"ס, עד שביקשו רבי נפתלי שיבאר לו, ואמר לו ר' ישראל: לעשות רצון הזולת אע"פ שלא נעים לי, ולעשות זאת בשמחה [ע"ד הקדמת ה"נפש החיים" כי זה כל האדם נברא להיטיב לזולתו וכו' וכו'], ואח"כ אמר לו שמדבר אתו זאת עפ"י בקשת אשתו, וכמובן שהענין סודר.

ואין לך שלימות הנפש יותר מאשר לוותר, לוותר, ולשמוח בזה את הזולת, ולשמוח בעצמו [ע"ד המשפט הנורא באגרות חזו"א ש"טוב להיות מנוצח מאשר מנצח"... ודוק היטב היטב בזה] על שבזה משתלמת נפשו.

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

קלח

"אי אפשר שתשכון בלב אחד גם אהבת עוה"ז וגם אהבת עוה"ב"

ולא אכחד מלומר שהנני מסופק בכלל בכל הסיפור, כי קשה לי להבין שיש בחור בן תורה [ובפרט שקדן, להאמור במכתב] שמתהלך בכזו השקפה ודעה כוזבת, שנאה ויאה לחטוף גם עולם הזה... וכבר אמר החסיד ב"חובות הלבבות", שכשם שאי אפשר לאש ומים להתקיים יחד בכלי אחד, כך אי אפשר שתשכון בלב אחד גם אהבת עולם הזה וגם אהבת עולם הבא. [בשער השמיני "חשבון הנפש" בפרק השלישי בחשבון העשרים וחמשה].

ואם בכל זאת הסיפור עם הבחור הוא אמיתי, כי אז לענ"ד אסור לידידו לעמוד מנגד, וחייבים להשקיע בו ליישר את שכלו ודעותיו והשקפותיו, לטוב לו לנצח, כי "רצוננו לעשות רצונך, אלא ששאור שבעיסה מעכב" - דבר זה שמענו, אבל שיאמר בן תורה, ח"ו, שהשאור שבעיסה איננו מפריע, אלא הוא דבר חיובי לכתחילה, שיהי' לאדם אהבת עולם הזה, רח"ל, על כל המסתעף מזה, **דיבורים כאלו ח"ו הם חולי הנפש המשכלת**, וצריכים טיפול יסודי מאד ע"י מי שראוי לתת טיפולים כאלו, ואסור להעלים את זה מהבחור ולטייח את הענינים, חס ושלום! רחמנא אמר: "ולא תעמוד על דם רעך!"

וכמובן שיש כאן גם ענין של מידות, שצריך לשפרן בטיפול שורש, ובודאי צודק כת"ר שליט"א שנפקמ"נ רבתא גם לשידוך, ירחם ה'.

(נרות שלמה סי' קצג).

קלט

"דהתם - קאימנא..."

הנה "א"ל רב לר' שמואל בר שילת אחים לי בהספדאי דהתם קאימנא" (שבת קנ"ג ע"א), רב ביקש מר' שמואל בר שילת שיחמם את הציבור בהספד עליו, ושיהי' התעוררות, משום דהתם קאימנא, והפירוש הפשוט הוא שאני אהי' שם בהספד ואשמע, אך רבותינו האחרונים, הצל"ח וה"יערות דבש", מפרשים "דהתם - קאימנא", שם אני עומד, כאן זה עולם המעשה, שאדם מסגל לעצמו תורה ומצוות ומעש"ט, אך התם, שם, בעוה"ב - קאימנא!... שם הוא עומד, וממעשיו שלו הוא יכול רק לאכול את הפירות, אך אנחנו כאן יכולים לזכות אותו ע"י "אחים לי בהספדאי", דע"י שהציבור יתחמם בהספד זה יהי' לזכות בשבילו.

(שלמי שרה סי' ט, מתוך הספד על רבי ארי' פרוינד זצ"ל).

קמ

היום האחרון בימי חייו

הנה כבוד מורנו ורבנו הבלתי נשכח המשגיח דסלבודקה רבנו משה טיקוצינסקי זצ"ל הי' רגיל לספר שמרן רבי אייזיק שר זצ"ל הי' מספר שבהיותו בחור כבר ניהל מקום תורה חשוב, אולי בהאלוסק, והי' שם בחור אחד שהי' מקבל בתדירות מכתבים מאביו, ובכל מכתב ומכתב הי' האב חוזר וכותב לבנו : דע לך בני, זכור ואל תשכח, שבכל שאלה ושאלה שמתעוררת אצלך מה לעשות, תחשוב כאילו עומד אתה ביום האחרון לימי חייך, ואיך היית מחליט על הבעי' הזו בהוא יומא!...

מי הי' הבחור הזה? - רבנו אליעזר יהודה פינקל זצ"ל!... ומי הי' אביו? - רבנו נתן צבי פינקל זצ"ל, הסבא מסלבודקא!...

ואם נבוא להסתכל מתוך המבט הנפלא הזה, כי אז כל הענינים הצדדיים, השוליים, מתגמדים ומתאפסים לעומת חובתנו הקדושה בעולמנו: לנצל כל רגע ורגע, בלי יוצא מן הכלל, לשקידת התורה, ללמוד וללמד, בבלי וירושלמי, מדרשים, רמב"ם וטוש"ע ומשנה ברורה וספרי מוסר וכל ספרי הח"ח זיע"א.

(שלמי שרה ריש סי' כב).

קמא

על מגרעותיהם של "ערבי נשים" וכדו'

... כל ערב של כינוס נשים [שבעליהן ובניהן לומדים תורה] כרוך בראש ובראשונה בשיבוש סדרי הלימוד של הבעלים והבנים, הן באותו ערב, הן בההכנות שלפניו, הן למחרתו, ולפעמים יש לזה גם תוצאות שליליות לעתיד הקרוב והרחוק, כידוע לכל מי שענינו פקוחות לראות נכוחה.

בעוונותינו הרבים זו היא מכה נוראה של הדור הזה, ומי יודע אם אין זה סיבה ראשית [או מהסיבות הראשיות] של הצרות והאסונות הנוראים [הבלתי טבעיים] רח"ל שיש בדור הזה, הן לכלל והן לפרט, כי התורה הקדושה תובעת את עלבונה, ואוי להם לבריות מעלבונה של תורה, כי כל מאן דהוא מחליט על "מטרות חשובות", ומיד עושה גיוס נשים ל"ערבי נשים" ו"אסיפות" ל"התעוררויות" ו"פעילויות", ומדמה בעצמו שעושה את המצוה היותר גדולה, בזמן שלמעשה עושה את העבירה היותר גדולה, כי הכל כרוך בביטול תורה סיטוני על כל השלכותיו החמורות, נוסף לקלקולים שונים בשלום בית שנגרמים ע"י שהאשה נהפכת לעסקנית חוץ ולפעילה, ונעדרת מן הבית הרבה או קצת שעות, ואי' שוקל

ואי' סופר לשים על כפות המאזנים, ולראות ברור איזו כף מכריעה, ואוי לנו מיום הדין ואוי לנו מיום התוכחה!...

(שלמי שרה סי' כג.)

קמב

עוד בענין הנ"ל

והנה מה שיש מדברים ואומרים שאי אפשר שהאשה תשב תמיד בבית, וצריך שתלך לפחות פעם בשבוע לאיזה שיעור, כדי לחזק את האידישקייט וכו' וכו', הנה לאו מר בר רב אשי חתים על דיבורים אלו, ולא בתבונה ודעת ידברו.

הלא אנן עסקינן בנשים של תלמידי חכמים, לומדי תורה מובהקים, שעוסקים בתורה וביראה ובמוסר, ומה טוב ומה נעים ונחמד ההנהגה שיש בהרבה בתים של תורה בשלש הסעודות של שבת, ובסעודת מלוה דמלכה, שכל בני הבית מסובים לשלחן אחד, אשתך כגפן פורי' בירכתי ביתך בניך כשתילי זיתים סביב לשלחן, ושומעים דברי תורה הן מהבעל והן מהבנים, גם בהלכות, גם בהדרכות מוסריות, גם בדברי אגדה ויראה טהורה, ואין לך חיזוק לאידישקייט ולהנהגה של כל השבוע כמו השיעורים הנפלאים הללו באוירה משפחתית נעימה, בתוך הבית, כל כבודה בת מלך פנימה.

מה שאין כן כשהולכים לשיעורים והרצאות, אשר רובם אינם מבוקרים, והמרצים לא נסמכו לעבודת ההרצאה הזו מגדולי הדור שליט"א, וכל הרוצה ליטול את השם בא ונוטל, ולא הציע מקודם את דרשותיו והרצאותיו ורעיונותיו והטפותיו וכו' וכו' לפני גדולי הדור שליט"א, ולא קיבל הסכמתם עליהם, ומי ערב לנו שהם אומרים רק דברים נכונים? ואולי מערבים בדבריהם גם דברים בלתי נכונים ובלתי ראויים ובלתי הגונים? וכל הקרוב אל הנושא הזה הלא יודע היטב שיש בזה דברים חמורים מאד, אין צריך לומר כשגברים מרצים לפני נשים, אשר מרן רבנו ה"חזון יחזקאל" זיע"א בזקנותו המופלגת סירב להרצות לפני נשים בשכונתו "בית וגן" בירושלים, כשביקשו ממנו זאת, ואמר שזו היא שיטה של היצר הרע להכשיל גם אנשים זקנים באים בימים [ואין צריך לומר צעירים], ואחד הי' החפץ חיים זיע"א שהי' יכול לדבר לפני נשים, עד כאן דבריו הקדושים של רבנו הגדול שר התורה והיראה מרן רבי יחזקאל אברמסקי זצוק"ל.

ואף גם זאת כאשר נשים מרצות צריך הרבה סייעתא דשמיא שיהי' נקי וטהור בלי תערובת של דברים לא נכונים, הנקלטים אצל השומעות יותר טוב מהדברים הנכונים, כמו שאמרו לנו חז"ל הקדושים כלל גדול בזה: "לפינן ממקלקלתא ולא ממתקנתא" [הבריות רגילות ללמוד מדברים מקולקלים ולא מדברים מתוקנים],

אשר כל זה היא עבודתו הבלתי נלאית והבלתי פוסקת של הסיטרא אחרא רחמנא ליצלן, לקרר ולצנן את האידישקייט בכל דרך שהיא, ואיננו בוחל בשום אמצעים. (שלמי שרה סי' כג).

קמג

היכי דמי "פרושים"?...

והנני מודה להשי"ת שאוכל לשמח למעכ"ת שליט"א בהאי ענינא במה שזכינו ללמוד בס"ד מפי כבוד רבנו הגאון רבי מרדכי שולמן זצוק"ל, ראש ישיבת סלבודקה, שמרגלא בפומי' ללמד לתלמידיו את הרמב"ם האחרון שבהלכות טומאת אוכלין, וזה לשונו הקדוש:

"אע"פ שמותר לאכול אוכלין טמאין ולשתות משקין טמאים, חסידים הראשונים היו אוכלין חוליהן בטהרה ונזהרין מן הטומאות כולן כל ימיהן, והן הנקראים פרושים. ודבר זה קדושה יתירה היא ודרך חסידות שיהי' אדם נבדל ופורש משאר העם ולא יגע בהם ולא יאכל וישתה עמהן, שהפרישות מביאה לידי טהרת הגוף ממעשים הרעים, וטהרת הגוף מביאה לידי קדושת הנפש מן הדעות הרעות, וקדושת הנפש גורמת להדמות בשכינה, שנאמר והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני".

ומבואר בדברי הרמב"ם הקדושים הללו, שהשם "פרושים" אין פירושו פרושים מאכילת חולין בטומאה וכו', אלא "פרושים משאר העם", "שיהי' אדם נבדל ופורש משאר העם", "ולא יגע בהן ולא יאכל וישתה עמהן", וממילא לא ישוחח עמהן ולא ישמע את דבריהם הטפשיים, ו"שאר העם" לא בחילונים עסקינן, דפשיטא, אלא בשומרי תורה אשר אינם נוהגים ב"קדושה יתירה ודרך חסידות" של פרישות זו, והם מעורבים עם הכל, והפרוש פורש ונבדל מהם, וזוהי הפרישות שמביאתו דרגה אחר דרגה לידי טהרת הגוף ממעשים הרעים, ולידי קדושת הנפש מן הדעות הרעות, וגורמת להדמות בשכינה!...

והי' רבנו זצוק"ל אומר: רצונכם לדעת לקראת מה אנחנו מחנכים ושואפים בהחזקת הישיבה הקדושה? כל שאיפתנו לחנך כאלה אנשים, כאלה פרושים ונבדלים משאר העם, אשר זוהי הדרך היחידה להגיע לגדלות אמיתית, לטהרת הגוף, ולקדושת הנפש, והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני!

קמז

"שכל מי שהוא נבהל להון חסר יבואנו..."

ידידי יקירי אהובי שליט"א! מה זה ברמב"ם הלכות סנהדרין פ"ב ה"ז כשביאר במתק לשונו הזהב את המעלות שבדיינים כתב "... שונאי בצע - אף ממון שלהם אינן נבהלין עליו, ולא רודפין לקבץ הממון, שכל מי שהוא נבהל להון חסר יבואנו..." - מה רוצה הרמב"ם בהוספה זו, ומה נתינת טעם היא זו שבגלל זה אינו ראוי לדיין? והלא לא בא הרמב"ם כאן ללמדנו שלא כדאי להיות נבהל להון, אלא להסביר מעלות הדיין. וכך העתיק גם הטור חו"מ סי' ז' את לשון הרמב"ם. ולענ"ד לכאורה הוא פלא גדול: מה רוצה רבנו בזה? וכי מפני ש"חסר יבואנו", חסרון בממונו, לא יוכל להיות דיין?

שוב זכיתי שהי' לי פתחון פה בזה לפני כבוד מרן הקה"י שליט"א, ושאלתי ד"ז והשיב לי: חזינן מכאן שהרמב"ם פירש "חסר" לא רק בממון, כמש"כ המפרשים שם, אלא גם בדעת, כל עניני חסרון, שגם דעתו תחסר, וממילא לא יוכל לדון כהלכה. וש"י מד"נ ודפח"ח.

ועיין בס' "פניני רבנו הקהלות יעקב" עמ' ס"ח.

(פנינים ואגרות משמה"ל ח"א סי' י אות ט').

קמה

ללא כבוד וללא פרסום

ולא מזמן הי' אחד חשוב שליט"א אצל מרן (האבי עזרי) שליט"א, ואמר לו הישיש הקדוש שליט"א: אומר לכם את האמת, אני הרי מלא בושה, שאצטרך לעמוד לפני הקב"ה, ואין בידי כלום... ואמר הנ"ל: איך יכול הראש ישיבה לומר כן, כל כך הרבה הרבצת תורה במשך שמונים שנה, והעמדת תלמידים הרבה, וכל מוסדות החינוך שעל כתפי הראש ישיבה, והנהגת הדור, וכו' וכו'...?

והשיבו מרן שליט"א: דאס אלץ איז גארנישט, דער רמב"ם זאגט אז ס'דארף זיין ריין, און כבוד, און פרסום, נאר דער אייבישטער זאל ויסען, און טאן נאר פאר'ן אייבישטער [כל זה הוא כלום לא, הרמב"ם אומר שהכל צריך להיות נקי, בלי כבוד, בלי פרסום, רק שהשי"ת ידע, ולעשות רק בשביל הרבונו של עולם!...] ועל דא קא בכינא... ואנן מה נענה אבתרי'...

(מתוך מכתב בפניני רבנו האבי עזרי עמ' קנט).

קמו

על דרגת התוארים בזמננו

אל יטריד עצמו ידידי אהובי שליט"א בענין התוארים. אינני מגזים כלום בתארי הדר"ג שליט"א, בפרט לפי דרגת התוארים דהיום, אשר לא יימנעו לכנות בשם "גאון" גם למי שאינו עוסק בתורה אלא לפרקים, מקופיא, בין בטלה אריכתא לבטלה אריכתא.

(סימא בביתא סי' רפו).

קמז

מרנא הגרעק"א - מעודי לא קראתי לאדם תלמיד

ואשר חותם ידידי במכתביו בלשון "תלמידו" - על זה אשיב ליקירי אהובי בלשון מרנא רבנו עקיבא אייגר זצוק"ל זיע"א במכתב קדשו לבנו הנדפס בראש השו"ת: "אל תכנה את מי מהם בשם תלמיד, גם לא לכתוב בלשון נוכחי, כי מעודי לא קראתי לאדם תלמיד, כי אמרתי מי יודע מי למד יותר ממני!"

ובנידון דידן פשיטא לי גודל הלימוד והתועלת העצומים שיש לי ממכתבי ידידי שליט"א, כך שאם נבוא להשתמש בלשון "תלמידו" צריך אני לכתוב זאת... (סימא בביתא סי' קלה).

קמח

דברי תוכחה

עיינתי קצת בחוברותיו, לא אוכל לחד מדידי, שמאד נפלאתי על סגנון כתיבתו הבלתי מקובל כלל, כמדומני שלא יאות לאברך צעיר כמוהו סגנון של כתיבה כזו, שדברי גאון זקן מפורסם שליט"א "אין לו יסוד ושחר", ואינו מוסיף לכהפ"ח "לענ"ד" וכיו"ב לשונות של כבוד. אולי יש לו מקור לזה לרוב בקיאותו, ואני עני לא אדע, ולדידי צע"ג. ועוד: הלא ב"ה "שמואל חי ובית דינו קיים", ולמה לא קם ועלה לשאול שאלותיו מהגאון שליט"א לפני שפרסם ברבים שלדברים "אין לו יסוד ושחר"? אתמהא! וכמובן שכל הרואה בא לידי גיחוך... (סימא בביתא סי' כח).

קמט

הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם

ואתנצל בזה שלא עלה בידי לקבל את פניו בכל הכבוד והחמימות כראוי, וכן את הבן יקיר שליט"א, וזה מפני שישב שם בדיוק איש שבור-לב, השי"ת יחזקהו וירפאהו, שבאלול תשנ"א נפטר להם ל"ע בן בגיל שתים עשרה וחצי, ה' ישמור את כל בתי ישראל, והביא את התפילין שזה עתה נגמר, שהוזמנו עבורו, והחליטו לתתם למי שצריך לעילוי נשמת הבן ע"ה, וממילא לא יכולתי בנוכחותו להרבות בקבלת פנים שמחה ועליזה כיאות למעכ"ת ובנו שליט"א, בניהם של קדושים, ועם כת"ר הסליחה והלימוד זכות. ואולי באמת יודע כת"ר מי שזקוק לתפילין הנ"ל, כי לע"ע אני אינני יודע, וקבלתי מהנ"ל ע"מ להתעניין בס"ד, הפרשיות כתב ב"י ובצד"י ישרה.

(סימא בביתא סי' רב).

קג

להינצל מפורענות

וכמו שלימדונו חז"ל בזוהר הקדוש פרשת וירא דף ק"ד ע"ב שבזמן שיש דינים קשים בעולם, רח"ל, והקב"ה אוהב לאדם, הרי הוא מזמן לו עני בן טובים, והוא זוכה בו, ועי"ז ניצל מכל דבר רע, וכמו שהי' ללוט [בזכות אברהם] שזימנו לו לזכות במלאכים, ועי"ז ניצל מפורענות של הפיכת סדום. ע"כ מבואר שם בזוה"ק.

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

על גדולי ישראל

קנא

עצתו היתה כאשר ישאל איש בדבר האלוקים

וכשנלב"ע מרנא ורבנא הגר"ח הלוי זיע"א, אמר אז ה"חפץ חיים" זיע"א: בכל דור ודור יש לנו שאלות כאלו, אשר בזמן שעדיין הי' נביא בישראל היו הולכים לשאול אצל הנביא, ומאז שפסקה הנבואה בישראל הקים לנו הקב"ה בכל דור ודור גדולים כאלו שבכחם לענות לנו כאשר היו עונים הנביאים, ובדור זה הי' זה ר' חיים, אשר בכל עת שהיתה לנו שאלה כזו היינו שואלים ממנו, ועצתו היתה כאשר ישאל איש בדבר האלוקים, ועכשיו נלקח מאתנו!... כך קונן הח"ח על הגר"ח!... (שלמי שרה סי' כט אות א').

קנב

פחד ה' הנורא של רבנו הרב מבריסק זיע"א

לא הבנתי כ"כ מש"כ "להתפעל מרום דרגתם של הראשונים" וכו' וכו', מה חידוש מצא כאן? ואפילו אנחנו הפשוטים בדורנו העלוב [שאנו כחמורים...] זכינו לראות קצת את פחד ה' הנורא והאיום של רבנו קדה"ק מבריסק זיע"א ועכ"א, אשר אין בכח ילוד אשה לתאר זאת, ומה זו רבותא על הראשונים כמלאכים? (סימא בביתא סי' קכ אות ב').

קנג

רוח קדשו של מרנא החפץ חיים זיע"א

והי' רבנו זצ"ל (מרן הגאון רבי מרדכי שולמן זצוק"ל) מספר עובדות ממה שראו עיניו אצל הח"ח, עובדות של רוח"ק וגילויי שכינה ממש, כמו שבשנות הזעם של מלחמת העולם הראשונה, כשהחפץ חיים נשא על לבו הטהור את הכאב והצער של כנסת ישראל הדווי' והפצועה, והי' מרבה בתפילה על צרות כלל ישראל, כל ימי המלחמה לא הי' יכול להניח כר תחת ראשו הקדוש בתנומתו מרוב צרות הכלל, והי' כל יום מבקש מרבנו זצ"ל שיקריא לפניו מתוך העתון הרוסי את הידיעות המגיעות משדות הקרב, כדי שידע על מה לבקש ולהתפלל, והח"ח לא ידע לקרוא רוסית ופולנית,

ולכן ביקש מרבנו זצ"ל שיקרא ויתרגם לפניו את הידיעות, והי' רבנו זצ"ל מספר, שהשתומם והתפלא כל יום מחדש לראות כי איננו מחדש דבר להח"ח בסיפור החדשות, כי כבר יודע הוא הכל, וכל ידיעה שהי' רבנו זצ"ל מספר להח"ח - הי' הח"ח מקדימו ומשלים את הסיפור, מבלי ששמע זאת הח"ח לפני כן מאף אחד, ומבלי שהי' יכול לקרוא זאת בעצמו מפאת אי ידיעת השפה, והי' רבנו זצ"ל אומר, שפשר הדבר המפליא הזה נתברר לו אחרי זמן, כאשר ראה שאדוננו הגר"א זיע"א מפרש את האמור בתפילת שחרית "ואשר משרתיו (המלאכים) כולם עומדים ברום עולם ומשמיעים ביראה יחד בקול דברי אלקים חיים ומלך עולם", דהיינו שבכל יום ויום המלאכים משמיעים בקול זה לזה את כל דברי השי"ת והנהגתו בבריאה באותו יום. ואמר רבנו זצ"ל שאז נתחוויר לו שבלי ספק הי' הח"ח שומע יום את סוד שיח שרפי קודש המשמיעים זה לזה מה פעל ועשה מלך העולם בעולמו.

אבל הי' רבנו זצ"ל אומר, שהמופת היותר גדול מכל המופתים שראה אצל הח"ח, היתה שקידתו המופלאה בתורה ללא הרף.

(שלמי שרה סי' ב, מתוך דברים שכתב ביום השלושים למרן הגר"מ שולמן זצוק"ל).

קנד

על הגאון רבי שמחה זליג זצוק"ל הדיין דבריסק

אגב: ב"חידושי רבנו חיים הלוי" כמדומה שמביא מהגרש"ז⁶ פעמיים או שלש: "וכבר שמעתי פירוש הירושלמי מידידי הרש"ז שי" [בדף ל"ט ע"א טור א' ד"ה ובעיקר], ואינני זוכר כרגע איפה יש עוד.

אמנם ב"חידושי מרן רי"ז הלוי" כתב [בדף ע"ז ע"א טור א']: "ושמעתי זה כבר מהגאון רש"ז שיחי'..." [בלי "ידידי"...], שהנה הגרש"ז כמדומה שנולד בתרכ"ד, והגר"ח בתרי"ג, והי' מבוגר ממנו באחת עשרה שנים, וגם הי' הרבי שלו בוואלז'ין, ומכנהו לא "תלמיד" אלא "ידידי" [עי' ב"פניני רבנו הגרי"ז" עמ' קפ"ד], אבל הגרי"ז שנולד בכ' תשרי תרמ"ז, הי' צעיר מהגרש"ז בכ"ג שנים, ואמנם שהוא הי' הרב דבריסק, והגרש"ז הי' הדומ"צ, אבל לא מלאו לבו הטהור לכתוב עליו "ידידי", כמו שכתב האדר"ת זיע"א ב"נפש דוד", שמעולם לא כתב "ידידי" לבן תורה, וגם מכנהו "הגאון רש"ז", בעוד שהגר"ח כותב עליו "הרש"ז".

(נרות שלמה סי' לג).

קנה

מרן הגרי"ז זצוק"ל על הגאון מקוז'גלוב זצוק"ל

ובדור דעה שלפני מלחמת העולם השני' הנוראה, קמו לנו בחסדו יתברך אריות ולביאים בתורה הקדושה, ואחד מיוחד שבהם הי' הגאון הקדוש הנורא מקוז'גלוב זצוק"ל הי"ד, אשר זה שמו וזה זכרו הטהור בפי כל כשרי ישראל "דער קוז'גלובער", וכבוד מרן הגרי"ז זצוק"ל בהשתפך נפשו עליו אמר: הקוז'גלובער הי' הגאון של פולין!... והי' מספר שכשהיו נפגשים הרבה גדולי ישראל בקרעניץ, מקום המרפא, והקוז'גלובער בתוכם, והמקום רגש ורעש מעוצם דברי התורה: גאון זה שאל שאלה, גאון זה חקר חקירה, גאון זה הקשה קושיא - על כולם השיב הקוז'גלובער בראיות מדברי התוס' בכל מרחבי הש"ס, על הכל הוא הביא ראיות ודוגמאות מדברי התוס', וכל דברי התוס' שהוא הי' אומר - אכן היו הדברים כתובים כך בתוספות, והדוגמאות והראיות אכן היו ראיות ודוגמאות, עד כאן דברי מרן הגרי"ז זיע"א. חזי מאן גברא רבא דקמסהיד עלי! כך שמעתי מספרים. (סימא בביתא סי' שנט אות ב').

קנו

משכיל אל דל - על מרן הגרח"ע זיע"א

וזה מזכיר לי מה ששמעתי מכבוד דודי מורי [ביצה י"ז ב'] הגה"צ ר' וועלוועל צ'צ'יק זצ"ל, ששמע כפי הנראה מיהודי שהי' בולנא בחדרו של מרן האחיעזר זי"ע ועכ"א, וסיפר שראה שבתוך המון הבאים נכנסה אשה אחת, והביאה אתה כמה מכתבים שכתבה, ואמרה לרבנו חיים עוזר הקדוש בפשיטות: רבי! הנה המכתבים שכתבתי, והרבי יכתוב על מעטפות את הכתובות ברוסית, [אשר היא לא ידעה], וידביק בולים על המעטפות, וישלח בדואר... עד כאן. לא פחות ולא יותר. ומרן הגרח"ע הקדוש קיבל את הציווי בשמחה יתירה, ובמאור פנים הודה לאשה על זאת...

(נרות שלמה ריש סי' קלב).

קנו

משכיל אל דל - על מרן החזו"א זיע"א

וכבר הי' מעשה בתחילת ההפצצות דתש"ח בבני ברק, לא תקפ"ץ, שהלך בחור צעיר אחד שליט"א מפוניבז' אל החזון איש ואמר לו: עברתי את כל מוראות השואה, ואינני מסוגל לעבור עוד תקופה נוראה כזו, ואני בפחד ואימה גדולה, והציע לו החזו"א לבוא וללמוד יום ביום בבית מדרשו [שם ישב הסטייפלר זצ"ל], וכך הי', והרבה יש לו להנ"ל לספר מאותה תקופה מאושרת, ושם לא הרגיש שום

פחד וחרדה. והנה ביום ששי אחד אחה"צ, סמוך לזמן הדלקת נרות, נשמעה דפיקה בדלת, והבחור רץ לפתוח, ועמדה בפתח אשה בגיל מבוגר [שמוצאה מאונגרן] ומבקשת לדבר עם הרבי, ושאל הבחור אולי אפשר למסור על ידו, והיתה התשובה: לא! זה דבר מאד נחוץ ודחוף אל הרבי דווקא... ונכנס הבחור וסיפר להחזו"א, ונגש רבנו הקדוש אל הפתח, ושאל לרצונה, ואמרה: באתי לשאול את הרבי מתי היום זמן הדלקת נרות... והשיבה החזו"א שישלח את אחותו [הרבנית של הסטייפלר] והיא תגיד לה בדיוק מתי זמן הדלקת נרות, [ולא אמר לה שעל שאלה זו יכול לענות גם הבחור...].

[הבחור הנ"ל למד שם בבית החזו"א עד אשר ביום אחד לאחר תפלת מנחה גדולה שאל אותו החזון איש האם הוא עדיין מפחד, והשיב: "לא כל כך", ואמר לו החזו"א: "אם כן חזור לשיביבה"].

(נרות שלמה סי' קלב).

קנח

"אין בודקין מן המזבח ולמעלה..."

והגה"צ רבי שלו' שבדרון (שליט"א) [זצ"ל] אמר פעם לפני מרן הגרי"ז זיע"א שסיפר בדרשתו ב"זכרון משה" מה שסיפר לו ר' אלי' לאפיאן ששמע מר' נחום זאב, ששמע מר' שמחה זיסל, ששמע מר' ישראל, ששמע מר' זונדיל, שסיפר לו ר' חיים וולאזינר את המעשה שבא אליו בשנים בלילה בישיבה בחור שנפטר, רח"ל, בוולאזין באותו שבוע, ובתוך ה"שבעה" בא אליו לבקש שיסדר חוב שלו שלא שולם וכו', כידוע.

וכשאמר הגרש"ש (שליט"א) [זצ"ל] לפני מרן הגרי"ז זיע"א את סדר הקבלה הנ"ל, כשהגיע לר' ישראל, ורצה להמשיך ששמע מר' זונדיל, הפסיקו הגרי"ז ואמר לו: מספיק, אין בודקין מן המזבח ולמעלה!...

זאת אומרת שאם ר' ישראל סיפר - דיינו... (שלמי שרה סי' לח).

קנט

הלכה כמותו בכל מקום

וכאן מקום אתי לכתוב מה שסיפר לי ת"ח אחד שליט"א, שהי' פעם נוכח בביקור חוהמ"פ אצל כבוד מרן הגאב"ד דפוניבז' זצוק"ל, כשהי' שם כבוד מרן ה"אבי עזרי" שליט"א, ודיבר שם אחד על אודות ענין "קו התאריך", ואמר שבענין זה היו רוב הדעות דלא כהפסק של החזון איש, ומיד הגיב כבוד ה"אבי עזרי" שליט"א

בחומרה ואמר: במקום שהחזון איש פוסק - אין שום רוב שבעולם חשוב נגדו, כי אף אחד הוא לאו בר פלוגתי, והפסק של החזון איש הוא הוא הדין, ואין כאן שום שייכות של רוב ומיעוט במקום שהורה החזון איש, שהלכה כמותו בכל מקום!... [“אז דער חזון איש זאגט - איז נישט דא קיין רוב נישט!”...]. (משמח"ל סוכה עמ' רפט).

קס

”עם החזון איש לא מתווכחים...”

ומאז שלמדנו בס”ד בלימוד הרבים גמרא זו ד... השתוקקתי מאד לזכות לשאול שאלה זו מקמי' דמרון הישיש הקדוש ה”אבי עזרי” שליט”א, אשר נוגע לשיטתו הקדושה הנ”ל, עד אשר זכיתי בסייעתא דשמיא להיכנס לבית מרון שליט”א [כמדומה ביום ג' בא ד' שבט תשנ”ג], והי' שקוע באמצע לימודו עם החברותא, ולא אמרתי שיש לי לשאול איזו קושיא, ולא אמרתי לאיזה ענין הנני מתכוון, אלא רק זאת אמרתי: שהנני מבקש רשות לקרוא כמה שורות בגמרא הקדושה, וקול מרון שליט”א אומר: קרא! וקראתי מתחילת הברייתא הנ”ל ... וכשהגיע הקורא להתיבות ... מיד קרא מרון שליט”א בתרועת שמחה וצהלה [אשר לא יישכח המראה הנורא הזה מכל מי שהי' שם]: “הרי זו ראי' מפורשת להחזון איש!... הלא כתוב כאן מפורש כמו החזון איש!...” והי' זה מעמד מרגש ביותר לראות את צהלת מרון שליט”א מזה שהביאו ראי' נגדו, כי הלא רק האמת הצרופה היא מגמתו.

ושאלתי: ומה תתרץ השיטה השני' על ראי' זו?

והשיב מרון שליט”א בחדוותא: מה לתרץ? והלא מפורש כאן כהחזון איש!...

וכאן הוסיף מרון שליט”א לאמור: אספר לכם, שפעם אחת הלכתי לחתונה אחת, ובבואי ראיתי שהחזון איש יושב שם על ספסל פשוט, ניגשתי אליו ואמרתי: הלא תוס' מביאים ראי' בשם הירושלמי שיש היקש של שמחה לחגיגה?...! והשיב לי החזון איש על אתר: אין דבר כזה!...

עד כאן סיפר מרון שליט”א.

ושאלתי: הלא הראש ישיבה אמר שכך כתוב בתוס' בשם הירושלמי, ומה אמר הראש ישיבה לחזון איש שאמר שאין דבר כזה?...

והשיב מרון שליט”א ברגש קודש: עם החזון איש לא מתווכחים!... כשהחזון איש אומר שאין דבר כזה - אז אין דבר כזה!... כשהחזון איש אומר שאין כזה תוס' - אז אין כזה תוס'!...

עד כאן דבריו הקדושים שליט”א.

אשרי עין ראתה זאת, ואשרי אוזן שמעה זאת!... והיו הדברים הקדושים הללו
על לבבכם! (משמח"ל ביצה עמ' סו).

קסא

איך יכול אני לכתוב "ידידי"

ופעם אחת כשכתב מרן האבי עזרי שליט"א מכתב ללונדון לאדמו"ר החזון
יחזקאל זיע"א בתארים גדולים, והציע אחד שיוסיף "ידידי" - נרתע מרן שליט"א
ואמר: איך יכול אני הקטן לכתוב "ידידי" לשר התורה? (שלמי שרה ריש סי' קנ).

קסב

כל יומא שמעתתי בפומין בבי מדרשא

והלא שמעתתי דרבנו ה"קהלות יעקב" חביבין עלי עד לאחת, וכל יומא
שמעתתי בפומין בי מדרשא, והנני שש ושמח על ההזדמנות ללמוד עוד ידיעה
נוספת מחודשת מכבוד רבנו זיע"א. (מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

קסג

המעייין בספריו מקבל חשק רב ללמוד

בינתיים הי' בבר מצוה ... שליט"א ואייתי פתקא בידו ומצויין שם לנידון הנ"ל
... שהאריך בזה טובא הגאון מאוה"ג ה"חשק שלמה" צוק"ל [זקנו של הבר-מצוה
שליט"א] ... [אשר לא בכדי נקרא כן, כי כל המעייין בספריו מקבל חשק רב ללמוד].
(סימא בביתא סי' קלו אות ה').

קסד

על תורתו של מרן הגר"מ שולמן זצוק"ל

והרבה מקנתו בכל חלקי התורה ובידיעה ברורה ועמוקה בכל מקום, וניחן
בכשרונות עצומים ובחריפות נדירה, והי' מחדש נפלא, מקשה ומותיב, מיישב
ומפרק, ובעל חשבון נפלא בכל מוצאי ומבואי הסוגיא, בדוכתא ובשאר מקומות,
ומעורר נפלא בכל ענין ספקות ושאלות והיכי תימצא. וכאשר העיד עליו כבוד
רשכבה"ג מרן הגאון ר' חיים עוזר צוק"ל שהוא המקשה והמעורר האמיתי, ואשר
הוא חב לו כמה סימנים ב"אחיעזר" שנתחדשו ונתחברו בזכות הערותיו המחכימות

(יעויין לדוגמא, באחיעזר חלק שלישי סי' מ"ח וסי' נ"א), ותמיד אמר בישיבה שיעורים חדשים, והי' מעניין להשוות את שיעוריו ממחזור למחזור לראות עד כמה הי' מעיין המתגבר בדרכים ואופנים שונים בסוגיא, כדרך רבותינו גאוני עולם אדירי החריפות הגרעק"א וההפלאה והתומים והמהר"ל דיסקין זי"ע ועכ"א.

(שלמי שרה סי' ב, מתוך דברים שכתב לזכרו ביום השלושים להסתלקותו).

קסה

על המשגיח הגה"צ רבי משה טוקצינסקי זצ"ל

זה כשבוע שאינני יוצא מן הבית מסיבת צנים פחים בדרך עקש וגו' [אשר אור ישראל וקדושו מסלנט זיע"א הי' ממרר על זה בבכי, שמראה שהוא עקש, רח"ל], ודין גרמא בעוה"ר אשר מפני זה עדיין לא הי' באפשרות לסדר הספד ב"ירחי כלה" על כבוד מו"ר המשגיח דסלבודקה זצ"ל, ולדבר על "וימת שם משה עבד ה'", ועל "לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא" ... אהה! ואבוי!

וכרגע הנני לומד לעילוי נשמתו הטהורה ב"חובות הלבבות" שער החמישי, שער יחוד המעשה, אשר זה הי' מהותו, עיי"ש ותבין, והנני רואה את מו"ר בעל השמועה [אשר אצלו למדנו "חובות הלבבות" וראויים היו הדברים למי שהורם ולימדם] עומד לנגד עיני.

(סימא בביתא סי' קעח).

קסו

על הגאון הצדיק רבי יוסף ליס זצוק"ל

אבד חסיד מן הארץ וישר באדם אין.

נטל עמו כל חמודות שבעולם והלך לבית עולמו, והבריאה השתנתה מאז עלות השחר דר"ח אד"ש תשנ"ב.

עולם התורה [שהוא הוא העולם] **בלי רבי יוסף ליס**! ... [גדול מרבן שמו!...].

רק מי **שמבין היטב** משמעות מילים אלו הִזיל פלגי דמעוֹת חמות **אמיתיות** על שחסרא ארעא דִּישְׂרָאֵל גברא רבה **אמיתי... אמיתי... אמיתי...**

"דרכיו ראיתי וארפאהו ואשלם נִיחומים לו ולאבליו"!

(סימא בביתא סי' ר).

"מתהלך בתומו צדיק - אשרי בניו אחריו"!

קסז

על הספר "יוסף דעת" מהגה"צ רבי יוסף ליס זצוק"ל

ממכתב ידידי הבנתי שעדיין לא הודיתי על ששלח לי שני ספרים מה"יוסף דעת", ויסלח לי מאד על איחור כתיבתי, ומאד מאד נהניתי מהספר, שהוא יחיד בסוגו בדורנו, ובדורות הקודמים, ואפילו מה שנראה לידידי שליט"א שאולי לא הי' צריך להדפיס, אבל המבינים הנבונים הלא מבינים היטב, ולטפשים - אין תקנה עד שיחכמו בס"ד. "ואור צדיקים כאורח נוגה הולך ונכון עד אור היום".

(סימא בביתא ס' רמד).

קסח

כבוד שמים של הגאון רבי פינחס עפשטיין זצוק"ל

ולא אמנע מלהזכיר מה שזכיתי בצעירותי, בשנת תשי"ז או תשי"ח, בהיותי בירושלים עיה"ק תובב"א, והי' זה יום אחד בשעת אחרי הצהרים [אולי בערך בין השעה 3 ל 4] ברחוב הנביאים, שהי' כמעט ריק מאדם בשעה זו, בפינת רחוב החבשים, ופתאום ראיתי ממול ספר תורה חי מהלך, רבנו פנחס זצוק"ל! שקוע בשרעפיו, וכמובן שלא יכולתי לגרוע עיני ממנו, ולפתע ראיתיו נגש אל לוח מודעות ותולש ממנו את המודעות הטמאות, ולא נחה דעתו עד שהי' בטוח שתלש את כולן... אשרי עין ראתה מסירות נפשו לכבוד שמים!... (נרות שלמה ריש ס' עח).

קסט

וינהלם בנחת וברחמים גדולים וכבוד

רוחי נסערה בקרבי, ועדיין ראשי סחרחר עלי, דמי פתי יסור הנה להאמין שהגאון הצדיק רבי פינחס עפשטיין זצוק"ל דיבר אל האלמנה [!] בכזה סגנון: "כאן בבית דין לא בוכים, אם את רוצה לבכות - לכי לכותל המערבי", והלא זהו איסור לאו דאורייתא, רחמנא ליצלן, מחמורי חמורות, שיש בו מיתה בידי שמים, רח"ל [יעויין היטב ברמב"ן פ' משפטים שם ובמנ"ח שם מצוה ס"ה], שזה לשון הרמב"ם הקדוש והנורא ...

... ואחרי האמור כאן ברמב"ם, הלא ברור כשמש שהנוסח המודפס ב... "את נמצאת בבית דין, כאן לא בוכים, אם ברצונך לבכות - גשי אל הכותל המערבי" - הנוסח הזה מזעזע, וממש נגד מש"כ הרמב"ם "לא ידבר אליהם אלא רכות, ולא

יכאיב ליבן בדברים, יעשה להם הפרש, וינהלם בנחת וברחמים גדולים וכבוד", ובודאי לא היו דברים מעולם, ולא נאמרו דיבורים בוטים כאלו לאלמנה מפה קדוש של גדול בישראל, רחמנא ליצלן מהאי דעתא!

ואם ראה שהאלמנה לא מרוצה מהפסק, ובוכה, ודאי בכה יחד אתה, עד שנשרו ריסי עיניו, כדאיתא בסנהדרין ק"ד ב' "מעשה באשה אחת שמת בנה, והיתה בוכה עליו בלילה, שמע רבן גמליאל קולה ובכה כנגדה, עד שנשרו ריסי עיניו", והסביר לה בדברים טובים וניחומים מה שיש להסביר וכו' וכו'.

(נרות שלמה סי' עח מכתב ראשון).

קע

על הגה"צ רבי אליהו דושניצר זצוק"ל

הסיפור הנורא מר' אליהו דושניצר... שהי' חילוני רשע אחד שבפתע פתאום נהי' בעל תשובה גמור, וסיפר שבערב היום הקדוש, כשכולם רצים ל"כל נדרי", הוא טייל לו רח"ל ברחובה של עיר בפ"ת, והנה הוא רואה יהודי ישיש, מראהו כמלאך ה' צבקות, מסתובב, עם קיטל לבן, בין השירותים הציבוריים שע"י ביהכנ"ס, ומסדר נייר טואלט חתוך... הוא השתאה למראה עיניו ושאל את הזקן מה אתה עושה פה, וכי אתה עובד עירייה?... אמר לו ר' אלי' בפשטות שזה לטובת הרבים שמגיעים ביוכ"פ להתפלל, שיהי' להם את כל הצרכים שהם צריכים, ומכח תשובה זו נהפך לבעל תשובה. (שלמי שרה סי' ח, מתוך דברי הספד על הרב משה יקותיאל שושן זצ"ל).

קעא

רגשי קודש מגדולתו של הגה"ק מוהרי"מ הכהן הולנדר זצוק"ל הי"ד

אחדשה"ט ביקרא דאורייתא, הנה אמרו חז"ל הקדושים בב"ר פ' וישלח פ' ע"ט שצריך אדם להחזיק טובה למקום ולמי שנהנה ממנו, ולכן לא אוכל לכלוא את עטי מלהעלות על הכתב את רגשי תודתי והוקרתי העצומים למעכת"ר שליט"א על שזיכני באוצר יקר, חמדת כל הבריא, מתנתא דתורה, הספר הקדוש היקר "אמרי כהן" של דודו הגאון הגדול בדורו רבי יחיאל מיכל הכהן הולנדר זצוק"ל.

והנה האמת ניתנה להיאמר, כי אכן כבר גדול שמו ורבה תהלתו בספרי גאונים עולם זיע"א בדור שלפנינו, מאורי הגולה האחים הקדושים ה"חזון נחום" מדאמבראווא וה"דובב מישרים" מטשעבין, וה"חבצלת השרון" מטרנפול, אשר כל

המעייין בספריהם הקדושים נפעמת רוחו מגדולת תורתו של השואל הגרי"מ הכהן הולנדר זצ"ל, אבל לא עלה בדעתי מעולם שהי' כל כך צעיר לימים, ליש ולביא בתורה, כי חשבתי שהוא מרבנן קשישאי של אותו דור דעה שבין שתי מלחמות העולם.

והנה כעת נגלה לפני שכל התכתבויותיו הנוראות עם גדולי העולם היו בעשור השלישי לחייו, מה נורא המראה הזה!...

ובן כ"ח הדפיס את ספרו הנורא המבהיל "אמרי כהן"!...

וממילא חוזר וניעור הכאב הנורא על כל הכוחות התורניים הצעירים שעמדו לצמוח ולפרוח ולגדול לגדולי גאוני קדושי עולם, והכל נגדע באבו ביום הרג רב בעוונותינו הרבים, כאשר שָׁחוּ גבעות עולם ויתפוצצו הררי עד, ואנחנו מצפים בכליון עינים ליום חֲבוּשׁ ה' את שבר עמנו ומחץ מִכְתָּנו ירפא.

ולא יכולתי לעצום עין במשך הלילה בהיותי שקוד על ספר התורה הקדוש הזה, והלואי שיהי' לי למעורר להקיץ מטירדות הזמן ולשקוד בלי הרף בתורתנו הקדושה הטהורה, ולההביל את כל הבלי הזמן, אכ"ר.
(נרות שלמה סי' כא).

קעב

על האדמו"ר ה"מקור ברוך" זצוק"ל

מכתלי מכתבו הבנתי שהוא חתנו של ... שליט"א, חתנו של האדמו"ר המתוק והנעים והנחמד איש חמודות ה"מקור ברוך" מסרט ויז'ניץ זצוק"ל, שהיינו שכנים לדירתו בחיפה, שהי' גר ברח' בילו 16, ואאמו"ר הגה"צ זצ"ל הי' גר ברח' בילו 10, והי' מבקר הרבה אצל האדמו"ר, והיתה אהבת נפש ביניהם, ואני הקטן הייתי [ילד קטן] מתלווה לאבי זצ"ל בביקוריו, ופעם אחת ביום ששי בא אבי זצ"ל לאדמו"ר זצ"ל והי' לו בחינת תלמידים במסכת כתובות, אולי בפרק אלו נערות, ודיברו מהר"ת בתוס' כתובות דף ל"ב, ויען האדמו"ר ויאמר בהתרגשות אש קודש: אוי, אוי! בתוס' כתובות צריך להיות דבר נורא מרבנו תם!... ויאמר אבי זצ"ל: ודאי הרבי מתכוון להתוס' בדף ק"ג ע"ב שאמר רבנו חיים כהן שאילו הי' באשכבתי דרבו רבנו תם הי' מטמא לו! וצהלו פניו של האדמו"ר וכיבד את אבי שיבחן את התלמידים.

אשרי עין ראתה זאת!

והחתונה של חותנכם שליט"א עם הבת תליט"א של האדמו"ר התקיימה בבית הכנסת "נצח ישראל", סמוך לרחוב הנ"ל, אשר אאמו"ר ה' הרב דאווו בית הכנסת, והאדמו"ר שלח מראש לשאול רשות מהרב לעשות את החתונה בבית הכנסת שלו.

אה! כמה מחבבים היו זה את זה! [עיין שבת נ"א א', נדה י"ד א']. אשרינו שזכינו לראות אהבת אמת של תורה ויראה טהורה! זכותם יגן עלינו ועכ"י אמן.
(סימא בביתא סי' שס).

קעג

על הגאון רבי מרדכי גיפטר זצוק"ל

וקצת יודע אני עד כמה גדול ורם ונשא ה' כבוד הדר"ג שליט"א אצל רבנו הגדול והקדוש הקה"י זצוק"ל זיע"א, כאשר יגידון יעידון מכתבי מרן זצוק"ל אל כבוד הדר"ג שליט"א הרצופים חיבת הקדש ואהבה אמיתית של תורה מכבוד מרן זיע"א אל כבוד הדר"ג שליט"א ...
(סימא בביתא סי' רצד).

קעד

על אחיו הגאון רבי שמואל הלוי זצ"ל

ולי עני מה יקרו דברי התנחומים דשדר לן כבוד רבנו מרן שליט"א, שבשפלנו זכר לנו לנחמנו באבלנו הכבד על הסתלקותו מעמנו של כבוד אחי וראש דרופתקא דאורייתא, גדול מרבן שמו, רבי שמואל הלוי זצ"ל, אשר משחר טל ילדותו נטה שכמו לסבול עול שקידת התורה, בשקיקה עצומה ובצמאון גדול, יום ולילה לא ישבות, ולא פסק פומי' מגירסא, על דרך השקדנים המפורסמים מהדורות שלפנינו, ולמד ושקד והתמיד בחשיכה כאורה, משים לילות כימים, והרבה מקנתו בכל חלקי התורה, ויהי לתל תלפיות לכל שואל ומבקש דבר ה' זו הלכה ואגדה בכל התורה כולה. אף צניעותו הגדולה עמדה לו להלך תמיד בצידי דרכים, איש יעים להתרועע עם כל תלמיד וצורב, חבר לכל אשר יראוך ולשומרי פיקודך, וכל יודעיו ומכיריו יגידון יעידון כי לא הניח אחריו כמותו.

(סימא בביתא סי' תכא, מתוך מכתב למרן הגרי"ש אלישיב שליט"א).

קעה

על הגאון הצדיק רבי שאול ברזם זצוק"ל

אשר אני הקטן והעלוב עוד זכור אזכור היטב את גודל שקידת התורה ונעימות המידות להפליא של הוד כבוד מר אביו הגאון הצדיק זצ"ל, אשר בראיית פניו הקדושים לבד הי' הרואה מתעורר לשקידת התורה ולשיפור המידות, והי' מצויין גדול בכל מש"כ הרמב"ם בהל' סנהדרין פ"ב ה"ז עייש"ה, ודו"ק היטב בהא "דאהבת הבריות להם כיצד וכו' וחברתם טובה" וכו'. (סימא בביתא ריש סי' קלא, בסוגריים שם).

קעו

"את כל נפשי אני חייב לו..."

ומצורף לזה התרגשותי המיוחדת ביום זה י"ג מנ"א, יומא דהילולא דכבוד דודי מו"ר ה"תורת זאב" זצ"ל, שנסע למנוחות ביום זה לפני שש שנים, ועדיין חדתא היא לן, אשר הוא פתח לפני כל הפתחים ששייך, וכל נפשי אני חייב לו. (סימא בביתא סי' קסח).

קעז

על הגאון רבי ישעי' זאב וינוגרד זצוק"ל

והנה דודי הנ"ל זצ"ל שמע מיהודי ירושלמי, נכדו של ה"שערי זיו" זצוק"ל, כמדומה ששם משפחתו כהן [בן בתו], ושמו הפרטי אינני זוכר, שהי' פעם אחת אצל רבנו הקדוש החזון איש זיע"א, והציג את עצמו כנכדו של ר' ישעי' וינוגרד, ואמר לו החזו"א בפנים צוהלות: מה שלום הסבא שלכם? הוא הרי לומד תמיד בשמחה ובהנאה עצומים, וה"אגלי טל" בהקדמה הלא כותב שכך צריך לכתחילה ללמוד, בהנאה גדולה ועצומה... והסבא שלכם אכן מקיים את זה....

(נרות שלמה סי' קל).

עד כאן לשון קדשו של החזו"א זיע"א.

קעח

על הגאון רבי יששכר מאיר זצוק"ל

... בהיותו מסתופף במרכז התורה הגדול והקדוש ישיבת הנגב עזתה אשר בנתיבות יצ"ו, בראשות פאמע"כ הגאון המופלא מקים עולה של תורה בארץ הנגב טובינא דחכימי מוהר"ר יששכר מאיר שליט"א, אשר משמיא קא זכו לי' לתפוס

בידו כאומנותו של יחזקאל בן בוזי הכהן בבקעת דורא להפיח רוח חיים בעצמות יבשות, לקרב עצם אל עצמו ולהרעיף עליהן טללי תחי', עד אשר העלו גידים ובשר, וירקמו עור ונתבא בהם הרוח ויחיו ויעמדו על רגליהם חיל גדול מאד מאד של גדולי תורה מובהקים, אשר מורא שכינה עליהם, וכל שאיפתם להגדיל תורה ולהאדירה מתוך יראתו ואהבתו עד בלי די, ומתוך כלות הנפש בהשתוקקותה לבוראה.

(שלמי שרה סי' כה).

קעט

על כ"ק הגאון גאב"ד מאקאווא זצוק"ל

אלפי תודות על שזיכו אותי בהחיבור הקדוש הנורא "כלי גולה", אשר לענ"ד אין על תבל משלו, עדות הוא לכל באי עולם על כח תורתנו הקדושה והטהורה, אשר לא פג טעמה הטוב גם בגיא צלמות, ובתוך ים הצרות והמצוקות השחיתות והשריפות והגזירות לא פסק אביהם הקדוש (גאב"ד מאקאווא) זצוק"ל מלהגות בעמקי הלכותי ובסתרי מצפוני ובנבכי מטמוני, וידלה פנינים יקרות מרגליות נשגבות מאירות עינים ומשמחות נפש, אשר לא יאומן כי יסופר זאת בדורנו זה, אין זאת אלא רוח ה' נוססה בו, ותהי התורה לנשמת חייו, ויבזז וילעג לכל משברי הזמן [על דרך דבריו הקדושים האמורים ב"משך חכמה" פ' כי תבוא, יעוי"ש נפלאות המרטיטות את הלב].

עדיין קשה להתרגל להמציאות הנוראה של עולמנו בלי אביכם הקדוש זצוק"ל, אבל מצאנו בישעי' (ח' י"ז) בשעת הסתר פנים של "וחכיתי לה" המסתיר פניו מבית יעקב וקויתי לו" - מה היא התקוה? שפיל לפסוק הבא: "הנה אנכי והילדים אשר נתן לי ה' לאותות ולמופתים בישראל מעם ה' צ' השוכן בהר ציון". אשרי המנוח הדגול זצ"ל, ואשרי דורנו שהניח אחריו ברכה את "הילדים אשר נתן לי ה' לאותות ולמופתים"...

(סימא בביתא סי' קכח).

קפ

על הספר "שיעורי רבנו משולם דוד הלוי"

קבלתי בשמחה רבה את מכתב קדשך היקר מאד והנני מתענג מאד עליו, אמנם מתוכו התעוררתי לשאול: וכי יש לומד תורה בזמננו שלומד מסכת תמורה מבלי לעיין בספר הקדוש והנורא "שיעורי רבנו משולם דוד הלוי"?...!

... והנה הכת"י של ר' שלמה יעקובזון שליט"א של הספר הנפלא "שיעורי רבנו משולם דוד הלוי" על תמורה הי' מונח אצל מו"ר שליט"א כמדו' למעלה משנתיים, בציפיינו להסכמה ממנו להדפיסו, בלי שהי' שייך שום השתדלות בזה, רק תפלה עד בלי די, עד שביום אחד שלח שליח להודיעני שאבוא אליו באותו לפנות ערב ב"ווגשל", ושם שאל אותי: לאיזה מטרה כל כך איכפת לי שהספר יודפס?

ועניתי בכנות: לא לכבוד, ולא לממון, ולא לשום נגיעה ופניה שבעולם, אלא רק לדבר אחד: להגדיל תורה ולהאדירה!... ואז נתן הסכמתו.

... על הנידון הראשון במכתבך, כמדו' שפשוט מאד שהדברים הנמסרים בשם מרן הגרי"ז זצוק"ל ב"שיעורי רבנו משולם דוד הלוי" עדיפים על המודפס בסטנסילים בלי אחריות, ואינני מבין מה מקום לשאלה בזה.

(מתוך מכתבים שבכת"י ואינם מוגהים).

קפא

על שמו של רבנו אליהו חיים מייזל זיע"א

אגב, כמדו' ששמעתי מדודי מורי ה"תורת זאב" זצ"ל שרבנו אליהו חיים מייזל נולד בתקפ"א, בשנת פטירת רבנו חיים ה"נפש החיים", ואביו הצדיק קרא את שם בנו הנולד לו: אליהו [על שם הגר"א] חיים [על שם הנפש החיים] זי"ע ועכי"א.

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

קפב

על הדפסת חידו"ת מהגאון רבי שמואל דוד הכהן מונק זצ"ל

וב"ה הנני שוקד על ה"פאת שדך" החדש דהבר מצוה, ונהנה מאד מאד, ובדרך הקריאה הקולמוס ביד, ורושם, וקצת תיקוני מראי המקומות, ושאלות בהבנה, אקווה להשי"ת שכשאגמור אוכל להמציאו לכם להנאתכם ולשמחתכם, בלי נדר, בס"ד, וכמובן ע"מ להחזירו לי.

ברוכים אתם לה' על חסדכם הגדול עם החיים ועם המתים, בהפיצכם תורת אמת של אדם גדול וקדוש עבד ה', נשמה טהורה שחיתה כאן בעולמנו בכיסופים תמידיים בלתי פוסקים לתורת אל-חי חלקנו צורנו, זי"ע ועכי"א.

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

קפג

על הגאון רבי שמעון משה דיסקין זצוק"ל

כי גדול מאד הי' הרש"ם זצ"ל בכל מקצועות התורה, ורב גוברי' לשאת ולתת לסלסל ולפלפל להקשות ולתרץ וליישר הדורים בכל מכמני התורה הקדושה, כאשר כבר נודעה חזותו לרבים בספריו הגדולים הקדושים "משאת המלך" על הרבה מסכתות הש"ס ועל כל חלקי הרמב"ם, ובספרו היקר מאד "אהל יהושע" על תורה שבכתב, והי' אחד מגדולי התורה האמיתיים שבדור בתורה ובענווה.

והעד העיד בו מרן הקדוש ה"קהלות יעקב" זיע"א: "הוא תמיד אומר טוב!"...

... והי' הרש"ם זצ"ל מופלג ומצויין ביקרת מידותיו הנשגבות הנאצלות, ולא הניח אחריו כמותו בלבביות המיוחדת ובמאור הפנים הנפלא אשר הי' מקבל בו כל אדם כאוהב דבק יותר מאח, והי' מאהב את התורה על הבריות והתלמידים הדבוקים בו, במידותיו הנשגבות ובנועם הליכותיו עם כל אחד ואחד, ומצויין מאד ב"המלכת את חברך בנחת רוח".

וכל שיחו ושיגו ומשאו ומתנו עם הבריות תמיד בדברי תורה, אשר לא רק שהי' תמיד שקוע בהם, אלא שעיון התורה וחידושו בה כמעין המתגבר היו עצמיות חייו, ובתורה הקדושה ראה חזות הכל, והיתה משושו ושמחתו תמיד כל הימים.

... והי' מן הראוי לייחד את הדיבור על גאונותו המופלאה גם באהבת חסד, בהטבה עם הבריות בכל המישורים, במחילה מוחלטת על כבודו ועלבונו ובזיונו, בצורה פשטנית, כאילו המובנת מאלי', והרבה סיפורים מלמדים להועיל יש בזה, ולא עלה בידי כעת לסדרם לדפוס. (מתוך ההקדמה לספר "משמר הרש"ם").

קפד

מיהו גדול אמיתי בתורה

ואפילו זכויות כבירות ועצומות בזיכוי הרבים ובהיישרת בני אדם [זו היא הגדרת הרמב"ם על מזכה הרבים בפיה"מ באבות: מי שמיישר בני אדם] - עדיין אינן עושות את האדם לגדול בתורה. רק שקידה עצומה בלי הרף עשרות בשנים במסירות מוחלטת, יוצרת גדול אמיתי בתורה, ללמוד היטב ולחזור ולשנן שוב ושוב ש"ס ופוסקים וחזר חלילה - כך נהיים גדול אמיתי בתורה, כך ורק כך. לא ע"י סידור נושאים שונים בכתב [הלכתיים או אגדתיים, דרוש או מוסר, או חסידות, יהי' מה שיהי'], נהיים גדול אמיתי, ויש הרבה חיבורים שכידוע החיבור גדול מהמחבר...

(שלמי שרה סי' יד, מכתב שני).

קפה

על שושלת בית בריסק

... השידוך הזה לא הי' "הזיווג שני" של הבית הלוי, אלא "הזיווג שלישי".

הזיווג הראשון נסתיים כידוע בצורה טראגית בגט המפורסם, שאכמ"ל כעת בזה. הזיווג השני הי' עם הרבנית צירל לבית עפרון, אמו של מאור הגולה הגר"ח זיע"א, שהיתה בחורה בנישואי, וממנה יצאה כל שושלת הזהב המפוארת של בית בריסק, והיא נפטרה בתרל"ג, עוד לפני נישואי הגר"ח לנכדת הנצי"ב.

השידוך עם האלמנה ו-8 או 9 ילדים [יש בזה חילופי גירסאות] הי' זיווג שלישי, שנשא ה"בית הלוי" בוורשה, אולי בתרל"ח, לפני שהגיע לרבנות בריסק [אחרי שעזב את סלוצק בתרל"ד, וגר כמה שנים בוורשה עד תרל"ט, שהגיע אז לבריסק], ואמר אז ה"בית הלוי": רבי יצחק אלחנן מתיר עגונות בתשובות ואני התרתי עגונה למעשה, ע"י שנשאתי אותה עם 9 [או 8] ילדים, כי מי הי' לוקח אותה... מזיווג זה נולדו לו בן ובת, הבן הוא ר' שמחה הלוי סאלאווייציק, שגר בארה"ב, ויש לו נכד ת"ח מפורסם בירושלים, הגאון רבי יצחק הלוי סאלאווייציק שליט"א ומשפחתו, אשר הם נכדי-ניני ה"בית הלוי", ולא נכדי-ניני רבנו חיים הלוי, והבת פעשא נשאה יתומה ממנו בערך בגיל י"ב [אם נולדה בשנת תר"מ, וה"בית הלוי" נפטר בד' אייר תרנ"ב], וגדלה אצל אחיה-הגדול [אח מאב, ולא מאם] רבנו חיים הלוי, והוא השיא אותה לרבי שמואל יצחק יפה זצ"ל, מגדולי תלמידי סלבודקה, וגרו יחד באותו בנין שנים ארוכות, אולי עשר, ולמד יום יום עם הגר"ח, ולמדו יחד כמה פעמים ש"ס, ואח"כ גר בתל אביב, והי' שם ראש בית דין, וכמדומה שחתנו הי' רבי דניאל הלוי מובשוביץ, וממנו נסתעפה משפחת מובשוביץ לענפי. ד' עליהם יחיו!

(נרות שלמה סי' קכו).

קפו

על הרבנות בטשעבין

בספר ... כתוב לאמור: "הגאון מטשיבין זצ"ל שכיחן אף הוא כאביו כהמרא דאתרא בעירה טשיבין".

וצריך לעשות תיקון טעות, כי אביו ה"כוכב מיעקב" זצוק"ל לא הי' כלל רב בטשיבין, וה"דובב מישרים" לא ירש כלל את הרבנות שם מאביו, דהנה אביו זצוק"ל הי' גאון הדור מאור הגולה ר' יעקלי הרימלובר, שכיחן ברבנות של העיר הרימלוב,

ונפטר בכ"א שבט תרנ"ד, בהיות ר' בעריש בנו בן י"ג ושבעיים [נולד בה' שבט תרמ"א].

הוא התחתן בתר"ס, והי' תושב העיר טשעבין עיר מגורי חמותו האלמנה, ועסק במסחר וכו' כידוע עד תרפ"ג [כ"ג שנים].

בטשעבין כיהן כרב ר' יעקב לוי זצ"ל.

מענין: כשנולד בנו הראשון קרא שמו ראובן [כיעקב אבינו שקרא שם בנו הראשון ראובן], ולשני - שמעון, ולשלישי - לוי, וכן הלאה, עד שנולדו לו י"ב בנים, ושמותיהם כשמות י"ב שבטי ישראל, גם בת יחידה היתה לו ושמה דינה, והי' הדבר מפורסם לשבח בכל גליצי' ובנותי' שהרב מטשעבין ר' יעקב יש לו י"ב בנים כשמות השבטים, ובת אחת דינה!... [וכולם עם משפחותיהם עלו על המוקד במעלות קדושים וטהורים]. כשנפטר בתרפ"ג הטילו את הרבנות דטשיבין על מרן הגאון דטשיבין זיע"א.

(נרות שלמה סי' קכז).

קפז

קדושתם של גאוני ליטא

הכו"ח כשכל גופי מירתת מזכרון קדושת גאוני ליטא מאורי הגולה, שמיעטו לדבר מעניני קדושה, אבל היו בעצמם אש קודש בזהירותם העצומה בכל מילי דקדושה וטהרה, שנצטרפו לשקידתם הנוראה, זי"ע ועכ"א, והשי"ת ישים חלקנו עמהם, אכי"ר.

(נרות שלמה סי' לו).

קפח

סיפור נפלא על הספר "גבורות שמונים"

הנני לשמח ולענג נפש כת"ר שליט"א בסיפור דלהלן.

הנה בכל עולם התורה ידוע ומפורסם הספר הנחמד החביב "גבורות שמונים" מכבוד הגאון האדיר מאור הגולה רבנו יוסף ענגל זצוק"ל, אשר כל הספר מיוסד על קושיית העולם לראבי"ד ס"ל בזבחים מ"ז א' שהבעלים יכולים לחשוב מחשבת פיגול בקרבן ולפסול עי"ז את הקרבן, א"כ הסוטה תחשוב מחשבת פיגול במנחתה, ותיפסל המנחה, והמים לא יבדקוה, ונפל בבירא כל ענין השקאת הסוטה.

והגאון הנורא הנ"ל זיע"א הראה את ידו החזקה ועוזו גבורותיו, וכתב שמונים תירוצים לקושיא האחת הזאת, וייקרא שם הספר בישראל "גבורות שמונים".

והנה בילדותי אמר לי פעם אחת כבוד דודי הגה"צ ר' זאב דוב צ'צ'יק זצ"ל [ה"תורת זאב"] קצת בדרך בדיחותא [עיין תוס שבועות מ"א ב' וע"ז ג' ב'] ועליצות: דע לך, אם הי' בכוחו הכביר לומר שמונים תירוצים, מסתמא היו לו עוד כמה וכמה תירוצים על הקושיא הזו, ויתכן שלא הדפיסם כִּחַס על שם הספר "גבורות שמונים"...

וכמובן אמר זאת בגדר השערה חריפה בעלמא...

והנה אחרי שנים כשזכיתי לבוא לבית המדרש "ירחי כלה" בבני ברק, ושם הי' משכן כבודו של הישיש היקר יקרים רבי אליעזר ברויער זצ"ל, משרידי הדור הישן, והרבה דברים שמעתי ממנו מהדור שלפנינו ושלפני פנינו, ופעם אחת בתוך אחד השיחים אמר לי שבהיותו בצעירותו בוינה בבית הגאון הנורא רבי יוסף ענגיל זצוק"ל, הראה לו הגאון מחברת אחת ואמר לו: פה כתבתי עוד כמה תירוצים על הקושיא מסוטה, אבל לא הדפסתים כי חסתי על שם הספר "גבורות שמונים".

בינה נא זאת!...

(סימא בביתא סי' שצד).

קפט

בענין "מופתים"

והנה ע"ד ה"מופתים", הנה מאד מאד יקרות לי סברות כת"ר שליט"א, אבל בהאי ענינא **מזקנים אתבונן**, ומרן הגרי"ז אמר פעם: יש שאינם מחזיקים מ"מופתים", זו **בטלנות** [כך אמר, וצריך פירוש], ועל אתר סיפר מאביו הגר"ח הרבה הרבה מופתים [יש אומרים: ל"ו!], ואע"פ שלא הי' להשומעים מה ללמוד מזה למעשה, לבד מהתחזקות נוראה באמונת חכמים, וכמש"כ הדר"ג מהקדמת ה"חיי עולם" וכו', וגם הגר"ח סיפר הרבה "מופתים" נוראים מאביו הגרי"ד, וכנ"ל, ולא חששו לבל תוסיף בזה, וגם לא חששו לביטול הזמן, ולעייפות דהשומע וכו' וכו'.
(סימא בביתא סי' קפב).

קצ

שקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלקינו

עם שקיעת החמה של צום גדלי', בגמר תפילת המנחה, בהישמע הרמקול המרטיט לבבות בבית המדרש, אמרתי: מי יתן לי אבר כיונה ואעופה להשתתף בהלויתה, אמנם בהישמע שעת ההלו'י, שהיא בשעת השיעור, אמרתי כלשון הגמרא הקדושה [מו"ק כ"ה א'] מילתא דבחי' לא הוה ניחא לה לא נעביד לה אחרי מותה,

שכל כך היתה חרדה על חיזוק שקידת לימוד התורה הקדושה, ומניעת ביטול תורה ח"ו, ולכן אמרתי שהתלמוד תורה דרבים [שבזכות אי הנסיעה להלויתה] יהי' לזכותה לבוא מהרה למנוחה.

וחזינן בדברי חז"ל הקדושים במסכת כתובות דף ק"ג שיש משמעות והכוונה שמימית לתאריך הפטירה.

וא"כ לא בכדי עלתה נשמתה הטהורה השמימה ותשב אל בית אבי' כנעורי' בצום גדליה-דווקא, אשר מבואר בגמרא הקדושה במסכת ראש השנה דף י"ח ע"ב, ששאר שלושת הצומות [עשרה בטבת, ושבעה עשר בתמוז, ותשעה באב] הוקבעו על חורבן ירושלים והמקדש, מה שאין כן צום גדליה, שהוקבע על מיתת צדיקים, "ללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלקינו", שכשם שבית אלקינו בבנינו הי' המקור להשפע הגדול של עבודת השי"ת של כלל ישראל, כך הצדיקים השתולים בכל דור ודור הם מקור ההשפעה של תורה ויראה וקדושה וטהרה ועבודת ה' של כל הדור, ולכן שקולה מיתתן של צדיקים ממש כשריפת בית אלקינו. (סימא בביתא סי' שצג, מתוך מכתב תנחומים).

קצא

סיפורים בענין גורל הגר"א

ע"ד גורל הגר"א, שמעתי שהגרי"מ טוקצינסקי זצ"ל בעל ה"לוח", בזקנותו, למעלה מגיל פ', הי' לו שאלה על ניתוח אם לעשות, והמדובר הי' על בית החולים "שערי צדק" בירושלים, ויצא לו הגורל: **"פתחו לי שערי צדק אבוא במ אודה"** וגו' [דארבעה חייבים להודות, חולה שנתרפא]...

ושמעתי שבחור אחד משיבת הגרי"ד הלוי זצ"ל חשב אם לעבור לישיבה אחרת, ויצא לו הגורל: **"השמר לך פן תעזוב את הלוי"** וגו'...

וישבתי פעם אצל דודי מו"ר ה"תורת זאב" זצ"ל ונהי' לו שאלה אם לגלות לי דבר מה שהבטיח לאחד שלא לגלות, והי' לו צדדים שיכול לגלות וכו', ועשה גורל, ויצא לו הגורל: **"לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה"**...

והנני נזכר כעת בבחרותי בישיבת סלבודקא לפני כעשרים שנה, בלילה אחד אחר חצות, נגש אלי בחור יקר מאד ישר-לב ותמים דרך [כמדומה שהיום הוא ר"מ באיזו ישיבה מפורסמת בירושלים], ושאל אותי אם ידוע לי איך עושים גורל הגר"א, כי יש לו בעי' חמורה, שמציעים לו שידוך, ואומרים ידידו שהיא מצויינת באהבת תורה ויר"ש וכו' וכו' **למרות** שלמדה במזרחי, וכמדומה שכבר נפגש, והמבוכה גדולה

מאד, ואיננו יודע לשית עצות בנפשו, ושואל עצת התורה הקדושה, ונכנסנו לחדר צדדי ולקח הנ"ל תנ"ך שלם בידו, ואמר את הפסוק שצריך לומר: "ד' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי", וגמר בלב שלם לשמוע לעצת התורה"ק, ועשה שבע פעמים שבע, ויצא לו פסוק בספר מלכים א' י"א ב': "מן הגויים אשר אמר ה' אל בני ישראל [ושם השואל ישראל...] לא תבאו בהם והם לא יבאו בכם אכן יטו את לבבכם אחרי אלהיהם בהם דבק שלמה לאהבה"...

ופעם הי' לבחור א' בישיבת סלבודקא ב"ב ספק אם לגשת לשידוך מסוים, אם לעשות פגישה או לא, ועשה גורל הגר"א ויצא לו בתהילים פ"ה: "חסד ואמת נפגשו"...

(סימא בביתא סי' קמו).

הערכתו של מרן האבי עזרי זיע"א לספר "משמר הלוי - תמורה"

והנה כשיצא לאור בס"ד הספר הגדול על תמורה במהדורה הראשונה בשנת תשנ"ו ושלחתי את הספר לכבוד רשכבה"ג האבי עזרי שליט"א, הניחו על הסטנדר בחדרו, והי' מונח שם איזו תקופה, והי' אומר להנכנסים אליו: ראו, כזו מסכת קטנה בש"ס, תמורה, ל"ד דפים - וכזה ספר גדול!... זה הכח של התורה הקדושה, ארוכה מארץ מדה!

ואחר יום או יומיים יושב הייתי בדד בביהמ"ד דקרעטשניף, והגיע שליח ממנו שליט"א: הראש ישיבה שלח לך מאה דולר עבור הספר!...

(סימא בביתא סי' שמה).

מי יתנה תוקף אהבת התורה שלו!...

שונות

קצב

על מקור השם "משה מרדכי"

במהרי"ל הלכות פורים כתוב שהנימול בפורים קראוהו "מרדכי", וכ"ה גם בתשב"ץ ח"ג סי' ח' בתחילת הסימן, כך ראיתי מביאים. וצל"ע, דא"כ הלא הוא נולד בז' אדר, ולמה לא יקראוהו "משה מרדכי"? ואם מפני סברת האבני נזר [כמסופר ב"אביר הרועים" עמוד פ"ד אות קמ"ח, וצ"ע] שלא לקרוא "משה", אבל "משה מרדכי" ביחד כידוע שאין זה "משה", ואולי יסכים האבני נזר?

ואולי מפני סברת הנוב"י תנינא או"ח סי' קס"ג, והחת"ס חאה"ע ח"ב סי' י"ח, שלא היו קוראים בשני שמות בדורות הראשונים [עד דורות האחרונים], רק בשם אחד, [ושאני בעל התוספות הקדוש רבנו יעקב ישראל תלמיד ר"ת (ג"פ בתוס'), בתוס' יומא מ"ו ב', כתובות צ"ח ב', חולין קי"ב ב'], שנחשב כשם אחד, שכך נקרא יעקב אבינו], והעדיפו התשב"ץ והמהרי"ל את "מרדכי" שהוא היום ממש בפורים, אבל בתר דהתחילו קוראים בשני שמות, שפיר קוראים בתרויהו "משה מרדכי", וכפה"נ כך הי' ס"ל לאאמו"ר זצ"ל.

וקראתי שה"אגרות משה" נולד בז' אדר (אולי תרנ"ה), ונימול בפורים, ונקרא רק "משה", מפני שהי' לו כבר אח מבוגר ממנו שנקרא "מרדכי", והשי"ת שנותינו יאריך בטוב ובנעימים להגות בחקות דת משעשעים. (נרות שלמה סי' עז, בסוגריים שם).

קצג

על משמעות שם המשפחה "שולזינגר"

שם משפחתי הוא לא שלזינגר, אלא שולזינגר, שזה שם נרדף ללוי, משורר בבית ה', כה יזכנו השי"ת במהרה דידן.

... ודאי שיש שולזינגר שאינם לויים, אלא שמוצאם מחזנים, שקראו שם משפחתם כך, אבל יש שהם לויים, ולא מצאו תרגום מתאים לבית המקדש בלשון אשכנז, ולכן השתמשו ב"שול", וא"ש היטב. (נרות שלמה סי' כ אות ג').

קצד

"וכתבתיו עוד בילדותי..."

ובאמת יואיל נא כת"ר שליט"א לעיין ב"אמבוהא דספרי" ... וב"פרדס יוסף הנ"ל ... וימצא כמעט כל המראי מקומות בענין זה, ובעניי הוספתי קצת בס"ד.

ואם יעיין שם יהי' ודאי צ"ע לידידי שליט"א למה לא ציינתי בספרי לספרים הנ"ל, ידע נא יקירי שליט"א, כי הקטע הזה בספרי [ע"ד מלכות יהושע] דקטנותא הוא, וכתבתיו עוד בילדותי, סמוך לבר מצוה שלי, כשעדיין הייתי לומד בבית אאמו"ר זצ"ל בחיפה ת"ו, לפני שזכיתי לגלות למקום תורה, ולא ידעתי כלל מהספרים הנ"ל, וכתבתי מה שזכיתי בו בס"ד בדרך לימודי כמה מראי מקומות, ואח"כ הדפסתי בס"ד מה שהי' רשום אצלי מילדותי, ורק לאחרונה נודעתי מהספרים הנ"ל "אמבוהא דספרי" ו"פרדס יוסף".

(משמה"ל זבחים סי' קמו, סוף מכתב ראשון).

קצה

כי איננו כותב לא להרוגאצ'ובר ולא להגרר"ע

ימחול לי ידידי ויציין לי הפרק וההלכה בתוספתות דב"ק ודמנחות שהזכיר, ויזכור כי איננו כותב לא להרוגאצ'ובר ולא להגרר"ע וכו', אלא לאיש פשוט שאינו יודע כלום וצריך לקיים בו כפשוטו "ושימה בפייהם". (סימא בביתא סוף סי' מד).

קצו

"נפש כמהה צמאה לדעת ולהבין..."

מכתב קדשו היקר מאד הגיעני בשמחה עצומה, אינני לא "רבנו" ולא "הגאון", אלא רק נפש עלובה כמהה צמאה לדעת ולהבין קושט אמרי אמת דאמרת א-ל-ו-ד צרופה, ולקבל את האמת מכל מי שאומרה. (משמה"ל זבחים תנינא עמ' רעה).

קצז

לבי אומר לי...

ואמנם שה... שליט"א משיב על כל ראי' לענין ... ברוב כשרונו וחריפותו, כי גדולים ועצומים הם, אבל לא מפני שאני עני אין לי ראיות מכריחות ישתנה מה

שלבי אומר לי ... ואם היינו מציעים הענין לפני הגאונים הגדולים האמיתיים, ודאי היו מביאים ראיות מוכרחות לזה.

או יתכן שטועה אני בזה, והראיות יהיו דווקא לשיטת ה... שליט"א? והשם יאיר עיני.

(משמה"ל זבחים תנינא עמ' רכ).

קצח

ובס"ד לא אבוא

וב"ה שלא באתי [ובס"ד לא אבוא] למדה זו, לדבר ולומר דעות במה שאינני יודע מאומה.

(נרות שלמה סי' טז, סוף מכתב שלישי).

קצט

"ולמדתי שם בס"ד בין בדיקה לבדיקה..."

וחביב עלי מאד הנידון הזה, כי נתחדש לי בס"ד בהיותי בבית הרפואה "מעייני הישועה" בחנוכה דהאי שתא, ולמדתי שם בס"ד את דברי הירושלמי דידן, בין בדיקה לבדיקה, אסור בזיקים של עירוי ומוניטור, בעוה"ר, ואז נתעוררה לי בס"ד השאלה הגדולה הזו ...

(שלמי שרה סוף סי' קצג)⁸.

ר

"בהמתנה אצל רופא שיניים..."

עכ"ד המקנה היקרים, ואין כאן הספר הק' הזה ת"י להעתיק לשונו תיבה בתיבה - [כי כותב אני כעת בתל אביב, בהמתנה אצל רופא שיניים, עיין רמב"ן ר"פ בחוקתי].

(משמה"ל זבחים, סי' קמו, מכתב שני).

רא

"בהמתנה לצילום..."

בס"ד ה' לס' "יזל מים מדליו" י' תמוז תש"ס.

[בהמתנה לצילום, לצורך ביקורת בס"ד, במכון הלב בפרוקרדי' בת"א, הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו].

(סימא בביתא ריש סי' רג).

רב

אינני מתבייש כלל וכלל

ודאי שיכול להראות מכתביי לכל מאן דבעי, כי לא מראש בסתר דברתי, אא"כ אכתוב לו שהוא דבר סודי, ואם משום שחושש שלא לביישני, לא הביישן למד תנן, ויודע אני בעצמי עד כמה דבריי דלים, ולא שייכא תוספת בושה בזה, ואינני מתבייש כלל וכלל, מכמה טעמים.

(נרות שלמה סוף סי' עג).

רג

התוארים אינם מזיזים אותי כלל

כמו שאני עני אינני מגיב כלל על כל התאורים המצחיקים המגוחכים שאהובי שליט"א מתאר אותי, ואינני מבקש להשמיטם, וגם אינני מוחקם, כי אינם מזיזים אותי כלל, ב"ה, לא לכאן ולא לכאן, כי הכל הבל הבלים ואפס אפסים ביחס לעבודתנו הקדושה המחויבת לנו מבוראנו ית"ש, להתחזק ולהתגבר בשקידת התוה"ק, ולהאהיב אותה על הכל בס"ד.

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

רד

לא תחמול ולא תכסה עליו

ואני עני כשהדפסתי בס"ד חמשה ספרי פנינים עברו הספרים כמה וכמה מבקרים, שהשמיטו וגרעו הרבה, וכמש"כ החזו"א באגרות, שאם אינו אמיתי לא תחמול ולא תכסה עליו, כדי שיצא נקי בקצה מידת האפשר.

ולא סגי בהגהת המחבר עצמו, וצריך שתיעשה ע"י אחרים. ואין אומרים בקרו גמל אלא בקרו טלה.

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

רה

עבודת הלויים

גמח"ט לשנה טובה מתוקה ומאושרה בגאולה השלימה בביאת משיח צדקנו ובנין בית הבחירה ונזכה לשורר או לשוער או לכבד כרש"י ערכין י"ג ב'.

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

רו

מה נקרא "ספק" שיש להציעו בפני גדולים

זכיתי לשמוע מפה קדשו של מרן הקדוש הסטייפלר זיע"א וזה לשונו: מתי זו נקראת שאלה? כאשר יש שני צדדים הנראים כשקולים, ואין השואל יודע להכריע, אז הוא מציע את השאלה לפני אדם זקן בעל נסיון בחיים [כך הגדיר מרן זיע"א את עצמו: אדם זקן, בעל נסיון בחיים...], שיכריע לו מתוך נסיונו, אבל בשאלה הזו [במעשה שהי' אז] אין בכלל שני צדדים, רק צד אחד ברור... (נרות שלמה ריש סי' קצג).

רז

על מה שנהגו הגדולים ללוות לצרכי צדקה

לענ"ד הנה הנהגתו הקדושה המופלאה של פאר חמדת ישורון רבנו אלי' חיים מייזל זיע"א אין לה שום קשר לנידון אם מותר ללוות לצדקה כשאינו יודע מהיכן יפרע, על סמך בטחון בהשי"ת.

ההלואה הגדולה הזו שלוה הקדוש זיע"א לצורך פדיון שבויים לא היתה הראשונה ולא האחרונה בשרשרת הכבירה של מעשי הצדקות שלו, שהיו באופן זה ללוות על המקום את הצריך כעת לצדקה שבאה לידו, ואח"כ יפנה אל נגידים נדיבים ויזכו בזה, וכמו שנהג כן רבי חיים צאנזר, והבית הלוי, ורבנו חיים הגדול דבריסק, ועוד ועוד קדושי עליון, שהיו דבריהם הקדושים נשמעים אצל בעל היכולת, וגם בדורנו השפל ראינו כזאת גם אצל גאוני צדיקים מפורסמים, וגם אצל צדיקים שאינם מפורסמים, יהודים כשרים שעשו כך כסדר, שקפצו כנחשון אל הים, והשי"ת הושיעם.

... וכי השפ"א זיע"א בעצמו, שהי' לעצמו עני ואביון, לא נהג כך על סמך הנסיון שעוזרים לו ומחלצים אותו?

ואין מכל זה ראי' לנידון של אדם רגיל מן השורה, כמובן.

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

רח

לא דיברנו על "חמץ..."

שאלתי פעם את אדמו"ר ה"חזון יחזקאל" זיע"א ע"ד הידידות האמיצה מאד שלו עם ... זצ"ל, והשיב לי: סיכמנו בינינו שלא לדבר על חמץ, ואז אפשר להיות ידידים לנצח.

וכמובן לא הבנתי מאי שיטת ד"חמץ" הכא, וביאר הרב זצ"ל: "חמץ" הוא ראשי תיבות - חסידות מוסר ציונות, הוא לא יאמר לי מחסידות וציונות, ואני לא אומר לו ממוסר. (מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

רט

אולי ראיה מן העיכובים שזה טוב מאד

יש עיכובים גדולים בהדפסת "פניני רבנו יחזקאל". אולי זה ראיה שזה טוב מאד? ירחם ה'.

(סימא בביתא סי' סח).

רי

שיתן השי"ת חן החיבור בעיני הלומדים

ה"משמר הלויים" על ברכות נמצא כבר בשעטומ"צ, ואבקש מידידי שליט"א לעזור לי בתפלתו הזכה לסייעתא דשמיא שיהי' הכל בהצלחה עהצהי"ט עד פעולה בתרייתא שלמא, ושיתן השי"ת חן החבור בעיני הלומדים שי', שאוכל לפרוע את החובות הגדולים שנכנסתי בהם בהדפסת החיבור, ואקווה להשי"ת אשר עד הנה עזרונו רחמיו ולא עזבונו חסדיו שאל יטשנו לנצח.

(סימא בביתא סי' קכה).

ריא

על שם הספר "שלמי שרה"

... ואין המכתב תח"י כעת, כי נמסר למדפיס שמדפיס והולך בס"ד ספר שלמי שרה ע"ש חמי וחמותי ע"ה [ע"ד "ברכת פרץ"...], האם יש דוגמאות לשמות ספרים כאלו עם שם אשה? לי ידוע ה"חות יאיר". יודיעני נא אם יש עוד, אשר באמת הוא פנינים ואגרות חלק שלישי [מלא כל טוב בס"ד] ויקרא כנ"ל לשמם וזכרם הטהור אשר דילי דילהו הוא!...

(סימא בביתא סי' רלז).

אוצר ידיעות

ריב

חפץ המוחזק אצל אחד מדין הממע"ה אם חשיב "לכם"

בעמוד מ"ו ... יש אריכות נפלאה בבירור הענין הנשגב, אם מוחזק בחפץ שהשכנגדו הוא בדין הממע"ה, האם הוי "לכם", והלומדים שי' רושמים לפניהם שיש עוד אריכות בזה בקה"י ב"מ סי' י"א [בחדש], ועוד הפתעה נעימה בספר הנחמד "נתן פרי" על ב"מ דף ו' שכבר הרמ"ע מפאנו זיע"א עומד בחקירה זו.

וכשהי' פעם הגרי"ד זצ"ל [בן מרן הגרי"ז זיע"א] אצל החזו"א, ובדיוק הביא אז הפרדסן הידוע קיבלביץ (אולי מבת ים?) את כל יבול האתרוגים השנתי שלו [היו אז כ-85 אתרוגים] אל החזו"א, כדרכו בכל שנה, והחזו"א הי' מעשרם [!], ואח"כ בורר אתרוג לעצמו, וכו', ובהזדמנות הנ"ל כיבד החזו"א את הגרי"ד שיעשר את האתרוגים [כל זה סיפר לי הגרי"ד באריכות נפלאה ומתוקה], ואמר הגרי"ד להחזו"א שאביו [מרן הגרי"ז] לא איכפת לו שיפרישו למעשר ראשון את האתרוג שהוא יוצא בו, כיון שהוא לוי, ואמר החזו"א שדעתו שלא יהי' האתרוג שיוצא בו ממעשר ראשון גם ללוי.

ושאלתי את הגרי"ד: מה שורש הפלוגתא בזה? והשיבני: אם מה שמוחזק ע"י דין הממע"ה אם מיקרי "לכם", שלהחזו"א אין זה "לכם", והאבא החזיק שזה טוב.

ואח"כ עישר, ושאלתי: איך עשה בנוגע לאתרוג שהאבא יקבל, אם לא איכפת הי' לעשותו מעשר ראשון.

ומאד כעס על השאלה הזו, ואינני זוכר שראיתיו אי פעם כועס בצורה כזו, ואמר לי: לא ידעתי שאי אפשר לדבר איתך, שיש לך הוה אמינא שהחזו"א [!] אומר לי איך לעשר, ואני אעשה אחרת?....

וקבלתי בשמחה עצומה את גערת החכם, ועד היום הנני בשמחה רבה מזה, ואמרתי: אבל האבא [!] הרי לא סובר כן?.... והשיב: עכשיו אני רואה בהחלט שאי אפשר יותר לדבר אתך, החזו"א אומר לי מה לעשות, ואני אעשה אחרת, בגלל שלאבא אפשר גם אחרת?....

ואי אפשר לתאר בכתב את גודל הרצינות והחומרא שתפסי' בדיבוריו הללו, למי שלא ראה את החרדה למשמע השטויות שלי, לדעתו הרחבה, פרי החינוך הקדוש שקיבלו... (נרות שלמה סי' קמד).

ריג

על פירושי הקדמונים שבדפוס וילנא

החזו"א זיע"א אמר שבהקדמונים שנדפסו בדפוס וילנא, כמו הר"ח והרגמ"ה שהיו שפונים וטמונים בכת"י מאות שנים, נמצאים לפעמים דברים תמוהים מאד, אשר אם אפשר ליישבם ניחא, ואם לאו אז מותר לומר שיש כאן איזו ט"ס.

כך אמר לי בשמו כבוד הגאון רבי שאול קרביץ זצ"ל, ששאלו על ר"ח תמוה בסוף עירובין, כמדומה, והחזו"א זיע"א השיבו כך.

ועיין באחיעזר חיו"ד סי' כ"ט, ששאלוהו ע"ד הרגמ"ה במנחות ה' ב', והשיב: אם אינו משובש אז ר"ל... [כמדומה שכך כתוב שם באחיעזר, ואינו כעת תחת ידי]. (נרות שלמה סי' קע).

ריד

פירוש אחר ל"אחריות טעות סופר"

למדנו הערב בס"ד בב"מ י"ד א' "אחריות טעות סופר", והנה דברנו בס"ד שבזכרוני מלפני כנ"ב שנים [משנת תשי"ז או תשי"ח], כשזכיתי לשמש בירושלים את העילוי רבי יעקב ראדושקוביצער ע"ה [במשך שנתיים הנ"ל], ואמר לי ביום אחד: תדע, שאמנם הפירוש של "אחריות טעות סופר" היינו כמו שכתב רש"י, שאחריות **שלא** נכתבה בשטר היא טעות של הסופר, וכמי שנכתבה דמי, **והסופר טעה שלא כתבה**, אבל יש ראשונים שמפרשים הפוך: אחריות **שכן** נכתבה בשטר היא טעות סופר שכתב זאת, כיון שאין צורך לכתוב, שאע"פ שלא נכתבה כמי שנכתבה דמי, וא"כ **מה שכתב זאת הסופר היא טעות**, עד כאן מה ששמעתי.

ומאז הנני מחפש: איפה יש בראשונים פירוש כזה?⁹

[שו"ר בס"ד בספר "רזא דשבת" לב"מ עמ' 212 בסופו שמצוין שם לתוס' חכמי אנגלי' ב"מ י"ד א' שהובא שם פירוש זה. אמנם ספר זה נדפס בשנת תשמ"ז, ולא

9. באחד השיעורים סיפר רבנו זצ"ל ששלח שאלה זו גם להגאון ר"ד לנדו שליט"א, וכעבור זמן מה פגשו, ואמר לו הגרד"ל שליט"א שאינו יודע מקור לזה בראשונים, אך אם אכן כך הוא הפירוש, היה צריך לומר "אחריות טעות סופרים", ודו"ק.

ראהו העילוי הנ"ל ע"ה, ולא זה הי' מקורו. והשי"ת יאיר עינינו במאור תורתו הקדושה והטהורה].
(נרות שלמה סי' קצז).

רטז

מדוע קודם "חלבו" ל"דמו" בלשון הפסוקים והגמרא

בגמ' ברכות יז. רב ששת כי הוה יתיב בתעניתא, בתר דמצלי אמר הכי, רבון העולמים, גלוי לפניך בזמן שבית המקדש קיים אדם חוטא ומקריב קרבן, ואין מקריבין ממנו אלא חלבו ודמו ומתכפר לו וכו'.

שאלתי בברכות י"ז א': למה "ואין מקריבין ממנו אלא חלבו ודמו", הקדימו חלב לדם? והלא זריקת הדם קודמת להקטרת החלב?

וקבלתי תשובה: "כי דם אינו הקרבה ממש".

וצלע"ג מספרי פ' פנחס בפסוק "את קרבני לחמי לאשי" וגו' אמרו "קרבני - זה הדם" [יעי"י"ש כל ההמשך].
(נרות שלמה סי' ב' אות ג')¹⁰.

הלומדים שי' לא הסכימו שהלשון "חלבו ודמו" שמקדים חלב לדם, קשור עם הפסוק "כל חלב וכל דם לא תאכלו", שבפסוק הזה אין קשר בין החלב והדם, שיש איסור אכילת חלב, ויש איסור אכילת דם. משא"כ בנידון דידן, שמקרבן אחד מקריבים גם דם וגם חלב, קודם דם ואח"כ חלב, א"כ למה הלשון "חלבו ודמו", והול"ל "דמו וחלבו".

ואמרו הלומדים שי' שמדבר בזה כאן בספר "שפתי חכמים" ואומר שלשון הגמרא הקדושה כאן הוא כלשון הפסוקים ביחזקאל מ"ד בפסוק ז' "... בהקריבכם את לחמי חלב ודם ...", ובפסוק ט"ו "... ועמדו לפני להקריב לי חלב ודם ...", והדברים נכונים ואמתיים.

ועכשיו יש לנו שאלה בהבנת הפסוקים הקדושים הללו: למה באמת הקדימו חלב לדם, שלא כסדר ההקרבה, דם ואח"כ חלב?

10. ובסי' ט"ז מכתב שלישי הוסיף רבנו בזה: ואנן בברכות י"ז א' קיימין ש"אין מקריבין ממנו אלא חלבו ודמו ומתכפר לו", כלומר שמדברים על ידי מה נפעלת הכפרה, ואין עיקר כפרה אלא בדם, ובספרי פ' פנחס בפסוק "את קרבני לחמי" וגו' אמרו "קרבני - זה הדם", ובמנחות כ' א' א' "... שומע אני אפילו עצים ודם שנקראו קרבן" וברש"י שם: "... דם איקרי קרבן שהוא עיקר כל הזבח". וכן ברש"י כריתות כ"ד ב' [ד"ה סליחה]: "זריקה היינו עיקר כפרה דכתיב (ויקרא יז) דכתיב ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר".

רטז

בעוה"ב מזכירין לאדם מה שלמד כאן בעוה"ז

בספר אחד שואל: איפה המקור שכשיגיע לעוה"ב יזכור כל מה שלמד כאן, אפילו אם שכח?

תשובה: כמדומה שהח"ח כתב כן. עכ"ל הספר.

וזה לשון המדרש משלי פרשה י' [עמ' 15] "ד"א לא ירעיב ה' נפש צדיק - זה תלמיד חכם, שכל זמן שהוא מתעסק בתורה בחגים, אם נתעלם ממנו פרק אחד, או דבר, מתלמודו, אינו נפטר מן העולם, עד שבאין מלאכי השרת וסודרין לפניו, בשביל שלא יהא לו בושת פנים לפני הקב"ה לעתיד לבא, לכך נאמר לא ירעיב ה' נפש צדיק.

שאלה: מה זה במדרש "שכל זמן שהוא מתעסק בתורה בחגים"? "חגים" מאי עבידייהו הכא?

תשובה: צ"ל "ברבים"¹¹. (נרות שלמה סי צח).

ריז

רש"י מפרש בכמה מקומות בברכות את מה שמופיע פעם ראשונה ברש"י

אני תמה על עצמי: למה האב ובנו שליט"א לא תירצו פשוט [על השאלה: למה רש"י בברכות פירש לתיבת "אשתקד" רק בדף כ"ז ע"ב, ולא הקדים לפרש תיבה זו כבר בדף י"ח ע"ב הקודם?], שבתוס' ר"פ מי שמתו י"ז ב' [ושאר ראשונים שם] כתבו שרש"י גורס "מי שמתו" אחר "תפילת השחר", וא"כ לרש"י ה"אשתקד" דפ' תפילת השחר כ"ז ב' הוא לפני ה"אשתקד" דפ' מי שמתו י"ח ב', ולרש"י זו הפעם הראשונה ברש"י שמופיעה המלה "אשתקד", וכאן פירש אותה, בפ' תפילת השחר כ"ז ב', שהוא יותר מוקדם לרש"י, ושוב לא הוצרך לפרש בשום מקום.

ויש עוד מקומות במסכת ברכות שרש"י מפרש מה שמופיע כאן פעם ראשונה ברש"י, כמו בדף ל"ז ע"ב "והוא שאכלן בכדי אכילת פרס", עיי"ש ברש"י, וכמו בדף נ"א ע"א ד"ה קונם יין שאני טועם": כהקדש יהא עלי יין שאני טועם. ושם ברש"י ד"ה "חיי": "שמוזגו במים לאחר שנתנו בכוס חי", ועוד.

11. הערת המלקט - במק"א ראיתי גורסים "בחיים".

ועיין כל זה בספר הנפלא "עטרות שמואל" לאחי זצ"ל, בעמוד פ"ז טור א' ד"ה בדף י"ח ע"ב, ובעמוד קפ"ד טור ב' בד"ה בדף נ"א ע"א [הראשון].
(נרות שלמה סי' ב אות ה').

ריח

המקיים מצוה באופן המועיל בדיעבד אם יועיל לו לקיימה שוב לכתחילה

וזו היא חקירה נוראה החובקת כל זרועות הש"ס הקדוש, והרוצה לעמוד על רחבות הענין הקדוש הזה בראיות מכל מרחבי הש"ס והפוסקים לשני הצדדים, לכאן ולכאן, ישתדל להשיג את הספר הקדוש והנורא "שיח השדה", שיצא לאור בשנת תרע"ג בפולין מהגאון הקדוש הנורא רבי צבי ארי' פרומר זצוק"ל הי"ד, שזה הי' ספרו הראשון שהדפיס בהיותו בן כ"ט [נולד בתרמ"ד], והרעיש את כל עולם התורה בגאונותו המרקייעה שחקים, ונודע בעולם כהגאון מקוז'גלוב¹², וכיהן כר"מ ביח"ל עד אשר עלה על המוקד, ושם בספר הזה "שיח השדה" סי' ה' יש סימן ארוך מאד מאד תחת הכותרת: "בו יבואר אם עשה מצוה באופן המועיל בדיעבד, אם יש לו עוד עצה לתקן מה שעבר אלכתחילה, שיחזור ויעשה כחובתו לכתחילה, או דילמא כיון דקיים המצוה בדיעבד, שוב אין לו עצה לתקן זה, ואעיר על זה מאיזהו מקומן".
(נרות שלמה סי' ב' אות ח').

ריט

בענין אמירת תהילים כלימוד נגעים ואהלות

כמובן שהנני נהנה מאוד מההברקה של כת"ר בענין אמירת תהילים [שכתב ה"שיח השדה" הנ"ל דהקוז'גלובר הי"ד זי"ע דלא בעיא ברכת התורה לפני', וא"כ משמע דלא סבירא לי' דהויא כלימוד נגעים ואהלות, וכסברת ה"נפש החיים" בזה, דמי יודע אם נתקבלה בקשתו של דוד, ועי' תוס' יבמות ע"ט א'], אמנם יש לי עדיין הרהורי דברים בזה ועוד לא בא לידי כתיבה.
(נרות שלמה סי' ב' אות יב).

מש"כ יקירי ע"ד הנפה"ח דדלמא דוד לא נענה, הכל יקר מאד, והנני שואל אם לא הביאו לנידון הזה את לשון התוס' יבמות ע"ט א' ד"ה ארמוני בסוף דבריהם הקדושים: "וא"ת ולמה לא חלק לו כבוד לרבו לבקש עליו רחמים שלא יקלטנו

12. ראה עוד לעיל אות קנה על הגאון מקוז'גלוב זצוק"ל.

הארון [היינו דוד]? וי"ל דשמא בקש ולא נענה". ולכאורה הלא זוהי סייעתא עצומה להנפה"ח זיע"א. האם מדברים בזה בספרן של צדיקים?
(פנינים ואגרות משמה"ל ח"ד סי' לב אות ד').

רכ

פירוש תיבת "כגון"

וכפה"נ פשיטא לי' לכת"ר שליט"א ש"כגון" היינו "לדוגמא", ולא "דהיינו", והלא הרבה פעמים בש"ס כתב רש"י "כגון" והכוונה "דהיינו", רק זה בלבד. והראה לי ת"ח אחד בשבת ג' א' ברש"י כגון עקירות, ואין עוד, ובשבועות ל"א ב' ברש"י כגון שבועת ביטוי וטומאת מקדש, ואין עוד. ועוד הראו לי ברש"י ב"מ קי"ד ב', וברש"י זבחים י' ב'.

ועוד כהנה רבות¹³.

אלא שהעומד לנגדנו היא שאגת הארי' ממעונות אריות ב"גבורת ארי" לתענית י"ג א', שרוצה ש"כגון" שבגמרא יהי' רק דוגמא, ויהי' עוד, עייש"ה בדבריו הקדושים, וצ"ת בזה בס"ד. ועוד הראו לי בב"ח או"ח סי' קע"ו. (נרות שלמה סי' קיח).

רכא

אם שמן של נס כשר למנורה

אמנם כן שנפוץ בעולם התורה בשם הגר"ח דבריסק זיע"א לומר ש"שמן של נס" איננו כשר להדלקת המנורה, ולכן על כרחין שהאיכות התרבתה ולא הכמות וכו', אבל כדאי לדעת שכאשר לימד הגרי"ד זצ"ל בן מרן הגרי"ז זצוק"ל בישיבת בריסק שבירושלם, את הגמרא הקדושה במנחות ס"ט ב', חטים שירדו בעבים מה הן לשתי הלחם, ושאלו התלמידים: הרי אלו חטים של נס? ורבי חיים אומר שמן של נס איננו כשר להדלקה, ואם כן איך יוכשרו חטים של נס לשתי הלחם ולמנחות?...!

והשיב הגרי"ד: שמעתי מאבא, שהסבא מעולם לא אמר דבר זה, ואין זה נכון מה שאומרים דבר זה בשמו...

כך כותב הגר"י שכטר שליט"א, תלמידו של הגרי"ד הלוי זצ"ל, בספרו "ימי החנוכה" בסימן הראשון, שכך הוא שמע מהגרי"ד הלוי זצ"ל, (נרות שלמה סי' קג).

13. באחד השיעורים (כמדומה ב' סיון תשס"ט), הוסיף רבנו לבאר, שכל זה הוא מלבד הפירוש הנוסף לתיבת "כגון", והוא כשמשמעו "באופן", אך כשהפירוש הוא "באופן", הרי הוא מבואר ומוכח מתוך הענין עצמו שהכוונה היא למשמעות זו.

רכב

אם העולה לתורה יכול להוציא בברכתו את מי שלא בירך ברכת התורה

ואיך הדין בבא לצאת בברכת התורה ממי שמברך עכשיו על עלי' לתורה, שכבר בירך על התורה, ועכשיו מקיים לתקנתא דרבנן שתקנו לברך להעולה לתורה, האם בברכה כזו שמברך לקיומי תקנתא דרבנן הזו, [לא לקיים ברכת התורה מדאורייתא, שזה כבר קיים מקודם], האם יוכל לצאת בברכה כזו מי שצריך לקיים דין ברכת התורה מדאורייתא?

והאם שייך שהמוציא יכוון לשתי כוונות: א. לקיים חיובו מדרבנן לברך כעת ברכה זו על העלי' לתורה. ב. לכוין להוציא את הנצרך בברכת התורה דאורייתא, בזמן שהוא עצמו לא מקיים עכשיו ברכה זו? ואם באנו לדון מדין "אע"פ שיצא מוציא", אולי דווקא כשברכתו היא רק בשביל להוציא את השומע בברכת התורה דאורייתא, ולא בכה"ג שמקיים בה תקנתא דרבנן הנ"ל?

אמנם המברך בעצמו על העלי' לתורה הלא יוצא בזה ידי ברכת התורה, אם לא בירך עדיין, ואם כן יוכל גם להוציא אחרים, אע"פ שהוא כעת כבר יצא?

וכמדומה ששמעתי מדודי מו"ר ה"תורת זאב" זצ"ל [וצריך לברר ולשאול אצל רבנו מאיר הלוי שליט"א], שפעם הי' למישהו ספק על ברכת התורה אם בירך, ושאל את מרן הגרי"ז זיע"א מה יעשה, והי' זה ביום של קריאת התורה, בשני או בחמישי, ואמר לו מרן הקדוש [אָה! לשמו ולזכרו תאוות נפש], שימהר ל"זכרון משה ויקבל עלי', ויברך על התורה, ובזה יצא, ולא אמר לו שמספיק שיבקש מהעולה המברך שיתכוון שיוציאו, שאולי בכה"ג אינו יוצא, אבל אולי הי' הסיפור באמת שאמר לו שיצא בברכת העולה? אולי זוכרים סיפור כזה?

וב"ערוך השולחן" סי' מ"ז אות ו' כתב, שאם נסתפק לו בברכת התורה, אם הוא יום הקריאה "יעלה לתורה ויוצא ממ"נ", ולא הזכיר גם אפשרות שישמע ברכת התורה מהעולה לתורה, ויצא בברכתו, מדין שומע כעונה, האם משום דלא סבירא לי' לדין זה, או דתנא ושייר לאפשרות זו. וצ"ע בזה

(נורת שלמה סי' ב' אות ב', ועיי"ש עוד מכתבו של הרה"ג רבי מאיר לוי שליט"א בענין זה).

רכג

אם מרבין בשמחה באדר ראשון

בס"ד יום ד' לס' "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" ג' אדר ראשון שמרבין בשמחה [כך הראוני בשו"ת חת"ס חחור"מ סי' כ' בסוף הסימן, בתאריך, וזה דלא כשו"ת שאלת יעב"ץ ח"ב סי' פ"ח, שרוצה לפרש ברש"י תענית דף כ"ט סוף ע"א, שסובר שהוא רק באדר שני, והחת"ס בשו"ת חאו"ח סי' ק"ס מביא להשאלת יעב"ץ בזה, ומתרץ את דקדוקו ברש"י באופן אחר, כך דשמיע לי' דברי השאלת יעב"ץ ולא סבירא לי', כך עלה בידינו בס"ד בלימוד הרבים בעזרתו ית"ש¹⁴, ומה זה "מרבין בשמחה" לעת עתה לא ידענא, אולי יבאר לי כת"ר שליט"א, ובחת"ס או"ח שם כתב שלא להספיד "ועכ"פ מצוה לשמוח", איך?].

(נרות שלמה ריש סי' קנג).

רכד

דמעות של יראת שמים

ברכות ל"ג ע"ב, "אין לו להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים, שנאמר יראת ה' היא אוצרו".

ושאל הרה"ג ר' יעקב קאפיל וייס שליט"א: והלא אמרו בשבת ק"ה ב' ש"כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו", הרי שיש בבית גנזיו של הקב"ה חוץ מאוצר של יראת שמים עוד דברים, גם דמעות על אדם כשר?

ואשתומם כשעה חדא, ויען הרה"ג ר' אליעזר פיקסלר שליט"א ויאמר ברגש קודש: הדמעות שמוריד על אדם כשר הלא הן נובעות מיראת שמים, ולכן מקומן בבית גנזיו של הקב"ה, שיש שם רק אוצר של יראת שמים...

וכל הציבור הקדוש התרגש מאוד מהתשובה הטהורה הזו, והשואל הנ"ל שליט"א הסכים בהחלט שקושייתו מתורצת היטב.

והנה סמוך לחצות הלילה הגיע טלפון מאחד משומעי "קול הלשון" בקרית ספר לאמור: לא יכולתי להמנע מלטלפן כדי לשמח במראה מקום לח"א מהרש"א שבת ק"ה ב', וזה לשונו הקדוש: "וענין שסופרן הקב"ה ומניחן בבית גנזיו כו' ר"ל דמחשיב לי' בכלל יראת שמים, כדאמרינן דאין לו להקב"ה באוצרו אלא יראת שמים כו' וק"ל".

[ויעויין בלשון הרמב"ם הקדוש הל' אבל פי"ב ה"ב ויל"פ]. (נרות שלמה סי' ד').

14. ראה עוד בענין זה מש"כ רבנו זצ"ל ליבלחט"א הגאון הגדול בעל ה"שבט הלוי" שליט"א, ב"סימא בביתא" סי' שעא, וראה עוד שם בסי' שע בענין זה.

רכה

נוטריקון מהגר"א על תיבת "עשיר"

בס"ד הנני רואה הרגע בשמחה רבה ב"אדרת אליהו" להגר"א פ' משפטים בקיצור מכילתא [אצלי הוא בעמוד 71] פסוק כ"ד: "עין תחת עין שן תחת שן יד תחת יד רגל תחת רגל, וסימן ע"ז עשיר, משום דמי שבריאין ראשי איברים שלו הוא עשיר".
(נרות שלמה סי' כו).

רכו

המודר הנאה מחבירו אם מותר לו ליהנות מקולו
הערב בתפילתו כש"ץ

ובואו ושמעו קול ה' בכח קול ה' בהדר מפורש יוצא מפי רבנו המאירי במסכת ראש השנה עמ' 201 [ד"ה בדברים הללו], וזה לשון קדשו: "... ומכאן אתה דן למי שהודר מחבירו, ורוצה לצאת בתפילתו, וקולו ערב לו עד שהוא נהנה ממנו, לדעת האומר תפלה מן התורה - מותר, ולדעת האומר תפלה מדרבנן - אסור.

ומכל מקום אף בזו אני אומר, שכל ענין תפלה צער הוא לו, ודאגה מעוונות שבידו, ומי שמכוין כוונה הראוי' - אינו מרגיש לערב, אלא למועיל.

ובפירוש ראיתי לגדולי המפרשים [הראב"ד] שהמודר הנאה מחבירו, אין מונעים לו שלא יבקש רחמים עליו להתרפא מחליו, וכן כל כיוצא בזה". עכ"ל המאירי.
(נרות שלמה סי' קלה).

רכז

התאריך של חג הסוכות ברמב"ם

אמר לי ג"א שליט"א, ששאל מקמי רבנו מרן הגרמ"ד הלוי שליט"א, שאין בכל הרמב"ם התאריך של חג הסוכות.

והשיב לו רבנו שליט"א על אתר מהרמב"ם הלכות קידוש החדש פ"ג הי"ב.

ויש עוד בהלכות שקלים פ"ב ה"ה ובהלכות בכורות פ"ב ה"ח.

ארוכה מארץ מידה ורחבה מני ים. אשרינו מה טוב חלקנו! (נרות שלמה סי' לא)

רכח

מהחזו"א על טעמא דקרא

יש בספרים הקדושים של החזון איש זיע"א באיזהו מקומן שמבאר גמרות שאין זה דווקא לר' שמעון דדריש טעמא דקרא, אלא לכו"ע, שאין זה טעמא דקרא, אלא זה פירושא דקרא כפשוטו, שלזה נתכוון הפסוק, וזהו האמור וכתוב בפסוק, ונעלמו ממני מקומות אלו, וכו'.

(נרות שלמה סי' מג).

שוב נזכרתי בס"ד מקום אחד: בקדושין כ"א א'.

רכט

ביאור הבקשה "בנה ביתך כבתחילה"

בהא דמצלינן "בנה ביתך כבתחילה" - ראיתי בס' אבודרהם שכתב לפרש: "שאף לעתיד יעשה בנין שיהי' לו שם כבתחילה", ועדיין לא ברירא לי היטב מה זה "שם". והנה למאי דפסק הרמב"ם דקדושת המקדש דדוד ושלמה קדשה לעת"ל, א"כ לא יהי' כאן קדושה חדשה בבית שלישי, אלא רק "כבתחילה". אולי!

(סימא בביתא סי' צה אות ז').

עלה ברעיוני בס"ד: אמרו ביומא כ"א ב' מאי דכתיב וארצה בו ואכבד וקרינן ואכבדה, מאי שנא דמחוסר ה"א, אלו חמשה דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני ואלו הן, ארון וכפורת וכתובים אש ושכינה ורוח הקדש ואורים ותומים, ועי' מהרש"א חגיגה ט"ז ב' בח"א על התוס' שם "אראה בנחמה" [ויעויין בס' "חיי אברהם" בסופו בליקוטים ב'], ואולי על זה מצלינן בפשיטות "בנה ביתך - כבתחילה", שיהי' כמקדש ראשון, [שלא יחסר בו הה' דברים שחסרו בבית שני]. (שם סי' צג אות ב').

רל

האוכל ביוה"כ אם מברך לפניו ולאחריה

הנה בזמנו אמר לי הדר"ג שליט"א שמצא דבר פלא בשטמ"ק ברכות מ"ה א' שהאוכל ביוה"כ ע"י חולי בהיתר, לא יברך כלל בין לפניו בין לאחריו, דלאו הנאה הוא לו אלא צערא וכו', ודובר שצריך לחפש ב"דעת תורה" למהרש"ם אולי דיבר מזה, וחפשתי אז לפו"ר בהלכות ברכות, ולא מצאתי.

והנה אתמול בדרך לימודי בס"ד מצאתי ב"ה שדיבר האדון בזה ב"דעת תורה" למהרש"ם הל' יום הכפורים סי' תרי"ח סעיף י', יעוי"ש וימצא נחת ועונג. ואולי כבר מצא זאת מעצמו.

(סימא בביתא סי' קיב).

רלא

אם בעי עירוב תבשילין להצעת המיטות מיו"ט לשבת

וע"ד אשר כתב בענין הצעת המיטות מיו"ט לשבת (אם בעי עירוב תבשילין), בודאי שאחרי כתיבתו כבר נגלו לפניו כל התעלומות והנסתרות שבזה, כמו שהראה לי כאן א' מידדיי האהובים שליט"א, ששאלת כת"ר היא שאלת הירושלמי פ"ב דביצה ה"א יעוי"ש בירושלמי, ומייתי לה בקה"י ביצה סי' י"ב, יעוי"ש ה"ה כל מש"כ כבוד מרן (שליט"א) זצוק"ל בזה, וכבר הובא הירושלמי בהגהות מהרש"ם ז"ל דעת תורה לאו"ח סי' ש"ב ותקכ"ח ותרס"ז, יעוי"ש בדבריו ז"ל בכל המקומות.

ובודאי כבר עמד כת"ר שליט"א גם על כך שאין כל סתירה בדברי אדוננו רעק"א זצוק"ל, דבסי' ש"ב כתב דנ"ל שהצעת המיטות מותרת מיו"ט לשבת בלי עירובי תבשילין, אבל הוסיף שאח"כ ראה בא"ר בשם רש"ל בשם מהר"ש דשרי לקפל טליתים חדשים מיו"ט לשבת כשעשה עירובי תבשילין, וסיים ש"לענ"ד בלא עשה ע"ת ג"כ שרי" וסיים "וי"ל", וצ"ב כוונתו בזה, ואח"כ ציין לדבריו בגליון המג"א בסי' תקכ"ח וסי' תרס"ז, ובמקומות הללו הלא אזלי דבריו להשיטה דבעי ע"ת, כ"נ פשוט לכאור' לפו"ר, ועי' שו"ת "שבט הלוי" ח"ג סי' ס"ח. ויל"פ בכל הנ"ל ועת לקצר כעת.

(סימא בביתא סי' ער).

רלב

מצינו שתוס' מקדימים להביא מן המסכת המאוחרת לפני המסכת המוקדמת

בענייני התבוננתי שהתוס' ריש ערכין מביאים למסכת נזיר המאוחרת, לפני מסכת נדרים המוקדמת, והתוס' בריש האומר משקלי י"ט א' ד"ה מרפיקו מביאים למסכת מנחות המאוחרת, לפני מסכת זבחים המוקדמת, וטעמא מאי?

אולי מפני שבעלי התוס' הקדושים מדברים לתלמידיהם הקדושים, ומציינים להם לפי הסדר שלמדו לאחרונה, הולכים מן המאוחר אל המוקדם, ואומרים לתלמידים: כמו שלמדנו בנזיר, ולפני כן בנדרים, כמו שלמדנו במנחות ולפני כן

בזבחים. [ויש עוד תוס' כאלו, ואינם כעת תח"י]. האם זה נכון? או טעם אחר בדבר?
(סימא בביתא ס' שלב).

רלג

איך אמרו השבטים את שם אביהם כשאמרו "שמע ישראל"

ילד אחד שליט"א ב"ירחי כלה" שאל בפסחים נ"ו א', איך אמרו השבטים שמע ישראל אבינו, וקראו לאביהם בשמו, ואמר ששאל זאת מרבנו (הגר"ח קנייבסקי) שליט"א, והשיבו שהי' זה קודם מתן תורה.

והנה הראו לנו ששאלה זו יש בשל"ה הקדוש פרשת ויחי, יעוי"ש מש"כ ליישב בזה¹⁵, ויעוי"ש חידוש דין נורא עפ"ז [וכן נהגו בני ובנות החת"ס זיע"א שקראו לאביהם "רבי" ולא "טאטע"], וכן יעויין בפירוש מהרז"ו למד"ר ויחי צ"ח ג'.
(סימא בביתא ס' שמא אות ט').

רלד

במנהגם של צאצאי החת"ס זיע"א שלא לקרוא "אבא" או "סבא" אלא "רבי"

לראשונה שמעתי ד"ז מבנש"ק הרה"ג ר' שמחה בונם פרוידיגר שליט"א, שמאז הכרתיו, כאשר מדבר הוא מזקנו הקדוש [אבי אמו ע"ה] הגה"ק ה"דעת סופר" זצוק"ל, איננו קורא לו "הסבא", אלא "הרבי", ושאלתיו על כך, ואמר לי, שכך נהגו בני ובנות החת"ס זיע"א, שקראו לאביהם "רבי", ולא "טאטע".

... והנה בסדר לימוד דף היומי לאחרונה במסכת נדה הגענו לגמרא [שכרגע אינני זוכר, ודאי ידועה להדר"ג שליט"א] שכתוב שם בחידושי חת"ס שמכאן סייעתא להרמ"א ביו"ד סי' רמ"ב ס"א ש"אביו שהוא רבו מובהק קורא אותו בדברו: רבי, [יעוי"ש בש"ך ובגר"א], ודברנו שאם כן הלא הוא המקור להנהגת משפחת החת"ס זיע"א, שהי' רבם מובהק, לקרוא לו "רבי", ולא "אבא" או "סבא".

15. להבנת הענין הבאנו את לשונו הק':

"אמרו רבותינו ז"ל (פסחים נו א), בשעה שרצה יעקב לגלות את הקץ נסתלקה ממנו שכניה, אמר יעקב, שמא יש בכם פסול כו', אמרו "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד. ומה שאמרו "שמע ישראל" רצונם לומר שמע ישראל אבינו כו'. וקשה לכאורה איך קראו את אביהם בשמו, ואין זה קושיא, כי שם ישראל מורה על גדולה ושררה וכשקראו אותו ישראל הוא כאילו קראו אותו אדונו. ומכאן נראה למי שיש לו אב והוא רבו, יותר מעלה שיקראנו בשם רבי ממה שיקראנו בשם אבא, וגם כי כבוד רבו קודם לכבוד אביו ע"כ יקראנו בשם רבי, עכ"ל.

... שוב מצאנו בס"ד שהוא בחי' חת"ס לנדה דף י"ז ע"ב, יעיי"ש וימצא נחת ועונג עד בלי די.
(נרות שלמה סי' מט).

רלה

האם שבעים שרי אומות העולם הוא מספר קבוע

ברמב"ן בפ' בעלתך בפסוק "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל" יעויי"ש, האם ניתן ללמוד משם שהמספר שבעים שרי אומות העולם הוא מספר קבוע לתמיד, שבעים, ולא יותר, גם אם נתפצלו האומות ליותר משבעים, אבל נשאר שבעים שרים? האם זה נכון?
(סימא בביתא סי' שמת).

רלו

על ענין נשיקת היד אחרי נגיעת המזוזה

ראיתי מתפללים ע"ד נשיקת היד אחרי נגיעת המזוזה.

והנה ישמח לב מבקשי ה' לשמוע שהראו לי שממקום קדוש יהלך, ויסודתו בהררי קדש ב"ברכי יוסף" הל' מזוזה יו"ד סי' רפ"ה ס"ד וזה לשון קדשו: "והאר"י זצ"ל כתב יניח אצבעו הנקרא אמה על ש-ד-י וינשקנו ויתפלל לה' שישמרנו בשם ש-ד-י וחילופו באותיות המאוחדות לכ"ה שיצילנו מיצה"ר.

"בערוך השלחן" הל' מזוזה יו"ד סי' רפ"ה ס"ד: "ויש מי שכתב שיניח אצבעו השלישי על שם ש-ד-י ויתפלל לה' שישמרנו בשם זה, וינשק אצבעו זה (ברכ"י)".
(סימא בביתא סי' שג).

רלז

היכן מוזכר יציאת מצרים במזוזה

והנני מודה להשי"ת שאוכל לשמח לב מבקש ה' כהדר"ג שליט"א במה שעמד בדברי הרמב"ן בס"פ בא: "כי הקונה מזוזה בזו אחד, וקבעו בפתחו, ונתכוון בענינה, כבר הודה בחדוש העולם, ובידיעת הבורא, והשגחתו, וגם בנבואה, והאמין בכל פנות התורה, מלבד שהודה שחסד הבורא גדול מאד על עושי רצונו, שהוציאנו מאותו עבדות לחרות". עכ"ל הרמב"ן, וכת"ר שליט"א מפלפל שם איפה נאמר במזוזה ענין זה שהוציאנו מאותו עבדות לחרות, וכמדומה שלא הגיעו לידי שיעור שביעה בזה.

והנה מטין בי מדרשא שהציעו שאלה זו¹⁶ קמי כבוד רשכבה"ג מרן הגרי"ז הלוי זצוק"ל זי"ע ועכי"א, ויען הגרי"ז ויאמר על אתר: זה לשון הרמב"ן בפ' ואתחנן בפסוק "שמע ישראל": "ואתה צריך להתבונן בזה, כי שנה הכתוב כאן לומר ה' אלקינו, ולא אמר אלקיך, כמו שאומר בכל מקום, שמע ישראל אתה עובר היום וגו' כי ה' אלקיך, שמע ישראל אתם קרבים היום וגו' כי ה' אלקיכם, וכן בכל הפרשיות שידבר עם ישראל יזכיר ה' אלקיכם או ה' אלקיך, וגם בכאן אמר ואהבת את ה' אלקיך, אבל הזכיר ביחוד ה' אלקינו, כי עשה עם משה את הגדולות ואת הנוראות לעשות לו שם תפארת", עכ"ל הרמב"ן.

והרי אפוא שד' הרמב"ן בס"פ בא הנ"ל מתאימים עם ד' הרמב"ן הללו בפ' ואתחנן בביאור הפסוק הראשון דק"ש, ש"אלקינו" מתפרש שעשה עם משה את הגדולות והנוראות ביציאת מצרים שהוציאנו מאותו עבדות לחרות, ופסוק ראשון של קריאת שמע הלא כתוב במזוזה, הרי שמי ש"נתכוון בענינה" של המזוזה מודה ביציאת מצרים האמורה בפסוק ראשון הכתוב במזוזה, והדברים מאירים ושמחים. (סימא בביתא סי' שנח).

רלח

איך הדין בשוחט לשם שְׁלָם

ת"ל שנתחדש לי בימים אלו מה שלא ידעתי עד עכשיו שקרבן "שלמים" [שהוא בלשון רבים, משא"כ עולה וחטאת ואשם, שהם בלשון יחיד] בא פעם אחת בתנ"ך גם בלשון יחיד בעמוס ה' כ"ב "וּשְׁלָם מְרִיאֲכֶם" וגו', עיי"ש ברש"י ואבן עזרא, ועיין בס' השרשים לרד"ק ערך שְׁלָם [בשש נקודות]. ואיך הדין בשוחט "לשם שְׁלָם" אם הוי שינוי קודש?

(סימא בביתא סי' קנא אות א').

רלט

אם שיטת התוס' נחשבת לדעת יחידאה

ונתעוררתי עי"ז לחשוב: וכי תוס' הם דעה יחידאה כשעומדים למנין הראשונים ז"ל, והלא היו הרבה בעלי התוס' ...

... אני קורא עכשיו בס"ד בחזון איש המסודר על סדר המסכת סנהדרין בעמוד 80 טור א' בד"ה וכגון: "מי יודע כמה היו רבותינו שקמו בשיטת תו". וכמדומה שיש כאן תשובה למה ששאלתי פעם מקמי כת"ר שליט"א [נדפס בבכורות

16. באחד השיעורים סיפר רבנו זצ"ל שהשואל הי' כ"ק האדמו"ר ר"א מסטריקוב זצוק"ל.

ובכתובות] אם שיטת התוס' נחשבת רק כראשון אחד, וכמדומה שזו היא מציאה רבתא בס"ד. (סימא בביתא ס' רלג).

רמ

יש בתוס' שאומרים דבר בלי להמשיך שהוא מבואר בגמרא

ויש הרבה דיבורי תוס' שאומרים דבר, מבלי להמשיך שכן מבואר בגמרא, למשל, תענית כ"ח ב', כ"ט א', יבמות ל"ח ב' התוס' הראשון לא כתבו שכ"ה בב"ב קנ"ח ב', וביבמות מ"א א' תוס' ד"ה מ"ט, עיי"ש ברש"ש.

שאלתי: האם בספרי הכללים או בספרים אחרים מדובר מענין זה איך דרך התוס' בזה?

ולענ"ד הלא ברור כשמש שבעלי התוס' הקדושים כשלימדו את תלמידיהם הקדושים ביארו היטב שמה שאומרים היינו כדאיתא בגמרא זו וזו, אלא שלא נכתב [או שנכתב ונשמט ??]. (סימא בביתא ס' רמו).

רמא

אם יש ראי' להברה הספרדית מהגמ' בברכות דף ט"ו ע"ב

זו היא שאלה גדולה מאד [ש"עשב"ב "בשדך" הבי"ת הראשונה רפוי' והשני' דגושה], ויש שהביאו מכאן ראי' להקריאה הספרדית, גם מ"עשב בשדך" וגם מ"הכנף פתיל", ויתכן [צריך לשאול אצל רבי מאיר הלוי שליט"א בן מרן הגרי"ז זיע"א] שגם הבריסקר רב זצוק"ל דיבר מזה, שיש אומרים שזו ראי' לקריאה של הספרדים [צ"ב בזה]. וכמדובר שהגה"ק רבי נתן אדלר זצוק"ל ה' מתפלל משום זה [או מטעמים אחרים וגם זה ?] בהברה כהספרדים, וכל זה צ"ב, וב"הערות" של מרן הגריש"א שליט"א כאן ג"כ שואל זאת, וכמדומה אין שם תשובה.

אמנם ישמח לב מבקשי ה' בלשון המאירי כאן (בברכות) בעמוד 51 טור א': "ואע"פ שבמילות עשב בשדך, וכן הכנף פתיל, אין אחת נקראת כמו האחרת, ואין מצוי' להבליע אחת בחברתה - שמא יקראם בסגנון אחד, או שמא בזמן התלמוד היו קורין אותן בסגנון תנועה אחת". עכ"ל המאירי. (נרות שלמה ס' ב אות ח, עמ' פב).

רמב

סיום מסכת הוא עת רצון

שמעתי מכבוד דודי מורי [עיין תוס' ביצה י"ז ב'] הגה"צ רז"ד צ'צ"ק זצ"ל, בעל ה"תורת זאב", שסיפר מעוצם שקידת לימודו של הגאון רבי ישעי' זאב וינוגרד זצ"ל, ראש ישיבת הבחורים "עץ חיים", בעל ה"שערי זיו" וה"קבא דניחותא", שהי' לומד בשקידה מאוימת, וכל כמה ימים הי' עושה סיום על מסכת בש"ס, ואלו שידעו מהסגולה הגדולה שזמן סיום מסכת הוא מסוגל מאד לפעול ברכות וישועות והצלחות ורפואות וכל מילי דמיטב, היו באים להתברך אצלו ולהזכיר את הנצרכים לישועות.

ושורש הדבר מהידוע לנו הוא מהגאון הצדיק הגדול בדורו ר' מרדכי'ל' אושמינר זצוק"ל, שהי' פועל ישועות גדולות בסיומיו ובהדרניו [אגב: נדפס ממנו ספד הדרנים "הדרת מרדכי"], ובזמן הגזירות הנוראות הקשות ברוסי' ע"י הקוזקים הרשעים, שלוחיו של צורר היהודים פלעווע ימ"ש וזכרו ונמח זכורו מלהזכירו, שעשו פוגרומים נוראים ביהודים, הנה ביום אחד אמר הגה"צ הנ"ל זי"ע לכמה ממקורביו שצריך לחסל את הרשע הזה פלעווע, ולקחו מנין אנשים וירדו למרתף של איזה בית [להיסתר מעיניהם של הרוצחים ימ"ש"ו], ואמר להם הגה"צ שהוא מסיים עכשיו מסכתא, ואמר את סוף הגמרא, ואת ההדרן, ואת הקדיש הגדול, ואח"כ אמר להם: בואו ונתפלל לה' שיעביר מן העולם את הרשע הזה, והתחיל לומר יחד אתם תהלים בחזקה ובקול גדול ובכוונה עצומה, והתחיל מהקפיטל הראשון, וכשהגיע להתיבות "לא כן הרשעים כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח", אמר את תרגום הפסוק באידיש: זאל'ן זייע זיין אזוי וי פלעווע [מוץ באידיש הוא פלעווע] וואס די וינט ועת העם אוועק נעמען....

ובאותו הרגע ישב הרשע הזה בעירו צוהל וחוגג בסוד שיכורים רשעים כמותו, והוא "אדם" בריא, ופתאום לתדהמת כולם נפח את נשמתו הטמאה ויהי לפגר מובס, והדבר ידוע בספרי תולדות העמים בהיסטוריה של רוסי', שאחרי המהפכה הקומוניסטית, שבשנת 1920 למנינם, בתאריך זה וזה, באמצע משתה של פלעווע ומרעיו, פתאום צנח ונפל מת, כן יאבדו כל אויבך ה'.

(נרות שלמה סי' קל).

רמג

על צואתו של רבי יהודה החסיד שלא ייקראו צאצאיו בשמות "יהודה" או "שמואל"

ואז אמר הגאון (רבי יעקב קמנצקי זצוק"ל): אמנם זו היא זכות גדולה להיות בנו או נכדו או נינו של אדם גדול, וזו היא זכות גדולה להיקרא בשמו, אך צריכים לדעת כי זו היא גם חובה גדולה, ומחייב מאד, יותר מאשר את אחרים. והנה בצוואת רבי יהודה החסיד כתוב לאמור, שאיש מזרעו לא ייקרא לא יהודה ולא שמואל. בודאי מאד עמקו מחשבותיו, והיו לו בזה סודות וטעמים כמוסים, אבל כפי הנראה יש בזה גם כוונה פשוטה: רבי יהודה החסיד ריחם על יוצאי חלציו, שאם ייקראו בשמו, או בשם אביו החסיד, יהיו במשך כל ימי חייהם במצב מתמיד של תביעה משמים, ויבדקו אחריהם אם ראויים הם להשם הקדוש שהם נושאים, כי על כן הם נכדי או ניני רבי יהודה החסיד, או רבי שמואל החסיד, על כן ציוה שלא ייקראו בשמות אלו...

(שלמי שרה סי' כח, מתוך זכרונות מביקורו של מרן הגר"י קמנצקי זצוק"ל בבני ברק).

רמד

בענין גזל שינה

והואיל וקיימין בס"ד במילי דברכות אכתוב מה שראיתי בספר אחד שמפקפק על הא דאמרי אינשי "גזל שינה", מה שייך "גזל" בדבר שאינו נוטל לעצמו כלום, שמפריע ומבטל את שנת חברו, וא"כ אולי הוא גדר מזיק, אבל מה שייך לקרוא לזה "גזל", וכתב שם שהעירוהו מברכות ו' ב' "גזילת העני בבתיכם" כשאנו משיב שלום, ומה לקח לעצמו? וכתב שם ע"ז "וי"ל", וצריך לדעת מה היישוב.

והצעתי כל זה בשיעור בס"ד, ואמר א' הלומדים שי': אם מברכות - יש לי ראי' עוד יותר מפורשת מדף ל"ה ע"ב, שהנהנה מהעוה"ז בלא ברכה ה"ז גזל להקב"ה ולכנסת ישראל, ופירש רש"י להקב"ה - ברכתו [לא שגזל את המאכל, אלא את הברכה], וצ"ב מה מעכב ונוטל לעצמו? ואם גם זה אינו בכלל ה"וי"ל" הנ"ל, אבל מה נענה להא דגזול לכנסת ישראל, ופירש רש"י "שהפירות לוקין בחטאו", ומה לקח זה לעצמו? ולמה נקרא גזול? והדברים נפלאים, ויורנו הדר"ג שליט"א קושט אמרי אמת בבירורא דהאי מילתא רבתא.

(שלמי שרה סי' פו.)

רמה

אם אפשר לומר קדושה לפני ברכת התורה

הנה סיפר לי השבוע כבוד ג"א שליט"א שזכה לשאול [לפני למעלה מארבעים שנה] מכבוד מרן הגרי"ז זצוק"ל: האם אפשר לומר קדושה עם הציבור לפני ברכת התורה? האם תלוי בהנידון דא"ח סוף סי' מ"ו באומר פסוקים דרך תחנונים אם צריך לזה ברכת התורה, עד כאן שאלתו.

והשיב מרן הגרי"ז על אתר בהחלטיות: דאס איז נישט דרך תפילה ובקשה!... [זה לא דרך תפילה ובקשה!...].

ושאל השואל שליט"א: אם כן הרי זו תורה, אמירת פסוקים של תורה, ואם כן אי אפשר בלי ברכת התורה?

וחשב מרן הגרי"ז הרבה, זמן רב, והשיב: איך וייס נישט!... אינני יודע!... עד כאן הסיפור.

וה"אינני יודע" הזה דמרן הגרי"ז הוא כדרך שהגדיר בעצמו [מובא ב"פניני רבנו הגרי"ז" עמ' נ"א]: "בנו וסתר, בנו וסתר, ולא הגיעו לכלל מעשה!...".

... והנה אמר ידי"נ הרה"ג ר' יצחק שיפמן שליט"א [ראש הגבאים דביהמ"ד "ירחי כלה" וחברה ש"ס] שלכאורה יש לפשוט שאלה זו מהמבואר בשו"ע או"ח סי' נ"ב שהבא לבהכנ"ס כשהציבור כבר עומדים ביוצר אור, שהדין הוא שיאמר עמהם מיוצר אור ק"ש בברכות' [מבלי לומר פסוקי דזמרה, אפילו לא בדילוג, כי לא יספיק לשמונה עשרה עם הציבור], ואחרי התפילה ישלים הפסוקי דזמרה בלי ברכות ויאמר כל ברכות השחר, וכתב עלה המ"ב בס"ק ח' דלענין ברכת התורה יעויין לעיל בסי' מ"ז, היינו שכבר נפטר באהבה רבה, והוא ששנה על אתר.

וא"כ הלא מדובר במי שלא אמר ברכת התורה, ואיך אמר מיוצר ואילך עם הציבור, ויש שם אמירת פסוקים של קדושה, קדוש וברוך, והרשו לו לאומרם בלי ברכת התורה?

ולכאורה הוא ראי' מהימנא להשאלה הנ"ל, שמותר לומר פסוקים דקדושה לפני ברכת התורה?

או שיש לחלק בין הקדושה דיוצר לבין הקדושה דשמונה עשרה?

(שלמי שרה סי' פח, בשני המכתבים שם).

רמו

מדוע שאל יצחק רק ביום השלישי "ואי' השה לעולה"

בפ' העקידה ביום השלישי כשהלכו שניהם יחדיו שאל יצחק את אברהם "הנה האש והעצים ואי' השה לעולה", ושמעתי לפני הרבה שנים מדודי מו"ר ה"תורת זאב" לשאול, למה לא שאל זאת יצחק עד עכשיו? ובנו מנחם יהודה שליט"א, שהי' אז בן חמש בערך, תירץ, שחשב יצחק שכשיגיעו למקום ההקרבה, יהי' שם רפת בקר, או דיר צאן, ויקנו שם בהמה לקרבן, אבל כעת כשראו את המקום מרחוק, ולא הי' שם כלום, אז שאל יצחק מנין יהי' שה לעולה...

ואמר דודי ז"ל תירוץ זה בשם אומרו שליט"א להגאון ר' מאיר הלוי שליט"א, בן המלך אדוננו הגרי"ז זיע"א, והציע אז ר' מאיר את השאלה לפני מרן זצוק"ל ואמר לו שמנחם נ"י [בן ר' וועלועל צ'צ'יק זצ"ל] תירץ כנ"ל, וחייך הרב זצ"ל חיוך של הנאה, ושאל: אבל מנין לו לילד ירושלמי ידיעה על רפת ["שטאל"], איפה ראה פעם רפת?... והשיב ר' מאיר: שיש רפת בשכונת "אחוה" ליהודי אחד וכו', ונחה דעתו...

... וכפה"נ הרב זצ"ל עצמו לא אמר כלום על זה.

אחר זמן רב ראיתי בספר אחד על דרוש שהוציא לאור הרב קליינמן שליט"א [אולי "קהלת יצחק?"] שמביא שם קושיא הנ"ל ואינני זוכר אם כתוב שם התירוץ הנ"ל.

עכ"פ תירוץ אחר יש שם: שבודאי לקחו אתם לדרך טלאים וכבשים לצורך אכילתם בימי ההליכה הלך ושוב, והי' סבור יצחק שאחד מהם יהי' לקרבן, אבל כאשר השאירו את הנערים עם החמור ועם כל הכבשים, והלכו לבד, אז שאל יצחק "אי' השה לעולה".
(משמר הרש"ס סי' מד אות ב').

רמוז

ממרון החזון יחזקאל זיע"א בענין הנ"ל

ופעם אחת זכיתי שאמר לי [פתאום בתוך איזו שיחה] כבוד אדמו"ר ה"חזון יחזקאל" זיע"א: תדע לך שכאשר אתה שואל שאלה ממשהו ומצפה לתשובה, תתבונן אם יש באותו מקום משהו שנוכחותו תפריע להמשיב להשיב, ואז אל תשאל, אא"כ אין מפריע כזה. ומנין למדתי זאת - מהעקידה, שכל הזמן רצה יצחק לשאול "אי' השה לעולה", אבל חשב שנוכחות הנערים תפריע לאברהם להשיב, ולכן

רק אחרי "שבו לכם פה עם החמור", והלכו לבד, אז שאל... עכ"ד אדמו"ר זצוק"ל, והדברים נחמדים. (משמר הרש"ם שם).

והנה מצאתי בס"ד מקור טהור לזה מירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב [דף ד' ע"ב]: "רבי ירמי' בעי קומי ר' זעירא: ולוד לאו מיהודה היא? א"ל: אין. ומפני מה אין מעברין בה? א"ל: שהן גסי רוח ומעוטי תורה. הפיך אפוי וחמא רבי אחא ורבי יודה בן פזי [הפך אפוי ר' זעירא וראה ר' אחא ור' יודה בן פזי עומדין מאחוריו, ומלוד היו", פני משה], אמר לי: איטה עבדתני מבזה רבנן" [אמר לי' ר"ז לר' ירמי': הא עכשיו מה עשית, עבדתני מבזה רבנן, ואתה ראית אותם, ולא הי' לך לשאול הדבר ממני לפניהם", פני משה]. (פניני רבנו יחזקאל, מהדר' תשס"ה, עמ' סח).

רמח

"ואי' השה לעולה" - מדוע דווקא "שה"

זה עתה נזכרתי במה שהי' הדיבור והכתיבה בינותינו, על מה ששאל יצחק לאברהם "ואי' השה לעולה", והדר"ג ביאר בטוטו"ד למה לא שאר מיני חי', אבל עדיין נשאר לא ברור: למה "שה" דווקא, ולא פר.

והנה עלה ברעיוני תירוצ' מאד מאד "בעלבתי" ופשוט, בזמן שקראו את ההפטרה דפרשת ויקרא: "לא הבאת לי שה עלתיך וזבחיך לא כבדתני" וגו', ופירשתי לעצמי: לא הבאת לי אפילו שה לעולה, אצ"ל פר הגדול, אלא אפילו שה הקטן, העולה הקטנה ביותר [ובעופות לא קמיירי?].

וא"כ י"ל שזה שאמר יצחק: ואי', לכל הפחות, השה לעולה? לא מבעיא שאינני רואה כאן פר הגדול, אלא אפילו שה הקטן ג"כ אינני רואה... אולי אפשר ומותר לומר דבר כזה? (משמר הרש"ם סי' סב, ועיי"ש עוד בשולי הגליון מה שהוסיף עוד רבנו מכתב ארוך בענין זה, וראה עוד שם בסימנים מד, מט, מה שכתב בזה הגרש"מ דיסקין זצ"ל).

רמט

"מי שענה לאברהם אבינו בהר המורי" הוא יעננו"

ובהאי ענינא דעקידה, הנה בליל כל נדרי דהאי שתא תשמ"ג, בזמן אמירת הסליחות, העיר לי יהודי יקר אחד שליט"א המתפלל ליד: מה זה "מי שענה ליצחק בנו כשנעקד על גבי המזבח הוא יעננו", וכי מה ביקש יצחק כשנעקד, ואיזו תפילה התפלל שם, שעל זה אמרנון שהקב"ה ענה ליצחק כשנעקד על גבי המזבח?

ואמרתי לו מיד, שבעיניי היא שאלה עצומה, ולע"ע איני יודע, ומתוך שאלה זו נתעוררתי לשואלו: ומה זה "מי שנענה לאברהם אבינו בהר המורי" הוא יעננו", על מה ביקש והתפלל אברהם? והנ"ל שי' אמר לי על אתר: אולי הא דהתפלל על ההפרעות של השטן, כמבואר בילקוט פ' וארא רמז ל"ט. אבל זה לא הי' בהר המורי, אלא בדרך.

אחרי כמה ימים אמר לי הנ"ל, שבח"א מהרש"א בתענית ט"ו א' שואל על אברהם, יעוי"ש מה שמתרץ, אבל על יצחק עדיין צ"ב. ואשמח מאד לשמוע מה ידבר ידידי האדון שליט"א בזה.

ושמתי לב בס"ד שבמשנה תענית הנ"ל דף ט"ו ובברייתא שם באמת לא נזכר מיצחק, ובודאי מפורש כן באיזה מקום, ואני לא אדע עד עת בוא דברו הטוב לשמחני בזה.

שוב הראוני [ע"ד אברהם] באבודרהם, ובחי' הרמב"ן לתענית, ובחי' תלמיד הרמב"ן שם.

הנני חוזר לדברי המהרש"א בח"א תענית ט"ו א' בענין העקידה, וזה לשון המהרש"א: "והתחיל באברהם, שהוא ראש המאמינים, שנענה בהר המורי, לא שנענה במה שלא נשחט יצחק, אלא על שביקש ממנו ית' "אלקים יראה לו השם לעולה" וגו', ובאולי חטא במחשבה, שעולה באה על המחשבה, ונתקיימה מחשבתו "והנה איל אחר נאחז וגו' ויעלהו לעולה" וכו'. וצריך ביאור פירוש המילות במהרש"א.

ובילקוט בפ' וירא בפ' העקידה רמז ק"א ראיתי: "והיו דמעות מנשרות ונופלות מעיני אברהם עד שהיתה קומתו משוטטת בדמעות, אמר לו: בני, הואיל והתחלת על רביעית דמך, יוצרך יזמין לך קרבן אחר תחתיך. באותה שעה פער פיו בבכי וגעה געי' גדולה, והיו עיניו מרופפות וצופות לשכינה, והרים קולו ואמר: אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ".

הרי מבואר שהתפלל אברהם אבינו בהר המורי "יוצרך יזמין לך קרבן אחר תחתיך", ו"מאין יבוא עזרי" וכו', וא"כ למה לא ניחא לי' לאדוננו המהרש"א ז"ל (שם אות ח', עיין שם בס' נג אות א' תשובת הגרש"מ דיסקין זצ"ל בזה). בזה?

רנ

מהו "אפרו של יצחק"

כבר נפתח הענין באדוננו קדושנו המהרש"א זיע"א בברכות ס"ב ב' בדברי הגמרא הקדושה שם: "ושמואל אמר אפרו של יצחק ראה שנאמר אלקים יראה לו השה", וכתב ע"ז המהרש"א שם בח"א: "אפרו של יצחק כו', היינו אפר אותו השה שבא תחת אפרו של יצחק, כדכתיב אלקים יראה לו השה, או אפרו של יצחק לפי מחשבת אברהם, כי באותו גורן העלה אברהם את יצחק...", יעוי"ש בכל דברי המהרש"א הקדושים.

וכמו שאמר מרן הגר"ז זיע"א מלשון רש"י שם בעקידה [וירא כ"ב י"ג] "תחת בנו, מאחר שכתוב ויעלהו לעולה לא חסר המקרא כלום, ומהו תחת בנו, על כל עבודה שעשה ממנו, ה' מתפלל ואומר יהי רצון שתהא זו כאילו עשוי' בבני, כאילו בני שחוט, כאילו דמו זרוק, כאילו בני מופשט, כאילו הוא נקטר ונעשה דשן", עכ"ל רש"י [ממד"ר ותנחומא פ' שלח], וזה הוא "אפרו של יצחק".

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

רנא

ברתת ובזיע - מהו "בזיע"

ובפתחי הספר המאיר, ראיתי שדן ושואל מה זה "בזיע" האמור במסכת ברכות דף כ"ב ע"א.

ואינני יודע למה לא ניחא לי' למר ניהו רבה שליט"א, בהאמור בחידושי הגר"א "אמרי נועם" על מסכת ברכות, בזה הלשון:

"באימה וביראה ברתת וזיעה, אימה - הוא שהאדם ירא מהקב"ה מחמת גדולתו ותפארתו [א"ה: לכאו' הכוונה ליראת הרוממות]. ויראה - הוא יראת העונש. ורתת - הוא מפני הבושה כמ"ש כדבר אפרים רתת וגו' (הושע י"ג א') כמו שהאדם ירא שחברו יראה בו דבר מגונה (עי' ברכות מ"ג רש"י ד"ה דהוי מרתת). וזיעה - היינו שעושה מצוה בשלימות עד שמזיע, וכמ"ש (חגיגה י"ג ע"ב) מזיעתן של חיות, כי החיות עושין בשלימות גדולה". עד כאן נאמר שם ב"חידושי הגר"א".

והוא נורא מאד להליב לבבות הישרים הטהורים, ומסייע טובא לדברות קדשו של הח"ח זיע"א ב"שם עולם" ח"ב פי"א בהגהה (דף י"ב ע"א) בביאור הגמרא בברכות ד' ב' "מיכאל באחת" וכו', וזה הוא נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותו בשמי מרום, שהיא בהשיא של היכולת שלהם, יעוי"ש ב"שם עולם". והא

קמן דנפק מפומי' דהגר"א זיע"א שאכן "החיות עושין בשלימות גדולה" עד שמזיעות, וזה הוא ה"בזיע" הנדרש מאתנו, וכמש"כ הח"ח שם דנפקמ"נ לדידן לדעת איך היא עבודת המלאכים כדי שנקיים גם אנחנו כך. (שלמי שרה סי' פט, מכתב א').

כל מה שכתב ידידי שליט"א בענין "בזיע" טובים הדברים מאד מאד, וכל שאלותיו וספקותיו בזה נכונים ונעימים, והלב נוטה למה שמציע ידידי שליט"א לפרש בעיקר כוונת הגר"א שיעשה בשלימות העבודה, באופן כזה שהעובד עבודה גופנית בשלימות כזו מזיע באופן גופני, באופן כזה תהי' עבודתו הרוחנית בשלימות כזו שבעבודה גופנית מזיעים, ולפעמים כמדו' שגם ביגיעה רוחנית עצומה מזיעים, כהא דהחת"ס והכת"ס זיע"א בהגדת שיעוריהם הקדושים שהיו צריכים אח"כ להחליף כל מלבושיהם.

ואשרינו שזכינו לראות ולשמוע את הק"ש דמרן הגרי"ז שבודאי היתה כמש"כ הגר"א בשלימות העבודה היותר אפשרית, אשרי עין ראתה זאת!...
(שם מכתב ג', ועיי"ש עוד מכתב ב' בענין זה).

רנב

ברכת המינים מוזכרת במדרש קודם זמן תקנתה

הנני כותב במיוחד, בתוך טירדות ערב החג הקדוש הבעל"ט, כדי לענג ולשמח את כת"ר, זה עתה חזרתי מכבוד מרן הקה"י שליט"א ... והראתי לו את הפתק הר"ב - [זה לשון הפתק: העיר ת"ח אחד שליט"א, שבילקוט שמעוני שמואל בתפילת חנה כתוב שהי' י"ח ברכות, ואחת כנגד "מכניע זדים", והלא שמואל הקטן תיקנה? וכן בילקוט אסתר בלישנא בישא דהמן אמר שהיהודים מתפללים מכניע זדים? - גימטריא חדשה?], ואמר תיכף, שבודאי היתה תמיד תפילה נגד המסיתים והמדיחים, אבל לא בנוסח שלנו, ושמואל הקטן תיקן את הנוסח שלנו וברכה מיוחדת. את הח"א מהרש"א מגילה י"ז ב' שציין כת"ר לא יכולתי כבר להראות ולהטריח, כי כבר הטרחתי טובא לפני כן בהרבה ענינים, והייתי מוכרח לקצר. וכמובן ישמח כת"ר שזה המושכל ראשון אצל מרן שליט"א, כמו שפשיטא לי' לכת"ר שליט"א.

... ואח"כ אמר לי: "ואת דתי המלך אינם עושים" בגימטריא "דמפקי לכולא שתא בשה"י פה"י", ואמר שזה "פורים תורה", לא ליצנות ח"ו, אלא גימטריא, ואם לא יועיל לא יזיק, עכלה"ק.

(משמר הרש"ס סי' כה אות א', וראה עוד את שאלת הגרש"מ דיסקין זצ"ל בסי' כג).

רנג

מקור לביאור ברמב"ם שכתב - המלבין פני אדם כשר וכו'

תמה על הרמב"ם בהלכות חובל ומזיק פ"ג ה"ז שכתב "שכל המלבין פני אדם כשר מִישראל אין לו חלק לעולם הבא", למה דווקא אדם כשר וכו'.

והראו לי במאירי ב"ק דף צ"א א' שהביא את הרמב"ם הזה ומבאר כוונתו, יעוייש"ה.
(סימא בביתא ס' רעו).

רנד

כן נהגו לעטר מכתב בפסוק טוב מהפרשה

ואני תמה על חקירתו מה התכוונתי בפסוק שכתבתי בראש מכתבי הקודם, הלא כן נהגו לעטר מכתב בפסוק טוב מהפרשה, יעויין ברכות ל"א א', ומתוך עומק הלב נתכוונתי לברכה הנשגבה האמורה בפסוק "ובחרת בחיים למען תחי' אתה וזרעך". ובאותו שבוע של פ' נצו"י כתבתי כמדומה קרוב לשלשים מכתבים [מרוב חובותי לשגר ברכת השנים לידידי-נפש, ולנדיבי-עם המסייעים בידי יד כהה להיות תמכין דאורייתא לת"ח עניים שתורתם אומנותם, שעליהם קראנו בהפטרות יום א' דר"ה "כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל"], וכל מכתב עטרתי בפסוק הנ"ל, ותוכחה מאן דכר שמה?! ואינני מבין למה יחשוב כן הדר"ג שליט"א, ואני העני הלא רק לברכת הדיוט קאתינא.

(סימא בביתא ס' רפו).

רנה

הידור או מורא

כמדו' שבזמנו העיר כת"ר שליט"א ברש"י פ' קדושים על הפסוק "והדרת פני זקן" שכתב רש"י: "איזהו הידור לא ישב במקומו ולא ידבר במקומו ולא יסתור דבריו", וכמדומני שהעיר כת"ר שאין זה בגמרא בקידושין על הידור אלא רק על מורא, ומה מקורו של רש"י, כמדומני שזה שאל כת"ר, אם אינני טועה.

וכשדפדפתי בימים אלו במ"ר פ' בהעלתך, ראיתי בס"ד שהדברים מפורשים שם פט"ו סי"ז.

ושו"ר בס"ד שכ"ה בתו"כ כאן פ' קדושים על הפסוק הזה, ודברי רש"י לקוחים אפוא מהתו"כ על אתר.
(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

רנו

על מקור המאמר "צדיקים מאי דעבדי הכא עבדי התם"

אם הייתי מצטט את המאמר מאיזה מקום, לא הי' לי מה לשאול אי-ה מקומו, ושאלתי מפני שאינני יודע לו מקום.

כמדומני שרגילים לאמר מאמר זה [צדיקים מאי דעבדי הכא עבדי התם] בהספדים, בר מינון, ולכן שאלתי אם יש לזה מקור ומקום¹⁷.

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

רנז

ביאור נחמד לחלק בין פרשת ציצית לפרשיות של ריבית ומשקלות

הנני רושם בשמחה רבה ובהודאה רבה להשי"ת מהני מילי מעלייתא שנאמרו אמש בבית המדרש בלימוד הרבים בס"ד בר"פ איזהו נשך ס"א ב'.

"אמר רבא למה לי דכתב רחמנא יציאת מצרים ברבית, יציאת מצרים גבי ציצית, יציאת מצרים במשקלות?"

וברש"י: "יציאת מצרים גבי רבית - בפרשת בהר סיני. גבי משקלות - בקדושים תהיו".

ושאלוני: ולמה לא כתב רש"י גם גבי ציצית - בפרשת שלח לך?

והשבתי בס"ד די"ל מפני שפרשת ציצית שגורה בפי הכל, שאומרים אותה פעמים ביום בקריאת שמע [כהא דמגילה י"ח ב' "הני מיגרס גריסין"], וכל לומד יודע שנאמרה יציאת מצרים גבי ציצית, ואין רש"י צריך לציין להלומד איפה יש יציאת מצרים בפרשת ציצית.

ושאלתי: האם נכונים הדברים?

ונענה ידי"נ הרה"ג ר' יוסי קליין שליט"א ואמר: אולי י"ל שענין ריבית נאמר בתורה פעמיים, גם בפ' בהר וגם בפ' כי תצא, אבל יציאת מצרים נאמרה רק בפ'

17. הערת המלקט - מאמר זה הי' רבנו מרבה להביאו בהספדיו על גדולי ישראל, ושאלתיו בעניי על מקור מאמר זה, והראני (בצילום ממכתבו) ששלח שאלה זו לכמה ת"ח, וכנראה שהמכתב שלפנינו הוא תשובה על מה שהשיב לו אחד בזה.

בהר, ולא בפ' כי תצא, ולכן הוצרך רש"י לפרש שיציאת מצרים נאמרה גבי רבית בפרשת בהר סיני [ורק שם תמצאנה, ולא ב"כי תצא"].

וכן ענין משקלות נאמר בתורה **פעמיים**, גם בפ' קדושים וגם בפ' כי תצא, אבל יציאת מצרים נאמרה רק בפ' קדושים, ולכן הוצרך רש"י לפרש שיציאת מצרים נאמרה גבי משקלות, בקדושים תהיו [ורק שם תמצאנה, ולא בפ' כי תצא].

אבל ענין יציאת נאמר רק **פעם אחת** בפ' שלח לך, ולכן אין רש"י צריך לפרש כלום.

ושאלו על זה: הלא נאמר גם בפ' קדושים "גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך"? הרי שנאמר ענין יציאת בעוד מקום?

והשיב הנ"ל על אתר: אבל לא נאמר שם לשון "**יציאת**", אלא גדילים, ורבה מדבר על יציאת מצרים דכתב רחמנא גבי **יציאת**, וזה יש רק פעם אחת, ב"שלח לך"...

והתרגשתי מאד מהדברים הנפלאים היקרים הללו, ואמרתי להנ"ל: לא רק שדיך **עדיפא** מדידי, אלא שדיך הוא הוא התירוץ האמיתי!...

והנני מתענג מאד בס"ד להעלות על הכתב דברים יקרים נחמדים אלו.

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

רנח

יציאת וריבית סמוכים זה לזה מפני החרוז

כשלמדנו את הגמרא הקדושה של יציאת וריבית ומשקלות, הראה אחד הלומדים שי' שמציינים ל"אדרת אליהו" שאומר שציצית וריבית סמוכים זל"ז מפני החרוז, והתפלאנו שהגר"א אומר כזאת, ומצוין שם לאדרת אליהו עמוד וכו', ולא לפרשה, והבננו מיד שאין זה הגר"א, ובסוף "אוצר מפרשי התלמוד" יש רשימת הספרים ושמות המחברים ע"ס א"ב, ושם רשום אדרת אליהו על המסכת מרבי עמנואל חי ריקי, ונפתרה לנו החידה, וכמדו' שהוא בעל ה"הון עשיר" על המשניות, ו"מעשה חושב" על צורת בית המקדש, ולכן צודק מאד כת"ר ש"לא מצאתי מקומו", כי כפה"נ חיפש ב"אדרת אליהו" להגר"א זיע"א.

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

רנט

"שובע שמחות"

במדרש שוחר טוב תהלים ט"ז "שובע שמחות" – ד"א: שובע אל תקרי שובע אלא שבע, אלו שבע מצוות שבחג: ארבע שבלולב, וחגיגה, ושמחה, וסוכה, עכ"ל המדרש. ולמה שייר רא"י?
(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

רס

האם מותר להקריב שלמים בי"ב אדר בבית שני וכן בח' תשרי

בשור"ת "בנין שלמה" [לה"חשק שלמה זיע"א] סימן נ"ו, דן בי"ב באדר בבית המקדש בבית שני, אם יש סוברים שנהגה תענית אסתר בבית שני, א"כ שלמים שיוקרבו בי"ב באדר יאכלו רק ליום י"ב וליל י"ג, וממעט סוף זמן אכילתם כל יום י"ג שהוא תענית אסתר, יעוי"ש בכל דבריו הקדושים בזה.

אמנם בנידון דידכו בשלמים בח' בתשרי, ממעט בסוף זמן אכילתם בט' תשרי בסוף היום רק זמן מועט דכדי תוספת יוהכ"פ.
(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

רסא

אם מביא קדשים לבית הפסול הוא איסור דאורייתא

ובענין אם איסור מביא קדשים לבית הפסול הוא איסור דאורייתא, או רק מדרבנן, יש ב"משמר הלוי" תמורה סי' פ"ח ובכורות סי' נ"ו, וב"פנינים ואגרות משמר הלוי" ח"א סי' ס"ח [מודפס בהוצאה שני' בסוף משמה"ל שבת עירובין], וב"משמר הלוי" ר"ה עמוד קמ"ז אות א'.

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

רסב

בענין עלי' לרגל במשכן שילה

ובודאי ישמח לב מבקשי ה', דבהא שבעמוד ע"א מספרו דרך בדרך המחברים שהבינו ברמב"ן ס"פ ראה, שכתוב שם שעלי' לרגל לא נהגה בשילה עד שבאו למקדש, הנה יעויין ב"חזון יחזקאל" חגיגה דף נ"ז ע"א מדפי הספר, שזכה לפרש

עומק הפשט בדברי הרמב"ן "עד אשר יבחר ה' מקום לשכנו שם", שהלשון הזה ברמב"ן בכל דוכתי כוונתו לשילה!

ועיי"ש בכל אריכות דבריו הקדושים, וימצא נחת ועונג עד בלי די!

(נרות שלמה סי' מח).

רסג

אם מנחת העומר באה גם ממני השעורים

תודה רבה מאד מאד שהעירני כת"ר שליט"א להשאלה אם מנחת העומר באה גם ממני השעורים [כוסמין שבולת שועל שיפון], ושאלתי מרבתי שליט"א, והנני רושם לעצמי בס"ד [ואולי יועיל גם לזולתי] מה שהראו לי בזה, שמפורש כאן בתו"כ פ' דילן פ' ויקרא פרשתא י"ד הלכה ה' בשם ר' ישמעאל בנו של ריב"ב, שילפינן מק"ו שאינה באה אלא מן השעורים, ולא מכוסמין ושיפון ושיבולת שועל, ומייתי לה בירושלמי חלה פ"א ה"א, ומפורש כן בחינוך מצוה ש"ב, וכן כתב להדיא רש"י במנחות ע"א א' שאין מנחת העומר באה מחטין וכוסמין ושיבולת שועל ושיפון, אלא מן השעורים בלבד, וכתב שם הרש"ש: "וכן העומר דבא מן השעורים ודאי מיניו פסולין וכ"מ להדיא [כפי הנראה הכוונה: "וכן מבואר", ולא רק "וכן משמע", שהרי אין זה רק משמע, אלא מבואר להדיא] בירושלמי רפ"א דחלה הביאו השנ"א שם".

ולמה אין מזה ברמב"ם? אולי מפני שהרמב"ם כתב שמנחת העומר באה מן השעורים, וסתמו כפירוש, שעורים אין, מידי אחרינא לא? (נרות שלמה סי' ק).

רסד

הערה בספר החינוך במצות אהבת ישראל

עיינתי קצת בס"ד במצות עשה ד"ואהבת לרעך כמוך", והנני רואה דבר חידוש פלא לענ"ד בספר החינוך מצוה רמ"ג [מצות אהבת ישראל] שכתב: "ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן", ולא כתב "בזכרים ובנקבות", כדרכו הטוב בכל המצוות, ולכאורה הלא דבר הוא, ואומר דרשוני וחיו!

מה אפשר לומר בזה? האם פשוט השמטת המדפיס? או שהיא השמטת המחבר? וטעמא מאי? (נרות שלמה סי' קח).

רסה

ההורג להמחוייב כיפה אם מיקרי שהרג גברא קטילא

מילתא דפשיטא לי' להדר"ג שליט"א בספרו ... דמי שהרג להמחוייב כיפה לא מיקרי דהרג גברא קטילא, כמדומה דמספקא לי' טובא להחזו"א חו"מ עמ' 394 טור ב', סוף ס"ק ה' יעויש"ה. (סימא בביתא סי' כט אות א').

רסז

אם ההורג בשגגה בשבת גולה

מה שדן הדר"ג בהורג בשוגג בשבת אם לא יגלה, דשגגת סקילה לא ניתנה לכפרה וכו', יעויי' בערול"נ שם במכות דף ח' ב' שאכן הביא שיש מ"ד בספרי פ' מסעי שדורש פרט למכה בשבת, יעויי"ש באורך בערול"נ. (סימא בביתא סי' כט אות ב').

רסז

מ"מ במנחת חינוך לגבי קיום מצוה בחש"ו

הנה בזכרוני קעת עוד שני מקומות במנ"ח שדן בהם לענין קיום המצוה בחש"ו, חדא: בסוף מצוה צ"ח לענין הדלקת המנורה להרמב"ם שכשרה בזר, עיי"ש שדן אם כשרה בחש"ו, ויעויי"ש הצדדים שכתב, וגם מה שהביא מנר חנוכה שהדליק חש"ו, ושם הנידון שאינו מוציא את החיוב של האיש וביתו ... ותנינא: במצוה קל"ח לענין כיבוס דם חטאת כתב המנ"ח שכשר בזר, ומסתפק אולי לא טוב בחש"ו או אולי אין קפידא בזה, וכו'.

(סימא בביתא סי' לב).

רסח

אם ספק צורך מצוה מיקרי צורך היום להתיר מלאכה ביו"ט

בזכרוני ששמעתי מידי"נ בסלבודקה [לפני כעשרים שנה], דברים נחמדים על דברת התוס' חולין פ"ד ב' ד"ה תקיעת שופר בתירוצם הראשון, שלכאו' מוכח ממנו שצורך מצוה מספק לא מיקרי צורך היום להתיר לצרכו מלאכה ביו"ט משום "מתוך", ובמושכל ראשון הוא תמוה, לכאו', וכעת לומדים אנו זאת ברבים, בס"ד.

ואצלי מצויין על זה לשאגת ארי' סימן ק"ז, ול"דובב מישרים" ח"א סי' קי"א
אות ב', ולס' מלאכת יו"ט אות פ"ט, ולשו"ת כת"ס חאו"ח [אינו תח"י], ומאד הנני
משתוקק לדעת מה אומר בזה כבוד הדר"ג שליט"א.
(סימא בביתא סי' לז).

רסט

מתי התחילו ענני הכבוד במדבר

האם מפורש באיזהו מקומן מתי התחילו בדיוק ענני כבוד במדבר? הגר"א
בשה"ש א' ד' כתב בניסן, אבל באיזה יום? האם יש אדר"נ בזה? את הספורנו כבר
הראו לי.
(סימא בביתא סי' ס).

רע

בענין מינוי בקרבן פסח אם בעי קנין

בנדון אם מינוי בקרבן פסח בעי קנין - יעויין בחידושי מרן רי"ז הלוי על
הרמב"ם הלכות קרבן פסח [דף נ"ב ע"א טור ב' ד"ה זבחים דף נ"ו], ומש"כ על זה
בס' אבי עזרי, ויעויין חזו"א או"ח מועד עמ' 418 ואילך, וביחוד בעמ' 420 סוף טור
א'.
(סימא בביתא סי' עה אות ח').

רעא

מה היה כתוב בס"ת שבזרועו של המלך

הביא מבעהתו"ס עה"ת שאותו ס"ת התלוי בזרועו (של מלך) לא הי' כתוב בו כי
אם עשרת הדברים וכו', וציין לרש"ש סנהדרין כ"א ב' - עי' בהקדמת הגרי"פ זצ"ל
לביאורו לסהמ"צ לרס"ג ז"ל שהביא דברי רבנו נחשון גאון זצ"ל שהביא ב"ערוך"
ערך תבל, ודברי רבנו האי גאון ז"ל בתשובת הגאונים שערי תשובה סי' קמ"ט,
שכתבו דספר תורה שבזרועו היינו עשרת הדברות מאנכי עד אשר לרעך, שהן תרי"ג
אותיות הכוללים תרי"ג מצוות התורה, וציין לשערי תשובה סי' קמ"א, וכ"כ ג"כ
בפי' עה"ת המיוחס להראב"ד ז"ל בהדר זקנים פ' יתרו, עיי"ש עוד.

(סימא בביתא סי' פו אות ב).

רעב

אם בני קטורה חייבין בפריעה

כתב שנראה ששיטת הרמב"ם דבני קטורה חייבין בפריעה - עי' מש"כ בזה
 ב"בית הלוי" פ' לך לך ועי' מש"כ בזה בס' "ידות נדרים" להגאון ה"שואל ומשיב"
 זיע"א סי' רי"ז ס"ק י"ט [ב"יד שאול", בדף כ' ע"א בדפי הספר].
 (סימא בביתא סי' פו אות ד').

רעג

מקורו של הרמב"ם שאין עיר מקלט נעשית עיר
הנדחת

בעמ' ... מביא דעת הרמב"ם פ"ד עכו"ם ה"ד שאין אחת מערי המקלט נעשית
 עיר הנדחת שנאמר באחד עריך, והשגת הראב"ד (שכתב) לא ידעתי מאין לו זה, וכו'
 - כבר נודע שהגר"ז מוילנא זצ"ל הראה מקור מקומו טהור של הרמב"ם בספרי זוטא
 שם פ' מסעי שאמרו כן להדיא, וכבר הובא בספרי האחרונים.
 (סימא בביתא סי' פו אות ט').

רעד

על מחוסר אבר בעוף שפסול להקרבה

בהא דהקריבהו נא לפחתך, הנה רש"י כתב בכמה דוכתי דמחוסר אבר בעוף
 פסול מטעם זה, בזבחים ל"ה ב', ס"ח ב' ועוד, ועי' רש"י זבחים ע"ד ב' בטריפה,
 ועי' רמב"ם פ"ב ה"י איסורי מזבח ובכס"מ שם, ועי' "חזון יחזקאל" לזבחים ע"ד,
 ועי' בשו"ת "עין יצחק" ח"א חיו"ד סי' ט', ואכמ"ל כעת בזה.
 (סימא בביתא סי' צה אות ב').

רעה

חבורי האחרונים על מסכת נדרים

האם אתה מעיין במפרשים על נדרים? מלבד הראשונים, גם באחרונים: הקרן
 אורה, והחתם סופר, והנודי זריזין, והידות נדרים, והשלמי נדרים? ובמפרשי
 הרמב"ם, הנושאי כלים, והאור שמח והצפנת פענח?

רעז

חיבורי האחרונים על מסכת סוטה

על מסכת סוטה יש חיבורים מאירי עינים ומשמחי לב: קרן אורה, מרומי שדה, חזון יחזקאל, מנחה חריבה, דבר שאול, מנחת קנאות, סטנסיל גרי"ז. ואין מוקדם ומאוחר בתורה.

(סימא בביתא סי' צו אות ב').

רעז

אם גם כהנים כתבו גט לנשותיהם כשיצאו
למלחמת בית דוד

בענין כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו, האם גם כהנים עשו כן, עי' מרדכי גיטין ס"פ מי שאחזו, ובברכי יוסף אה"ע סי' ו' ס"ו, ובשו"ת שואל ומשיב תליתאה ח"ג סוף סי' ל"ו. ועי' "חזון יחזקאל" סוטה עמ' 82. ועי' בס' "דבר שאול" סוטה סי' ס"ו אות ל"ד, ועי' בס' "חיי אברהם" עמ' רי"ח טור ב'.

(סימא בביתא סי' צו אות א', ובכותרת למכתב שם).

רעח

אם יש גזירות בדאורייתא

ובעיקר הדבר אם יש גזירות מן התורה, ידוע שהגרי"י ענגיל זצ"ל בס' "לקח טוב" דילי' כלל ח' הביא מכמה דוכתין דאשכחנא גזירות מן התורה, יעויש"ה בספר הנחמד הנ"ל, אבל כמדומה שהדוגמאות שם אינן מסוג הנידון בתוס' גיטין ג' ב' שיהי' איסור מן התורה לכתוב במחובר דילמא גם יחתום במחובר, ואפי' את"ל שהוא בדומה, אין לדקדק בדבריי הדלים שכתבתי שבדאורייתא אין גזירות, דודאי רק על הרוב הכוונה, ולכן כיון שגזירות בדאורייתא הוא ענין יוצא מן הכלל, ומיוחדש, א"כ לא אמרינן כן אלא כשמוכרחים לפרש כך, אבל כל זמן שעדיין אפשר לפרש שהוא מדרבנן - לכאור' כך עדיפא. וגם הדוגמאות ב"לקח טוב" הן על איסורים, ודו"ק.

(סימא בביתא סי' קו אות א', עיי"ש עוד בענין זה באות ב').

רעט

הכף והמחתה הם "כלי הקטורת" ולא "כלי מזבח הקטורת"

אחרי ששלחתי לו את מכתבי הראשון, עלה ברעיוני בס"ד, דאולי יש מקום לומר דהואיל וקיי"ל דמזבח שנעקר מקטירין קטורת במקומו, דאין המזבח לעיכובא בהקטרת הקטורת, ומצות הקטרת הקטורת מתקיימת גם על מקום המזבח, א"כ אולי מפני זה אין הכף של הקטורת נחשבת לכלי השייך ל"מזבח" הקטורת, אלא רק ל"קטורת" עצמה, ולפי"ז א"ש שלא נזכר בשום מקום "כלי" מזבח הקטורת, דגם הכף וגם המחתה הם כלי "הקטורת", אבל לא כלי "מזבח" הקטורת, ולכן נכתב גם בפ' כי תשא וגם בפ' ויקהל וגם בפ' פקודי "מזבח הקטרת" או "מזבח הזהב" בלי "כליו", כי הכלים הם כלי הקטורת, אבל לא כלי מזבח הקטורת.

וגם בסוף פרשת במדבר הוא מדוקדק מאד לפי"ז, דבפסוק י"א נאמר "ועל מזבח הזהב יפרשו בגד תכלת" וגו', ובפסוק י"ב: "ולקחו את כל כלי השרת אשר ישרתו במ בקדש" וגו' ואלו הם הכף והמחתה כמבואר שם במדרש, ולא קראם הכתוב "כליו" של מזבח הזהב, אלא "כלי השרת אשר ישרתו במ בקדש", זה שמם וזה זכרם: כלי השרת שמשרתים במ להשי"ת בקדש, בהיכל, בהקטרת הקטורת לפניו.

(סימא בביתא סי' קיא).

רפ

עוד בענין הכף והמחתה של מזבח הקטורת

במדבר רבה פרשה ד' ס' ט"ז אמרו: "מה היו כליו [של מזבח הזהב]? כף ומחתה, כף לקטורת הסמים, ומחתה להכניס בה גחלים".

וכתבו לי ע"ז: "נראה כי הכלים האלו לא היו דוקא לפנימי, כי גם לחיצון שימשו כלים אלו".

והנני עני שואל: איזה שימוש הי' ב"כף לקטורת הסמים" גם למזבח החיצון?

ולענין המחתה, הלא מבואר בתמיד פ"ה מ"ה ובמשנה דיומא מ"ג ב', שהיתה מחתה אחת לחתיית הגחלים ממערכה שני' של קטורת שעל המזבח החיצון, ועוד מחתה אחרת, שלתוכה היו מערים מהמחתה הראשונה, ובה היו מכניסים את הגחלים להיכל למזבח הפנימי לצורך הקטרת הקטורת עליהם.

ולכן דקדקו חז"ל הקדושים במד"ר הנ"ל לבאר שמכלי מזבח הזהב היא "מחתה להכניס בה גחלים", דהיינו המחתה השני' הנ"ל, ואם כן מחתה זו היא לשימוש למזבח הפנימי לבד, דאינה אותה שחותין בה מהמזבח החיצון, ומבואר במשניות שהראשונה היא של כסף, והשני' של זהב, ובילקוט שמעוני פ' פקודי רמז תכ"ז אמרו: "נתנדבו זהב... ממנו עשו... וצפו את המזבח, ועשו את כל כליו זהב...", הרי מבואר שבמשכן מהזהב צפו את המזבח [היינו מזבח הקטורת שהוא מזבח הזהב] "ועשו את כל כליו זהב", ומה זה ש"עשו את כל כליו זהב"? הלא לא נכתב בתוה"ק בשום מקום לשון "כליו" על מזבח הקטורת [דלא כמזבח העולה, והשלחן, והמנורה, שנזכרו כלים אצלם]?

ועל כרחין הכוונה להפסוק שבפ' במדבר [ד' י"א י"ב] "ועל מזבח הזהב... ולקחו את כל כלי השרת אשר ישרתו בם בקודש", וברש"י: "בתוך המשכן, שהוא קודש, והן כלי הקטורת, שמשרתין בהם במזבח הפנימי", ועל זה אמרו במד"ר הנ"ל: "מה היו כליו [של "מזבח הזהב"]? – כף ומחתה, כף לקטורת סמים, ומחתה להכניס בה גחלים", וא"כ מחתה זו [של זהב] הי' השימוש שלה רק להכניס בה גחלים למזבח הפנימי [אחרי הראשונה, של כסף במקדש, ושל נחושת במשכן, שבה חתו את הגחלים ממזבח החיצון], ואיזה שימוש הי' בה לצורך מזבח החיצון?

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

רפא

אם גם במשכן נאמר הדין של מזבח שנעקר מקטירין קטורת במקומו

ואע"פ ששומה בפי רבותינו הקדושים [האור שמח ב"משך חכמה" פ' פקודי והחזו"א בזבחים], דבמשכן שבמדבר לא הי' נוהג האי דינא דמזבח שנעקר מקטירין קטורת במקומו, ורק על מזבח הזהב הי' אפשר להקטיר קטורת, מ"מ לעולם י"ל דהתייחסות הכלים היא תמיד רק ל"קטורת", ולא ל"מזבח הקטורת", אלא שבמשכן לא הי' קדושת "מקום" מזבח הקטורת, ולכן כשנעקר במשכן מזבח הקטורת, אין שם "מקומו", שיוכלו להקטיר עליו, ולכן מוכרחים במשכן להקטיר הקטורת דווקא על מזבח הקטורת, אבל בעיקר הדבר הכלים הם "כלי הקטורת", ולא "כלי מזבח הקטורת".

ונתבאר הענין בס"ד באורך בס' "משמר הלוי" זבחים סי' ק"א, והמשכו ב"שיעורי משמר הלוי" זבחים עמוד קס"ד.

וב"יד לחכמה" על ה"משך חכמה" בפ' פקודי [מ' ה'] באות ג' הביא בקיאות עצומה בזה, שב"טהרת הקדש" זבחים נ"ט נסתפק בזה אם נהג גם במשכן האי דינא דמזבח שנעקר מקטירין קטורת במקומו.

ובמהרי"ל דיסקין עה"ת [בפ' תצוה ל' א'] מבואר מדבריו שסובר שאף במשכן ה' דין זה, וכן ב"באר בשדה" על פירש"י עה"ת ר"פ פקודי דמוכח נמי דנקט דמקטירין במקומו אף במשכן, כל זה הביא שם ב"יד לחכמה".

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

רפב

מקור ברמב"ם שנדה הוי ערוה

כת"ר מציין מקור להא דענין איסור נדה הוא ענין ערוה [וממילא ייהרג ואל יעבור] להרמב"ם רפ"ד מאיסורי ביאה ה"א: "הנדה הרי היא כשאר כל העריות המערה בה וכו' חייב כרת, ואפילו היתה קטנה בת שלש שנים ויום אחד כשאר עריות וכו'". ולענ"ד לכאו' יש מקום לבעל דין לחלוק ולטעון שעדיין לא מבואר כאן להדיא ברמב"ם הזה שאיסור ביאת נדה הוא איסור ערוה, אלא רק זאת שכמו שבעריות חייב גם על העראה בלבד, הכ"נ באיסור נדה, וכמו שבעריות חייב על בת שלש שנים ויום אחד, הכ"נ באיסור נדה, אבל אכתי מי אומר שהיא עצמה ערוה?

ולכאו' ה' עדיף להביא לשון הרמב"ם בהל' איסורי ביאה פי"א הלכה ט"ז: "אין האשה עולה מטומאתה ויוצא מידי ערוה עד שתטבול במי מקוה כשר", וכאן מבואר להדיא ברמב"ם שעד שתטבול הרי היא ערוה ממש, והטבילה הכשרה מוציאתה מידי ערוה שהיתה ערוה עד עכשיו.

ויעוי' תוס' גיטין ב' ב' ד"ה הוי דבר שבערוה, ורש"י גיטין ו' ב' ד"ה גילוי עריות.

(סימא בביתא ס' קכג אות א').

רפג

"בל" יראה ו"בל" ימצא

מה טעם שבלשון חז"ל אומרים שעובר בבל יראה ובבל ימצא, וכי כעורה ח"ו לשון התורה"ק לא יראה ולא ימצא? וכן בשאר לאוין. וכאן בסוגיין ב"מ קי"א א': עובר משום בל תעשוק את רעך ומשום בל תגזול ומשום בל תעשוק שכיר עני ומשום בל תלין ומשום ביומו תתן שכרו ומשום לא תבוא עליו השמש, הנה 4

הלאוין הראשונים נאמרו ב"בל" והחמישי ב"לא"? ובמשנה נדרים ס"ה ב' נאמרו ב"לא". (מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה. וראה עוד אריכות דברים בזה ב"נרות שלמה" סי' כב).

רפד

ביומו תתן שכרו

להאמור בספר ... שהמצוה של "ביומו תתן שכרו", מתקיימת רק כשהשכירות משתלמת לבסוף, אבל לא אם משלם מעיקרא – לכא' צ"ע מהא דהקשו בש"ס הקדוש ב"מ קי"ב ב' "וניתב לי' מעיקרא", וצ"ע אם ישלם השוכר להמשכיר מעיקרא, איזו תקנה היא זו לבטל ממנו קיום מצות עשה דאורייתא של "ביומו תתן שכרו"?

ולכאורה הכוונה ב"וניתב לי' מעיקרא" שיתן לו בתורת פקדון עד גמר העבודה, ואז יוחלט הפקדון להשוכר, ויקיים בזה המשכיר את המצות עשה דאורייתא החביבה של "ביומו תתן שכרו" [אשר הח"ח זיע"א ניגן בשמחה: ב"ה מקיים גיווען ביומו תתן שכרו...]. ואם זה נכון, כי אז לכאורה זו גם עצה טובה להנוסע במונית שיאמר להנהג: הנני נותן לך עכשיו את הסכום בפקדון, ובגמר הנסיעה יהי' שלך, ואקיים בזה מצות "ביומו תתן שכרו", ואפילו שנראה שהנהג רחוק מהמצוות, אבל זו היא הזדמנות טובה לשוחח אתו בקצת [או אפילו הרבה] באידישקייט, ובחלומי ששמעתי מדודי ה"תורת זאב" זצ"ל שמרן קדש הקדשים רבנו אהרן קטלר זיע"א הי' מהדר תמיד בנסיעתו במונית לשבת דווקא ליד הנהג, כדי שיוכל לדבר אתו במשך הדרך באידישקייט, ובפרט ובמיוחד בענין שמירת שבת קדשנו.

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

האם הדברים הנ"ל נכונים?

רפה

אם דין מורא מקדש בהר הבית הוא מן התורה

בעמוד ... מסתפק אם דין מורא מקדש בהר הבית הוא מן התורה.

הנה במאירי ברכות ס"ב ויבמות ו' כתב שמורא מקדש הוא מן התורה, ומורא הר הבית הוא מדבריהם.

ועיין קרית ספר להמבי"ט ז"ל ריש פ"ז מבית הבחירה שכפה"נ ג"כ סובר כך.

(סימא בביתא סי' קכד אות א').

רפו

לשון האבני נזר על ימי ערב פסח

והנני כותב כעת בחפזון רב ועצום, כראוי לימים אלו בערב הפסח אשר "כל שעה ליום ייחשב", כלשונו הזהב של ה"אבני נזר" בשו"ת אורח סי' של"ו, ועוד חזון למועד בל"נ בס"ד לכתוב בזה.

(סימא בביתא סי' רסו).

רפז

על הספר "הר המוריה"

ולמה זה לא עיין כת"ר ב"הר המורי" על הרמב"ם שם [שהוא המורה הוא המלמד בשני חלקי הרמב"ם עבודה - קרבנות].

(סימא בביתא סי' רפז).

רפח

בגדר "קרא אסמכתא בעלמא"

ידידי יקירי שליט"א: יואיל נא לעיין היטב בהקדמת הרמב"ם לפיה"מ שכותב דהא דברכות מ"א שאמרה הגמרא "הלכתא ניהו וקראי אסמכתא בעלמא" היינו לסימן לזכרון [וכפה"נ זוהי השיטה שעלי' חולק הריטב"א הידוע בר"ה ט"ז א', עייש"ה בריטב"א], וכך הוא מתפרש להרמב"ם בכל מקום, שאין כאן שום רמז וסמך ומקור וענין בכתוב להללממ"ס, אלא רק סימן לזכרון ... ובזה ירגיש את עוצם מבוכתי איך יתכן שעתניאל בן קנז [יעבץ דיומא פ' א'] החזיר את השיעורין מי"ג מדות, בזמן שהרמב"ם הנ"ל כותב מפורש של"ש על שיעורין שום ענין בכתוב, יעוייש"ה בכל מתק נועם לשון הזהב של הרמב"ם ז"ל.

(סימא בביתא סי' רפח).

רפט

זבח רשעים תועבה על מבטל מצות עשה

העיר כת"ר בזבחים ז' ב' שאמרו זבח רשעים תועבה על מי שלא שב על מצות עשה, והלא רשע הוא מחייבי מלקות דווקא בדין פסולי עדות, והיא הערה נחמדה, וחפשתי ומצאתי בס"ד שעמד בזה המנ"ח במצוה שס"ד, יעוייש"ש מש"כ בזה, ויעויין ב"פתח השער" ל"עין יצחק" הראשון וימצא נחת.

(סימא בביתא סי' שו).

רצ

היכן הי' בית מדרשו של שם ושל עבר

בח"א מהרש"א מגילה י"ז א' כתב שמדרשו של שם ושל עבר הי' בבאר שבע, ואע"פ ששם בן נח הי' מלכי צדק מלך שלם דהיינו ירושלים נדרים ל"ב ב', ב"ר מ"ז ט' וכו', ומדרשו הי' בבאר שבע? ובמדרש ס"פ וירא ששלח אברהם את יצחק לבית שם, והוא והנערים חזרו לבאר שבע? (סימא בביתא סי' שטו אות ב').

רצא

אם הלויים היו "אומרים" את השיר או "משוררים" בניגון

השיר שהלויים היו אומרים בבית המקדש - האם היו רק "אומרים", או משוררים בניגון את המזמורים? לשון רש"י ערכין י' א' והלויים "משוררים" בפה את הלל, האם הכוונה לניגון של שירה, או ש"אמירת" השיר גם כן נקראת ש"משוררים"?

ובמאירי סוכה נ' איתא שאומרים השיר בנגינה, ולכאז' סובר שצריך לנגן המילים [גם בפה, לא רק בכלי שיר, יעוייש].

והראו רש"י ר"ה ל"א א' בסוף הטור הימיני.

האם דובר מזה? ומה? [שוב הראו לי בכס"מ פ"ג מכלי המקדש שלומדים חכמת המוסיק"א ה' שנים]. (פנינים ואגרות משמה"ל ח"ב סי' מו אות ח').

רצב

בענין "ולא אריח בריח ניחוחכם" אחר שנצטוו כבר על בנין ביהמ"ק

בס"ד הנני רואה עתה בשו"ת "בנין ציון" סי' א' [לרבנו הקדוש ה"ערוך לנר זיע"א] שהוא תנא קדוש דמסייע למש"כ הדר"ג שליט"א ... שבזמן שעוסקין כבר בבנינו של בית המקדש פקע כבר ה"ולא אריח בריח ניחוחכם", יעויין שם וימצא הדר"ג שליט"א נחת ועונג רב בלשונו הקדוש של ה"בנין ציון": "ל"ל דולא אריח הוא דוקא כשביהמ"ק שמם ע"פ רצון הקב"ה, לא כן כשצוה הקב"ה לבנותו ועדיין לא נגמר, אז מותר להקריב בלא בית, כמו שהקריבו הרבה שנים בימי עזרא, ועל זה קאי עיקר דברי ר"י שמעתי, שהרי אמר מדברי ר"א שאמר שמעתי כשהיו בונין וכו'.

דהיינו בימי עזרא", עד כאן לשונו הקדוש, יעוי"ש בריש הדברים שכתב שבלי ריח ניחוח **אסור** להקריב. (סימא בביתא סי' שיט, ועיין עוד בזה שם סי' תלא).

רצג

אם החמשה דברים שחסרו בבית שני יחזרו בבית השלישי

הנני מודה להשי"ת שיכולני לשמח את ידידי שליט"א בחקירה שחקר זה עתה בבית המדרש: האם בבית שלישי יחזרו החמשה דברים שאמרו ביומא כ"א ב' שחקרו בבית שני? [וממילא יוכל כת"ר שליט"א להכניס לקיום את ביאורו בה' פעמים שחסר ו' באליהו ולקחם יעקב, ושאל: למה ה'? והשיב: רמז שאז יחזרו ה' הדברים שחקרו בבית שני, אם אכן כן הוא שיחזרו, עד כאן דברי כת"ר שליט"א היקרים הנחמדים].

וישמח לב מבקשי ה' לעיין בתוס' חגיגה ט"ז ב' [ד"ה אראה בנחמה]: "כלומר לא יוכל לראות בנחמות ציון אם לא עשה זה".

ובח"א מהרש"א שם: "גם שהי' בית המקדש שני קיים בזמן יהודה בן טבאי, אמר אראה בנחמות ציון של חורבן בית ראשון, דגאולה שני' בבית שני לא הוה גאולה גמורה, שהרי לא חזר להם מלכות בית דוד וכמה דברים שחסרו בבית שני כדאיתא ביומא", עכ"ל מהרש"א זיע"א, ומבואר להדיא שבבית שלישי נזכה לנחמות ציון שיחזרו ה' הדברים שחסרו בבית שני, ומסייע להאי גיסא בחקירת כת"ר שליט"א. ובמהרה תחז בציון עינינו ונזכה לראותכם עובדים בבית הבחירה. ויעיין עוד בשו"ת חת"ס ח"ו סי' פ"ד. (מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

רצד

שאלה על מה שהצומות ייהפכו למועדים או לימים טובים

בזכר' ח' כתיב שהצומות יהיו לששון ולשמחה ולמועדים טובים, ובתוספתא סוף תענית וברמב"ם סוף הל' תענית איתא שיהיו לימים טובים. האם מבואר באיזהו מקומן מה הוא גדר ה"מועדים טובים" או ה"ימים טובים" הללו?

והאם מבואר דבר מה על ימי בין המצרים אם גם הם ייהפכו לימים טובים? (סימא בביתא סי' שכ אות א').

רצה

דין נזירות חדשה

...וזה לשון המד"ר פ' נשא [פ"י סי' ה', בעמוד 74 טור א']: "ויאמר מנוח עתה יבוא דברך, אמר לו מנוח: עד כאן שמעתי מן האשה, והנשים אינם בנות הוראה, ואין לסמוך על דבריהן, אבל עתה יבוא דברך, מפיו אני רוצה לשמוע, שאיני מאמין בדבריה, שמא חלפה בדבריה או פחתה או הותירה", יעוי"ש בהמשך הדברים.

וכמדו' ששמעתי פעם [אולי בשב"ק פ' שלח תש"ס] מהוד כבוד מו"ר הגרמ"ד הלוי שליט"א, שבפ' נשא בהפטרה הי' קשה לו: למה הוצרך מנוח לשמוע עוד פעם את הדברים מהמלאך, ולא הי' די לו במה שאמרה לו אשתו? הגע בעצמך שהיתה אומרת לו שאמרו לה שבמקום פלוני יש סך ממון עצום, הלא הי' הולך לראות ולזכות בו, מבלי לבקש לשמוע שוב מהמגיד זאת לאשתו, ולמה הוצרך לבקש כאן שיבוא שוב ויאמר לו? ותרץ לעצמו, מפני שהיתה זו הוראה של חידוש דין נזירות חדש, נזירות שמשון, שחלוקה בהלכותי' מסתם נזירות, ובזה אי אפשר לסמוך על דברי אשה. ואח"כ ראה שאכן מבואר כן להדיא במדרש הנ"ל.

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

רצו

"מקרא" בכורים או "וידוי" בכורים

האריך כת"ר שליט"א בדברים נעימים למה אין "וידוי בכורים", אלא רק "מקרא בכורים", וכמדומה שבר"ן על הרי"ף ספ"ב דמגילה גורס "וידוי בכורים", יעוי"ש. (סימא בביתא סי' שכד אות ג').

רצו

בדין יום או יומיים בעבד כנעני כששחררו אחר שהכהו

ראיתי ששאלו: המכה עבד כנעני שלו, ושחררו, ומת אחרי יום או יומיים, האם בתר מעיקרא אזלינן וישנו בפטור דיום או יומיים, או בתר השתא אזלינן, ובשעת מיתה הוא בן חורין, ויהי' המכה חייב מיתה.

וכמדומה שאין שם שום תשובה, אולי רק מסברא, אבל לא הביאו שום ראי'.

ולענ"ד לכאורה הדבר מבואר להדיא בתוספתא ב"ק פ"ט ה"ח: "המכה את עבדו, מכרו לאחר, ומת - פטור, שנאמר וכי יכה... ומת תחת ידו, עד שתהא מכתו ומיתתו ברשותו". ועיין בפירוש הזית רענן בילקוט שם בפ' משפטים, שפטור אפילו מת בתוך מעל"ע, אמנם גירסת הגר"א במכילתא פ' משפטים: "ומת תחת ידו שתהא מכתו ומיתתו ברשותו, הא אם הכהו ומכרו לאחר ומת הרי זה אינו בדין יום או יומיים" [וגירסא דילן: פטור, כדבתוספתא הנ"ל], כלומר שחייב אפילו מת אחר מעל"ע, כהורג עבד כנעני של אחרים, דבתר שעת מיתה אזלינן, דבעינן שתהא מכתו ומיתתו ברשותו של המכה.

וא"כ לכאורה הוא פלוגתא דהמג"א [זית רענן] והגר"א.

ועיי"ש ב"משך חכמה", ועיי"ש ב"חזון יחזקאל" לתוספתא הנ"ל. ועיי"ש ב"כלי חמדה" על ויקרא עמ' 265.

וצ"ב למה אין ברמב"ם מכל זה [עיי"ש ב"משך חכמה": "ורמב"ם לא הביאו"]. ועיי"ש בספר "משאת המלך" הל' רוצח ושמירת נפש פ"ב הי"ד. (סימא בביתא סי' שכז).

רצח

תירוצו של מרן הגרי"ז זיע"א איך הותירו מהמן של ז' באדר

על דבר השאלה איך הותירו מהמן של ז' באדר - מסתמא הזכיר כת"ר שליט"א שיש על זה תירוץ מפורסם בעולם התורה בשם מרן הגרי"ז זיע"א [ומובא כבר בשמו הקדוש בכמה ספרים מחכמי הדור שליט"א], שבז' אדר פסק המן, ופסקה פרשת המן, ופסק הלאו ד"איש אל יותר ממנו עד בקר", והראי' לזה מדכתב הרמב"ם בספר המצוות שהלאו הזה הוא לאו זמני, שאינו נוהג לדורות, והרמב"ם ביאר שאפילו יימחה לגמרי זרעו של עמלק, וכבר אין היכי תמצוי לקיים מחיית עמלק, מ"מ המצות עשה ד"תמחה את זכר עמלק" נקראת מצוה לדורות, אע"פ שאין היכי תמצוי כבר, והוא עמוק עמוק מאד, ואם כן מה איכפת לן שכבר אין מן, מ"מ הלאו דאיסור להותיר יכול להקרא לאו לדורות, אע"פ שאין המציאות, ומ"מ כתב הרמב"ם שהוא לאו לזמן, לא לדורות, הרי שפסק הלאו בז' אדר, והדברים מאירים כספרים וראויים למי שאמרם.

ושאר תירוצים שנאמרו או לא נאמרו, יעויין נא בספר "אהל יהושע" על התורה מה"משאת המלך" צ"ל, וב"שירת דוד" [דקליבלנד-טלז], וב"בד קודש" סוף חלק חמישי ועוד ועוד. (סימא בביתא סי' שנט אות א').

רצט

בדברי מרן הגרי"ז שלא נאמר בחז"ל שלעתיד לבוא תחזור העבודה לבכורים

והנה בודאי ישמח לב מבקשי ה' כהדר"ג שליט"א בהא דהאריך טובא ב... בענין עבודת הקרבנות בבכורות שאמר מרן הגרי"ז זיע"א שלא נאמר דבר כזה בחז"ל, ולא יתכן שתחזור העבודה לבכורים, והלא הדר"ג מביא מהספרי פ' בהעלתך "בכל מקום שנאמר לי קיים לעולם ולעולמי עולמים... בבכורות הוא אומר כי לי כל בכור בבני ישראל... הא בכל מקום שנאמר לי קיים לעולם ולעולמי עולמים", וא"כ לכל הפחות שיעבדו הבכורים מלבד הכהנים, ואיך זה אומרים שאמר מרן הגרי"ז שאין דבר כזה בחז"ל שיסבור מי מחז"ל הקדושים שתחזור העבודה לבכורות [אפילו יחד עם הכהנים], והקורא מתרשם שיש כאן כאילו צע"ג על מרן הגרי"ז שאמר שאין כזה חז"ל, והא קמן הספרי הנ"ל ד"כ כי ל"י.

אבל האמת תורה דרכה, דהנה זה לשון מאור הגולה הגאון הנצי"ב זיע"א [זקנו של מרן הגרי"ז זיע"א] בפירושו "עמק הנציב" על הספרי פ' בהעלתך [עמ' רפ"ח מדפי הספר]: "בבכורות הוא אומר כי לי כל בכור בבני ישראל, וקדושתן לפדיון, או להקרבת בהמה טהורה, לעולם, ככל המצוות", עכ"ל הגאון הנצי"ב זיע"א.

הרי ששפיר מתפרש הענין של קיים לעולם ולעולמי עולמים בבכורות לענין דין פדיון הבן ודין הקרבת בהמה טהורה, אבל לא לענין הדין שהבכורות מקריבים, שזה ניטל מהם ולא יחזור להם שוב.

וכיון שאפשר לפרש כן את החז"ל הקדושים הללו שבספרי, א"כ א"ש היטב מה שאומרים בשם מרן הגרי"ז שאמר שאין חז"ל כזה שהעבודה תחזור לבכורות, דהחז"ל הנ"ל שפיר מתפרש לא לענין העבודה במקדש, אלא לענין פדיון הבן והקרבת בהמה טהורה.

והדברים מאירים ומשמחים בעזה"ת.

(סימא בביתא סי' שסד).

ש

בענין כפרת יום הכפורים על עבדים כנענים

הנה בדיק לן מר ע"ד כפרת יום הכפורים אם שייכא גם בעבדים כנענים.

ובעניויות נפלאות על השאלה הזו, שהלא ידידי שליט"א עיניו כיונים על אפיקי הש"ס, והלא היא סוגיא ערוכה בחולין דף קל"א ע"ב, ובודאי לא נעלמה מעיניו הבדולחים, ולכן צלע"ג מה היא הכוונה העמוקה הטמונה בשאלת אהובי שליט"א.

ובתו"כ פ' אחרי פ"ז והיתה לכם ולא לאחרים, וכתבו הראב"ד והח"ח שם שאין יום הכפורים מכפר על גויים, יעוייש"ה, אבל לא נתמעטו עבדים כנענים.
(סימא בביתא ס' שסו).

שא

"אל תשימנו לשיחה בפי הבריות..."

אגב: "אל תשימנו לשיחה בפי הבריות". המקור לזה הוא בירושלמי פ"ד דברכות ה"ב, "דבית ר' ינאי אמרין: הנוער משנתו צריך לומר... ואל תעשינו שיחה בפי כל הבריות...", ומסתמא משם נלקחה התפילה הקדושה הזו לתפילת הרבי ר' אלימלך זיע"א.
(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

שב

האם יצחק ויעקב נקראו אב המון גויים

ד"ז תלוי באשלי ררבי, שאמנם הרמב"ן והריטב"א במסכת בבא בתרא דף פ"א ע"א כתבו שכי היכי שאברהם הוי אב המון גויים, הכי נמי גם יצחק ויעקב היו אב המון גויים, אבל ה"שאגת אריה" זיע"א בסימן מ"ט ביאר בדעת הרמב"ם הל' בכורים פ"ד ה"ג שסובר שרק אברהם ה' אב המון גויים, אבל לא יצחק ויעקב, יעוייש"ש בנועם מתיקות דבריהם הקדושים של הרמב"ם והשאג"א.
(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

שג

מי נקרא "יהודי"?

יסוד הדבר מבואר שם בח"א מהרש"א (מגילה י"ג ע"א) [להמעין שם היטב בס"ד] שאין זה קשור כלל עם שמו של יהודה בן יעקב, אלא זה "על שמו של הקב"ה די ש בו ארבע אותיות השם", ולכן כבר מימות עולם כל הכופר בעבודה זרה נקרא יהודי, והכופרת בע"ז נקראה יהודיה או יהודית, אלא אדרבה אמרו חז"ל בפ"ק דסוטה דף י' ע"ב "יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא זכה ונקרא כולו על שמו של הקב"ה", שבשם יהודה יש כל ארבע אותיות שם הקודש של הקב"ה, וא"כ יהודה עצמו נקרא על שמו של הקב"ה, וכל הכופר או כופרת בע"ז מימות עולם נקראו יהודי או יהודית על שמו של הקב"ה.

וזה שאמרו במגילה י"ג א' "ואמאי קרי לי' [למרדכי] יהודי על שום שכפר בע"ז", ולא על שם שבא מיהודה, שהרי רבי יוחנן אומר כאן שלעולם מבינימין קאתי, ואמאי קרי לי' יהודי על שום שכפר בע"ז, שכל הכופר בע"ז נקרא יהודי [שיש בו אותיות שמו של הקב"ה], כדכתיב "איתי גוברין יהודאין וגו'", ופירש היטב המהרש"א: "אע"ג דקושטא הוא דמבני יהודה הוו כמפורש בריש ספר דניאל, מ"מ לא הוה לי' למקריין הכא יהודאין אי לאו דכתיב שם ולא להך לא פלחין", עייש"ה במהרש"א, שלא על שם יהודה נקראו "גוברין יהודאין", אלא על שם שכופרים בע"ז.

... ודבר זה הוא אפילו בגוי, שהכופר בע"ז מכונה "יהודי", בלי קשר עם יהודה, אלא על שמו של הקב"ה.

ואנחנו עם הקודש יש לנו עוד מברכתו של יעקב אבינו, שאמר "יהודה אתה יודוך אחיך", ובב"ר ויחי שם פרשה צ"ח סימן ו': "אמר רבי שמעון בן יוחאי: יהיו כל אחיך נקראין על שמך, אין אדם אומר ראובני אנא שמעוני אנא אלא יהודי אנא". ואם תאמר והלא הם כבר נקראים "יהודים" על שם שכופרים בע"ז, וזה על שמו של הקב"ה, וזה אפילו גם בגויים, ואם כן מה יוסיף תת כח שהם נקראים "יהודים" גם על שם יהודה? [וד"ז אין בגויים].

ד"ז הראה לי אבי זצ"ל כבר בילדותי בספר הקדוש "שפת אמת" על התורה, שמביא בשם זקנו הקדוש ה"חידושי הרי"מ" זיע"א, שלכך נקראו כל עם ישראל "יהודים" על שם "יהודה", שהוא מטעם "הפעם אודה את ה'", שזה הוא הטבע של יהודי שהוא תמיד מודה לה! ושכחתי מקומו, ושוב הראה לי כבוד ג"א בנש"ק מהרש"א שליט"א שהוא בספר "שפת אמת" על התורה ר"פ ויגש, יעוי"ש, והעתקתי בס"ד לשונו הקדוש ב"משמר הלוי" קידושין בראש עמ' ע"ה.

ונמצא שגוי הכופר בע"ז יכול להיקרא "יהודי" על שמו של הקב"ה, אבל אין לו מעלת עם הקודש שנקראים "יהודים" גם על שמו של יהודה, שהם תמיד מודים להשי"ת!

אשרינו מה טוב חלקנו!... אשרי העם שככה לו!... (מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

שד

בגדר הילפותא של "וי"ו מוסיף על ענין ראשון"

אין זו ילפותא של סמוכין, אלא של וי"ו מוסיף על ענין ראשון, שזו היא דרשה של היקש, שהנה היקש הוא שהוקשו שני דברים בפסוק אחד, וסמוכין הוא בשני פסוקים, וזה לא דריש ר' יהודה אלא רק במשנה תורה, אבל כאשר בשני הפסוקים

הסמוכים יש בתחלת הפסוק השני וי"ו מוסיף על ענין ראשון, זה נידון במידת היקש, וזה דורש גם ר' יהודה.

וכך מבואר בב"מ צ"ה א' ברש"י שם שלש פעמים דוי"ו מוסיף על ענין ראשון היינו היקש, ויעויין רש"י זבחים ק"ז א', ובסטנסיל המיוחס להגרי"ז בזבחים מ"ח א', ובלשון הש"ס זבחים מ"ח א', וכריתות כ"ב ב', וברש"ש נדרים פ"ו ב', וברשב"ם ב"ב קי"ג ב', ובתוס' קידושין נ"ג א', ובתירוצ' הראשון בתוס' יבמות ד' א', ובשבת ס"ח ב', ובשבת ס"ט א', ובקידושין י"ד ב' וברש"י שם, ובשבועות ט' ב' וברש"י שם, ובשבועות י' א', ובפמ"ג בפתיחה כוללת בחלק הא' אות י'.

ויעויין ב"משמר הלוי" קידושין סימן נ"ז [עמ' שנ"ב שנ"ג].

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

שה

פירוש התיבות "ואף הוא" בחז"ל

כמדו' שזה פשוט שיש הרבה פעמים בחז"ל הלשון "ואף הוא", לא במובן "וגם" להוסיף אותו על קודם לו, אלא להוסיף פרט נוסף בסיפור, לא שמוסיפים את המדובר למישהו קודם לו. ויבואו הבקיאים ויצינו. [יעויין סנהדרין י"א א'].

לדוגמא: "ואף הוא ה' מתכוון לגמור את השם כנגד המברכים"!!! לא "אף הוא" בנוסף להכהנים והעם, אלא המשך פירוט מעשיו של הכה"ג. וכמדו' שזו היא האמת לאמיתה.

ועי' סנהדרין נ"ב א' ברש"י [ד"ה רבי יהודה אומר]: "...אף הוא לישנא בעלמא הוא, כלומר אם יחניקוהו אף הוא ימות בידם ואין זו שריפה".

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

שו

שאפשר להוסיף על העזרה רק בשטח הר הבית

ישמח לב מבקשי ה' לשמוע שבמקדש דוד סי' כ"ז אות א' כתב כן, שיסוד הדבר הוא הא שרק הר המורי' ראוי להיות מקום הקרבת הקרבנות, וזה הוא השורש והטעם למש"כ הרמב"ם בהל' בית הבחירה פ"ו ה"י שיכולין להוסיף על העזרה רק על כל שטח הר הבית ולא יותר, יעויי"ש במתק דבריו הקדושים.

(סימא בביתא סי' שפה אות ב').

שז

לענין מה נאמר "עתידה ירושלים שתתפשט לכל ארץ ישראל"

וביותר ישמח לב כבוד הדר"ג שליט"א לראות שהמהרש"א זיע"א כתב בח"א בפסחים נ' א', ושנה בח"א מגילה ו' ב', ושילש בח"א בב"ב ע"ה ב', שמה שאמרו חז"ל שעתידה ירושלים להתפשט בכל ארץ ישראל, הוא לענין אכילת קדשים ומעשר שני, וזה שאמר קרא בזכרי' (ב, ח) פרזות תשב ירושלים, שכל הפרזות שבא"י עתידין להיות ירושלים, והא דבעינן חומה לאכילת קדשים קלים ומעשר שני, ולא נראה שתיבנה חומה גדולה כזו בידי אדם, על זה סיים הפסוק שם (בפסוק ט) ואני אהי' לה נאום ה' לחומת אש, יעוי"ש בלשון קדשו של אדוננו קדושו המהרש"א זיע"א בג' מקומות הנ"ל.

ושתים זו שמענו מדבריו הקדושים של המהרש"א [כמו שזכה כבוד הדר"ג שליט"א בזה]: א. שבעינן חומה לקדושת המקום לאכילת קדשים קלים ומעשר שני. ב. שה"חומת אש", ששם ה' בפי נביאו זכרי', היא היא החומה הכשרה לזה לעתיד לבוא, יהי רצון שנזכה ונחיה ונראה בב"א.

(סימא בביתא סי' שפה אות ג', ועיין עוד בזה שם סי' תכד).

שח

סגולה ליראת שמים...

הנני בשאלתי, ששמעתי לפני שנים רבות מידידי הגאון רבי עמוס טבצ'ניק שליט"א, שכבוד מרן הקה"י זיע"א עיין בהערה ששלחו לו על דברי הגרעק"א בתשובה סי' קס"ה בענין סנהדרין קי"ב א' דשחיטת בהמת עיר הנדחת וכו', ואמר אז מרן ששמע מהחזו"א שהלימוד בתשובה זו של רעק"א הוא סגולה ליראת שמים. וסתם ולא פירש למה דווקא סימן זה, וכעת שאלתי מהנ"ל אם אכן שמעתי זאת ממנו, ואישר זאת. והוא פלאי.

והנני שואל מכבוד רבנו שליט"א: האם ידוע לו דבר זה, האם שמע ממרן הקה"י, או מהחזו"א עצמו. ואת"ל ששמע, מאי טעמא שנאמרו דברים אלו דווקא על סימן זה?
(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

שט

מדוע לא נזכר במשנה בזבחים שאשה פסולה לעבודה

למה לא נזכר במשנה בזבחים שאשה פסולה לעבודת הקרבנות - כדאי מאוד לעיין ב"טהרת הקדש" רפ"ב דזבחים ט"ו ב' על המשנה הראשונה.
(סימא בביתא ס' שפה בהערות שבסוף המכתב).

שי

אם חל פסול פיגול בקדשי עכו"ם

לעמ' ... שכתב הדר"ג שמ"מ חל פסול פיגול בקדשי עכו"ם - כדאי לעיין במנ"ח מצוה קמ"ד שכ"כ שמ"מ חל פסול פיגול, וציין לזבחים מ"ה, יעויי"ש.
והראי' הנפלאה שבספר מהתוס' זבחים מ"ה א' ראיתי בס"ד גם בספר משמר הלוי תמורה עמ' כ"ו, ושם יש מי שרוצה לדחות הראי', יעויי"ש.
(סימא בביתא ס' שפה בהערות שבסוף המכתב).

שיא

בתהילים - אז יעלו על מזבחך פרים, למה הזכיר רק "פרים"

לעמוד ... "אז יעלו על מזבחך פרים" (תהילים נא, כא), למה הזכיר רק פרים? - אולי יש תשובה על זה בחז"ל הקדושים במדבר רבה פ' נשא פרשה י"ג סי' א', יעויי"ש וימצא נחת ועונג עד בלי די.
(סימא בביתא ס' שפה בהערות שבסוף המכתב).

שיב

בענין הקורא לאברהם אברם

והנה ז"ל שו"ת מהרי"ל דיסקין זיע"א בקונטרס אחרון סי' ה' אות י"ט [דף ע"ד טור א'] על הא דברכות י"ג א', תני בר קפרא כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה שנאמר והי' שמך אברהם, וכתב שם המהריל"ד זיע"א: "עי' ח"א רש"א שתמה אפוס' שהשמיטו, ול"נ דלא נאסר כי אם לקרות בחייו בפניו, משא"כ עכשיו", עכ"ל המהריל"ד זיע"א. ומבואר שסובר שלקרות בחייו שלא בפניו לא נאסר.
(סימא בביתא ס' תג, במכתב הראשון, עיי"ש המשך הדברים).

שיג

בטעמו של מרן הגרי"ז שהי' עולה כל השנה למפטיר וביוה"כ ללוי

והנני בשאלתי אם המובא בעמ' ... האם דבר זה מרן הגרי"ז צוק"ל אמרו **בעצמו**, שזה הטעם שביוכ"פ עלה ללוי, ולא למפטיר [כמו בשאר שבתות ומועדי השנה], מפני שבין כך לא יגיע למאה ברכות גם עם ברכות ההפטרה, או שלא שמעו דבר זה מפה קדשו, אלא שכך הסבירו זאת **מהשערה**, אבל לא שמעו זאת ממנו.

... ואף גם זאת אשאל: האם מנהג מרן הגרי"ז זיע"א **בירושלים** לעלות כל שבת ויו"ט למפטיר [כי שמעתי שבבריסק הי' עולה ללוי] הי' באמת מהאי טעמא שרצה לומר בעצמו את ברכות ההפטרה להשלים למאה ברכות, והאם באמת ברכות אלו בלבד חסרו לו למנין המאה, ובאמירת ברכות אלו נשלמו לו בדיוק המאה ברכות.

האם שמעו ממנו טעם זה? ואם כן כי אז סבר שדינא דהשו"ע סי' רפ"ד ס"ג הוא לא לכתחילה?

ומה הי' בבריסק? אולי שם הי' יכול להשלים בפירות, וכאן באה"ק לא הי' יכול מפאת בריאותו?

האם כל הנ"ל הוא רק השערות, או ששמעו מפיו דבר ברור בזה?

(סימא בביתא סי' תטו).

שיד

טרדת רבותינו בהכנות לנישואי בתם

הנני בהודאה רבה להשי"ת שמתוך עוצם הטירדות תלי"ת הנני יכול ליטול את הקולמוס ולהעלות על הכתב בחסדיו המרובים כמה שאלות נחמדות מהלימוד של הימים האחרונים בס"ד.

המנחת חינוך זיע"א כמדומה במצוה שנ"ג כותב שהפסיק שם באמצע "מפני נישואי בתי שתחי".

הנודע ביהודה תנינא חאו"ח סי' נ' כותב: "בע"ה פראג ג' ח"י אב תקמ"א לפ"ק ... מכתבו קבלתי ... והנה על זה אני אומר כגון זו שאילא וצריכא עיונא ואני היום טרוד בהכנה דרבה לנישואי בתי תחי' בר"ח הבע"ל [כלומר: בעוד שלשה עשר ימים, או ארבעה עשר ימים. וצלע"ג: במה הי' טרוד אדוננו קדושנו הנוב"י זיע"א "בהכנה

דרבה לנישואי בתי תחיי"?] ואעפ"כ לא מנעתי מלהשיבו תיכף", יעווי"ש בתשובתו הנוראה. [יעווי' ב"משמר הלוי" סוכה עמ' תכ"ב].
(סימא בביתא ס' תלט).

שטו

ביאור "זאת תורת" האמור בפרשת הקרבנות

... שכתוב ב"אדרת אליהו" בהשמטות לספר ויקרא [ליקוטים מגוף כי"ק] בריש פרשת צו: "צו את אהרן כו', הנה בפרשה זו נתחדש דיני שירי הקרבן של כל קרבן וקרבן, וז"ש בכל אחד זאת תורת, שהוא דינים הנוספים על עיקר הדבר. וכן זאת תורת המצורע, שעיקר דיני המצורע נאמר בפ' תזריע, וכאן ביום טהרתו. וכן כאן הוא דיני אכילת הקדשים, ובעולה זמן הקטרתה. וז"ש צו את אהרן, כי הכל על הכהנים, שהוא אכילת הקדשים, ואגבן נאמר פ' אכילת שלמים, וכן לחמי תודה שאין מהם למזבח. ולכן נאמר כאן פ' שלמים באחרונה, שקודם נאמר קדשי קדשים הנאכלים לכהנים, אבל בפ' ויקרא נאמר פ' הנדבה קודם. היא העולה על מוקדה, פי' אותה העולה שאמרתי לך בפ' ויקרא שתהי' על מוקדה - תהי' כל הלילה כו'", עכ"ל הגר"א, יעווי"ש בכל המשך דבריו הקדושים. והתבונן היטב בזה בס"ד! והדברים נפלאים ונשגבים בעזהשי"ת המלמד תורה לעמו ישראל!...

שהנה האיר הגר"א זיע"א את עינינו, שלא נטעה לחשוב בביאור "זאת תורת...", שהנה הולכים לבאר כאן את עיקר תורת הענין, וכאן הוא עיקר ביאור תורת העולה, או המנחה, או החטאת, או האשם, או השלמים, ומבאר לנו הגר"א שלא כן הוא הדבר, אלא שעיקר דיניהם כבר נתפרש כל אחד במקומו בפרשת ויקרא, ואילו בפרשה זו, צו, של "זאת תורת...", "נתחדש דיני שירי הקרבן של כל קרבן וקרבן, וז"ש בכל אחד "זאת תורת", שהוא דינים הנוספים על עיקר הדבר! הפלא ופלא!...
(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

שטז

בגדר סימני טהרה שבבהמות ודגים

יעוין בריטב"א נדה נ"א ב' על "יגדיל תורה ויאדיר", שסימנים הוי סיבת הטהרה, וב"חזון יחזקאל" חולין עמ' 36: "וכן כתב הרמב"ן בפרושו על התורה (ויקרא י"א פסוק ט') שסנפיר וקשקשת הם סיבת ההיתר, והעדרם הוא סיבת האיסור. אבל הרמב"ם במורה נבוכים חלק ג' פרק מ"ח כתב: "ודע שאלו הסימנים וכו', וסנפיר וקשקשת במים, אין מציאותם סיבת ההיתר, ולא העדרם הוא סיבת האיסור", עכ"ל אדמו"ר ה"חזון יחזקאל" זיע"א.
(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

שיז

שאלה בהבנת הרמב"ן שכתב שבימות המשיח נדע דברי מי קיימים

הנה זה לשון הרמב"ן הקדוש ב"מלחמת ה'" [בדף הראשון ליומא בעמוד השני בסופו], בגמר הויכוח הקדוש שלו עם הבעל המאור הקדוש, וסיים שם הרמב"ן וזה לשון קדשו:

"ואל מלך יושב על כסא רחמים יזכנו לראות בבנין בית עולמים ואז תדע דברי מי קיימים".

ולענ"ד אינני יודע: איך נדע? אם שהסנהדרין של משיח יפסקו ויכריעו כדעה אחת במחלוקת הבעל המאור והרמב"ן, מה זו ראי' על לשעבר? אמנם כן שמכאן ואילך תהי' כך ההכרעה והפסק, אבל אולי במקדשים הראשונים היתה הכרעת הסנהדרין אחרת?

(נרות שלמה סי' יח, עיי"ש תשובת הגר"ח קנייבסקי שליט"א ע"ה, והמו"מ בדבריו).

שיח

אם בעינן וידוי בפה דווקא

ע"ד דבריק היקרים מאד ב... ע"ד וידוי אם בעינן בפה דווקא, ראיתי בזה דברים עשירים בס' "לתשובת השנה" עמ' צ"ו צ"ז צ"ח צ"ט, והנני שולח לך צילום העמודים הללו.

והנה בשבוע שעבר בדרך לימודי בס"ד בספר "חובת הלבבות" שער הבחינה פ"ה - הנה זה לשונו הקדוש שם: "ואחר כן חשוב במה שהטיב בו האלקים לאדם בדבור והסדרת הדברים אשר יליץ בהם על מה שיש בנפשו ובמצפון, ויבין בהם עניני זולתו, והלשון - קולמוס הלב ושליח המצפון, ולולא הדבור לא הי' לאדם צותא בחברו, והי' כבהמה, ובדיבור יראה היתרון בין בני אדם, ובו תהי' ברית כרותה ביניהם ובין האלקים ועבדיו, ובדיבור ישוב האדם ממעוותיו ויבקש כפרת עונותיו..."

(שלמי שרה סי' לו).

ולכאור' מבואר כאן שצריך וידוי בדיבור, ויל"פ.

שיט

על איגרת תימן

והנה אומרים לי כמה דברים בשם הדר"ג שליט"א, אשר לא ברירי כ"כ להאומר, וגם אני לא מבינם היטב.

למשל בהשאלה הידועה ע"ד הרמב"ם באיגרת תימן ששאלו מקורח שעמד על הר סיני והי' אפיקורס, כמבואר בירושלמי דפ' חלק, ואמר לי אחד שי' שאמר כבוד הדר"ג שליט"א שהיותר מחוור לומר שלא ברירא שהאיגרת תימן ושאר האגרות המיוחסות להרמב"ם הן אכן להרמב"ם, ובענייתי לא ידעתי שיש נידון בזה, והי' לי הדבר להפתעה, אבל הא ידענא שהח"ח זיע"א מביא בספרו הקדוש "נדחי ישראל" בשני מקומות [בתחילת הספר ובסוף הספר] מאיגרת תימן להרמב"ם, ובמקום אחד כותב ש"הרמב"ם כתב בספרו איגרת תימן", ויתכן שיש עוד מקומות כאלו בספרי הח"ח, אך לע"ע ידענא משני המקומות הנ"ל, ואחרי שכתב כן הח"ח זיע"א, האם יש מקום עדיין להסתפק ולפקפק בזה?

ומסתמא שמע השומע ולא הבין היטב מה ששמע, כדרך השמועות הרבות, בעוה"ר. (שלמי שרה ריש סי' לה).

הנני מעיין בס"ד בחזו"א זרעים עמ' 290 ורואה שכל עוצם תוקף מחלוקתו של החזו"א שם על הפה"ש לענין קדושת שביעית בפירות נכרים, שואב החזו"א מלשון הרמב"ם בתשובת פה"ד, ואם הי' רואה זאת הפה"ש הי' אומר אי תניא תניא, יעווי"ש בחזו"א ד"ה "ראי' העיקרית נגד דעת הפה"ש היא תשובת הרמב"ם בפאר הדור סי' ט"ו". ולא חשש החזו"א כלל וכלל שיאמר הפה"ש: איך אפשר לבנות מגדלים על סמך תשובת פה"ד המיוחסת להרמב"ם, ומאן יימר שהרמב"ם חתים עלה, ואיפה המסורת מדור לדור שאכן היא להרמב"ם?

והוא נפלא מאד בעזהשי"ת. (שם סי' לט).

שכ

דצ"ך עד"ש באח"ב

הנני רואה עתה בסידור הגר"א עמ' 539 בהגדה של פסח פי' מהגר"א על רבי יהודה... "פירוש שר"י סובר שר"ת היו כתובים על המטה דצ"ך וכן מפורש במכילתא", עיי"ש. (שלמי שרה סי' קכג).

שכא

אם שייך קידוש רגלים בלי ידיים

בהמכתב ד... אין לי מה להשיב מלבד אות ו', שמעיר כת"ר שליט"א אם שייך קידוש רגלים בלי ידיים - יעויין בזה בבקשה במנ"ח מצוה ק"ו, בהוצאה החדשה אות ד' ואות י"א, ובהערות שם.
(שלמי שרה ריש סי' רט).

שכב

בהא דביוהכ"פ אין לשטן רשות לקטרג

כתוב בספרא דמר ניהו רבה שליט"א עמ' ... "והנה ביום הכפורים אין רשות לשטן לקטרג, אך הרי נאמר בתפילה הס קטיגור וקח סניגור מקומו, ואיך תואמים הדברים?

... אמנם הדבר נפתח בראשונים ז"ל, וזה לשון תוס' הרא"ש יומא כ' א': "ביומא דכיפורי לית לי' רשות לאשטוני, על עבירות הנעשות באותו יום כההוא עובדא דנהרדעא".

וכן הוא במהרי"ל הל' יוהכ"פ, דדוקא עבירות של יוכ"פ לית לי' רשות לאשטוני, אבל של כל השנה יש לו רשות.

ויעויין בפר"ח סי' תר"ו ס"ק א'. ויעויין בפמ"ג במשב"ז סי' תר"ו ס"ק א'. ויעויין בא"ר סי' תרכ"ב ס"ק ב': "...ואפ' לקטרוג כתב ברוקח סי' רי"ו דוקא בעבירות שעושין בו ביום אין לו רשות, אבל של כל השנה מקטרג".

ויעויין דבר נחמד ומתוק באדרת אליהו להגר"א פ' אחרי. (שלמי שרה סי' רכב).

שכג

סדר הפרקים ברמב"ם הלכות עבודת יום הכפורים

שמעתי פעם הרגשה נפלאה מכבוד דודי מו"ר ה"תורת זאב" זצ"ל, שאמר לי:

הנה הרמב"ם בספר עבודה כתב בהלכות מעשה הקרבנות ובהלכות תמידין ומוספין את כל ההלכות שצריך לעשות בהקרבת הקרבנות, ואח"כ כתב בהלכות פסולי המוקדשין את כל ההלכות כשאירעו דברים הפוסלים בקרבנות.

והנה כשתלמד ברמב"ם בהלכות יום הכפורים, שים לבך לכך: שגם כאן חילק הרמב"ם את הדברים בצורה הנפלאה הנ"ל: דבארבעת הפרקים הראשונים כתב

הרמב"ם את כל ההלכות שצריך לעשות בהקרבת כל הקרבנות דיום הכפורים, ואח"כ בפרק חמישי כתב את כל ההלכות כשאירעו דברים הפוסלים בקרבנות יום הכיפורים, הרי שארבעת הפרקים הראשונים ברמב"ם הל' עבודת יום הכפורים הם **הלכות מעשה הקרבנות** של הלכות עבודת יום הכפורים, ופרק ה' ברמב"ם הלכות עבודת יום הכפורים הוא **הלכות פסולי המוקדשין** של הלכות עבודת יום הכפורים...

ודוק היטב בזה, והדברים אמיתיים ונפלאים ומתוקים.

(משמה"ל זבחים תנינא עמ' קע, בשולי הגליון).

שכד

בענין נסיעה לחו"ל לטיול

הנה ע"ד מה שעורר ידידי שליט"א ע"ד הטיול לאופירה ואילת, עיינתי קצת בשדי חמד מערכת ארץ ישראל, וראיתי שיש כמה פוסקים שמחזיקים במעוז סברת המהרי"ט, שביוצא לחו"ל ע"מ לחזור לא נאמר האיסור [וללמוד תורה ולישא אשה מותר אפי' להשתקע], אמנם התוס' לא סברי כן, דעלייהו קאי המהרי"ט בקושיא [בקידושין ל"א ובכתובות ק"י, כמדומני בחידושו על הש"ס], וגם עיינתי בספר "משנת יוסף", ויש שם הרבה אריכות בענינים אלו, וכמדומה שהמיקל יוכל למצוא שם איזה סמך.

עכ"פ מי אני ומה אני, וערכתי את המכתב הקצר [שצילומי רצ"ב] למע"כ הגאב"ד דזכרון מאיר שליט"א [שצילומה ר"ב], ולא הזכיר מהמהרי"ט, ומסקנתו יראה כת"ר שליט"א לצדד להקל בטיול קצר להתבונן נפלאות יוצר בראשית ב"ה, ובודאי ייהנה כת"ר מכל זה ... (משמר הרש"ם סי' כב, עיי"ש בתשובת מרן הגר"ש וואזנר שליט"א, וע"ע בזה בשאלת הגרש"מ דיסקין זצ"ל בסוף סי' כ).

שכה

"הייתי שמח יותר..."

וכבר כתב האבני נזר בנועם מליצתו [בחז"מ סי' ס"ב] בסוף תשובה לנכדו: "אשר בקשת סליחה על אריכות לשונך, אם כתבת עשר ידות יותר הייתי שמח יותר". (משמר הרש"ם ריש סי' כד).

שכו

האם יש דין השבת אבידה להקדש

שמעתי אתמול שאלה גדולה מת"ח גדול א' שליט"א: האם יש דין השבת אבידה להקדש?

ושאל הנ"ל את כבוד מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א והשיב לו, מסברא: אבידת אחיך ולא אבידת הקדש.

ושאל הנ"ל את כב' חתנו הגרח"ק שליט"א וציין לו לחולין קל"ח ב' "יצא זה שאתה מצווה להביאו ליד גזבר", וצ"ת בתוס' שם בשם הקונטרס וכו'.

ואמרתי אני הקטן, שאולי נעיין בחי' חת"ס בחולין שם, ויימצא כתוב: "אלא להביאו לגזבר, עיין פי' הקונטרס שבתוס', וכן נראה לכאורה, דהיכן מצינו שלא נדר, רק מוצא הקדש בשדה, שמחוייב להביאו לגזבר, כל אבידת אחיך ולא הקדש? אלא שמחוייב להציל מתקלת רבים אחרים שיבואו אחריו ולא יכירו שהוא הקדש ויבוא להנות ממנו, ע"כ מצוה להביאו לגזבר משום תקלה וכו'", עכ"ל החת"ס זיע"א, יעוייש"ה.

ומאיפה מקורו הטהור? והאם דיברו מי מקדושים בשאלה נשגבה זו? והשואל הנ"ל שי' מצא מציאה גדולה בתוי"ט שקלים פ"ז מ"ד ד"ה רבי יהודה, עייש"ה. [וצ"ת בזה בתוס' מנחות ס"ז א' ד"ה חד, ובמש"כ עליהם בשו"ת אחיעזר ח"ג סי' ל"ז אות ו', ועי' בס' "חיי אברהם" סי' ל']. (משמר הרש"ם סי' כט אות א').

שכז

על דברי רבנו חיים כהן בתוס' כתובות ק"ג ע"א
שהי' מטמא לרבו רבנו תם

הר"ן ועוד מקמאי מבארים שהוא מדין נשיא שמת, שהכל מטמאין לו, כמת מצוה, וגם כהנים, יעוייש"ש בר"ן. וגם רבי ישמעאל כהן גדול בקרקיפלו של רבן שמעון בן גמליאל נשיא ישראל, כדביאר היטב גאון עוזנו ההפלאה זיע"א שם בתוס' כתובות ק"ג ב'. ורבנו חיים כהן, שהי' תלמידו של ר"ת, אמר זאת על רבו רבנו תם, שנחשב לגביו כנשיא שמת. ושאר תלמידיהם הכהנים של שאר בעלי התוס' [הר"י והריב"ם והריב"א וכו' וכו'] יאמרו כן על רבותיהם הקדושים, כל אחד על רבו, שהוא לגביו כנשיא שמת, זי"ע ועכי"א.

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

שכח

בביאור הערבון שנטל יעקב אבינו משמו של
אליהו הנביא

אמנם אשרינו מה טוב חלקנו, שמאהבת השי"ת את עמו העמיד לנו את **מרנא** ו**רבנא האבי עזרי זיע"א**, שזכה להאיר עיני עם סגולה בהרבה מִפְּנוֹת ויסודות תורתנו הקדושה, בהבנה טהורה מלאה ב"אידישקייט" בוערת, מחממת, ומלטפת, לְשִׁמְךָ לבבות ונפשות ישראל קדושים סובלי הגלות אסירי התקוה, ומה נפלאו ונעמו ונאמנו ונמלצו דבריו הקדושים כשביאר את ענין הערבון שנטל יעקב מאליהו שיבוא לבשר את גאולת עם הקודש, וזה לשון קדשו:

"עוד מצינו במה שאמר הכתוב (ויקרא כ"ו מ"ב) "וזכרתי את בריתי יעקוב" וגו', שנכתב יעקב מלא עם ו"ו, ואמרו חז"ל (מובא ברש"י שם) בחמשה מקומות נכתב מלא, ואליהו חסר בחמשה מקומות, יעקב נטל אות משמו של אליהו ערבון, שיבוא ויבשר גאולת בניו, עכ"ל.

והיינו שבתחילת יצירת האומה הישראלית ראה יעקב אבינו צורך להורות לבניו מה היא השאיפה אשר הם צריכים לשאוף אליה, והעמיד את הקו שאליו עם ישראל צריך לשאוף ולצעוד בו, שהשאיפה לגאולה תהי' רק על ידי אליהו הנביא, ולא על ידי שום דבר אחר.

יעקב אבינו הי' הראשון שממנו נבנה כלל ישראל, ממנו יצאו השבטים, והוא לא נטל ערבון משום אחד אחר, הוא לא לקח את הו"ו מכל המנהיגים והמושלים, לא משום רב ולא משום רבי, אלא רק מאליהו הנביא, כלומר שרק ממנו תבוא הישועה לכלל ישראל, ומלבד דרך זו לא יעזור ליהודים דבר, ולא תהי' ישועה לישראל. בכל דרך אחרת שמטפסים בה מסכנים בזה את כלל ישראל! התורה יודעת את העתיד ואת כל המהלך כפי שיהי', היא יודעת שלא תהי' ישועה אחרת, ולא כל נחמה וגאולה אחרת, רק על ידי אליהו הנביא, וממנו נטל יעקב אבינו ערבון שיבוא לגאלנו" עד כאן דבריו הקדושים [נדפסו ב"מחשבת זקנים" עמוד ק"ז].

והנה בסייעתא דשמיא מתוך התבוננות בדבריו הקדושים הנ"ל של רבנו הקדוש האבי עזרי זיע"א, כמדומה שבאנו בס"ד להבנת עומק הפשט בענין הקדוש הנשגב הזה.

הנה באמת הלא צריך לשאול שאלה פשוטה: איפה, ומתי, נפגשו, כביכול, יעקב אבינו ואליהו הנביא למעמד נטילת אות ו"ו ע"י יעקב משמו של אליהו בחמשה מקומות? הלא מעולם לא ראה יעקב את אליהו, לא מיבעיא אם אליהו אין זה פנחס, ואפילו אם פנחס זה הוא אליהו, הלא פנחס הוא בן אלעזר בן אהרן בן עמרם

בן לוי בן יעקב, ולא הי' ליעקב ולפנחס ישיבה אחת בעולם, כך שהלא ברור כשמש שאין זה הפשט הפשוט בדברי רש"י הקדושים דילן, שהי' כאן ענין שיעקב נטל אות מאליהו.

אלא על כרחין בס"ד הביאור הפשוט הוא בהקדם מה שזכינו ללמוד מרבנו הקדוש מרן הגרי"ז זיע"א, אשר כידוע כל אמרה שלו אין זה סתם "ווארט" או "ווערטיל" לפרשת השבוע, אלא כל דיבור ודיבור של הגרי"ז זיע"א הוא יסוד גדול וקדוש בהבנה עמוקה, ישרה, ופשוטה, של עניני התורה הקדושה.

... אשר על כן נקדים בזה, שהמגיד זצ"ל במוצאי חג שמחת תורה אחד, החל לומר לפני מרן הגרי"ז זיע"א את דברי מגידותו בלשון זה: שהנה למדנו היום ברש"י בפרשה, שמפני שמשה רבנו כעס על שבט שמעון שחטאו במעשה זמרי, לכן לא בירך אותם, והפסיקו מרן זיע"א בעדינותו הרבה ואמר: כך צריך לומר, שמפני ששבט שמעון חטאו במעשה זמרי, לכן לא היתה נבואה מהקב"ה למשה רבנו שיברך אותם! ... עד כאן דברי מרן הגרי"ז הקדושים. [יעויין בספר "פניני רבנו הגרי"ז" עמוד נ'].

ואם ישאל השואל: הלא זה הוא לשון רש"י ב"וזאת הברכה" [ל"ג ז']: "ומפני מה לא ייחד לו [לשמעון] ברכה בפני עצמו? שהי' בלבו עליו על מה שעשה בשטים. כן כתוב באגדת תהלים (שוח"ט פרשה צ)".

וזה לשון ה"שוחר טוב" פרשה צ': "ואחד עשר שבטים בירך [משה], ולשבט שמעון לא בירך, שהי' בלבו עליו על מה שעשה בשטים".

ואם כן הלשון הוא הרי כמו שאמר המגיד זצ"ל?

אף אתה אמור לו להשואל היקר: זה הוא מה שבא מרנא ורבנא הגרי"ז זיע"א ללמדנו איך מפרשים לשון זה בחז"ל הקדושים, שאי אפשר בשום אופן שתהי' הכוונה והפירוש כפשטות הלשון, שאין כאן ענין פרטי של משה רבנו בטענה על שבט שמעון, וגם לא משה הוא המברך, אלא שהשי"ת שם בפיו את הברכות, ושכינה מדברת מתוך גרונו, וכמש"כ תוס' במגילה ל"א ב' [ד"ה משה מעצמו אמרם]: "וברוח הקדש", ולגמרי לא שייך כלל וכלל לומר דבר כזה שמפני שכעס משה על שבט שמעון לא בירכם, שאין כאן שום ענין פרטי של משה, וחסד השי"ת על עמו הקדוש שהעמיד לנו את המורה לצדקה "הרבי הגדול של פשט" מרן הגרי"ז זיע"א, והוא ביאר לנו שהפירוש הפשוט המוכרח בלשון הזה בחז"ל וברש"י הוא: שמפני ששבט שמעון חטא, לכן לא היתה נבואה מהשי"ת למשה רבנו לברכם.

ואף אנו נאמר בס"ד לעניננו, בביאור ענין הו"ו של יעקב מאליהו, שכבר בתורה הקדושה חקק הקב"ה תתקע"ד דורות לפני בריאת העולם בפ' בחקותי "יעקוב" מלא וי"ו, להודיע שזה הוא הוי"ו מאליהו, וכמו שביאר מרן האב"י עזרי זיע"א שכך הוא מתחילת הבריאה מראש מקדם, שגאולת יעקב ובניו היא אך ורק ע"י בשורת אליהו, ולא בשום דרך אחרת.

(מתוך מכתב בכת"י, אינו מוגה).

שכט

מקור הענין שלא לשלב את אצבעות שתי הידים

ב"יסוד ושורש העבודה" שער הכולל פרק י"ט כתוב לאמור: "זה שיזהר מאד ומאד שלא לשלב אצבעות שתי הידים זה בזה, מבואר [בזהר הקדוש] בפרשת ויקרא דף כ"ד ע"א וז"ל..."

וב"ניצוצי זוהר" לויקרא כ"ד א' אות ד': "עי' טו"ז או"ח סי' צ"ה סק"ג פכר ידי' הוא מענין צער ב"מ כאדם ששובר אצבעותיו כו', ועי' מעבר יבוק שפת אמת פי"ד, יסוד ושורש העבודה שער הכולל פי"ט דשילוב אצבעות הידים סימן להתעוררות הדינים ר"ל. וברוך שמסר עולמו לשומרים.

(מתוך מכתב כת"י, אינו מוגה).

של

"הטבעת בתרמית רגלי בת ענמית"

אפתח במאי דסליק מיני', מה שהעירו על נוסח ר' יהודה הלוי זיע"א "הטבעת בתרמית רגלי בת ענמית" [ב"יום ליבשה נהפכו מצולים", שהוא גאולה לשביעי של פסח, ואמרינן ל' בברית מילה], ושאלו: מה היתה כאן ה"תרמית"? והדר"ג האריך בדברים נחמדים.

והנה מעולם לא חשבתי על זה, אך למקרא המכתב התעוררתי בס"ד להתבונן בזה, ועלה ברעיוני: מאן יימר שכוונת ריה"ל ל"תרמית" מלשון רמאות ומרמה, ומה ענין לומר זאת בפייט שהי' הטבעת המצרים בתרמית וכו'. אולי כי היכי דאמרינן מפועל "בָּנָה" "תבנית" [בפ' תרומה "... תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו ..."], הכ"נ מפועל "רָמָה" אמרינן "תרמית", דהיינו השלכה והטלה, כדכתיב בקרא "סוס ורוכבו רמה בים", וכמו שפירש רש"י שם איך הי' אופן הטבעתם, שהורמו לגובה, והושלכו לים מגבוה, וא"כ זה ביאור לאופן ההטבעה, וזה "הטבעת בתרמית", שאופן ההטבעה הי' באופן של השלכה והטלה לים. והתחלתי לחשוב איפה יש "תרמית" בתנ"ך, ולא עלה ביד, והצעתי זאת לפני אהובי בנש"ק הרמ"ז שליט"א, נכד מרן

הקדוש הקה"י שליט"א, וכתב לי מרגניתא טבתא דאשכח באבן עזרא פ' בהר כ"ה ל"ו על "תרבית" כתב: "כמו תרמית", הרי שיש "תרמית" בתנ"ך, ושאלתי זאת בשיעור במוצש"ק איפה יש, והלילה סמוך לחצות בא אלי ידי"נ הרה"ג המופלא ר' ארי' רוזן שליט"א, ואמר שעיין באוצר מלים, ואלו הם מראי מקומות ל"תרמית" בתנ"ך: ירמי' ח' ה'. י"ד י"ד. כ"ג כ"ו. צפני' ג' י"ג. תהלים קי"ט קי"ח. ועיינתי בכל חמשת המקומות, וראיתי ששם אכן בכל מקום הכוונה למרמה, ובצפני' כתב האבן עזרא על ה"תרמית" דשם: "תרמית כמו תרבית" [ע"ד האבן עזרא הנ"ל דפ' בהר].

אבל לכאורה עדיין יש מקום לומר דריה"ל טבע מטבע לשון "תרמית" מ"רמה", שהוא הטלה והשלכה, וכנ"ל, וברוך יודע האמת.

אגב: מה זה "בת ענמית"? – מצרים! כדכתיב בפ' נח [י' י"ג, י"ד]: "ומצרים ילד את לודים ואת ענמים ואת להבים ואת נפתחים, ואת פתרסים ואת כסלחים אשר יצאו משם פלשתים ואת כפתרים".

אך לא הבנתי: הלא מנו כאן שבע תולדות של מצרים: לודים, ענמים, להבים, נפתחים, פתרסים, כסלחים, כפתרים, ואם כן למה נקראים המצרים [בפייט דריה"ל] "בת ענמית" דווקא? ויעויש"ה באבן עזרא וברמב"ן, וי"ל, ועוד חזון למועד בל"נ בעזה"י.
(משמר הרש"ם סי' סא אות א').

שלא

"כל מי שהוא בטבע אנושי לא יימלט שיטעה..."

סיפר לי מע"כ ידי"נ הרה"ג ר' יוסף ליפשיץ שליט"א שהראה לו אחד בהס' "נועם אלימלך" בהקדמת בנו ז"ל שכותב, כמש"כ הרמב"ם ז"ל שמי שהוא בטבע אנושי לא יימלט שיטעה. ושאלו: אי' מקום כבודו דהאי מאמר ברמב"ם?

ונתן הנ"ל שליט"א אל לבו לחפש, ויגע ומצא דבר זה בהקדמת הרמב"ם לפירוש המשניות, כשמבאר את סדר המסכתות, אחרי מסכת אבות, כשהגיע למסכת הוריות, כתב שם הרמב"ם: "וכאשר השלים מוסר הדיינים החל לבאר שגיאותם, כי כל מי שיש בו טבע בשר ודם אי אפשר שלא יטעה ויחטא, ולפיכך סדר הוריות אחר אבות". עכ"ל הרמב"ם המתק מדבש, והעתיקו התו"ט בריש מסכת הוריות.
(פנינים ואגרות משמה"ל ח"א סי' יא אות ג').

שלב

מקור ברמב"ם שענין מזיק הוא איסור מן התורה

אתמול אמר לי חכ"א שליט"א שלכאורה כל הנידון הידוע אם ענין מזיק הוא רק חיוב תשלומין, או שיש גם איסור מזיק מן התורה [כנודע מקה"י ב"ק סי' א'] - הנה הוא רמב"ם מפורש בהל' תשובה פ"א ה"א: "... וכן החובל בחבירו והמזיק ממנו, אע"פ ששילם לו מה שהוא חייב לו, אינו מתכפר עד שיתודה וישוב מלעשות כזה לעולם, שנאמר מכל חטאת האדם". הרי להדיא שהוא ענין איסור להזיק ממון חבירו, וצריך כפרה על זה [מלבד מה ששילם לו מה שהוא חייב לו] בוידוי ותשובה, ולכאורה הדבר מפורש כן ברמב"ם.

אמנם הרמב"ם כתב "שנאמר מכל חטאות האדם", וזהו מהספרי זוטא פ' נשא, שהביא הרמב"ם בספר המצוות, מצות עשה ע"ג, בשם "מכילתא", ושם איתא "לרבות גזילות וגניבות ולשון הרע", ולא נזכר שם חובל ומזיק שכתב הרמב"ם, אבל עכ"פ הלא הרמב"ם כתב כך.

כל זה אמר לי החכ"א הנ"ל שליט"א. (פנינים ואגרות משמה"ל ח"א סי' יב אות ב').

שלג

בביאור דברי הגמרא "לעולם יהא אדם ענוותן כהלל ולא קפדן כשמאי"

הנה ידועים ומפורסמים הדברים המתוקים מדבש המובאים ב"אור ישראל" סי' כ"ח [עמוד ל"ח] בשם אור ישראל זיע"א מסלנט לבאר בהא דשבת ל' דלעולם יהא אדם ענוותן כהלל ולא קפדן כשמאי, ששמאי עצמו סבר להלכה שצריך להיות קפדן בנוגע לכבוד התורה, ולכן נהג כשמעתי, ומקבל על זה שכר בג"ע, אמנם להלכה איפסיקא כהלל שצריך להיות ענוותן, ולא קפדן, ולדידן מי שהוא קפדן הוא עבריין, אבל אצל שמאי עצמו הי' הקפדנות עבודת ה', למאי דסבירא לי' לשמאי דהכי הלכתא, יעוי"ש במתק דבריו הקדושים המאירים את העינים ומשמחים את הלב, וכמו בפלוגתא דב"ש וב"ה בצרת ערוה, למ"ד עשו ב"ש כדבריהם, וקבלו שכר על זה שייבמו צרת ערוה, והשתא לדידן מי שייבם צרת ערוה עבר על חייבי כריתות, והוא מנוחלי גיהנום רח"ל, יעוי"ש.

והנה הלום ראיתי לאחרונה בעזהשי"ת בס' "חפץ חיים" הקדוש שכפה"נ לא פירש את הגמרא הנ"ל דשבת דף ל' כהגרי"ס זיע"א הנ"ל, והוא בכלל ד' סעיף ט', שכתב שם: "דאסור לגנות את חבירו לספר עליו מדות המגונות שיש לו, כגון שראה

עליו שנתגאה, או כעס בדבר שלא כהוגן, או שארי מידות מגונות, דזה ודאי גנאי גמור הוא", יעוי"ש בכל דבריו הקדושים.

וכתב שם ב"באר מים חיים" אות ל"ז: "או כעס, אבל לומר עליו שהוא קפדן, אם הוא דבר אמת, והי' יודע שהי' אומרה אף בפניו, מותר, שזה באמת איננו גנאי, רק שמספר עליו שאיננו מעביר על מדותיו, וכענין שאמרו על ב"ש", עיי"ש בכל דבריו הקדושים.

ואם הי' ס"ל להח"ח זיע"א בפירוש הש"ס דשבת דף ל' ע"ב כהגרי"ס זיע"א הנ"ל, אם כן מה שאמרו זאת על שמאי, הלא לשמאי כך הוא חיוב עבודת ה', להיות קפדן במה שנוגע לכבוד התורה, ושמאי מקבל שכר על זה בגן עדן, דמצוה רבה קעביד לפי דעתו, וכך הי' צריך לנהוג כדעתו, אבל בתר דאיפסיקא הלכתא בברייתא, דלעולם יהא אדם ענוותן כהלל, ואל יהא קפדן כשמאי, א"כ לדידן מי שנוהג בקפדנות, עבירה היא בידו, ומי שמספר זאת עליו שהוא קפדן אומר עליו דבר גנאי, ואסור לומר זאת, דהוא איסור לשון הרע.

וחזינן אפוא דהח"ח זיע"א לא פירש הגמרא כהגרי"ס זיע"א הנ"ל, וא"כ בעניי צריך לי רב להביניי איך תתפרש הגמרא הזו להח"ח, והלא צע"ג הקושיא הגדולה שהקשה שם הגרי"ס זיע"א בראשית הדברים, וצל"ע בזה עד בוא דברם הטוב להאיר את עיני ולשמח את ליבי בדבריהם המאירים.

(פנינים ואגרות משמה"ל ח"א סי' מט אות ב').

שלד

מקומה של מסכת עבודה זרה

בתוס' ריש ע"ז כתבו: "בתר דתני סנהדרין, דאיירי בעובד כוכבים ומזלות, תנא נמי להא מסכת דע"ז בסדר ישועות".

... והרמב"ם בהקדמת פירוש המשנה כתב מפני ששלמות השופט היא לדעת עניני ע"ז לדון העובדים, כי כל מי שיעבוד לכוכב שבתאי בעבודת כוכב נוגה, או יתפלל לכוכב צדק בתפלת מאדים, איננו חייב מיתה, ולכן צריך השופט לדעת כל דקדוקי עניני'.

... ושאל מע"כ ידי"נ הרה"ג ר' יוסף ליפשיץ שליט"א: ובלי הטעמים הנ"ל של רבותינו הראשונים - איפה הי' מקום משכנה של מסכת עבודה זרה?

והשבתי: לענ"ד אחרי מסכת ברכות, שברכות מיירי בקבלת עול מלכות שמים - "אנכי ה' אלקיך", וע"ז מיירי בשלילת עבודה זרה - "לא יהי' לך" וגו', אשר זהו

הפסוק הראשון דקריאת שמע: "ד' אלקינו" - אנכי ה' אלקיך, "ד' אחד" - לא יהי' לך אלהים אחרים, ולכן מישך שייכי אהדדי בזה אחר זה. ויעויין ב"אבי עזרי" הל' ק"ש בשם הגרי"ז בשם הגר"ח על הא דברכות י"ג ב' דכיון דאמליכתי' למעלה ולמטה ובד' רוחות השמים תו לא צריכת. ודוק היטב בזה.

(פנינים ואגרות משמה"ל ח"א ריש סי' עו, עיי"ש עוד מה שדן רבנו זצ"ל בדברי התוס' והרמב"ם הנ"ל).

שלה

מאי נפקא מינה במחלוקת הראשונים במנין המצוות

שמעתי [אם השמועה נכונה] שכבוד הדר"ג שליט"א שאל: מאי נפקמ"נ במחלוקת הראשונים בענין מנין המצוות איך הוא?

האם גם תירץ הדר"ג שליט"א שאלה זו? - כי המספר לא ידע לומר גם תירוך.

עכ"פ אולי יהי' ענין להדר"ג שליט"א במש"כ בזה הגאון הנורא מהרי"פ פרלא צצוק"ל במבוא שלו לספרו על הרס"ג בעמוד 56 "ביאור הנפקמ"נ שבמנין המצוות לדינא ואיזו תועלת במספרן".

(פנינים ואגרות משמה"ל ח"ד סי' לד).

שלו

אם "הרי הוא שלך" הוא לשון של הקנאה

הנה בליל שבת קדש העבר פ' שלח בבני ברק דברו מנוסח התנאי כפול שכמדו' הי' מרן (הגרי"ז) זיע"א אומר בהקנאת האתרוג במתנה על מנת להחזיר: "אייבער איר וועט אפגעבען - איז דאס אייערע, אונד אייבער איר וועט נישט אפגעבען - איז דאס נישט אייערע".

ודנו: מה זה "הרי הוא שלך"? דלכאו' הול"ל "הרי הוא נתון לך", הרי הוא קנוי לך", כלשוניות הגמרא "שדי נתונה לך" בקידושין כ"ו א', או "קנויה לך" ביבמות צ"ג א' וב"מ ט"ז ב', אבל מה זה "הרי הוא שלך"? כך הבנתי את השאלה.

והנה כעת מצאתי בעזהש"י בגיטין דף מ' ע"ב "ת"ר האומר נתתי שדה פלונית לפלוני, נתונה לפלוני, הרי היא שלו - הרי היא שלו". הא קמן ש"הרי היא שלו" או "הרי היא שלך", הוי לשון הקנאה, ו"דאס איז אייערע" הוא תרגום של"הרי הוא שלך".

וכן הוא ברמב"ם הל' זכי' ומתנה פ"ד הי"א, ובשו"ע חו"מ סי' רמ"ה ס"א, ויעווי"ש גם בס"ג, ואם כן נתגלה בס"ד מקורו הטהור של רבנו זיע"א.
(פנינים ואגרות משמה"ל ח"ד סי' יא).

שלז

על שיווי שמותיהם של אבי החתן ואבי הכלה

בברכות מ"ב א', רב יהודה הוה עסיק לי' לברי' בי רב יהודה בר חביבא. רשום אצלי בגליון הגמרא מהמחזור הקודם שחזינן שלא הקפידו האמוראים על שיווי שמות של אבי החתן ואבי הכלה, ובצוואת ר' יהודה החסיד אות ל' כתב: "שלא יזדווגו יחד בילדיהן וזה ספק אם לזרעו או לכל אדם".

וכעת הראוני שכבר עמד בזה בשו"ת מהרי"ל דיסקין זיע"א [שהערב, ער"ח שבט, הוא יום היארצייט שלו, תרנ"ח - תשמ"ג] בקונטרס אחרון אות ר"א (עמ' 164 טור ב') וכתב: "מכאן ראי' לנודע ביהודה דאין להקפיד בשמותיהן שוין כ"א בשוים בשם אביהם, דאביו של ר' יהודה רב יחזקאל, עי' קדושין ל"ב א'".

נא לציין לי מקום תשו' הנוב"י הזו. התשו' בנוב"ת אה"ע ע"ט היא ע"ד שיווי שמות החתן וחמיו, וכפה"נ לא זו התשובה שהביא מהר"ל"ד, כמובן.
(סימא בביתא סי' קלג אות ד).

מתוך מכתבו של הגאון רבי אהרן פפויפר זצוק"ל

[מובא ב"שלמי שרה" בדף האחרון של הספר]

ובשעת כתבי דברים אלו נכנס אלי שליח ומסר לי ספר נורא בשם "משמר הלוי" עמ"ס זבחים שחיבר הגאון המופלא הרממ"ה שולזינגר שליט"א, השוכן כבוד ומרביץ תורה בבני ברק, והפסקתי כתיבת המכתב לכשתי שעות שבהם עיינתי בספר, ומה נפלאתי לראות, גאונותם של גאוני בני ברק ופלפוליהם העמוקים, והמעייין בדברים ידמו עליו כפלפולי עתניאל בן קנז ויהושע בן נון, **בפתח ספר זה נעצר עולם ומלואו**, לא חורבן ולא גלות, אין עוד מלבדו ותורתו, וכולו תורה, שום דבר חיצוני אינו משפיע ואינו נוגע שם, ואולי זהו סוד קיום הנצח של התורה בעם ישראל, שהתורה היתה תמיד מעל כל נגיעה של המציאות, היא נשארה תמימה, המציאות נהפכה מאליה...

מִן הַמְּפֹרְסֻמוֹת הֵן בְּהִיכָלִי הַתּוֹרָה מֵאֲמָרֵי הָאֱמוּנָה הַנּוֹדְעִים מִרְבֵּנוּ
זְצוּק"ל עַל בִּיאַת הַמְּשִׁיחַ וְתַחֲיִית הַמֵּתִים. אֲשֶׁר תַּחֲלִיתָם בְּמֵאֲמָר
שְׁפָרְסָם רִבְנֵנוּ בִּ"דְגֻלָּנוּ" בִּשְׁנַת תִּשְׁל"ט, עַל יִסּוֹד הָאֱמוּנָה הָאֱמִיתִית
בְּבִיאַת הַמְּשִׁיחַ, וְלֵאחֶר חִלּוּפֵי מַכְתָּבִים בְּעִנִּין זֶה נִתְהוּוּ מִשְׁנֵה שְׁלֵמָה
בְּדִבְרֵי. וְחֹזֵר רִבְנֵנוּ וְהַדְפִּיסָם - יַחַד עִם מֵאֲמָר הָאֱמוּנָה בְּתַחֲיִית הַמֵּתִים
- כִּמְעַט בְּכָל סִפְרָיו.

לְתוֹעֵלַת הָרַבִּים הַבְּאֻנוּם גַּם אֲנִי, לְמַעַן יִלְמְדוּ וְיִשְׁמְעוּ הָעָם תּוֹרַת אֱלֹקִים
חַיִּים עַל מִסּוֹרֶת עֵיִקְרֵי הַדָּת וְהָאֱמוּנָה, יוֹצֵאִים בְּקִדּוּשָׁה וּבִטְהָרָה מִפִּי
רִבְנֵנוּ הַגָּדוֹל מֵעֵתִיק הַשְּׁמוּעָה, עֲמוּד הָאֱמוּנָה בְּדוֹרֵינוּ זְצוּק"ל - לְשִׁמוּ
וּלְזִכְרוֹ הַטְּהוֹר תְּאוֹת נֶפֶשׁ.

אני מאמין באמונה שלימה בביאת המשיח ואע"פ שיתמהמה עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא

ויבוא קדוש ה' רבנו חיים הלוי ואנהרינהו לעיינין להבין את שיטתו הקדושה והבהירה של הרמב"ם, כי בן ישראל הודע את י"ג עיקרי האמונה ומאמין בהם, אלא שנעלם ממנו ידיעת הרבה מהמצוות, וחסר לו חלקים בידיעת התורה, לזה עם הארץ ייקרא, או שלא הגיע לשלימות ידיעת כל תרי"ג מצוות שבתורה, אמנם הוא מכלל ישראל המאמינים בהשי"ת.

אבל אם ח"ו נעלמה ממנו ידיעת אחד מי"ג עיקרי האמונה, כי אז לא רק שחסר לו בידיעת התורה, אלא **שאמונה אין לו ח"ו**, והרי הוא אפיקורוס ח"ו.

ואפילו ידע כל התורה כולה וכל מצוותי' לכל פרטיהן ודקדוקיהן אלא שיחסר לו רק ידיעת אחד מי"ג העיקרים, הרי הוא כופר בעיקר, ויצא מן הכלל, וקיצץ בנטיעות, ככל אשר כתב הרמב"ם בהקדמת פרק חלק אחרי שמנה את י"ג יסודי הדת עייש"ה.

וזה הוא הטעם שרק אלו הי"ג נקראים **"עיקרים של אמונה"**, כי רק ידיעת אלו הי"ג היא הנותנת להיודעם ומאמינם את השם מאמין, וחסרון ידיעת אחד מאלו הי"ג עושה אותו לאפיקורוס רח"ל, משא"כ חסרון ידיעת אחד משאר דיני התורה אינו עושה אותו לאפיקורוס,

הנה ביסודי התורה ועיקרי האמונה כל נטי' ח"ו מהאמת והשתבשות כלשהי סכנתה נוראה רח"ל, דשגגתה עולה זדון וקשורה ח"ו באפיקורסות, וכמו שיסד לן **מרן רשכבה"ג הגר"ח מבריסק זצוק"ל** בשי' הרמב"ם, דבעניני אמונה המשתבש בשוגג ג"כ אפיקורס הוא רח"ל, דאמונה היינו שצריך לידע את י"ג העיקרים, ומי שאינו יודע אפילו אחד מהם הרי זה כופר ואפיקורוס, כמו שכתב הר"מ בהקדמתו לפיה"מ פרק חלק, ומה בכך שאינו יודע מחמת שגגה או טעות, אבל סו"ס הלא עיקר זה של אמונה אינו ידוע לו, ונעלם ממנו, וחסרון ידיעת אחד מהעיקרים היינו אפיקורסות, ולא שייך ע"ז התנצלות שהוא שוגג והוטעה או נשתבש, אבל הלא סו"ס אינו יודע את העיקר הזה, והגדרתו היא אפיקורוס רח"ל.

ובזה ביאר **מרן הגר"ח זיע"א** מה ששאלו הקדמונים על הרמב"ם שקבע את י"ג העיקרים: דאם באנו לעשות כללים ושרשים באמונה, הלא סגי בג' עיקרים, אמונת ה', ותורה מן השמים, ושכר ועונש, אשר כל הי"ג כלולים באלו הג'?

מאידך גיסא שאלו: איך זה אפשר לקבוע רק י"ג עיקרים, והלא כל תרי"ג המצוות הקדושות עיקרים הם?

הרי להדיא דהכא במאי עסקינן בהגדרת מי שנכנס לכלל ישראל, ומי שח"ו יצא מן הכלל וכפר בעיקר ונקרא מין ואפיקורוס, והגדרה זו תליא אך ורק באלו הי"ג עיקרים, ולא ביותר.

ובהסבר בהיר זה הלא מתיישבת היטב גם השאלה הראשונה הנ"ל ששאלו הקדמונים על הרמב"ם: שאם באנו לעשות כללים, הלא סגי בשלושה בלבד, שהם כוללים הכל: אמונת ה', תורה מן השמים, שחר ועונש?

ודבר זה ביאר מרן הגר"ח זיע"א: דמה יושיענו אם יודע הלה שיש שלושה יסודות הנ"ל, בזה לא סגי, אלא צריך הוא לידע את כל הי"ג עיקרים המסתעפים מאלו השלושה הראשיים, ואם ידע רק את השלושה, ויחסר לו ידיעת כל פרטיהם הי"ג, ואפילו ידיעת אחד מהם, שוב לא הוי מאמין בעיקרי הדת ח"ו, ולכן מה שמעמיד הרמב"ם אלו הי"ג, הוא לא יותר מהם ולא פחות.

והדברים בהירים וראויים למי שאמרם.

וזאת תורת העולה מן כל האמור, שהחובה על כל איש מישראל לידע ולהאמין בכירור בכל אלו י"ג עיקרי הדת ולא להשתבש בהם ח"ו.

ובזה נעמוד על סוד קדושים להבין מש"כ **הרמב"ם בפיה"מ סוף ברכות**, אחרי שהאריך שם לבאר בענין היסוד של שחר ועונש באריכות דברים, ובסיומם כתב: "ואין זה מקום להביא שם הדבר הזה, לולי אשר כוונתי כשיבא זכר דבר בענין האמונה לבאר בו מעט, כי יקר בעיני ללמד עיקר מעיקרי הדת

אפילו נכשל בעבירות מחמת תאוה. הרי שידיעת כל התורה כולה, וי"ב מי"ג העיקרים בכלל, ורק עיקר אחד מהי"ג חסר לו, אינה מצילתו מלהיקרא אפיקורוס.

נמצא דשם מאמין ושם אפיקורוס רק בהנהו י"ג העיקרים תליין, ולא ביותר, וכמו שכתב רבנו הרמב"ם בסוף הלכות רוצח ושמירת נפש במתק לשונו הזהב: "והתורה הקפידה על נפשות ישראל בין רשעים בין צדיקים **מאחר שהם נלווים אל ה' ומאמינים בעיקר הדת**, שנאמר אמור אליהם חי אני נאם ד' אלקים אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה". הרי לנו רשע עובר עבירות ובכ"ז הוא "נלוה אל ה' ומאמין בעיקר הדת" [עיי"ש תחלת ההלכה ברמב"ם].

וזה מה שכתב הרמב"ם בהקדמת פרק חלק, אחרי שמנה את י"ג היסודות, וזה לשון קדשו: "וכאשר יאמין האדם אלה היסודות כולם, ונתבררה אמונתו בהם, הוא נכנס בכלל ישראל, ומצוה לאהבו, ולרחם עליו, ולנהוג עמו בכל מה שצוה הש"י איש לחבירו מן האהבה והאחזה, ואפילו עשה מה שיכול מן העבירות, מחמת התאוה והתגברות הטבע הגרוע, הוא נענש כפי חטאיו, אבל יש לו חלק לעוה"ב, והוא מפושעי ישראל. וכשנתקלקל לאדם יסוד מאלה היסודות, הרי יצא מן הכלל, וכפר בעיקר, ונקרא מין, ואפיקורוס, וקוצץ בנטיעות, ומצוה לשונאו, ולאבדו, ועליו נאמר (תהלים קל"ט) הלא משנאך ד' אשנא", עכ"ל הרמב"ם.

לחייב האמונה להאמין שיכול לבוא בכל רגע ורגע ממש, ומפני זה אנחנו מחכים לביאתו כל יום, וכל "היום", מפני שאנו מאמינים באמונה שלימה שיכול לבוא בכל רגע ממש, ואין זה מעניננו כלל לדעת איך יתקיימו כל המאמרים והמדרשים, כי כל אלו הדברים לא נדע אותם עד שיהיו, כמש"כ הרמב"ם בהל' מלכים [פי"ב ה"ב], והרדב"ז שם כתב שהמשיח הוא יגלה הדברים הנסתרים, עיי"ש, ואז יובנו כל המאמרים בחז"ל וכל המדרשים מה היתה הכונה בהם, ואל מה ירמוזון, ואיך יתפרשו.

אבל חיוב אמונתנו אינו קשור כלל וכלל בהבנת כל אלו המאמרים, ואפילו אין אנו מבינים איך זה שייך, כל זה יובן לכשיבוא המשיח ויגלה הדברים הנסתרים, ואנו כל תפקידנו וחובתנו הוא להאמין ולחכות לביאתו בכל רגע ממש, ומי שאינו מחכה לביאתו הרי זה מפני שאע"פ שיתכן שמאמין בכל הענין שיבוא פעם משיח, אבל אינו מאמין שיכול לבוא בכל רגע ממש. וקובע לעצמו זמנים שבהם יכול לבוא, ותנאים שבלעדיהם לא יוכל לבוא, והחליט לעצמו שכל זמן שלא עשו תשובה, או כל זמן שהדור אינו כולו זכאי או כולו חייב, או כל זמן שעדיין לא ראה בעיניו את אליהו הנביא, או כל זמן שאינו רואה התקיימות כל הסימנים דעקבתא דמשיחא וכל כיו"ז, כי אז עדיין לא שייך שיבוא, וממילא אינו מחכה לביאתו בכל רגע, אלא שמחכה שיבוא לאחר שיתקיימו כל התנאים וההקדמות שקבע לעצמו עפ"י פשוטם של

והאמונה יותר מכל אשר אלמדהו", והיינו מהאי טעמא, שבידיעת עיקרי הדת והאמונה תלוי כל היות האדם בכלל ישראל "המאמינים בעיקרי הדת ונלויים אל ה'" [לשון הרמב"ם סוף הל' רוצח הנ"ל] "יותר מכל אשר אלמדהו". ופשוט.

וב"כ הרמב"ם בפיה"מ פ"ד מ"ז דע"ז: "וכבר הארכתי אני בכאן, אבל יש בו מקום תועלת ותקון אמונה".

ב

וראיתי כי טוב לבאר בעזהשי"ת את היסוד השנים עשר, והוא אמונת המשיח, מפני שגדל בו השיבוש בעזה"ר, ולא רבים יחכמו לידע בירור הדברים לאשורם. גם לאחרונה נצטערת מאד לראות שהודפסו בזה דברים שאינם נכונים, והקוראם ומעיין בהם מתבלבל אצלו ח"ו כל הגדרת העיקר הזה, והוא חטאת הרבים ח"ו, ולכן אסור לחשות לעת כזאת, וחייבים לפרש הדברים ולבארם באר היטב.

והנה שפתי רבנו הרמב"ם ברור מללו שבכלל היסוד של אמונת המשיח הוא **החיוב לחכות לביאתו**, דזהו ענין האמונה, שמאמין במשיח שיבוא, ומאמין שיכול לבוא בכל רגע ממש, ואין זה מעניננו כלל לדון אם הזמן מוכשר שיבוא, ואם כבר בא אליהו הנביא, ואם היתה מלחמת גוג ומגוג, ואם כבר עשו תשובה, ואם הדור כולו זכאי או כולו חייב, ואם נתקיימו כל הסימנים של עקבתא דמשיחא, כל אלו הענינים וכיו"ב אינם נוגעים כלל וכלל

בניסן מצה ומרור, ובודאי דאז היו נחשבין מצוות אלו לחוקה גמורה כמו שארי החקים ממש כמו פרה אדומה, בלא שום מבוא בשכל להבין בה קצת טעם למה ירמזון דברים הללו.

ורק עתה שראינו בעינינו התועלת והפעולה שיצאה לנו מן המצוות הללו, ורואים אנו אשר באותו עת ממש של המצוה זכינו להגאל, וגם כל פרטים שהיה במצרים, ופרטי וסדר הגאולה הם ממש מכוונים להפרטים שיש במצוות, אזי מן הפעולה שיצאה לנו יש מבוא קצת להתבונן ולחקור מן המאוחר אל המוקדם ולידע קצת מן סודה של המצוה, וכמו דקצת מן הקצת כתבו המקובלים בכתבי הקודש שלהם עניני מצוות אלו ורמיזותיהם, ונתגלה רק קצת וכולה גם עתה נשאר נעלם מעין כל חי.

ושארי המצוות שלא הגיע עדיין הזמן שיהיה פעולתם נגלית ונראית בזה העולם ושמורים הם דאז יתגלה לעין כל, וכמאה"כ והתגדלותי והתקדשתי ונודעתי לעיני עמים רבים, לעתיד, נשארים חוקים בלא שום מבוא לידע ולהתבונן בהם כמו פרה אדומה וכדומה.

אבל לע"ל כשתהי' הגאולה העתידה, וכל הישועות ונחמות לישראל, והכל יהיה בזכות כל התורה והמצוה, ויתבער כח הטומאה והרע מישראל, וכמאה"כ וזרקתי עליכם מים טהורים, וכן יבוער הטומאה מכל העולם בכללו, וכמאה"כ ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ, וכל פרטי הגאולה העתידה, הן החירות מן שעבוד גלות, והן החירות מן היצה"ר, ויהיו כל פרטי הגאולה מכוונים

המדרשים ודברי חז"ל, ואיננו יודע את הידיעה הפשוטה בתכלית שכל המדרשים יפרש אותם המשיח עצמו לכשיבוא, וחיוב האמונה הוא להאמין שיכול לבוא בכל רגע, ואיך זה יהיה – זה כבר נראה כשנזכר ונראה.

ג

והנה דבר זה מבואר היטב בספר הקדוש והנורא "בית הלוי" על התורה פ' בא [עמ' 18] וזה לשון קדשו:

"וּבְזֶה נוֹכַל לְבַאֵר דְּבָרֵי הַמִּדְרָשׁ רִישׁ חֻקֵּי וז"ל כתיב כי אקח מועד אני מישרים אשפוט, וכתיב והי' ביום ההוא לא יהי' אור יקרות וקפאון, יקפאון כתיב, דברים המכוסים מכם בעוה"ז עתידים להיות צפויים בעוה"ב, כהדין סמיא דצפא, דכתיב והולכתי עורים בדרך לא ידעו, עכ"ל המדרש, ומבואר מדבריו דדורש דלעתיד לבוא יתגלו טעמים של פרה אדומה וכל החוקים שבתורה.

ולבאורה דרשה זו רחוקה היא הרבה מן פירושו הפשוט של הפסוק, דהך והולכתי עורים בדרך לא ידעו קאי על יציאתן מן הגלות, וילכו בדרך לא ידעו עד עתה מאותה הדרך, וחכמינו ז"ל דרשוהו על טעמי המצוות של פרה ושארי חוקים.

ולפי הנ"ל יבואר היטב, והפשט הפשוט וגם הדרש הכל אחד, ואל מקום אחד יסובו. דכבר נתבאר דהמצוה איננה בשביל הטעם הנודע לנו, וא"כ נתבונן, אם הי' נתינת התורה קודם גלות מצרים, הרי גם אז היה המצוה לאכול בליל ט"ו

ענין זה, ואח"כ פרט זה, ואח"כ דבר זה, ואח"כ יבוא משיח, וממילא אינו מחכה לו בכל יום שיבוא, כי לפי דמיונו וטעותו עדיין לא הוכשר הזמן, ולא נתקיימו הסיבות המוקדמות, ואינו יודע שבינתיים עד שתהיה הגאולה אינו מבין כלום, ונעלם לגמרי סדר הגאולה, והוא בחינת חוק גמור, שאין שום מבוא לידע אותו, והוא בטעותו חושב שיודע, וממילא מאחר זמן ביאתו, וממילא אינו מחכה למשיח בכל יום שיבוא — הרי נחרץ דינו של זה ע"י הרמב"ם שגם הוא כופר ייקרא רח"ל, ונתקלקל אצלו יסוד האמונה במשיח.

ד

וכל האמור כאן הן הן הדברים שכ' הרמב"ם בהל' מלכים [פי"א ה"א] בלשונו הזהב: "המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש, ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות, ועושין שמיטין ויובלות ככל מצותם האמורה בתורה, וכל מי שאינו מאמין בזה, או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר הנביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבנו, שהרי התורה העידה עליו שנאמר וכו'" עיי"ש כל המשך לשון הרמב"ם.

הרי שביאר להדיא שמי שאינו מחכה לביאתו [ואעפ"י שמאמין בו] הרי הוא כופר רח"ל בתורה ובמשה רבנו ובדברי הנביאים, כי אם אינו מחכה לביאתו הרי נתקלקל אצלו עיקר זה של אמונת המשיח רח"ל.

כמו פרטי המצוות והחוקים, דהכל יהיה בזכות האמונה והמצוות, אז יבינו מן המאוחר אל המוקדם, ויבינו סודה של פרה ושאר החוקים והמצוות שבתורה.

וזוהו שדרשו "והולכתי עורים בדרך לא ידעו", שיתגלו טעמי המצוות ושל פרה, דודאי אין מקרא יוצא מידי פשוטו, דקאי על אופני סידורים ופרטים של הגאולה, והליכתן מן הגלות, שיהיה באופן שלא ידעו ולא עלה על לבם, דכמו דאין לנו מבוא ונעלם מכל טעמי החוקים ופרטיהם, כמו כן נעלם עתה סדרי הגאולה, ורק דע"י שיראו פרטי ואופני גאולתן שלא ידעו מהם עד עתה, ממילא ידעו ג"כ עניני החוקים שבפרה והמצוות שבכל התורה כולה וכמו שנתבאר.

ונקטו דרשתם על פרה, דפרה רומזת על גאולה העתידה, וכמו דאיתא בילקוט פרשת חוקת פרה זו מצרים, אדומה זו בבל כו', ושחט אותה לפניו כי זבח לה' בבצרה, הרי דרומזת על הגאולה השלימה מכל השיעבודים שהיו בעולם, ושפיר דרשו שיהיו נגלים טעמים שלה וסודיה, עכ"ל ה"בית הלוי".

ומבואר ככל משנ"ת דכל אופני סידורים ופרטים של הגאולה והליכתן מן הגלות, יהי' באופן שלא ידעו ולא עלה על לבם, ונעלם עתה סדרי הגאולה, ורק אח"כ יבינו הכל מן המאוחר אל המוקדם.

אבל מי שאינו יודע זאת, ומדמה בעצמו שהוא יודע ומבין סדר הגאולה העתידה, שקודם צריך להיות

אין מחכים לביאתו, ומאחרים בזה את אפשרות זמן ביאתו, ואם כן מקלקלים את כל היסוד של אמונת המשיח.

ואחרי שכתב הרמב"ם כל הלשון הנ"ל, שמגדיר בו מה הוא העיקר של משיח, הוסיף לאמר: "ומי שהסתפק בו או נתמעט אצלו מעלתו כפר בתורה שיעד בו בתורה בפירוש בפרשת בלעם ופרשת אתם נצבים".

והדבר ברור כשמש לכל מעיין ישר, דמה שכתב הרמב"ם "ומי שהסתפק בו" חוזר ועולה על כל ההגדרה שהגדיר הרמב"ם בתחילת הדברים את מהות האמונה במשיח, ומי שאינו מחכה לביאתו הוא גם כן בכלל מי שהסתפק בו, וכמו שברמב"ם ב"יד החזקה" בהל' מלכים הנ"ל מבואר להדיא שמי שאינו מחכה לביאתו הרי הוא כופר, אם כן ודאי שזה גם הפירוש בדברי הרמב"ם כאן בפירוש המשניות, והן הן הדברים האמורים ב"יד החזקה" הן הן הדברים האמורים בפירוש המשנה.

והרמב"ם כתב להדיא בפירוש המשנה שם [אחרי שהשלים את הי"ג עיקרים]: "וכשנתקלקל לאדם יסוד מאלה היסודות הרי יצא מן הכלל, וכפר בעיקר, ונקרא מין, ואפיקורוס, וקוצץ בנטיעות, ומצוה לשונאו, ולאבדו, ועליו נאמר (תהלים קל"ט) הלא משנאך ד' אשנא", הרי שאם נתקלקל לאדם אפי' יסוד אחד מאלה היסודות הרי הוא כופר, ואם כן קאי על כל מה שנתבאר ביסוד השנים עשר הנ"ל של אמונת המשיח שאסור לחשוב ולאחר ולעשות לו קץ וזמן, שעד אז לא מחכים, אלא

וכל הדברים הללו כתב הרמב"ם בהקדמת פירוש המשנה בסנהדרין לפ' חלק ביסוד השנים עשר וזה לשון קדשו: "היסוד שנים עשר ימות המשיח, והוא להאמין ולאמת שיבוא, ולא יחשב שיתאחר, אם יתמהמה חכה לו, ולא ישים לו זמן, ולא יעשה לו סברות במקראות להוציא זמן ביאתו, וחכמים אומרים תיפח רוחן של מחשבי קצין, ושיאמין שיהיה לו יתרון ומעלה וכבוד על כל המלכים שהיו מעולם כפי מה שנבאו עליו כל הנביאים ממשה רבנו ע"ה עד מלאכי ע"ה".

הרי מבואר להדיא בלי כל ספק בלשון הרמב"ם שבכלל היסוד הוא "להאמין ולאמת שיבוא ולא יחשב שיתאחר, אם יתמהמה חכה לו".

ואם חושב שיתאחר, כלומר שהחליט בדעתו לאחר את זמן ביאתו ולומר שעכשיו עדיין אינו יכול לבוא לפני זמן מסויים, או לפני פעולה ידועה, או מצב מסוים, וממילא בפרק זמן זה כבר אינו מחכה לו עד שיגיע הזמן שקבע בדעתו שאז כבר יכול לבוא, אם כן זה האיש המתהלך במחשבה כזו מיקרי שאינו מאמין ביסוד של משיח, כיון שמאחר ביאתו, ואינו מקיים מה שהרמב"ם אומר בלשון הפסוק בחבקוק [ב' ג'] "אם יתמהמה חכה לו", וזה צריך לקיים בכל עת ובכל רגע, כי אם אינו מחכה בזמן מסוים מפני שמאחר ביאתו, א"כ כבר נתקלקל אצלו העיקר והיסוד של משיח רח"ל.

ומפני זה אמרו חכמים "תפח רוחן של מחשבי קצין", כי גורמים עי"ז שעד הקץ שקבעו על פי חשבונם שוב

חייבים תמיד לחכות לו, והדברים ברורים.

ה

וברוך השם אשר נתן לנו בדורנו זה את המורה לצדקה אור העולם קדש הקדשים ושכבה"ג הגאון החסיד מבריסק מרן רי"ז הלוי צוק"ל זיע"א, שהיה חוזר ומשנן ומבהיר ומסביר ומנהיר עיקר זה של ביאת המשיח ושל החיוב לחכות לביאתו בכל יום, וכל היום.

והיה מבאר בזה את הנוסח שאנו אומרים בכל יום בי"ג העיקרים שבסידור: "אני מאמין באמונה שלימה בביאת המשיח ואע"פ שיתמהמה עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא", שאין כאן קושיא ותירוץ, כמו שאין שום קושיא ותירוץ בנוסח שאר העיקרים, אלא שכאן אנו אומרים במילואו את כל מה שצריך להאמין ביסוד ועיקר זה של משיח: **שלא די רק להאמין בביאת המשיח, אלא שגם צריך לחכות לו בכל יום שיבוא**, וזה שאנו אומרים: **שאע"פ שיתמהמה עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא**, וכמש"כ הרמב"ם ב"יד החזקה" הנ"ל שמי שאינו מחכה לביאתו הרי הוא כופר, וכמש"כ הרמב"ם בפיה"מ הנ"ל אם יתמהמה חכה לו.

והיה מוסיף שלא רק אחכה לו "בכל יום" שיבוא, אלא שבתפילה אנו אומרים כי לישועתך קוינו "כל היום", דהיינו מחכים ומקוים "בכל יום", ו"כל

היום", כל רגע ורגע ממש.

וכבר שאלו מקמי דמרן זיע"א בהיותו פה בזכרון מאיר בחודש אדר תשי"ט ממאמר חז"ל שאליהו הנביא יבוא ג' ימים לפני ביאת המשיח, — והשיב: "כשיבוא המשיח יתרץ קושיא זו".

והיינו כמו שהארכנו לעיל שלא איכפת לנו כלל וכלל שום קושיא, ואין לנו שום קושיא, ולא מחמת קושיא קשה לנו העיקר, ולא כשתתיישב הקושיא יונח לנו, כי אין עיקרי האמונה תלויים כלל ביישוב הקושיות עליהם, ואנחנו אומרים שאיננו מבינים את המאמרים, אבל מאמינים באמונה שלימה בהעיקרים בלי כל זיו ופגם כלשהו.

ודבר זה יסד לן הרמב"ם ב"איגרת המוסר" לר' אברהם בנו: שאם תוכל ליישב הפסוק או המאמר עם העיקר המקובל בידינו מאבותינו, מוטב, ואם לאו — עמדו בחזקתכם, והמאמר ההוא תאמר איני מבינו, עד כאן דברי הרמב"ם. ודוק היטב בזה, כי הוא יסוד גדול ועיקר גדול. [ועי' היטב בלשון המאירי שבת נ"ה א', שאין עיקר וכו', עייש"ה].

וגם שאל אחד למרן זיע"א בירושלים את השאלה הנ"ל והשיבו: "ההלכה הוא כמו שכתוב בסידור: **אחכה לו בכל יום שיבוא**".

והדברים מאירים בבהירותם והם קלורין לעינים.

ו

ב"דגלנו" שבט תשל"ט בחתימתי, ושמעתי כי בס"ד פקח עיני רבים, אבל אני הוא רק הכותב, ואילו כל האמור במאמר הנכבד הזה לאו דילי הוא כלל, אלא כל כולו הוא מה שזכיתי ללמוד ולשמוע ולהבין ולהשכיל מפיו הקדוש של כבוד דודי מו"ר הגה"צ ר' זאב דוב צ'צ'יק זצ"ל, והוא שפקח את עיני לראות את האור כי טוב עפ"י מה שהורנו ביסודי התורה ועיקרי הדת והאמונה כבוד רבותינו רשכבה"ג גאוני בריסק הלויים הגר"ד והגר"ח והגר"ז זי"ע ועכ"א, וגם נדפס בספרו "תורת זאב" שי"ל בעזהשי"ת בראשית שנת תשמ"א כדי לזכות את הרבים בהבנה בהירה וברורה של עיקרי האמונה, וכמש"כ הרמב"ם בפיה"מ בסוף ברכות: "כי יקר בעיני ללמד עיקר מעיקרי הדת והאמונה יותר מכל אשר אלמדו".

והנה אחרי שנדפס המאמר ב"דגלנו" הנ"ל, כתב לי ת"ח יקר אחד שליט"א מבני ברק מכתב הערות על זה, ובס"ד השבתי לו, וכן הי' גם אחרי שנדפס ב"תורת זאב" הנ"ל שכתב לי ת"ח יקר אחד שליט"א מירושלים מכתב הערות על זה, ובס"ד השבתי לו, והנני מדפיס כאן את שני המכתבים הללו שהשבתי בעזהשי"ת.

מכתב א

בקראי בו. והנה לרגל ריבוי הטרדות ב"ה במילי דפסחא הבעל"ט לא אוכל לצאת ולבוא בארוכה, אבל אכתוב לכת"ר שליט"א בקצירת האומר, ואולי עוד חזון למועד ברצות השם יתברך.

ובחתימות הדברים ראוי להעתיק מה שכתב הרמב"ם אחרי שהשלים לבאר את י"ג עיקרי האמונה וזה לשון קדשו הזהב: "והנה הארכתי בדברים הרבה ויצאתי מענין חבורי, אבל אני עשיתי זה לפי שראיתי בו תועלת באמונה, לפי שאספתי בו דברים מועילים מפוררים מספרים גדולים, לכן דע אותם, והצלח בהם, וחזור עליהם פעמים רבות, והתבונן בהם התבוננות יפה, ואם השיאך לך ותחשב שהגיע לך ענינו מפעם אחת או מעשרה, הרי הש"י יודע שהשיאך על שקר, ולכן לא תמהר בקריאתו, כי אני לא חיברתי כפי מה שנודמן לי, אלא לאחר עיון גדול והתבוננות, ואחר שראיתי דעות ברורות אמתיות, וזולתי אמתיות, וידעתי מה שהוא ראוי להאמן מהם, והבאתי רא"י בטענות וראיות על כל ענין וענין, ומהש"י להפיקני רצוני ולהדריכני בדרך הטובה". עכ"ל הרמב"ם.

כה יעזרנו השי"ת להאמין באמונה שלימה אמונת אומן בכל י"ג העיקרים.

המאמר הנ"ל אמנם אני הקטן כתבתיו בחסדי השי"ת, וגם נדפס

בס"ד יום א' שמיני י"א ניסן תשל"ט שלו' רב וכט"ס לידידי יקירי אהובי שליט"א

הגיע לידי קונטרסו הנחמד ביום ה' העבר פ' צו, ורבות התענגתי

וברור כשמש שכל מאמרי חז"ל הם קדש קדשים. וחיוב האמונה הוא להאמין בהעיקר, אע"פ שלכאורה אינו מתיישב לי [למיעוט הבנת] עפ"י כל המאמרים והפסוקים, וכמ"ש הרמב"ם באגרת לר' אברהם בנו [המובאת במאמרי]: שאם תוכל ליישב המאמר או הפסוק עם העיקר – מוטב, ואם לאו – עמדו בחזקתכם [דהיינו: המשיכו להאמין היטב בהעיקר], והמאמר או הפסוק ההוא תאמר שאיני מבינו, כן הוא לשון הרמב"ם שם, עיי"ש.

ומה שהביא הרמב"ם [בפ"ב ה"ב ממלכים, שהביא ידידי בקונטרסו] שיש חכמים שאמרו כך ויש שאמרו כך, — הנה ברור כשמש שכל חכמינו הקדושים ז"ל האמינו בהעיקר של ביאת המשיח כהגדרת הרמב"ם, שצריך להאמין **שיכול לבוא בכל רגע ממש**, וממילא **חכו בכל יום, וכל היום**, שיבוא, והם עצמם ידעו איך תתישב אפשרות ביאתו בכל רגע עם התנאים שקבעו להם, והם ידעו תירוץ ברור לזה, והדבר פשוט מאד, ואינני יודע איך אפשר בכלל לנטות מזה.

ויאמין לי כת"ר שהרבה עיינתי בדף צ"ז בפרק חלק במסכת סנהדרין, שממנו מביא ידידי כמה מאמרי חז"ל, וידעתי שיש לפלפל טובא ולהקשות ולתרץ עפ"י מה שיסד לן הגרי"ז בשיטת הרמב"ם, אלא שבכוונה תחילה לא הזכרתי מזה, אלא רק כתבתי באופן כללי: שבין אם יש לנו תירוץ או אין לנו תירוץ על מאמרי חז"ל, שאינם מובנים לנו לאור הגדרת העיקר, אין זה לא מעלה ולא מוריד, כי "ההלכה

מהקונטרס של כת"ר מתקבל הרושם כאילו מאמרי הי' כעין איזה חד"ת בפלפולא דאורייתא והכותב "הביא סמוכין לדבריו" מלשון הרמב"ם "או אינו מחכה לביאתו" [כך כותב ידידי בקונטרסו], ועל זה כת"ר מפלפל, ובסיכומו של דבר מציע דרך אחרת בביאור הענין, וגם זה כמובן רק בלשון "יתכן", ונהג בזה מנהג החכמים, כי יותר מ"יתכן" ל"ש לכתוב, כי מי יערוב בעדו שדרכו היא האמיתית בכוונת רבנו המיימוני ולכן רק מציע את פירושו בדרך אפשר.

אבל באמת לא כן הדבר. ולא זו הדרך ולא זו העיר. כי אני לא באתי במאמרי להציע איזה חד"ת מדילי בביאור דברי הרמב"ם, אלא כל האמור במאמר מתחלתו ועד סופו הוא אך ורק הבאת דברי רבותינו אדירי גאוני בריסק **זיע"א לשלשת דורותיהם [הגרי"ד והגר"ח והגרי"ז]** בביאור עיקר גדול זה של אמונת המשיח, ובפרט מה שביאר הגרי"ז בזה.

והגרי"ז לא אמר דבריו בדרך אפשר, או יתכן, או כמצדד, בהבנת הרמב"ם, אלא שהי' ברי לו בעוצם שכלו הזך שהן הן הדברים האמורים ברמב"ם, ו"מחכה לביאתו" היינו כפשוטו ממש, **שבכל יום, וכל היום**, מחכה שמשח יבוא, והוא מפני שמאמין **שיכול לבוא בכל רגע**, ולכן הוא מחכה.

וכל מאמרי חז"ל שאינם מובנים לנו כעת – יוסברו ע"י משיח שיגלה הדברים הנסתרים, כמש"כ הרדב"ז,

נשאת כמו שכתוב בסידור, כלשוננו הזהב של מרן זיע"א.

ואע"פ שיש לי כמה הרהורי דברים לבאר את כל המאמרים שבדף צ"ז שיהי' הכל מיושב וא"ש עם היסוד, אבל בכוונה נמנעתי מזה, כי מאן מפס שיתקבל התירוץ על לב הקורא, וכאשר יראה שהתירוץ חלוש וקלוש לדעתו [ויתכן בהחלט שהצדק אתו, כי מי זה אומר שתירוצי והסברי נכון], — אז תתחזק ותתגבר בלבו הקושיא, ויגרום לו ח"ו להרהר ולפקפק בהיסוד רח"ל, ולכן הוא מה שחזרתי והדגשתי שלא איכפת לן כלל אם אין אנו יודעים ליישב את כל המאמרים, וזה הוא מה שצריך הקורא לחזור ולשנן לעצמו, וזו היא התכלית הנרצה מכל המאמר: לקבוע בלבנו את אמונת העיקר, אמונת אומן ללא פקפוק והרהור, ותוך הכרה ברורה שהמאמרים שאינם מובנים לפי זה לקוצר דעתנו ומיעוט הבנתנו — עוד יתיישבו על ידי משיח צדקנו, וכמש"כ הרדב"ז: "שהוא [מלך המשיח] יגלה הדברים הנסתרים".

וכבר רמזתי במאמר שהביאני לכתוב זאת מה שראיתי שנדפסו לאחרונה דברים שאינם נכונים בזה, ולא ביארתי כוונתי משום יקרא דברייא. אבל הואיל ובעיקרי האמונה כל שיבוש הוא חמור מאד ושגגתו עולה אפיקורסות ח"ו, **כביאור מרן הגר"ח זיע"א בדעת הרמב"ם**, ויש בזה חטאת הרבים ח"ו, ובכגון זה הוזהרנו שהשתיקה אסורה, וצריך ללמד לרבים את האמת, ואפילו החלש יאמר גבור אני, ואני הרי לא **מדילי אמרתי**, אלא

מה שהורונו רבותינו אדירי גאוני בריסק זי"ע ועכ"א, מצוקי ארץ יסודות עולם מעתיקי השמועה מדור לדור, אשר זכו לכוון אל האמת בעוצם שכלם הזך ונוראות קדושתם וחסידותם ופרישותם וסייעתא דשמיא העצומה שלהם לבאר הכל באר היטב לאמתה של תורה ללא שום דופי ופגם אפי' כחגירת צפורן [עי' הקדמת המאירי לאבות], ומפיהם אנו חיים ומימיהם אנו שותים ושמעתתיהו בפומן כל יומא בבי מדרשא, ואת תורתם לומדים בכל העולם כולו, ואין אפילו מקום תורה אחד שלא נאמרים בו שמועותיהם הבהירות יום יום, ודבריהם הקדושים מאירים ושמחים כנתינתם **מסיני**.

ולכן הוא מה שנתעוררתי לבאר בלשון צח וקל וברור בסייעתא דשמיא מה שהורונו רבותינו זיע"א בהגדרת עיקר זה של ביאת המשיח, וב"ה הי' לתועלת גדולה.

והנה מתוך כותלי קונטרסו הנחמד הבנתי כי צר לו לעשות לאפיקורסים ח"ו, "יהודים תמימים בעלי מסירות נפש", כלשוננו, ובעניי אינני יכול להיות שותף לדאגתו זו, כי כמדומני שזו היא האמונה הפשוטה השגורה בפי אבותינו ואמותינו וזקנינו וזקנותינו מה שאמור בסידור ש"אע"פ שיתמהמה עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא, וכל זה הי' אצלם באמונה חושית ממש שהרגישו שבכל יום יכול לבוא, — וכמו שאמר הגרי"ז: גם ביום וגם בלילה [עי' תוס' מגילה ד' א' ד"ה פסק, ותבין], וגם בשבת וגם ביו"ט, וגם בערב שבת וגם בערב יום טוב, —

יהי' אצלם ענין האמונה מהיום והלאה, לא כמו שביאר מרן הגרייז"א אלא כמו שביאר הרה"ג היקר המחבר ספר... שליט"א? וכאשר יבואו לבית דין של מעלה יאמרו שענין האמונה שלהם נבנה עפ"י יסוד הרב הנ"ל שליט"א? והלא כת"ר שליט"א כותב רק בלשון "יתכן", כמצדד שאולי אפ"ל כן, ועל זה אני טוען שבענינים כאלו לא שייך לצדד ולפלפל ולסלסל, כמו בפלפולא דאורייתא שאינם נוגעים לעיקרי הדת ויסודי האמונה, — אלא להגיד ברור מה חיוב האמונה, ומרן אור העולם הגרייז"א זיע"א אמר ברור, והקונטרס היקר אומר כמסתפק, ואם כן מי נדחה מפני מי?

אחרי שכתבתי את כל הנ"ל עיינתי שוב במאמרו של כת"ר שליט"א, וכפי הנראה טעיתי במה שכתבתי לעיל שהדברים שם אמורים בדרך אפשר, כי כמדומני מסגנון הדברים שם משמע שמחברם סבור שאכן הוא האמת בפשט הרמב"ם. ואם כן הוא, כי אז נמצא שיש כאן שתי שיטות בהאי ענינא: שיטת מרן רשכבה"ג בעל "חידושי מרן רי"ז הלוי", ושיטת הרב בעל..., ואני הקטן מסרתי לצבור את השיטה הראשונה, וכבוד הרב בעל המחבר שיטה השני' יש לו הרשות המלאה למסור לציבור את שיטתו, אבל לא בנוסח שהוא מתווכח עם בעל המאמר ב"דגלנו" בשבט תשל"ט, כי הלא הוא איננו בכלל צד בענין, רק דולה ומשקה, אלא שידגיש שהוא מתווכח עם רבן של ישראל ומאור עיניהם הגרייז"א זיע"א, ויסיים את מאמרו בכך שהבוחר יבחר איזו דרך ישרה לבור לו בענין

וחיכו לו ממש בכל יום, ולא פנו אל רהבים ושטי כזב ואל משאות שוא ומדוחים של כל נביאי השקר למיניהם, ולא הוקשה להם שום קושיות, וידעו שהכל יתורץ כשמשיח יבוא, על דרך הדברים הנחמדים האמורים בהקדמת הספר הקדוש "חיי עולם" לכבוד מרן שליט"א, עיי"ש ותמצא נחת.

וכבר סיפר רבנו הגה"ק ר' יוסף חיים זוננפלד זיע"א שבלומדו בפרשבורג אצל הכתב סופר זיע"א שמע אשה יהודי' אחת שואלת לחברתה: מה בשלת היום? וענתה: שעועית. ושוב שאלה: ומה תבשלי מחר? והשיבה: עד מחר הלא מחכים למשיח בכל יום שיבוא, ואז אשאל אותו מה לבשל. אבל אם חלילה וחלילה לא יבוא עד מחר, כי אז כפי הנראה אבשל עדשים...

ועוברא זו לא ללמד על עצמה יצאה אלא ללמד על הכלל כולו יצאה.

וזה מה שרציתי לבאר לידידי שליט"א בינתיים בכותבי בחפזון רב ועצום, כי בימים אלו סמוך לחג הפסח הקדוש הלא "כל שעה ליום ייחשב", כלשון ה"אבני נזר" בשו"ת או"ח סי' של"ו עיי"ש. ומפני חביבותי הרבה מאד אצלי [ביודעי רוב עמלו ויגיעו בתוה"ק ושאיפתו האמיתית והחזקה לדעות אמתיות] התאמצתי להעלות דברים אלו על הכתב.

ואחזור בקצרה על תורף הדברים: האם מעונין ידידי שליט"א כי הצעתו בהגדרת ענין "אחכה לו בכל יום שיבוא" תתקבל על דעת הקוראים, וככה

וכך הוא חיוב האמונה, ובזה נלך לבטח דרכנו.

ואני חוזר ומדגיש שהחיוב הוא לחכות בכל יום, וכל היום, שהרגע הזה יבוא, ואיך אפשר לחכות לרגע הזה? — מתוך אמונה שיכול לבוא כל רגע [ואז יתרון הוא את כל המאמרים].

ולענ"ד כל זה כל כך פשוט ומובן עד שאינני מבין מה שייך בכלל להתוכח על זה. ויהי רצון שנזכה ונחי' ונראה בב"א.

הנני ידידו מוקירו ומכבדו כרום ערכו
משה מדרכי

האמונה... ומסתברא מילתא שהצבור יעדיף את השיטה הראשונה על השני' מכמה טעמים גלויים...

ובמובן שאין לך גיחוך גדול יותר מזה, שיבוא איזה ילוד אשה בדורנו להורות לעם הקודש בעיקרי האמונה דלא כעמוד התורה והקדושה והיראה והטהרה והפרישות והחסידות והאמונה בטרתתה ובבירורה, אור העולם נזר הקדש מרן הגאון החסיד הקדוש רבן של כל בני הגולה הגרי"ז הלוי זצוק"ל זי"ע ועכ"א. כך שממילא מבין אני שירידי שליט"א ימשוך ידו מכל הענין, ויוכל להיות סמוך ובטוח שמה שאמר כבוד מרן זי"ע"א הוא האמת הברור בזה,

מכתב ב

העצומה שלהם את ענין היסוד הי"ב של אמונת המשיח.

ולכן לא מובן הוא מה שכותב כת"ר במכתבו בזה הלשון: "והנה ידעתי שבעיקרן של דברים דעתו בזה מכוונת לדעת גדולים וקדושים שמימיהם אנו שותים", עד כאן לשונו, ומה שייך כאן "דעתו בזה מכוונת" וכו', וכי הבעתי כאן איזה דעה משלי, ומי אני ומה אני שארהיב עוז להגיד ח"ו סברות כרסיות משלי בעיקרי האמונה, שהמשתבש בהם אפילו בשוגג רח"ל "איז נעביך אפיקורס", כהגדרת מרן הגר"ח זי"ע"א בדעת הרמב"ם, הלא לחסר דעה איחשב, רח"ל. ואני לא באתי אלא לזכות את הרבים בס"ד ולמסור לציבור יפה יפה מה שהורונו בזה רבותינו גאוני בריסק זי"ע"א, ואין כאן

בס"ד יום ב' וישב ט"ז כסלו תשמ"א

שלו' וברכה מרובה ואושר עולמים
וכט"ס לכת"ר שליט"א

מכתבו הגיעני. והאמת אגיד לידידי כי לא הבנתי כוונת מכתבו. הלא אני במאמרי לא כתבתי אפילו תיבה אחת מדילי, ואין זה מאמר של חידושי תורה, שהכותב מחדש בו איזו הבנה חדשה או נקודה חדשה, וממילא אפשר להתוכח על זה ולדון ולסתור כדרכה של תורה. אלא כל המאמר מתחילתו ועד סופו הוא אך ורק הבאת דעת רבותינו גאוני בריסק זי"ע"א בביאור הענין, וכמו שכתבתי והדגשתי היטב בהקדמה למאמר, והמאמר הולך ומוסר לקורא איך שהבינו הם ז"ל בשכלם הזך ובנוראות קדושתם ובסיעתא דשמיא

צריך לחכות בכל רגע, וע"י שקובעים קץ גורמים לאחר את החיכוך, הכל כמבואר בפשטות בדברי הרמב"ם בפי"ה"ש.

ומה שמקשה כת"ר מהגמרא שאמרינן שם "תפח עצמן של מחשבי קיצין שהיו אומרים כיון שהגיע הקץ ולא בא שוב אינו בא", — פשיטא לי שאחרי ששלח כת"ר שליט"א את המכתב כבר עמד על זה בעצמו שלק"מ, כי הגמרא אומרת **קלקול עוד יותר גדול** שגורמין מחשבי הקיצין, שע"י שחישבו את הקץ, והגיע הקץ ולא בא, באים הם לומר **ששוב אינו בא יותר כלל וכלל**, ומפסיקים לגמרי להאמין במשיח שיבוא פעם, רח"ל, וזה הרי קלקול נורא ואיום עוד יותר מהקלקול שגורמים בכך שהשומעים להם אינם מחכים למשיח עד הזמן שקבעו לקץ, אבל עכ"פ עדיין מאמינים שיבוא לכהפ"ח בקץ שקבעו, אבל כאשר הגיע הקץ ולא בא, הלא לגמרי מפסיקים להאמין שיבוא כבר באיזו פעם.

ופשוט מאד שכאשר באו חכמי הש"ס הקדושים לקלל בכזו קללה נמרצת של "תפח עצמן" את מחשבי הקיצין, הזכירו את חטאם היותר כבד וחמור ונורא: שע"י חישובי הקיצין יכולים לגרום עד כדי כך, שאחרי שהגיע הקץ ולא בא, יפסיקו השומעים להם להאמין בכלל בביאת המשיח באיזו פעם, רח"ל, אבל בודאי שיש בכלל זה גם הקלקול שמעיקר **חיוב האמונה להאמין שיכול לבוא בכל רגע**, וממילא **אני מחכה לו בכל רגע**, כי יתכן שיבוא עכשיו, ועי"ז שמחשבים את הקץ שוב

שום דעה משלי, אלא הכל משלהם זצ"ל.

אלא שכבודו מחדש במכתבו — אם הבנתי היטב — שעוד גדולים וקדושים סוברים כך בהאי ענינא, כמו שמזכיר מהגה"ק מקאמארנא ומהגה"ק ה"שומר אמונים" ומהגה"ק מבלז ומהגה"ק ה"ישמח משה" זצוק"ל זכות כולם יגן עלינו ועכ"א, וא"כ מה מקום להתחכם ולנטות מדעתם הקדושה בזה? אדרבה יואיל נא כת"ר שליט"א להודיעני מי מקדושים מפרש את ענין "אחכה לו בכל יום שיבוא" כהפירוש שמפרש כבודו? ואפילו אם ימצא מי שמפרש כך, אכתי אין בזה שום סרך של פירכא וקושיא על המאמר, כי הן במאמר והן בהקדמתו מודגש הדגש וחזור ובאר היטב, שמבואר כאן דעת גאוני בריסק זיע"א בזה, ופירכא לזה יכול להיות רק כשיוכיח שגאוני בריסק לא אמרו כך, אבל כל זמן שאינו מוכיח כך, א"כ לא זוהה המשנה ממקומה.

והלא כת"ר כותב במכתבו ומסכים "דפשטות לשון הרמב"ם בפי"ה המשניות שכתב **"ולא יחשב שיתאחר"** משמע כדבריו", — [ושוב לא דקדק במש"כ "משמע כדבריו", כי אין כאן "דבריו" כלל וכלל, אלא הבאתי שהגרי"ז הראה מה שכתוב בפי"ה"ש], — אלא ששואל מהגמ' בסנהדרין.

ויאמין לי ידידי היקר שלא נעלמה הגמ' הזו בסנהדרין מגאוני בריסק זיע"א, ופשטות דברי הרמב"ם שהביא להא דחכ"א "תפח רוחן של מחשבי קיצין" היינו מפני שמקלקלים את האמונה **שיכול לבוא בכל רגע**, וממילא

המאוסר ההוא, וזה ג"כ יש לקרותו מחכה לביאתו" וכו', וכו', עכ"ל כת"ר, והרי זה ממש מה שביארו רבותינו ז"ל שזה לא נכון, ואסור לומר כך "שיודע שזה יוכל להיות רק אחר זמן", ח"ו, חלילה וחלילה, רחמנא ליצלן מהאי דעתא, אלא ההיפך הוא הנכון: שאנחנו יודעים ומאמינים באמונה שלימה שזה יוכל להיות אפילו ברגע זה ממש, ולכן אנחנו מחכים בכל רגע, כי מאמינים אנו שאין אפילו רגע אחד שמופקע מאפשרות ביאתו, גם ביום וגם בלילה, גם בערב שבת ויו"ט, גם בשבתות וימים טובים, תמיד, בכל יום, ו"כל היום" ממש.

והנה אחרי שנתפרסמו הדברים בזמנו ב"דגלנו" שבט תשל"ט, כתב לי ת"ח יקר אחד שליט"א מכתב על דרך מכתבו של כת"ר שליט"א, והשבתיו באריכות, ואקוה שכאשר יהי' מכתב התשובה הנ"ל שלי תח"י אמציא לכת"ר שליט"א העתק ממנו, אולי יהי' לתועלת להאיר עיניו בהאי ענינא.

ולבסוף אבקש מחילתו, כי לא ידעתי באיזה תואר אכנהו, כי אינני מכירו לצערי, ואינני יודע מה הוא, ולכן כתבתי רק "כת"ר", ואשמח מאד אם יודיעני במכתבו הבא מי הוא ומה מעשיו, ואחכה בזה עד יבוא דברו הטוב וכבדנוהו.

ובינתיים אחתום כאן

ידידו מוקירו מאד הגם בלתי מכירו
משה מרדכי הלוי שולזינגר
 מיושבי ביהמ"ד "ירחי כלה" בזכרון
 מאיר ת"ו

אין מחכים לו עד זמן הקץ שקבעו, וכפשטות דברי הרמב"ם שהביא את המאמר של "תפח רוחן של מחשבי קיצין" על מה שכתב "שלא יאחר ביאתו", והלא הרמב"ם ראה את הגמרא, ועל כרחך שפירש כנ"ל שתרווייהו איתנייהו בהו, ושטים רעות עושים מחשבי הקיצין, וכמשנ"ת היטב בס"ד.

ובל זה כל כך פשוט וברור עד שבעניי אינני יודע איך אפשר כלל לנטות מזה.

והמשל שכתב כת"ר שליט"א במכתבו איננו נכון, אחרי בקשת מחילה מכת"ר, ובמשל זה רואה אני שלא עיין כלל במאמר, ואבקש מאד מחילתו על כך, אבל הלא נתבאר היטב במאמר כמה פעמים שהאמונה במשיח היא לא רק שיבוא פעם, אלא **שיכול לבוא בכל רגע ממש** ונכל המאמרים יתרץ הוא, כמש"כ הרדב"ז, ומכיון שיכול לבוא בכל רגע ממש לכן מחכה אני בכל רגע שיבוא, ואם איננו מחכה בכל רגע שיבוא מפני שאמנם מאמין שיבוא פעם, אבל לא עכשיו, אלא באיזה זמן מסוים, אבל לא יכול לבוא הרגע, אם כן מה שאינו מחכה לו כעת הוא מפני שאינו מאמין שיכול גם לבוא עכשיו ממש, ומיקרי שאינו מאמין בביאת המשיח שתתכן גם **הרגע ממש**.

ובל זה כל כך פשוט וברור. וא"כ איך זה כותב כת"ר: "נגיד לדוגמא שישונו בנו יחידו מארץ שביו אף שיודע שזה יוכל להיות רק אחר כמה זמן, והוא יושב ומחכה מתי כבר יבוא היום

את שני המכתבים ראיתי, ואם מעכ"ת שליט"א רואה בהדפסתם ענין של זיכוי הרבים ע"י שיבינו העיקר של אמונה בביאת המשיח, אינני רואה חסרון בזה.

ומש"כ בביאור דברי הגמ' בסנהדרין לפי"ד הפיה"מ הם דברים ישרים, ומש"כ שזה פשוט כ"כ, כ"ה בכל הדברים הישרים אחרי שעומדים עליהם זה פשוט.

ובזה אחתום בברכה מרובה וברוך הוקרה
משולם דוד הלוי סאלאווייציק

ושלחתי העתק של שני המכתבים הנ"ל לכבוד הדר"ג מו"ר הגאון לבית הלוי רבנו משולם דוד הלוי סאלאווייציק שליט"א בשאלה אם ראויים הם להדפיסם, וזה אשר השיבני:

רוב שלו' וברכה וכט"ס למע"כ ידידי היקר הרב הגאון הנעלה חו"ב סיוע"ה וכו' מוהר"ר משה מרדכי הלוי שליט"א

אחרי הברכה ודשה"ט בכל הכבוד הראוי.

מכתבו הגיעני ביחד עם תמיכתו בעד הישיבה הק' וברוך אשר יקים וגו'.

כ"ז שבט התשמ"א ירושלים ת"ו

אח"ז [בשב"ק שופטים ו' אלול תשמ"א] בא לידי בס"ד הספר הקדוש "בית אלקים" לרבנו המבי"ט זיע"א וראיתי מה שכתב שם [בשער היסודות פרק חמשים] וזה לשונו הקדוש: "ולכן הזהיר עליו הרב ז"ל (הרמב"ם בפירוש המשניות) להאמין ולאמת שיבוא, ולא יחשוב שיתאחר, אם יתמהמה חכה לו, כמאמר הנביא ע"ה, כי מה שלא הוגבל זמנו יכול להיות בכל זמן בין קרוב או רחוק, והבלתי מאמין לזמן קרוב ג"כ לא יאמין לזמן רחוק וגם אם יגביל לו זמן — בעבור הזמן אשר גבל תמעט אמונתו לעתיד, וכן אם יגביל לו זמן — לא יאמין ביאתו קודם הזמן ההוא, ואם בזמן שהגביל לו, כפי דעתו, לא

בא — לא יאמין ביאתו לזמן שאינו מוגבל לו כפי דעתו, ולכן האמונה היא שלא יחשוב שיתאחר כי אין לו זמן מוגבל, ואפשר בכל יום ביאתו, כמו שאמר הכתוב היום אם בקולו תשמעו, וגם שנתאחר הרבה מן הזמן יהי' לו יותר תקוה, כי הוא קרוב יותר מזמן שעבר, וכמו שאמר הכתוב אם יתמהמה חכה לו, כי האיחור הוא סבה לשתחכה לו יותר, ומ"ש הכתוב כי בוא יבוא ולא יאחר, כי בזמן ביאתו לא יאחר, ולא תהי' ביאתו באיחור, וזהו כפל בוא יבוא", עכ"ל המבי"ט זיע"א.

ומבואר להדיא בדבריו הקדושים [מה שזכיתי בעניי לבאר במכתב לעיל] כי חישוב הקץ גורם לשתיים רעות: שאינו מחכה לפני הזמן המוגבל,

ישראל" וגו': "אבל בגלות זה האחרון לא נאמר שום זמן כמה יהיו בגלות, כי היום אם בקולו תשמעו, ויכולין להגאל בכל יום, ומעיקרי האמונה כי נחכה לו בכל יום שיבא". בב"א.

ושאחרי עבור הזמן — תמעט אמונתו לעתיד, וככל משכ"ל בס"ד בביאור הגמרא דסנהדרין דף צ"ח. וברוך ה' אשר נחני בדרך אמת.

ועיין בספר "חדושי מרן רי"ז הלוי" על התורה פ' בא [בפסוק "ומושב בני

מכתב ג

מה"לבוש" והמג"א והמ"ב. ויעיין לקמן מה שנכתוב בזה בס"ד.

וגם כפה"נ חושב כת"ר שליט"א שלא ידועה הגמרא דעירובין דף מ"ג באומר הריני נזיר ביום שבן דוד בא בו, וכפה"נ חושב שכל הדברים האמיתיים המובאים בשם מרן הגרי"ז זצוק"ל בזה הם בהעלם הגמרא הזו, וכשתתגלה ידיעת הגמרא הזו ישתנה כל הענין?

ובאמת רציתי לציין בסוף הסימן הנ"ל שכל מי שקשה לו מהסוגיא דעירובין דף מ"ג יעיין ב"פלת"י סי' ק"י ובשו"ת חת"ס ח"ו סי' צ"ח, שיש "אחישנה" ויש "בעתה", וההלכות הולכות עפ"י ה"בעתה", אבל "אחישנה" יכול להיות תמיד בכל רגע ממש, וחייב האמונה הוא על כל רגע ממש, כי ב"אחישנה" יכול להיות כך, יעיין כת"ר שליט"א בכל המקומות הנ"ל [וגם בשו"ת חת"ס חאו"ח סי' נ"ג], אולי ימצא מנוח ומרגוע לנפשו הטהורה. וגם יל"ע ב"טורי אבן" ברי"ה דף י"א, ויש הרבה לדבר בזה.

ובאמת זה כבר שרציתי לסדר את התשובות על השאלות מעירובין מ"ג ופסחים י"ג עפ"י דברי

בס"ד אור ליום ג' בא ד' שבט תשמ"ז פה זכרון מאיר ת"ו

אחדשה"ט דרומעכ"ג הרמה שליט"א ביקרא דאורייתא.

אך זה עתה הגיעו לידי קונטרסיו הנכבדים מאד מאד, והנני מודה לו טובא על שטרח כל כך להאיר עיני בדבריו היקרים והנחמדים מאד, והרי הוא כמעין המתגבר נובע מים חיים זכים וטהורים, וכל דילידא אימי' כוותי' תיליד, ואין הדור יתום שהדר"ג שרוי בתוכו, יהי' ה' אלקיו עמו לעד.

ואשר האריך טובא בענין אמונת ביאת המשיח ואחכה לו בכל יום שיבוא שבסימן קע"ד שבס' "משמר הלוי" זבחים — הנה מה שהביא מה"לבוש" או"ח סי' רצ"ה ש"מקובלים אנו" שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים וכו' — הלא זוהי גמרא מפורשת בפסחים י"ג א' ובעירובין מ"ג, ולמה זה מקשה מה"לבוש", ולא מהגמרא? אולי כדי להראות שאין חולק על הגמרא הזו, ושכך נקטו הפוסקים, דלא נימא שיש בזה מדרשים חלוקים, ולכן הביא

שתליא ביאת המשיח בביאת אליהו לפני כן, ויכול להיות ביאת המשיח במדלג על ההרים מקפץ על הגבעות, בלי הסדר דאליהו ואח"כ משיח, שזה רק בגאולה ד"בעתה", אבל בגאולה ד"אחישנה" יתכן בכל רגע, עיי"ש היטב בדברי ה"פלתי" המתוקים מדבש.

והנני מעתיק כאן בס"ד חלק מדברי קדשו הללו של ה"פלתי" בסי' ק"י בסוף קונטרסו "בית הספק":

"אמנם נראה דגם ברמב"ם יש להבין במה שכתבתי, מתחלה חשב הגמ' לתירוץ מספיק דאליהו בא קודם משיח, ולבסוף הדר ב' הגמ' דאין ביאת אליהו מעכב, ויש להבין: תחילה מה קסבר ולבסוף מה קסבר?

ונראה דיש להבין המשך בגמ', דמשני תנא ספוקי מספקא ל', ואח"כ קפריך דנדר ובא אימת וכו', ומה ענין זה להך דקודם?

וגם אין ענינו כלל בעירובין, במס' נזיר ה"ל לדייק, כי שם מקומו האמיתי?

ונראה הא דכתב הרמב"ם סוף הל' מלכים דאין הדבר מוחלט שיבא אליהו קודם משיח, אף דגמ' אמרו כן? והא קרא הנני שולח וכו'? וכי דברי הגמ' בכדי נאמרה?

אבל ידוע מ"ש חז"ל: "בעתה אחישנה" — לא זכה — בעתה, זכה —

אחישנה, וס"ל להרמב"ם ודאי סדר ותנאי ביאת משיח הוא שאליהו יבוא לבשר ביאתו, רק הני מילי אם נעשה בעתה, אבל אם זכו שימהר ויחיש גאולה — מדלג על ההרים מקפץ על

רבותינו הטו"א וה"פלתי" והחת"ס והכת"ס הנ"ל, אבל לע"ע לא אסתייע מלתא, ולכן לע"ע הנני מסתפק בקצרה בציון המראי מקומות הנ"ל. וכל המעיין שם ימצא נחת.

הנני כותב כל הנ"ל בשעה מאוחרת, ואין הדברים מסודרים, ועם הדר"ג הסליחה, עכ"פ אבקשה נא מאד מכבוד הדר"ג שליט"א שיעיין בכל המראי מקומות הנ"ל, ויואיל נא לכתוב לי מהו דעתו בזה אחרי שיראה את הדברים הנ"ל, ואולי אוכל אז בל"נ לשוב לכתוב לו בזה. ואבקש סליחתו שכעת הנני מקצר, ועוד חזון למועד בל"נ בס"ד.

בס"ד יום ג' לס' "ולכל בני ישראל הי' אור במושבותם" ד' שבט תשמ"ז

שוב נמלכתי בס"ד לכתוב קצת בזה ולבאר מה שכתבתי אמש.

הנה כת"ר שואל מהא דאין אליהו בא בערבי שבתות וימים טובים, ומי זה מדבר מביאת אליהו, והלא אנן עסקינן בענין ביאת המשיח, ועל אליהו הוא שאמרו שמובטח להם לישראל שאינו בא בערבי שבתות וימים טובים, אבל על משיח לא אמרו כן, ועל משיח דנו רק מצד איסור תחומין אם יש למעלה מעשרה, או מצד שביאת המשיח תליא בביאת אליהו לפני כן, ועל זה הלא ידועים דברי הרמב"ם פ"ד מנזירות הי"א, יעוי"ש ובכס"מ ובלח"מ, ועיין ב"פלתי" סי' ק"י בסוף קונטרס "בית הספק" ובשו"ת חת"ס ח"ו סי' צ"ח, שבמסקנת הסוגיא דעירובין לא סברין

לתחום, ויכול לבא בשבת ויו"ט ג"כ, וכוונת הנודר על יום פירסומו, ועל זה הוא כל הנידון בסוגיא שם אם שייך בשבת, ועיי"ש מה שתולה במחלוקת ר' אליעזר ור' יהושע, עיי"ש בכל דבריו הקדושים המתוקים הנחמדים מזהב ומפז רב.

וזה לשון קדשו של רבנו החת"ס זיע"א שם בשו"ת ח"ו סי' צ"ח [ד"ה הריני נזיר ביום שבן דוד בא בן]:

"והנה בהא דביאת בן דוד צריך אני להציע הצעה אחת, והוא כמו שהי' מרע"ה, שהי' הגואל הראשון, נזדקן שמונים שנה, ולא ידע ולא הרגיש בעצמו שהוא יהי' גואל ישראל, ואפי' כשאמר לו הקב"ה לך כי אשלחך אל פרעה, מ"מ סירב ולא רצה לקבל על עצמו, כן יהי' אי"ה הגואל האחרון, ומיום שחרב בהמ"ק מיד נולד אחד הראוי בצדקתו להיות גואל, ולכשיגיע הזמן יגלה אליו השי"ת וישלחו, ואז יערה עליו רוחו של משיח הטמון וגנוז למעלה עד בואו, וכאשר מצינו בשאול אחר שנמשח באה עליו רוח ממשלה ורוח הקדש אשר מלפנים לא הרגיש בעצמו, כן הי' בגואל הראשון, וכן יהי' בגואל האחרון, והצדיק הזה בעצמו אינו יודע, ובעונותינו כי רבו כבר כמה וכמה מתו, ולא זכינו שיערה עליהם רוחו של משיח, גם כי הם ראויים לכך, אבל הדור לא הי' ראוי, אולם כשיגיע אי"ה — יגלה אליו ה', כמו למשה בסנה, וישלחהו, או לישראל לבד, או למלך אחד, כמו לפרעה, לומר שלח עמי.

ולפי הצעה זו קשה: מאי פסקא דש"ס דבן דוד יבוא מחוץ לתחום?

הגבעות לשנות הסדר ואהבה של קב"ה כי זכות ישראל משנה השורה.

והן הן דברי הרמב"ם, כי ודאי ראוי שאליהו יבוא קודם לבשר, אבל אין מוחלט, כי אולי ירחם ה' להערות על ישראל רוח קדשו לעבדו בכל לבב, ואז יחיש הפדות והגאולים למהר ביאת בן דוד מבלי בשורת אליהו ז"ל.

והנה זה תליא בשני הפירושים הנ"ל, אם הפירוש ביום שבן דוד בא — שחיישינן שבא היום, ולכך אסור ביין, על זה שפיר יש להשיב: הא לא בא אליהו מאתמול, ואי לחוש ישראל יזכו באחישנה עד שימהר ביאתו — דבר זה לא שכיח ולא מצוי בעו"ה, כדאמרין קלקלתו תקנתו, ובשביל ספק דלא שכיח כלל לא אסרו ביין, וכה"ג מתירין הכהן.

אבל אי אמרינן הפירוש יום הראוי לבוא — א"כ גם יום זה ראוי לבוא, יהי' באופן רחוק, ואי דלא אתי אליהו מאתמול — מ"מ ראוי הוא, אם היום בקול ה' ישמעו, ובא בן דוד בלי אליהו, וראוי עכ"פ מיקרי", עכ"ל ה"פלותי", עיי"ש כל שאר המשך דבריו הקדושים, וגם מש"כ שם לפני זה לעיל מינה, ויאורו עיניכם הטהורות.

ועל הא דביאת בן דוד תליא בתחומין למעלה מ', ולהאי גיסא דיש תחומין למעלה מ' לא שייך בשבת — עיי"ש בחת"ס ח"ו סי' צ"ח [בד"ה הריני נזיר ביום שבן דוד בא בו, ובד"ה ולפי הצעה זו, ושאר כל הסימן שם] מש"כ דברים נמרצים בזה בביאור הסוגיא, שמשית בן דוד איננו צריך לבא מחוץ

החליט שאלי' יבוא לפני בוא יום הגדול, ואח"כ נראה כמסתפק, וכאילו נחלקו בו חכמי ישראל, וקשה: מי יחלוק אמקרא מלא הנה אנכי שולח לכם את אלי' הנביא לפני בוא יום ה' הגדול?

ע"כ נלע"ד דיום הגדול והנורא אינו יום ביאת דוד, אלא הוא יום לה', יום בוא גוג על אדמת ישראל, כדכתיב בהפטרה דסכות ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים, ע"ש בפנים בקרא ותראה כי הוא יום הגדול והנורא, ובוא יבוא אלי' לפני יום ההוא, ואימתי יהי מלחמות גוג ומגוג — יהי בתחילת ימות המשיח, ולא ידענו אם יהיו באותו יום עצמו, א"כ יבוא אלי' יום לפני ביאת המשיח, שהרי הוא בעצמו יום הגדול והנורא, וכן ס"ל לסוגיא דשמעתין [בעירובין מ"ג] בהסלקא דעתין, או אפשר שימלוך משיח זמן מה, ואח"כ יהי מלחמת גוג ומגוג, ואז יבא אלי' אחר ביאת משיח, לפני יום גוג, וכן ס"ל לרמב"ם דלמסקנא חזר בו שם ממאי דהוה סלקא דעתין דאלי' בא לפני משיח, כמ"ש כס"מ ולח"מ... והרי דברי רמב"ם מבוארים בעזהשי"ת. עכ"ל החת"ס זיע"א, יעוי"ש בכל דבריו הקדושים.

הרי שמכל דברי רבנו החת"ס זיע"א הנ"ל נפקחו עינינו לראות טוב בדעת הרמב"ם שסובר שלמסקנת הסוגיא דעירובין מ"ג אין ביאת אליהו לפני ביאת המשיח, אלא לפני מלחמת גוג, שהיא אחרי ביאת המשיח, וא"כ המשיח יכול לבוא בכל יום, וגם בשבת ויו"ט, שאין ביאת המשיח קשורה לביאת אליהו, והנידון בסוגיא דאם יש

דלמא יתגלה באותה העיר שהב"ד או המלך דר שם, ולא ילך חוץ לתחום כלל?

אבל באמת אין הדעת הנודר דנזיר אביאת בן דוד לבדו, אלא איום פרסומו, כמ"ש מהרש"א אמושיח בן יוסף, וזה יהי' לכאורה שיקבץ כל נדחי ישראל, או לכל הפחות זקני ישראל, ברגע אחד ממקומם למקום נועד, כמו שעשה מרע"ה במצרים, וזה אי אפשר בלי שיקבצו ממקומם הרחוק, ובשבת אי אפשר אלא ע"י קפיצה.

ולא קאי השקלא וטריא על ביאת בן דוד עצמו, אלא על קיבוץ פזורי ישראל, שע"ז יתפרסם ביאתו לכל עולם, ולזה כיוון הנודר, כנלע"ד.

ואחרי ההצעה זו צ"ל דהך שמעתא ס"ל... אבל להמדרשים דסוברים... וא"כ שפיר משכחת פרסום ביאת בן דוד ע"י שופר בלי שום קפיצה למעלה מיו"ד, ואפי' בשבת ויו"ט, עכ"ל החת"ס זיע"א, עיי"ש בכל המשך דבריו הקדושים.

ובדברי קדשו של החת"ס זיע"א שם [בד"ה שאני התם דאמר קרא הנה אנכי שולח וגו'] עוד כתוב לאמור:

"זה לשון הרמב"ם פי"ב ממלכים הלכה ב': יראה מפשוטן של דברי הנביאים שבתחלת ימות המשיח תהי' מלחמת גוג ומגוג, ושקודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד נביא לישראל ולהכין לבם, שנאמר הנה אנכי שולח וגו'..., ויש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת משיח יבא אליהו וכו' עכ"ל, ולפום רהיטא נראה דבריו סותרים: בתחילה

שיכול המשיח לבוא בכל רגע, בגאולת "אחישנה", שמדלג על הסדר ועל השורה [כלשון ה"פּלתי הקדוש הנ"ל עייש"ה], ובכלל אמונת הגאולה שיש גם אפשרות של ביאת בן דוד ב"אחישנה", ומאמין בזה, וממילא מחכה בכל יום ובכל רגע שיכולה להיות בו הגאולה באופן של "אחישנה".

ועיין בס' "שם עולם" למרנא הח"ח זיע"א [ח"ב פרקים י"ב י"ג י"ד] שמאריך להלחיב הלבבות להאמין ולחכות ולצפות לגאולה ד"אחישנה", עיי"ש בכל דבריו הקדושים.

והלא הדברים נפלאים מאד וברורים ובהירים כשמש בצהרים.

ודברי הטו"א הנ"ל בר"ה דף י"א ג"כ צריכים תלמוד יעוי"ש ובחת"ס ובכת"ס הנ"ל מה שכתבו בזה.

ועב"פ חזינן כמה נכונים הדברים שאין להתרגש כאן משום קושיא, כי הכל יש ליישב ולבאר ברווחא.

והנה כת"ר חוזר כמה פעמים במכתבו שקשה לו לקבל את המובא בשם הגרי"ז שאכן כך אמר הגרי"ז, והנה אחרי שיעיין ב"פּלתי" ובחת"ס הנ"ל יראה להדיא שפשיטא להו לה"פּלתי" ולחת"ס שמשיח יכול לבוא בכל יום ובכל רגע, גם ביום וגם בלילה, וגם בשבת וגם ביו"ט, בלי קשר עם ביאת אליהו, ובלי קשר להאבטיא דתחומין למעלה מעשרה, [והא דאין גאולה בלילה, בתוס' מגילה ד' א' — היינו בגאולת "בעתה", אבל בגאולת "אחישנה" אפשר גם בלילה], וא"כ כבר יהי' ניחא לו היטב שגם הגרי"ז אמר כך,

תחומין למעלה מעשרה לא על ביאת המשיח דנו שם, דהוא יכול להתגלות בשבת וביו"ט בלי שאלה של תחומין, אלא על קבוץ ישראל והזקנים שעיי"ז תתפרסם ביאתו, וא"כ אין כל סתירה מהסוגיא דעירובין מ"ג ל"אחכה לו בכל יום שיבוא", שבכל יום יכול לבוא, גם בשבת ויו"ט, והדברים נפלאים מאירים את העינים ומשמחים את הלב.

והנה אחרי שיעיין כת"ר שליט"א ב"פּלתי" הנ"ל — יתכן שיראה שכל סערת קושיותיו שהרעיש בהן את העולם — תקום לדממה, ויהי' לו בזה דוגמא למה שכתבתי בס"ד שכל קושיא בזה יש לה תירוץ, והמקשה שואל מפני שלא הקיף את הסוגיא עם כל מפרשי' הקדושים, ובענין זה הלא כל הלומד את הסוגיא דעירובין מ"ג והרמב"ם בפ"ד דנזירות הי"א הלא מיד רואה את שלוש קושיותיו של הכס"מ שם, שפשטות הרמב"ם דלא כפשטות הסוגיא, וכבר צריך להבין שיש כאן דרך הקודש לרבנו הרמב"ם, וכמש"נ שם, וכמש"כ ה"פּלתי" והחת"ס, והנה כשמעיין בדבריהם הקדושים רואה שהכל א"ש היטב.

וביון שמובטח שאין אליהו בא בערבי שבתות וימים טובים — מזמרים את הפזמונים דאליהו רק במוצ"ש, וזה אמת ויציב, אבל אין זה נוגע לכך שמשיח יכול לבוא תמיד, בלי קשר עם ביאת אליהו, עכ"פ בגאולה ד"אחישנה" ואע"פ שדעת הנודר בנזירות יתכן שהיא רק עפ"י סדר הגאולה ד"בעתה", אבל כיון שיש אפשרות גאולה ד"אחישנה" גם כן — אם כן שפיר צריך להאמין

שיכול המשיח לבוא בכל יום ובכל רגע, וענין ה"אחכה לו בכל יום שיבוא" הוא אמונה ברורה שיכול לבוא בכל רגע ובכל יום, ולכן מחכה על האפשרות הזו מתוך אמונה בזה. והכל ברור כשמש, וראויים הדברים למי שאמרם, זי"ע ועכ"א.

אמנם לדעת הכו"פ ז"ל א"ש, **שמקודם** **אנו מתפללין על הגאולה**

ד"אחישנה", ואז יבוא משיח בלי בשורת אליהו הנביא מקודם, ואח"כ מתפללין שאם לא נזכה לזה — נזכה עכ"פ לגאולה ד"בעתה", ויבוא אליהו ויבשר לנו הגאולה, עכ"ל הגאון בעל ה"כלי חמדה" זצ"ל, עיי"ש בכל דבריו הקדושים באותו קונטרס.

אבקשה נא מאד לעיין בכל הנ"ל ולכתוב לי את חוות דעתו הרמה בזה, כי מאד מאד יקרים ועריכים וחביבים עלי דברי מר ניהו רבה שליט"א.

הנני ידידו עוז מלב ונפש חפצה

מכבדו ומוקירו כרום ערכו הנשגב

איש צעיר ודל נפש כמהה מצפה לישועה

משה מרדכי הלוי שולזינגר

מלמד גפ"ת פה עיה"ק זכרון מאיר ת"ו

רוב שלו' וברכה וכט"ס למע"כ ידידי הרב הגאון הנעלה חו"ב וכו' וכו' מוהר"ר משה מרדכי הלוי שליט"א שולזינגר

נעימות בימינו נצח !

אחרי הברכה ודשה"ט בכל הכבוד הראוי,

שיכול המשיח לבוא בכל יום ובכל רגע, וענין ה"אחכה לו בכל יום שיבוא" הוא אמונה ברורה שיכול לבוא בכל רגע ובכל יום, ולכן מחכה על האפשרות הזו מתוך אמונה בזה. והכל ברור כשמש, וראויים הדברים למי שאמרם, זי"ע ועכ"א.

והנה סמוך למשלוח המכתב הזה בא לידי בסייעתא דשמיא הספר הנחמד "כלי חמדה" [על חומש ויקרא], וראיתי שם בפ' שמיני (עמ' 50 טור א') כתוב לאמר:

"ואון מצאתי לי מדברי רבנו הגדול בעל כו"פ ז"ל בבית הספק, שכתב דהא דאמרינן בגמרא דאין משיח בן דוד בא קודם אליהו, ואליהו מוכרח לבוא מקודם לבשר ביאתו, היינו דוקא בגאולה ד"בעתה", אבל אם יזכו ישראל ויהי גאולה ד"אחישנה" — אז מדלג על ההרים, ויבוא משיח קודם אליהו, ולא יהי סדר זמנים כלל, עיי"ש מה שהאריך בדברי חכמה לתרץ עפ"י דעת הר"מ ז"ל...

ורגיל אני לומר עפ"י מה שיסד הפייטן בנוסח הרחמן לברית מילה,

ושלחתי העתק מכתב הנ"ל לכבוד הדר"ג מו"ר הגאון לבית הלוי רבנו משולם דוד הלוי סאלאוויציק שליט"א בן המלך אור העולם מרן הגרי"ז הלוי זיע"א הגאב"ד דבריסק זצוק"ל ובקשתי חוות דעתם הרמה על דברי המכתב הזה. ונתכבדתי ביקרת תשובתו:

רק בהזדמנות זו הנני לברכו ברכת מז"ט ברכה והצלחה לכלולת בתו תחי' וירוה מע"כ שי' הרבה נחת שמחות וגיל מהם ומכל יו"ח כל הימים.

ובזה אחתום בברכה וברוב הוקרה וכבוד

משולם דוד באאמו"ר הגה"ח
רשכבה"ג מרן יצחק זאב הלוי
זצוקללה"ה סאלאווייציק

ט' אדר התשמ"ז
ירושלם ת"ו

מכתביו הגיעוני, ומה שביקשני להודיעו חוות דעתי על דבריו, אינני יודע על מה יבואו דברי וחוות דעתי בזה, הלא דברי אאמו"ר הגה"ח רשכבה"ג זצוק"ל בענין חובת האמונה בביאת המשיח ולחכות לביאתו ידועים ומפורסמים אצל הכל, וכן מה שמביא מדברי הכרתי והפלתי ומדברי החת"ס זיע"א, הלא מעתיק במכתבו ממש כמו שנדפס בספרם כלשונם, ולא עלי לחוות דעה בזה, וממילא שלא נשאר לי להודיעו מזה כלום.

מכתב ד

שמצינו לרבותינו הפלתי והחת"ס זיע"א שהסבירו היטב את הסוגיא ואת הרמב"ם, והכל מתיישב היטב.

ובעיקרי האמונה הלא כך יסד לנו הרמב"ם: שנקודת המוצא הוא העיקר של האמונה, ואם תוכל ליישב הפסוקים והמאמרים – מוטב, ואם לאו – "עמדו בחזקתכם והפסוק או המאמר ההוא תאמר איני מבינו". ובעניי אינני מבין למה יש לכם עגמת נפש מזה.

וגם אינני מבין מה תועלת לשאול מגאון זה או מגאון זה, הלא אנחנו מוסרים את דברי הגר"ז.

ומחמלת ד' על עמו שנותן בלבם בכל דור ודור לדעת מה לקרב ומה לרחק, הן במחברים, והן בחיבורים, ודוק היטב בזה, ונכלל בהבטחה ש"לא יטוש ד' עמו", וש"לא תשכח מפי זרעו".

בס"ד יום ג' לס' "ושמחתם לפני ד' אלוקיכם" י"ג אייר כ"ח למבנ"י תשמ"ז

ששון ושמחה ישיג הוד כבוד ידידי יקירי אהובי שליט"א נעימות בימינם נצח!

אחדשה"ט באהב"ר ואה"ע,

לא כתבתי שהגר"ז אור העולם זצוק"ל זיע"א מתרץ ומפרש הסוגיא בעירובין מ"ג והרמב"ם דשם כמו הכרתי והחת"ס, ולא זכינו בזה לשיחתו, ולהשוואל שהרי עדיין לא בא אליהו, השיב בקצרה שמשיח יתרץ זאת, הרי זוהי תשובה יסודית וחינוכית ללמדך שכל קושיא יש לה תירוץ, ואפילו אינך יודעו, ו"עמדו בחזקתכם" באמונת העיקר, כמש"כ הרמב"ם באגרת המוסר לר' אברהם בנו.

רק זאת כתבתי: שהנה רואים אנו ששערי תירוצים לא ננעלו, וכמו

מסירת התורה מדור לדור, ואיך בדור שלפנינו עברה מסירת התורה והעתקת השמועה ע"י **מרנא ורבנא הגר"ח דבריסק זצוקללה"ה**, ועמדתי אז — **אבדלחטו"א** — **ליד כבוד דודי מו"ר ה"תורת זאב" זצ"ל**, ולא אוכל לשכוח את שלהבת פניו הקדושים והתרגשותו העצומה למשמע התיאור החי הנ"ל איך נשמרה התורה בטהרתה כנתינתה מסיני מדור לדור, ועברה ונמסרה דרך **רבנו הגר"ח הלוי זצוקללה"ה**, ואנחנו הקטנים זכינו לראות את המשך שמירתה בטהרה ומסירתה והעתקתה לדור הבא, ע"י **רבנו אור העולם קדש הקדשים הגרי"ז הלוי זיע"א**, וכמו שאמר **רבנו הקדוש והטהור רבי אהרן קוטלר זצוק"ל שהגרי"ז הוא שומר משמרת התורה**.

יסלח לי על האריכי בדברים מגודל התרגשותי לזכר קדושת רבנו זצוק"ל. שזכיתי לראות את אור קדושת פניו הטהורים, ולשמוע את תפלתו הזכה והטהורה [אשר אמר שלכל תפלה מתכוון יום שלם...], ואת עבודת הקריאת שמע שלו, ואת אמירת התהילים שלו שהי' ממש כמדבר עם השכינה, ואת ההבדלה שלו במוצש"ק [אשר אמר שמתכוון לזה בהכנה של חמש שעות], ואת קריאת ההפטרה שלו מידי שבת בשבתו וימים טובים וראש השנה, שזו היתה העלי' שלו, [מלבד יום הכיפורים, שבו הי' עולה ללוי], — והי' **אומר יחד עם הבעל קורא, בקול רועד מפחד הדר גאון ה' בדברות קדשו ע"י עבדיו הנביאים, ועוד ועוד ועוד**. והוא הי' **תמיד עומד לפני השכינה בדבקות**

והנה בדורנו זה הלא הגרי"ז הוא זה אשר כל ישראל היראים ושלמים ענו ועונים אחריו מקודש מקודש בלי שום יוצא מן הכלל. ובכל מקום וענין שהאירו הגרי"ז בעוצם שכלו הזך הקדוש והטהור — ויהי אור לכל בני ישראל במושבותם.

אשר על כן מה מקום כאן לעגמת נפש? אדרבה! צריך לשוב ולשמוח שזכינו בזה לדבריו המאירים ומשמחים של **רבנו הגרי"ז אשר המה קילורין לעינים ומרפא לנפש**, וזה הדרך לכו בה כי תאמינו.

וכבר כתב **כו"ר מו"ר הגרמ"ד הלוי שליט"א** כי **"הלא דברי אאמו"ר הגה"ח רשכבה"ג זצוק"ל בענין חובת האמונה בביאת המשיח ולחכות לביאתו ידועים ומפורסמים אצל הכל"**.

ואלה שעדיין לא ידעו מזה, ורק עכשיו נודע להם, הלא ישישו אלי גיל וישמחו כי מצאו מים חיים נובעים מהמעין הזך והטהור של קדושת רבנו הגרי"ז זצוק"ל, אשר לשמו ולזכרו הקדוש תאות נפש, וכל גופי מירתת לזכרון קדושת תורתו ויראתו וטהרתו אשר זכינו לראות את מאור פניו הקדושים והטהורים ועמידתו לפני השי"ת באימה וביראה וברתת ובזיע, כמו שניתנה התורה מסיני, כמ"ש בברכות כ"ב א'.

ולא אוכל לשכוח מה ששמעתי פעם בדרשה מכבוד הגאון האהוב הבלתי נשכח הגאב"ד דלוצק זצוק"ל איך שבהשתפכות נפשו תיאר בהתרגשות רבה ועצומה את שלשלת

שמתאר ה"חובות הלכות".

הארכתי קצת, אבל זה רק כטיפה מן הים ממה שהנני יכול לכתוב לכת"ר בזה. והנה כמדוד' שכת"ר הוא איש צעיר, ולא זכה לראות את רבנו הגרי"ז זיע"א [אולי אפילו נולד אחרי פטירתו], אשר על כן ראיתי לנכון לבאר לו קצת כנ"ל, ומעתה ידע כי אפילו פירור וגרגיר ופתית קטן מדברי תורתו של רבנו זצוק"ל יש בכחם לשמח את הלב ולהאיר את העינים ולרום את הנפש ולהכניס בלבנו אהבתו ויראתו של א-ל חי חלקנו צורנו יוצרנו.

וידי רצון שנזכה שתתקיים בנו ברכתו הקדושה של הרמב"ם באגרתו לרבנו יהונתן הכהן ראש חכמי לונל: "והמקום ברוך הוא יעזור אותנו ואתכם על תלמוד תורתו וידיעת ייחודו לעולמי עד, ולא נכשל, ויקיים בימיכם ובימינו מקרא שכתוב ונתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה". כן יהי רצון מלפני נותן התורה ית"ש בב"א.

הנני הכותב וחותר בלב מלא אהבה עד בלי די למעכתר"ה שליט"א, ולכל לומדי תורה די בכל אתר ואתר, בתפלה להשי"ת שיזכני להיות תורתו אומנותי ולהיות מתאבק בעפר רגלי החכמים רבנן ותלמידיהן.

הנני איש צעיר ודל

נפש כמהה מצפה לישועה

משה מרדכי הלוי שולצינגר

עילאה שהוא אמת ותורתו אמת וחותרו אמת. ולבבו הטהור מלא על גדותיו ברחמים וחמלה עד אין קץ, ובנושא בעול עם חבריו בעמקות עצומה בהבנת מצבו עוד יותר מהנזקק בעצמו. ואין ספק שעליו אמר הקב"ה למלאכים ראו בריאה שבראתי בעולמי. ולבו הטהור הי' אוקיינוס של רחמים וחסד אשר לא יאומן כי יסופר. ודברי תורתו שקולים ומדודים בפלס העיון הזך הצח המצוחצח, מנופים ביי"ג נפה מאה פעמים ואחד, מפורש יוצאים מפיו הקדוש והטהור בקדושה ובטהרה, בבהירות וצלילות עילאה, בלי פגם וזיו כלשהו, אפילו כחגירת ציפורן [עיין לשון רבנו המאירי בפתיחה לאבות על תורתם של הגאונים], והרגשת כי השכינה מדברת מתוך גרונו. והוא מחולל מפשעינו ומיוסר מעונותינו. והוא הי' ספר "חובות הלכות" חי, פשוטו כמשמעו, שכל מדריגות החסידות הנשגבות המבוארות בכל השערים של "חובות הלכות" [בחינה, כניעה, בטחון, יחוד המעשה, חשבון הנפש, עבודת אלקים, תשובה, פרישות, אהבת ה' כל החמודות הללו היו בו, וכשאני הקטן והעני זוכה פעם ללמוד ב"חובות הלכות", כשמתאר שם את המדרגות הנשגבות ביותר, הנני עוצם את עיני ונותן שבח להקב"ה שזכיתי לראות את החסיד האמיתי הנשגב

מכתב ה

לכל שעונו גדול מנשוא, שחסר לו עיקר אחד מן השלשה עשר עיקרים, וכן מי שאינו מחכה לביאתו, דהיינו שמתייחס ממנו מאיזה סיבה שהיא, — הוא חבירו של האיש הזה, וכופר בתורה ייחשב, וז"ל הרמב"ם בהלכות מלכים פ"א: המלך המשיח... וכל מי שאינו מאמין בו, או שאינו מחכה לביאתו [ע"כ ר"ל שמתייחס ממנו מאיזה סיבה שהיא] — לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבנו...".

והנה כפי הנראה כת"ר שליט"א מפרש מה שכתב ה"חפץ חיים" זיע"א "דהיינו שמתייחס ממנו מאיזה סיבה שהיא" — דהאי "מתייחס" היינו כייאוש דאבידה דפרק אלו מציאות כ"ג א', דהיכי דמי ייאוש — שאומר ווי לה לחסרון כיס, ומתייחס לגמרי מהאבידה, וגמר בלבו ששוב לא תשוב אליו לעולם, וע"י הייאוש הפקיע המתייחס לגמרי את השייכות שלו עם האבידה לעולמים.

והבי נמי כפי הנראה מפרש כת"ר שליט"א בדברי ה"חפץ חיים" זיע"א "שמתייחס ממנו מאיזה סיבה שהיא" — דהיינו שהתייחס לגמרי מביאת המשיח ח"ו, וגמר בלבו ששוב לא יבוא אף פעם ח"ו.

ואם זו היתה כוונת ה"חפץ חיים" זיע"א — כי אז הלא המתייחס הזה רח"ל חדל בכלל מלהיות מאמין בביאת המשיח, רח"ל, והרי הוא כמובן בכלל הרישא הנ"ל דה"חפץ חיים":

בס"ד יום ה' לס' "זאת חקת התורה" ג' תמוז תשמ"ט

ידידי יקירי אהובי שליט"א
נעימות בימינו נצח!

הנה חזיתי ליקירי שליט"א שנוקט לדבר פשוט שדברי הסבא קדישא ה"חפץ חיים" זיע"א [במאמרו הקדוש "צפית לישועה" פרק ב'] הם כביכול דלא ככל מה שהובא בזה בשם מרן הגריי"ז זצוק"ל.

ולענ"ד אין זה נכון, אלא הן הן הדברים שכתב ה"חפץ חיים" הן הן הדברים שביאר הגריי"ז, וכמשי"ת בס"ד.

ואם כי תמיד אין מדרכי לכתוב לשון "אין זה נכון", אלא רק כמצדד ושואל ומסתפק ודן לפני החכמים, כידוע היטב לידידי שליט"א, כי מה אני ומה חיי לכתוב בהחלטיות "אין זה נכון" על דברי אחרים, אבל הואיל ובעיקרי האמונה עסקינן, אשר השיבוש בזה ח"ו נוגע לשאלה של אפיקורסות רח"ל, אי אפשר להשתמש בזה בלשונות רכים, אלא חייבים לומר באופן ברור כי אין כאן שום פלוגתא ח"ו, אלא כל הנחלים הולכים אל הים, כדי שלא ייגרם ח"ו אצל מישהו איזה שיבוש כלשהו רח"ל בהעיקר הגדול של אמונת המשיח והחיוב לחכות לביאתו.

דהנה זה לשון קדשו של ה"חפץ חיים" זיע"א: "והנה כל מי שאינו מאמין כלל בביאת המשיח — ידוע

"שאינו מאמין כלל בביאת המשיח", שנתיימש לגמרי ח"ו מהאמונה בביאת המשיח, וכבר אינו מאמין שיבוא באיזה עת שהיא, שהרי הוא מיואש ממנו לגמרי ח"ו. ואם כן הוא — כי אז מה היא החלוקה השני' בלשון הרמב"ם [שהביא ה"חפץ חיים" זיע"א] "או שאינו מחכה לביאתו", הלא אין כאן שני ענינים כלל, אלא ענין אחד, שזה "המתיימש" לגמרי הרי הוא "אינו מאמין בו"?

ואע"פ שעד עכשיו הי' מאמין בו, וכעת מפני איזו סיבה שהיא נהי' מתיימש החלטי ממנו, רח"ל, [כהבנת כת"ר שליט"א בה"מתיימש" שכתב ה"ח"ח זיע"א], — א"כ הלא מעכשיו הוא בגדר "אינו מאמין בו", ולא בגדר "אינו מחכה לביאתו", שזה השני הלא מאמין בו, אלא שאינו מחכה לביאתו, אבל ה"מתיימש" [לפירוש כת"ר] הלא כבר יותר אינו מאמין בו בכלל שיבוא פעם, ואם כן מה זה שחילקם הרמב"ם לשנים?

וזו היא הוכחה ברורה כשמש. והאמת תורה דרכה, שה"מתיימש" הזה שכתב ה"חפץ חיים" זיע"א הרי הוא עדיין בכלל "מאמין בביאת המשיח", אלא שמתיימש מלחכות כעת לביאתו.

דהנה הלא צריכים להאמין באמונה שלימה שמשיח יכול לבוא בכל יום ובכל רגע [או מפני שכבר הגיע ברגע הזה ה"בעתה", או אפילו אם ה"בעתה" עדיין לא שייך, אבל מ"מ יכול לבוא המשיח ברגע זה ממש מפאת ה"אחישנה", וככל משנ"ת היטב בס"ד

בכל מה שהבאנו בזה בס"ד מדברי מאורות העולם הפלתי והחת"ס והגרי"ז זי"ע ועכ"א, ומי שהחליט בלבו ח"ו על זמן מסוים שהמשיח לא יבוא בו "מאיזה סיבה שהיא" [לשון ה"חפץ חיים" זיע"א הנ"ל], דהיינו שהחליט בלבו שבהחלט לא שייך שיהי' כעת לא "בעתה" ולא "אחישנה", או מפני גודל הצרות והגזירות הנוראות אינו יכול להאמין שיבוא כעת המשיח, עייש"ה בח"ח ב"צפית לישועה" פרק א' וב"שם עולם" חלק שני פי"ב י"ג י"ד, או גם יתכן שמפני שהיום שבת או יו"ט או שאר זמן שנשתבש והחליט בלבו שבזמן זה אינו יכול המשיח לבוא, מפני שאינו מבין ואינו יודע את אמיתות פירוש מאמרי חז"ל בזה כמו שהבאנו בס"ד פירושם מרבותינו הקדושים הפלתי והחת"ס זיע"א, — כל הדוגמאות הללו, ועוד כיוצא בהן, מיקרו "מאיזה סיבה שהיא", ואשר מפני ה"סיבה" הזו הוא אינו מחכה לביאתו כעת, ו"מתיימש ממנו" — היינו שהחליט בלבו על הזמן הנוכחי שלא יבוא, אלא רק לאחר זמן, כשיעברו ויתבטלו ה"סיבות" אשר בגללן החליט בלבו שכעת לא יבוא, כל זמן שה"סיבות" הללו קיימות.

הנה האיש הזה אמנם כן שהוא "מאמין בביאת המשיח", אבל "אינו מחכה לביאתו" — כעת, ש"התיימש" מלחכות לו כעת, ודחה בלבו את ענין ביאתו לזמן יותר מאוחר [כשיעברו ויכלו ה"סיבות" המעכבות לדעתו המשובשת את ביאתו כעת], וזה הוא שהגדירו ה"חפץ חיים" זיע"א "שאינו מחכה לביאתו" — דהיינו שמתיימש ממנו

הרי ש"מתיאשין מן הגאולה" היינו ש"אינן מחכין למלכות שמים כלל", ואע"פ שעדיין מאמינים בעיקר הדבר שיבוא פעם המשיח, אבל מתיאשין מעכשיו, וממילא אינם מחכים עכשיו, כי מה יש להם לחכות עכשיו לדבר שהתיאשו ממנו שיהי' עכשיו.

ואחרי כל אריכות דבריו הקדושים בפרק הראשון — בא הח"ח זיע"א בפרק השני לבאר היטב את גדר חסרון האמונה במשיח, שהוא בשני אופנים: או שח"ו אינו מאמין כלל, או שמאמין ואינו מחכה על עכשיו, עיי"ש בכל הפרק השני.

והרי שכבר הח"ח זיע"א הוא שהאיר עינינו במה שהרבה הגרי"ז לדבר מלשון הרמב"ם המפורש "או שאינו מחכה לביאתו", וכותב להדיא: "וכן מי שאינו מחכה לביאתו דהיינו שמתיאש ממנו מאיזה סיבה שהיא — הוא חבירו של האיש הזה וככופר בתורה ייחשב", רח"ל.

והנה עוד הדברים עשירים ומפורשים יותר באר היטב במקום אחר בדברי רבנו הקדוש ה"חפץ חיים" זיע"א בספרו הקדוש "שם עולם" חלק שני שער התחזקות פרק י"ג, וזה לשונו הקדוש שם:

"עוד אמרתי שאל יתיאש האדם ח"ו מן הגאולה מטעם פן לא הגיע הקץ ידידע מה שאמר הגמרא על הפסוק אני ה' בעתה אחישנה, זכו אחישנה, לא זכו בעתה", עיי"ש בכל דבריו הקדושים.

מאיזה סיבה שהיא", דהיינו ש"מתיאש" שלא יבוא כעת, והרי הוא בכלל ה"או שאינו מחכה לביאתו" שכתב הרמב"ם, שבוזה בלבד שאינו מחכה [אע"פ שמאמין במשיח שיבוא פעם] — הרי ככופר בתורה ייחשב, רח"ל.

ולא תימא דחויי קא מדחינא לך, אלא כן הוא תמיד בלשון רבנו הקדוש ה"חפץ חיים" זיע"א בספריו הקדושים, שמי שאינו מחכה לביאת המשיח כעת, שגמר בלבו [משיבוש הדעת] שכעת אין זה אפשרי "מאיזה סיבה שהיא", ומדחה בלבו את ביאתו לזמן יותר מאוחר — קורא לו ה"חפץ חיים" זיע"א שהוא "מתיאש מן הגאולה", לא על תמיד, אלא על זמן הנוכחי.

ורא חזי במאמר זה גופא "צפית לישועה" של הח"ח זיע"א, דקיימין בי' השתא, וכל המובא לעיל הוא מפרק שני שבו, הנה יעויין בפרק ראשון שמדבר ש"בעוה"ר כהיום הצליח מעשה שטן ע"י שלוחיו הרבים לרפות שרשי האמונה מקרב ישראל, הן בשכר ועונש, הן ביעודי הנביאים, וכאשר רואין גודל המצוקות והתלאות שעוברין עלינו בכל יום מדמין בנפשם שהקב"ה הסתיר פניו מעמנו לגמרי, ומתיאשין מן הגאולה, ואינן מחכין למלכות שמים כלל... וע"כ מצאתי חובה לנפשי להעריך לפני הכל את אמיתת הענין, שאדרבה בזמנינו יותר קרוב לצפות לישועה", עכ"ל הח"ח זיע"א, עיי"ש בכל אריכות דבריו הקדושים באותו הפרק הראשון.

שע"ז רמז הכתוב אני ה' בעתה אחישנה
ר"ל העת של בעתה גופא אחישנה,
עכ"ל הח"ח הקדוש זיע"א.

הרי מבואר להדיא בדבריו הקדושים
של הח"ח זיע"א שהחיוב של
"צפית לישועה" הוא ש"בודאי אנו
צריכין לצפות בכל יום על ישועת ה'",
כי אנו מאמינים באמונה שלימה שיכולה
לבוא ישועת ה' בכל יום ובכל רגע, ולכן
אנו מצפים לישועה בכל יום ובכל רגע.

הרי להדיא שהדברים הקדושים שהורה
ולמד דעת את העם מרן הגרי"ז
זיע"א בזה — הן הן הדברים הקדושים
שכבר הורה זקן אביהן ורבן של ישראל
הסבא קדישא ה"חפץ חיים" זיע"א.

והנני מודה מאד לכת"ר ידידי שליט"א
שעל ידו נתגלגלה הזכות לעיין
היטב בהאי ענינא ולעמוד בזה על קושט
אמרי אמת.

ויחי רצון שבמהרה תחזו בציון ענינו
וארמון על משפטו ישב בבוא
לציון הגואל האמיתי משיח צדקנו אשר
הננו מחכים לו בכל יום שיבוא.

הנני מוקירו ומכבדו מאד כרום ערכו
הנשגב
משה מרדכי הלוי שולזינגר

והלא "מטעם פן לא הגיע הקץ" —
אין האדם מפסיק ח"ו מלהאמין
לגמרי בביאת המשיח, אלא שמפסיק
מלחכות לו עכשיו "מטעם פן לא הגיע
הקץ", ואין לו מה לחכות עכשיו עד
בוא עת הקץ, שלדעתו "פן לא הגיע"
עדיין, ועל זה כתב הח"ח זיע"א: "שאל
יתייאש האדם ח"ו מן הגאולה מטעם פן
לא הגיע הקץ", הרי מבואר להדיא שזה
הוא סגנונו הקדוש של הח"ח זיע"א,
שמי שאינו מחכה לביאת המשיח כעת
— מיקרי שהוא "מתייאש ח"ו מן
הגאולה", וזה מופת חותך וראי ברורה
שכן הוא לשונו הקדוש של הח"ח
זיע"א. ועיי"ש בכל אריכות דבריו
הקדושים בפרק י"ג הנ"ל [ב"שם עולם"
חלק שני], ומסקנת הדברים שם: "ומי
יוכל לומר שאין לאומה זו ח"ו שום
זכות עד שתצטרך להמתין על בעתה,
— [דהיינו שלכן אינו מחכה עכשיו
ומתייאש ח"ו מן הגאולה מטעם פן לא
הגיע הקץ"] — ועל כן בודאי אנו
צריכין לצפות בכל יום על ישועת ה',
וכמו שאחז"ל ששואלין לו לאדם בעת
הדין צפית לישועה".

ואח"כ כתב שם הח"ח זיע"א עוד
חידוש נשגב, שיש גם גדר של
"אחישנה" על ה"בעתה", עיי"ש
ביאור הדברים, וסיים: "ונוכל לומר

מכתב ו

קבלתי מכתבו היקר ואשתדל לבאר
הדברים בס"ד.

כפי הנראה שכת"ר מפרש ענין
ה"לחכות לביאתו" שהוא שיעזוב

בס"ד יום ה' לס' "דרך כוכב מיעקב" י'
תמוז תשמ"ט

שלו' רב וכט"ס לרומעכתר"ה שליט"א
נעימות בימינו נצח!

את כל עניניו ועיסוקיו, הן ברוח והן בגשם, ויעמוד על מרפסת הבית, או בחלון, ויחכה, ויחכה, ויחכה, ולא תהי' מחשבתו עסוקה בשום ענין אחר, אלא רק שמחכה, ומשרש זה צמח כל מכתבו הנחמד.

אבל לא כן הוא הדבר, אלא זה חיוב של אמונה, שמאמין שיכול לבוא בכל רגע, וה"אינו מחכה" — הוא מי שהחליט בלבו ח"ו על זמן מסוים שעדיין לא יבוא, ומפני זה — הזמן ההוא מופקע אצלו מלחכות ולצפות, וזה הוא חסרון אמונה, וזה מיקרי "שאינו מחכה לביאתו", רח"ל.

והדבר פשוט, שזו היתה כוונתו הקדושה של הח"ח זיע"א, שכיון שהעתיק ללשון הרמב"ם "או שאינו מחכה לביאתו", שגם הוא ככופר ייחשב רח"ל, והבין הח"ח שיהיו טועים לחשוב שהפירוש של "שאינו מחכה לביאתו" היינו שאינו עושה פעולות של מחכה, וכנ"ל, שעוסק בכל הענינים שבעולם, וזו הרי טעות בפשט הרמב"ם, לכן הוא מה שהאיר עינינו הח"ח זיע"א במה שכתב פירוש על הרמב"ם, דמי "שאינו מחכה לביאתו" היינו שמתייאש ממנו על זמן מסוים מאיזה סיבה שהיא, אבל כשמאמין שיכול לבוא בכל רגע — הרי זה "מחכה לביאתו", ואע"פ שאין מחשבתו תפוסה בזה כל היום בלי הרף.

אלא שאם תשאל אותו: האם מחכה אתה למשיח? — יענה ויאמר: **בודאי, הלא מאמין אני שיכול לבוא בכל רגע, גם ברגע זה, ומחכה אני לכך, אע"פ שאין אמונה זו גורמת לעצור את מהלך החיים הרגיל, כמובן, אלא שיודע הוא את הידיעה האמיתית הזו, ואע"פ שאינו מהרהר בה בלי הפסק.**

דומ"א דו' המצוות שכתב ה"חיי אדם בכלל א' ס"ה, והעתיקים ה"משנה ברורה" בסימן א' ב"ביאור הלכה", עיי"ש ותבין היטב.

וזה שפירש הח"ח שמי "שאינו מחכה לביאתו" אין זה ח"ו השקוע בלימודו, או בעסקיו, או בשניהם, ואינו מהרהר תמיד בלי הרף בזה שיכול הרגע לבוא, אלא מי שהחליט ח"ו על זמן הנוכחי שלא יבוא, ומתייאש מביאתו בזמן זה — זה מיקרי "שאינו מחכה לביאתו", רח"ל.

והן הן הדברים שביאר הח"ח זיע"א הן הן הדברים שהורה ולימד הגרי"ז זיע"א.

אשכח מאד לשמוע אם נחה דעתו בהדברים הניתנים למעלה.

ביקרא דאורייתא

מ. מ. ש.

ועיין ח"א מהרש"א נדה י"ג ב', עיי"ש ותמצא נחת ועונג רב.

מכתב ז

לא? ... ומה עם "אחכה לו בכל יום שיבוא"? ואיך זה אפשר לייחס להתנאים הקדושים דבר כזה ח"ו? אתמהה איך אפשר לומר כן. ולמה זה צריך לכתוב דברים כאלו ולייחסם לדברי חז"ל, שכוונתם פשוטה, ואין להם שום שייכות עם אמונת הגאולה, ולמה זה צריך לייחס להתנאים הקדושים דבר כזה ח"ו?

הלא ודאי שקיימו "אחכה לו בכל יום שיבא", וכמש"כ כבוד הדר"ג שליט"א עצמו במק"א בספר הנ"ל, דהפלוגתא דתשרי או ניסן היא רק על "בעתה", אבל "אחישנה" יכול להיות כמובן בכל עת ובכל שעה ובכל רגע, וכמש"כ ה"פלותי" והחת"ס זיע"א כנודע.

ולענ"ד הדברים הנ"ל הם כשגגה שיצאה מלפני השליט. והשי"ת יגאלנו בב"א.

אקוה לקבל תשובה כי במהדורה חדשה יושמט הקטע הזה, כי לענ"ד אין שום דרך ליישב ולתרץ ד"ז.

ביקרא דאורייתא
משה מרדכי הלוי שולזינגר

בס"ד יום ב' חיי שרה י"ז חשון תשמ"ז
הוד כבוד הדר"ג הרמה שליט"א
נעימות בימינם נצח!

הנה הלום ראיתי מש"כ כבוד הדר"ג שליט"א בספרו לבאר הא דירושלמי שבת פ"ח ה"א דר' יונה שתה ארבע כוסות בפסח וחזק רישא עד עצרתא, ור' יהודה בר אילעי שתה ארבע כוסות בפסח וחזק רישא עד חגא, וכותב **שצריך ביאור הכוונה.**

ובפשוטו הלא הכוונה מבוארת ופשוטה, שלר' יונה כאב הראש עד עצרת, ולר' יהודה כאב הראש עד החג, וזוהי התשובה שהשיב ר"י למטרוניתא, וכדאיתא בנדרים מ"ט ב', וכמו שמצוין שם בגהש"ס בירושלמי לשו"ת הרשב"א ח"א סי' קל"ח שלמד מכאן למי שקשה לו שתיית יין שצריך לדחוק את עצמו לשתות.

אבל כפה"נ שכבוד הדר"ג שליט"א רוצה להסב ענין זה לדרוש, אבל מה אעשה שאינני יכול להבין איך אפשר לכתוב שזה ציפה להגאולה עד עצרת, וזה ציפה להגאולה עד תשרי. ותו

מכתב ח

ולא הכנתי: האם מה שכותב כת"ר שליט"א בביאור דברי הגר"ח זיע"א הוא **מסבא**, שכך מסתבר לו לפרש בדברי הגר"ח, או **מקבלה**, שכך קיבל איש מפי איש עד הגר"ח זיע"א?

בס"ד אור ליום ג' ויקרא כ"ו אדר
תשנ"א
למעכת"ר שליט"א נעימות בימינם נצח!
קבלתי את מכתבם.

ואני בעניי הלא כתבתי רק מה שקבלתי בזה.

(ז) משה רבנו? — ישיב: אב לכל הנביאים! אמת!

(ח) מנין התורה המצוי' בדינינו? — ישיב: היא הנתונה למשה רבנו עליו השלום!

(ט) האם יתכן להחליף, או שתהי' אחרת? — ישיב: חס ושלום! לא תהא מוחלפת ולא תהא אחרת!

(י) האם הבורא יודע וכו'? — ישיב: בודאי! יודע כל המעשים וכל המחשבות!

(יא) שכר ועונש? — ישיב: בודאי! גומל טוב לשומרי מצוותיו, ומעניש לעוברי מצוותיו!

(יב) משיח? — ישיב: אני מאמין באמונה שלימה בביאת המשיח ואף על פי שיתמהמה עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא!

(יג) תחית המתים? — ישיב: אני מאמין באמונה שלימה בתחית המתים!

וכן אם נשאל כל זאת לנערה — תשיב גם היא כנ"ל.

זוהי תלי"ת העובדא המתוקה, שכל תינוק ותינוקת ישיב ככל הנ"ל. ולמה זה רואה כת"ר עובדא מרה אחרת? אתמהא!

ומי שאינו יודע אחד מהי"ג הנ"ל — על זה אמר הגר"ח נעביך אאפיקורס איז אייך אאפיקורס. ואין צורך שאי ידעתו אחד מהי"ג תהי' תוצאה מ"חקירה", או מהשתבשות בפסוקים מאמרים וכו'. מספיק שאיננו יודע מפני שאיננו יודע. כך קבלתי

וה"ה בנוגע לדברי הגרי"ז זיע"א, הן מה שמפורש ברי"ז הלוי על התורה פ' בא, והן מה שאמר מרן הגרי"ז כאן ב"זכרון מאיר" באדר תשי"ט, והן מה שקבלתי, והוסכם על זה מכבוד מו"ר הגרמ"ד הלוי שליט"א [הן במכתבו הראשון הנדפס ב"משמר הלוי" זבחים סי' קע"ד, והן במכתבו השני הנדפס ב"משמר הלוי" חגיגה סי' נ'].
ובל מה שהאריך כת"ר בענין חישוב הקץ כל זה מוכיח שלא עיין כלל אפילו מקופיא במה שנכתב בספרים הנ"ל, ומה שהובא שם מהמבי"ט, ומהגרי"ז, ויבדלחטו"א מכבוד הגרמ"ד הלוי שליט"א.

אינני מבין כלל מה שבמשיכת קולמוס אחת עושה כת"ר את צעירי ישראל לאפיקורסים ח"ו.

והנה כאשר נשאל נער: (א) איך יש עולם? — ישיב: הבורא יתברך שמו בראו ועשאו לו ולכל אשר בו!

(ב) כמה יש? — ישיב: בודאי רק יחיד!

(ג) האם הוא גוף? — ישיב: חס ושלום! אינו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף!

(ד) האם יש לפניו או אחריו? — ישיב: הוא ראשון והוא אחרון!

(ה) למי ראוי להתפלל? — ישיב: רק להבורא יתברך שמו!

(ו) נביאים? — ישיב: כל דבריהם אמת!

והנה קדמונינו יסדו את סגנון י"ג העיקרים המודפס בסידורים, כדי שיגידו וילמדו אותם, ויהי שגור על לשונם, וכל בית ישראל המאמינים אומרים אותם, אנשים, נשים, וטף, [וכמו שאמר הגרי"ז: "אבל ההלכה היא כמו שכתוב בסידור"], ומרגלא בפומייהו דכל כשרי ישראל כל י"ג העיקרים, וכמו שנתבאר היטב במה שנכתב במאמרים הנדפסים ב"משמר הלוי" זבחים סי' קע"ד וחגיגה סי' נ' ועוד, והנה בא הדר"ג [מתוך דמיונות לא אמיתיים בלבד] להטיל דופי באמונתם של צעירי ישראל הכשרים לעשותם לאפיקורסים ח"ו, והכל מתוך תאות הניצוח [בלתי מובנת] שרוצה לסתור [אינני יודע למה] דברי אלקים חיים שהורונו רבותינו מאורי הגולה זיע"א.

ומה יועיל בכל גיבוב הקושיות בסנהדרין דף צ"ז ודף צ"ח, והלא באה תשובה ברורה אמיתית על כל זה במאמרים הנ"ל, אמנם כת"ר כפי הנראה קרא אותם רק מקופיא [אם קרא בכלל], ולא עיין בהם כלל וכלל, כי אם הי' מעיין היטב, ובטהרת הלב, כדרך לימוד דברי תורה, כי אז הי' רואה את אמיתות הדברים המאירים המבוארים שם באר היטב.

והגרי"ז חוזר ומשנן לנו שמי שאינו מאמין שיכול משיח לבוא ברגע זה — הרי הוא בכלל ה"אינו מחכה לביאתו" שכתב הרמב"ם שהוא כופר, ואילו כת"ר אומר שהגרי"ז לא אמר כך, בזמן שבנו של הגרי"ז, כבוד הגרמ"ד הלוי שליט"א, מעיד שדברי

מרבתי בביאור דברי הגר"ח, ושכך אמר הגר"ח.

ואשמח מאד לשמוע: מנין היא קבלת כבודו שליט"א שלא כן אמר הגר"ח זיע"א?

ובל הנ"ל כתבתי רק לשיטת כת"ר שעושה קושיא מזה שמייסד הנחה שהצעירים לא יודעים, וממילא צריך להגיד שלא כך אמר הגר"ח. ובעניי אינני מבין הגיון זה. וכי כך מביאים הוכחה? אתמהה!

אלא שאפילו לשיטתו כתבתי להרגיעו שתלי"ת אין כאן עובדא מרה, אלא רק עובדא מתוקה.

והנה כותב כת"ר: "אלא ודאי דמעולם לא הי' כוונת הגרי"ז ז"ל על כגון דא ולא הובנו דבריו הק' כראוי".

ולא ביאר מה אפוא כן אמר הגרי"ז.

ואילו בנו הגרמ"ד הלוי שליט"א כותב [ב"משמר הלוי" חגיגה עמ' קס"ג]: "הלא דברי אאמו"ר הגה"ח רשכבה"ג צוק"ל בענין חובת האמונה בביאת המשיח ולחכות לביאתו יודעים ומפורסמים אצל הכל", יעוי"ש כל דברי מכתבו בזה.

ולא אחד מאדוני כי הרבה מאד צער נגרם לי ממכתבו, כי טיפל בענין כה נשגב ואחראי בקלות הדעת וקלות הכתיבה, ולוקח על עצמו להגיד סברות כרסיות לשלול במשיכת קולמוס מה שאמרו בתמצית דם לבם הטהור מרנן הגר"ח והגרי"ז זיע"א.

בכל רגע ורגע, וזה הוא חיוב ה"לחכות לביאתו" וזה הוא ה"אע"פ שיתמהמה עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא", לא רק שיבוא אי פעם, אלא שיבוא היום, ובכל יום, מפני שאני מאמין שתתכן ביאתו בכל רגע [ומה מאד מוסברים היטב הדברים הקדושים הללו עפ"י מה שביארו לנו רבותינו הנ"ל, הפלתי והחת"ס, ד"אחישנה" שייך בכל רגע, ואז הוא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות, יעויין לשונו הזהב דהפלתי, ודברי החת"ס בזה, המועתקים בלשון קדשם הזהב שם ב"משמר הלוי" חגיגה סי' נ', וגם המובא שם מה"כלי חמדה"], ומי שאינו מאמין כן הרי הוא ה"אינו מחכה לביאתו" שכתב הרמב"ם. וכל זה הורה ולימד מן הקדוש הגרי"ז זיע"א בדם התמצית, ואיך זה אפשר לבוא בכתיבה אחת ולומר: הגרי"ז לא אמר כך?

הרבה צער יש לי מכל זה, ואין דרכי לכתוב בסגנון זה, אבל גם לא זכור לי שקבלתי פעם מכתב בסגנון המכתב הנוכחי של כת"ר שליט"א, ואף גם זאת עוד חסר לנו שגם ידרוש כן כת"ר ברבים שלא אמר כן הגרי"ז, ועי"ז ח"ו תתעוות אמונת המשיח רח"ל, ויהי' בזה חטאת הרבים ח"ו, ובכגון זה הוזהרנו שהשתיקה אסורה, והחלש יאמר גבור אני.

והנה כבוד מו"ר הגרמ"ד הלוי שליט"א כותב במכתבו הנדפס: "ואם מעכ"ת שליט"א רואה בהדפסתם ענין של זיכוי הרבים ע"י שיבינו העיקר של אמונה בביאת המשיח, אינני רואה חסרון בזה".

אביו בזה ידועים לכל, ותמיד הי' הגרי"ז חוזר על זה, ונאמרו דבריו הקדושים הללו גם במעמד קהל קדוש נכבד מאד בחדש אדר תשי"ט ב"זכרון מאיר" במסיבת "שבע ברכות" דבנו הצעיר הגרמ"ה הלוי שליט"א, והדברים ידועים לכל, ועליהם נתחנכו ויתחנכו דורות, והנה בא עכשיו כת"ר ואומר: חה! חה! חה! לא אמר זאת הגרי"ז!... והיטב חרה לי על זה.

ומדרך החכמה כשבאים לסתור דברים הנאמרים או נדפסים — ראשית חכמה צריך לשמוע או לקרוא היטב את הדברים, ואח"כ יסתור אם יש לו במה לסתור.

ואילו בענין החמור מאד הזה דילן — לא קרא כת"ר היטב את הדברים, לא בביאור הגמרא דסנהדרין צ"ז צ"ח [אשר הגרמ"ד הלוי שליט"א כותב שהם דברים ישרים, ושכן הוא בכל הדברים הישרים שאחרי שעומדים עליהם זה פשוט, יעויין"ש במכתב] ולא את דברי המבי"ט, ולא את דברי הגרי"ז, ולא את כל ההמשך המודפס ב"משמר הלוי" חגיגה סי' נ', ואין זה מדרך התורה והחכמה.

והגרי"ז חוזר ומבאר שהחובה היא להאמין שמשית יכול לבוא בכל רגע, ואין רגע שמופקע מאפשרות זו, וגם ביום ששי, וערבי יו"ט, ושבת, ויו"ט, ויום, ולילה [יעויין ב"משמר הלוי" חגיגה סי' נ' מהחת"ס והפלתי והכת"ס, ומכתב הגרמ"ד הלוי שליט"א שם על זה], ומפני האמונה הברורה הזו החיוב הוא לחכות באמונה לאפשרות זו

הזמן מתיישב, וכת"ר מתעלם מכל זה.
נורא!

ודברי הגרי"ז הלא מבוארים להדיא
בספרו [שכתב הוא בעצמו]
"חדושי מרן רי"ז הלוי" על התורה בפ'
בא, והועתק שם במאמרים, וזה לשון
קדשו **דהגרי"ז זיע"א**: "אבל בגלות זה
האחרון לא נאמר שום זמן כמה יהיו
בגלות, **כי היום אם בקולו תשמעו,**
ויכולין להגאל בכל יום, ומעיקרי
האמונה כי נחכה לו בכל יום שיבוא,
אבל להיפוך נאמר בו קץ של גאולה, כי
לזמן הזה מוכרחים הם להגאל, וכדכתיב
בחבקוק ויפח לקץ ולא יכזב, ואמרו
חז"ל לא זכו בעתה", עכ"ל מרן הגרי"ז
זצוק"ל, והלא דבריו הקדושים מפורשים
וברורים, וכמה מכאיב את לבי ומצער
אותי לקרוא שגברא רבה ככת"ר יכתוב:
"אלא ודאי דמעולם לא היתה כוונת
הגרי"ז ז"ל על כגון דא ולא הובנו דבריו
הק' כראוי", עכ"ל כת"ר, וכמה שכחת
התורה ועיוות האמת יש במשפט נורא
זה, והלא באופן נלוז זה תפוג תורה
ח"ו.

סוף דבר כל מכתבו של כת"ר מתחלה
ועד סוף נוח לו שלא נברא
משנברא, ויותר גרוע מהכתיבה הוא מה
שכת"ר חושב בלבו לאמת את מה
שכתב, ולא מצאתי במכתב כת"ר אפילו
מלה אחת של אמת, ואוי לנו לאן
שהגענו!...

והשי"ת יגדור פרצותינו, שלא יישמעו
עוד בין כותלי בתי המדרשות
הטהורים שלנו דברים שהם היפך דעת
תורה והיפך האמת רח"ל, ותהי' רק

ואילו כת"ר דורש לקבל שכר על
הפרישה, ולבטל את כל האמור.

ויהי' עי"ז ח"ו ענין של חטאת הרבים
ח"ו ח"ו. אתמהה!

והשי"ת ישיבני בתשובה שלימה לפניו.
אכ"ר.

שוב אמר לי ג"א שליט"א: הלא
ב"גדל" אומרים אנו כל בקר את
כל י"ג העיקרים, **עוד לפני התפלה, ולא**
רק אחרי התפלה ב"אני מאמין", ואם כן
מיום שמלמדים את הילד סידור
ב"חדר", וכן את הבת, משננים להם את
"יגדל", ואומרים זאת כל ימי חייהם,
ואיך זה כותב כת"ר שליט"א: "מקודם
הפך ר"ל כמעט כל ילדי ישראל שהגיעו
לכלל חיוב המצות לאפיקורסים ר"ל
בהיות נעלם מהם כמה עיקרים, **כי לא**
הוגד להם מעולם ולא חשבו על נושא
זו, והרי הם צאן קדשים שלנו המיגיעים
עצמם בישיבות קטנות על תושבע"פ,
זהו עובדא מרה היוצא מהציור הנמסר
שם", עכ"ל כת"ר, ולא אאמין שכתב כן
ש"לא הוגד להם מעולם ולא חשבו על
נושא זה", ומה זה שמלמדים אותם
מילדותם "יגדל" ו"אני מאמין"?!...
ולצערי הרב לא בדעת נכתבו דברים
מוזרים אלו.

הנה אני קורא שוב במכתבו של כת"ר
שליט"א — ומתחמץ לבי בקרבי,
שמדבר על הגמרא של מחשבי קצין,
אשר על זה מדובר ומוסבר באורך היטב
במאמרים הנדפסים, ומובא שם
מהמבי"ט ששתים רעות עושה המחשב:
שאינו מחכה עד הזמן שהגביל, ושאחרי

כמו שביאר רומע"ג דהמציאות אינו כן, והכל יודעים העיקרים, ובפרט שנותנים לב על זה כמובן, ומרגילים באמירת "אני מאמין", או עכ"פ "יגדל" וכו'.

וביותר ראיתי בשם הסה"ק "שבט מוסר" שכתב [בפרק כ"ד] וזה לשון קדשו: וכשמתחיל התינוק לדבר תרגילהו בפסוקים כגון תורה צוה לנו וכדומה כמ"ש הרמב"ן ז"ל, ותגד לו אמו שיש א-ל-ו-ה בעולם, והוא בראו ויצרו, והוציאו מאפילה לאורה, והוא אדון הכל, בורא כל הנבראים, והוא שולט בעליונים ובתחתונים, והוא המחי' והממית, ועתיד להחיות מתים, ותרגיל בפיהו י"ג עיקרי התורה, ותספר לו מענין גן עדן וגיהנום, ושכל העוסק בתורה ניצל מגיהנום ונוחל גן עדן וכו', ע"כ. ומשמע דבקטני קטנים ממש מיירי, שתלמדו אמו כל זה עכ"ל מע"כ ידי"ג הרה"ג רמ"ז שליט"א, ודבריו נאמנו מאד ונעמו מאד, דברי פי חכם חן, ושפתים ישק משיב דברים נכוחים.

[יום ג' אח"ק ב' אייר י"ז למב"י תשנ"א]

האמת נר לרגלינו ואור לנתיבותינו, אכ"ר.

הנני הכותב וחותם בשברון לב לא יתואר

ומצפה לרחמי שמים עצומים בב"א
מ. מ. ש.

ושלחתי העתק המכתב הנ"ל למע"כ ידי"ג הרה"ג רמ"ז שליט"א, וכתב לי על זה דברים נחמדים מתוקים וזה לשונו:

"קבלתי מטובו דרומע"ג מה שכתב בעצב לבאר את אשר רצה הרב הכותב לבער, וכמעט אין לי מה להוסיף או לגרוע מדברי קדשו בזה, וגרגיר קטן חשבתי שאפשר להוסיף, דהא בלא"ה הרי פשוט, וגם החכם שליט"א הכותב מודה בו, דיש חובה לחנך קטנים וללמדם הי"ג עיקרים [וזה כל שכן משאר דיני התורה], וא"כ לדבריו יוצא ח"ו הוצאת לעז על ישראל, שרוב או הרבה הורים ומחנכים לא נתנו על לבם ללמד י"ג עיקרי הדת יסודי האמונה, ואמאי דא אינו עובדא מרה לדעתו, ועכצ"ל

מכתב ז

שבכלל אין עיקרים. ובא הגר"ח וביאר את **שיטת הרמב"ם**, דאלו הם **עיקרי האמונה**, לא **עיקרי התורה**, שצריך כ"א לדעת ידיעות אלו, וצריך לדעת כל הי"ג, ולא סגי בג' ראשיים, בלי שידע את כל הי"ג **פרטים**, ואם חסר לו שאר ידיעות התורה — אז לא חסר לו באמונה, ואם חסרה לו ח"ו ידיעה אחת מאלו הי"ג — אז חסר לו באמונה ח"ו, והוי אפיקורס רח"ל, והדברים מאירים

בעניי לא ברירא לי צורת הצעת הדברים בספרם שמובאים שם רבנן בתראי ז"ל "דלא כהגר"ח".

והלא הגר"ח זיע"א אמר את דבריו בביאור **שיטת הרמב"ם**, ואמר הגר"ח שני ענינים בזה:

(א) ביאור **שיטת הרמב"ם** שקבע י"ג **עיקרים**, ועל זה שאלו עליו משני צדדים: יש שטענו שסגי בג', ויש שטענו

אפיקורס איז אויך אאפיקורס", דל"ש שוגג באמונה, דסו"ס אינו מאמין ואינו יודע את היסוד הזה של האמונה.

ובל מה שהמצא ימצא ברכנן קדמאי דסברי דשוגג באמונה איננו מין — הלא זה הוא כשיטת הראב"ד, ודלא כהרמב"ם, אבל אין זה "דלא כהגר"ח", דהלא הגר"ח רק ביאר היטב מה שכתוב ברמב"ם. והדברים מאירים ושמחים בעזהש"ת.

ושמחים בביאור דעת הרמב"ם, וא"כ מה היא הרבותא למיחשב ולאפושי גברי דקיימי בשיטת הטוענים דבכלל אין עיקרים, הלא אין זה "דלא כהגר"ח", אלא "דלא כהרמב"ם", שהרי טוענים הם על הרמב"ם, והגר"ח רק ביאר את הרמב"ם, והלא זה פשוט מאד.

ב) הגר"ח תירץ את השגת הראב"ד על הרמב"ם למה קרא מין לכאלו שטעו בפשוטי המקראות וכו', וע"ז תירץ הגר"ח שדעת הרמב"ם היא ד"נעביך

מכתב י

שהוא מאמין שהרי הוא מצפה, וכמו שכתב וביאר היטב הדר"ג, שאין דבר כזה בשאר העיקרים שנאמר שאני מאמין, וראי' לזה שאני עושה כך וכך, ודברי הדר"ג היקרים הללו הם ראי' מהימנא שאין כזאת בהניסוח של הי"ג עיקרים.

ועל כרחין שהצפי' וה"אחכה לו בכל יום שיבוא" אין זו הצהרת הוכחה וראי' על האמונה, אלא שזו היא הצהרה על השיעור של האמונה, שכל כך האמונה חזקה אצלי וברורה ואמתית שיכול לבוא בכל רגע כפשוטו עד כדי כך שהנני מחכה ומצפה, וכמבואר במכתב ו' [שהזכיר הדר"ג שליט"א במכתבו] מה זה ענין ה"מחכה", שהאמונה כל כך חזקה אצלו בהאפשרות שיכול לבוא בכל רגע כאילו מחכה ומצפה מאד מאד לדבר שיכול להתרחש בכל רגע.

וצורך הדר"ג שליט"א שאין זאת אומרת שהוא מצפה צפי' של

בס"ד יום ג' ל'ס' "זאת חקת התורה" א' תמוז תש"ס

הו"כ הדר"ג הרמה שליט"א

נעימות בימינם נצח!

הנני מבקש סליחה ומחילה על איחור כתיבתי על מכתב קדשו היקר מאד מאד, ולא שהשלכתי את הדברים אחרי גוי, ח"ו, אלא שלא עלה בידי עד עכשיו להתרכז היטב [מפני צוק העתים וכו', ד' ירחם] להתבונן היטב היטב, הדק היטב, באמרותיו הקדושות הטהורות שבמכתב קדשו, ולהשיב בס"ד בדיוק דברים נכונים אמיתיים מדויקים, כי חמור מאד הענין של ידיעת עיקרי האמונה על בוריין ודקדוקן ואמיתותן, ואי אפשר לכתוב בהם כמתעסק בעלמא ח"ו.

והנה בסייעתא דשמיא עולה בידי לכתוב כעת ולהציע לפני כבוד הדר"ג שליט"א, שענין הצפי' הוא לא סימן והוכחה וראי' להאמונה, שהא ראי'

במכתב קדשו שהבין מתוך מה שכתבתי
כהמהלך שכתב הוא, ועל זה ארך לי זמן
רב להתבוננות בזה ולחזור להבנה
הישרה הרגילה ולראות שאכן אפשר
להבין היטב בהדברים הנדפסים כמו
הביאור הנכון שכתבתי כעת בס"ד.

והנני מבקש מכבוד ידידי הדר"ג
שליט"א להיטיב עמדי ולעיין
בהנ"ל ולהודיעני נא אם הדברים נכונים
ומתקבלים לדעתו, ואם טעיתי יואיל נא
להעמידני בקרן אורה בזה.

בשאר השאלות היקרות שבמכתבו אין
לי שום ידיעה בעוה"ר.

והשי"ת יאיר עינינו במאור תורתו
הקדושה והטהורה

השתוקקות ורצון עז שאכן יבוא הרגע,
ואם אמור יאמר האיש: אני הייתי
מעוניין מצדי שיבוא רק בעוד שלוש
שנים, אחרי שאעשה סיום הש"ס הבבלי
והירושלמי, ואשתלם במידות ומוסר
ויר"ש, ואוכל לקבל פניו בצורה מכובדת
וכו' וכו', אבל הנני מאמין באמונה
שלימה שלא יתחשבו בשמים עם
רצונותי ותכניותי שלי, אלא בכל רגע
הוא יכול לבוא, לא שהנני משתוקק
ומצפה ורוצה שיבוא, אלא שאני מאמין
ויודע שיכול כל רגע לבוא ומצפה
ומחכה מצד האמונה הברורה, שהצפי'
והמחכה הוא שיעור בהצהרת גודל
האמונה שלי בזה, [לא הצהרה של רצון
או לא רצון], כמדו' שזה נקרא מאמין
ומחכה ומצפה לביאתו בכל רגע.

כך הוא בלבי לב האבן מתמיד, מאז
שלימדוני רבותי נ"ע את הענין
הקדוש הזה, והי' לי לפלא לראות

הנני מוקירם ומכבדם

כגאון רום ערכם הנשגב

משה מרדכי הלוי שולזינגר

אני מאמין באמונה שלימה שתהי' תחיית המתים בעת שיעלה רצון מאת הבורא יתברך שמו ויתעלה זכרו לעד ולנצח נצחים

וכו', וכיון שגורס "אוכל ושותה" סתם, ולא דוקא בשר ויין, שוב א"ש בט"ב ממש.

וכן הוא ברבנו חננאל כאן: "וכל האוכל בט' באב עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמותם", שגורס "אוכל" סתם, לא דוקא בשר ויין, וממילא א"ש בט"ב ממש.

והנה ברי"ף ורא"ש ליתא להאי "תניא נמי הכי", כמובא בהערה על גליון הגמ', וכן העיר הרש"ש בזה, וכ"ה גם ב"תורת האדם" להרמב"ן ז"ל כגי' הרי"ף והרא"ש, ואולי הוא מטעם של"ש כ"כ לומר "תנ"ה" על "מכאן אמרו חכמים" שהוא ג"כ ברייתא, ולכאור' "תנ"ה" שייך לומר כן לסייע מברייתא לאמורא, אבל לסייע מברייתא לברייתא ל"ש כ"כ, וצ"ב בזה בספרי הכללים.

ושוב העירוני ע"ז מד' התוס' שבת ג' א' [ד"ה איתמר נמי]. ושור' מש"כ בזה כ' אחי הגר"ש הלוי שליט"א בחי' ברכות ב"תולדות יצחק" שבס' "אמרות יצחק" תנינא סי' כ"א אות י"ג¹⁸ ועי' תוס' בכורות נ"א א' [ד"ה

הנה בהאי עניינא דתחיית המתים אשכחנא מרגניתא דלית בי' טימא בדברי הריטב"א ז"ל בתענית ל' ב' ובר"ה ט"ז ב', ונבארה בס"ד.

תענית ל' ב': "מכאן אמרו כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה. תניא נמי הכי כל האוכל בשר ושותה יין בט' באב [כלומר בסעודה המפסיק בה", רש"י. וברי"ף: "בערב ט"ב"] עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמותם".

וברבנו חננאל וברי"ף: "עונותיו חקוקין לו על עצמותיו".

"ולהבי נקט עצמות משום דאמרינן בפ' המפלת כ"ד ב' השותה יין חי עצמותיו שרופין מזוג עצמותיו סכויין כראוי עצמותיו משוחין", ר"ן. "דבעצמות ניכר אם שתה יין חי או מזוג", מג"א סי' תקנ"ד ס"ק כ"ח.

והא דהוצרכו להעמיד בסעודה המפסקת דעט"ב, משום דאי בט"ב גופי', א"כ לאו דוקא בשר ויין, אלא כל אכילה ושתי' נמי.

ואכן ב"ילקוט שמעוני" יחזקאל ל"ב גרס "כל האוכל ושותה בט"ב"

18. עי' בס' "משמר הלויים" ברכות עמ' ק"כ טור ב'. ועי' רש"ש ביצה ט"ז א'.

[יום ב' האזינו כ"ז אלול ב' דסליחות תשד"מ]

ליום הדין] ובריטב"א שם וב"שער הגמול" להרמב"ן ז"ל, אבל מלבד זה עוד תהי' תחיית המתים מיוחדת לפני זה "בבנין בית המקדש" כלשון הריטב"א ז"ל, כדי להחיות אותן "שמתו בגלות וחכו לישועה", ועליהם אמר הכתוב "אשרי המחכה ויגיע לימים", כלומר דמהפסוק מבואר דהמחכה לבנין בית המקדש אכן יגיע לימים אלו, ואיך יתקיים זה בכל אלו שמתו בגלות וחכו לישועה, ואם לא יחיו המתים אלא רק ליום הדין שהוא "אחר" ימות המשיח, איך יתקיים באלו שחכו לישועה מה שאמר הכתוב שהמחכה יגיע לימים, ומזה הוא שלמד רבנו הריטב"א ז"ל דבזמן בנין בית המקדש תהי' תחיית המתים מיוחדת לאותן "שמתו בגלות וחכו לישועה".

ובאמת הדבר מפורש כן גם בריטב"א פ"ק דר"ה סוף דף ט"ז ב' אחר שביאר שם באורך רב כל עניני הדין ותח"מ סיים שם בזה הלשון: "ויש תחיית המתים אחרת בימות המשיח לצדיקי ישראל שמתו בגלות שיחיו ויהיו כבני עוה"ז לגמרי, ועליהם אמר דניאל אשרי המחכה ויגיע כמו שמפורש במדרשות", עכ"ל הריטב"א.

והנה דברי הריטב"א בר"ה ותענית מגלים זה על זה ומשלימים זה את זה, דבר"ה כתב ז"ל שתהי' תח"מ זו "בימות המשיח", ובתענית כתב "בבנין בית המקדש", והיא היא, כמש"כ הרמב"ם פ"א ממלכים ה"א: "המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש" וכו', עיי"ש בכל ד' הר"מ ז"ל.

והראיון]: "ולא משמע כן דמה צריך להביא ברייתא לסיועי לברייתא".

אבל גם בל"ז אפי' א"נ דאשכחנא "תנ"ה" מבריייתא לברייתא, מ"מ גירסתם מובנת היטב, דאכן מה ראי' יש מהאי ברייתא ד"עונותם על עצמותם" להא דאמרו קודם לכן דמי שאינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה, ומה ענין זל"ז? אמנם נכון דעונותיו חקוקין לו על עצמותיו, אבל מה ראי' מכאן שאינו רואה בשמחתה של ירושלים? ועל כן גרסי הרי"ף והרמב"ן והרא"ש בגמ' דמילי מילי קאמרי.

אבל לפי"ז צ"ע באמת לגירסת הש"ס דילן דגרס להאי "תנ"ה" איך מתפרשת הגמ' להאי גירסא דהש"ס דילן, ומה ענין זל"ז, וצ"ע.

ונראה בעזה"י דהדבר מתבאר היטב כמין חומר מתוך ד' הריטב"א ז"ל שכתב על האי ברייתא בזה הלשון: "כל האוכל בשר ושותה יין בט' באב עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמותם, פי' שאין לעצמותיו תחי' בתחיית המתים העתיד להיות בבנין בית המקדש לאותן שמתו בגלות וחכו לישועה, שעליהם אמר הכתוב אשרי המחכה ויגיע לימים, אבל עדיין אפשר שיש לזה תחי' ביום הדין שהוא אחר ימות המשיח", עכ"ל הריטב"א.

ולמדנו מדברי רבנו הריטב"א ז"ל מחודש גדול ונפלא: דמלבד תחיית המתים "ביום הדין שהוא אחר ימות המשיח", [ואיך ידונו אז כאו"א — עי' בזה בתוס' ר"ה ט"ז ב' ד"ה

וע"ע ברמב"ם פ"ב ממעשה"ק הי"ד:
 "אלא הנביא צוה ופירש כיצד יהיו
 מקריבין המלואים עם חנוכת המזבח
 בימי המלך המשיח כשיבנה בית
 שלישי".

אלא שבמש"כ הריטב"א בר"ה שתהי'
 תחה"מ "בימות המשיח לצדיקי
 ישראל שמתו בגלות" אינו מבואר עדיין
 טעם הדבר משום מה יחיו אז באותו
 זמן, ולמה לא תהי' תחייתם רק אח"כ
 ליום הדין כנ"ל, וד"ז מתבאר מתוך
 דבריו ז"ל בתענית ד"צדיקי ישראל
 שמתו בגלות" כוונתו ז"ל לאלו שחכו
 לישועה, ולכן יחיים השי"ת מיד בימות
 המשיח כדי לראות בבנין בית המקדש
 ולשמוח בשמחתה, ומהאי טעמא דכל
 המתאבל על ירושלים זוכה ורואה
 בשמחתה.

ובר"ה הוסיף עוד הריטב"א שכן
 מפורש במדרשות, וא"כ
 מבואר האי חידוש נפלא בד' חז"ל
 במדרשות.

והטעם לזה נראה פשוט: דאלו צדיקי
 ישראל שמתו בגלות וחכו
 לישועה הם הם המחותנים העיקריים
 בשמחה עצומה זו של בנין בית המקדש,
 וכשישיש עליך אלקיך כמוש חתן וגו'
 בבנין בית המקדש בב"א, הלא הובטח
 לאלו המחכים שיקראום לשמחה זו
 בפסוק זה ד"אשרי המחכה ויגיע
 לימים", וזהו שיעשה אז השי"ת תחיית
 המתים מיוחדת להחיות מחכי קץ
 ישועתו, כדי שיהיו נוכחים ושמחים
 בשמחת בנין בית המקדש לקיים מה
 שנאמר אשרי המחכה ויגיע לימים.

ותחיית המתים זו תליא בצפיית
 הישועה.

וזהו שפירש הריטב"א ז"ל לד' הברייתא
 ד"האוכל בשר ושותה יין בט"ב
 עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על
 עצמותם", ומה הוא זה שאמרו שהעונות
 על העצמות, ואיזה עונש נאמר בזה
 לפירוש הר"ן והמג"א הנ"ל, דלכאור'
 לפירושם ז"ל אינו אלא קביעת העובדא
 שתהי' שתיית היין ניכרת בעצמות, אבל
 מה עונש יש בזה, וע"ז פירש הריטב"א
 ז"ל שבאו חז"ל לומר בזה עונש נורא
 ועצום, שאין לעצמותיו תחי' באותה
 תחיית המתים המיוחדת לאלו שחכו
 לישועה והתאבלו על החרבן בצפיית
 ישועת בנינו. וזהו שכיוונו חז"ל באמרם
 דעון זה שאינו מתאבל על ירושלים
 חקוק על עצמותיו, ובאו להוציאו בזה
 מכלל אלו העצמות שיחיו לתחה"מ
 דימות המשיח ובנין בית המקדש,
 וכמשנ"ת.

ויתכן אולי לומר עוד יותר בזה:
 שבאמת אין זה גדר "עונש",
 שבגלל שלא נתאבל על ירושלים לא
 יקום לאותה תחה"מ דמחכי הישועה,
 אלא שטבע הענין כך הוא, שכיון
 שתחה"מ המיוחדת הזו היא דוקא
 בשביל מחכי הישועה, וכדי להזמין את
 בעלי השמחה לשמחתם בבנין ביהמ"ק
 אשר כה הרבו להתאבל עליו, ממילא
 שאין שם מקום להזמין את מי שלא
 התאבל, ולא מחמת "עונש", אלא מפני
 שאיננו שייך לאותה תחה"מ לפי מעשיו,
 ודו"ק היטב בזה.

ולפמשנ"ת בזה הנה אם כי הריטב"א
 ז"ל לא הביא בחידושו

מהרדב"ז ז"ל, ולמש"כ בזה בסוף ספר "עיקרי דינים הד"ט" הנדפס בסוף היו"ד דפוס וילנא יעוייש"ה.

בספר "מגדל דוד" בסוף שה"ש בפסוק "האלף לך שלמה ומאתים לנוטרים את פרו" [בדף פ"ג ע"א טור ב'] כתב בזה הלשון: "ורבנו עזרא ז"ל כתב כי בכאן רמז הגאולה שהיא לסוף מאתים שנה לאלף הששי, וכבר עלו עשבים על לחי כף בניו ועדיין בן דוד לא בא ואנחנו לא נושענו שאנו היום בשנת שלש מאות ועשרים לאלף הששי, ולפי דרכו ז"ל אכתוב לך בשורה טובה ונחמה עצומה לסובלי הגלות ועול השמדות ואותם שמתו על קדושת שמו ולא ראו בטובתן של ישראל ולא בבנין בית המקדש ולא בעבודתו, שהרי זמן התחייה לסוף האלף השישי ומיד יכנסו לעולם שכולו שבת והוא עולם הנשמות וא"כ לא יראו בטובתן של ישראל, לכן אמרו כי שתי תחיות הן, אחת פרטיות לאותן הצדיקים אשר מתו בגלות ולא ראו בטובה כדי שיזכו לראות בטובתן של ישראל, ואחת כללית לסוף האלף הששי, וכן הסכימו חכמי הקבלה והרמב"ן והרשב"א והריטב"א ז"ל, וכן דקדקתי אני בתשובה מדברי התוספות, והוא אמת אין בו ספק, וכן משמע מכתוב עוד ישבו זקנים וזקנות וגו'".

ובשו"ת הרדב"ז הנ"ל ח"ג סי' אלף ס"ט [תרמ"ד] כתב בזה הלשון: "שאלת ממני ידיד נפשי על זמן התחייה לפי שקבלת מאבותיך שהוא סמוך לאלף השביעי עם הכנסת שבת העולם שכלו מנוחה וק"ל א"כ הצדיקים וחסידי עליון אשר מתו על קדושת שמו

ה"תנ"ה", רק לשון הברייתא, ואנחנו לא נדע אם הי' זה בגירסתו ז"ל, אבל מ"מ לפי פירושו ז"ל בהאי ברייתא מתפרשת היטב כמין חומר גירסת ש"ס דילן "תניא נמי הכי", דאכן מהאי ברייתא ראי' למה שאמרו חכמים דרך המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, וזהו "תניא נמי הכי", דבהאי ברייתא דאוכל בשר ושותה יין מבואר כן דעון זה שאינו מתאבל חקוק על עצמותיו שלא יהא להן תחי' להאי תחיית המתים המיוחדת בבנין ביהמ"ק, מפני שהוא אינו כלל מחותן בשמחה זו [ואין זה ענין לתחי' "ביום הדין שהוא אחר ימות המשיח", כמש"כ הריטב"א ז"ל, דאותה תחי' אינה תלוי' כלל בענין אבילות על חורבן ביהמ"ק].

וא"כ האמור בהאי ברייתא ד"ותהי עונותם על עצמותם" הן הן הדברים שאמרו חכמים דכל שאינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה, כיון שעצמותיו שחקוק עליהם עון זה שלא התאבל על ירושלים לא יקומו לתחי' בבנין ביהמ"ק, וממילא לא יראה בשמחתה בשעת הבנין, וא"ש היטב האי "תניא נמי הכי" דגירסת הש"ס דילן עפי"ד הריטב"א ז"ל בפירושא דהאי ברייתא וכמשנ"ת בעזה"י. והשי"ת יתן חלקנו בין הזוכים ורואים בשמחתה בב"א כ"ר.

והנה אחרי שנדפסו הדברים בעזה"י העירני כב' אחי הגאון ר' שמואל הלוי שליט"א הרב דקרית אתא ת"ו למש"כ בזה הרדב"ז בתשובותיו חלק שלישי סי' אלף ס"ט [תרמ"ד] ובספרו "מגדל דוד" [פירוש על שיר השירים

בגלות לא יראו בטובתן של ישראל ולא ישמחו בשמחתן.

תשובה: כל ימי הייתי מצטער על דבר זה עד שראיתי דברי הריטב"א ז"ל בשם רבותיו נ"נ דאיכא תרי תחיות, אחת פרטית לצדיקים שמתו בגלות, והיא סמוכה לביאת המשיח, ויזכו לכל ימות המשיח בגוף ונפש, ויראו בטובתן של ישראל, ובבנין הבית, וישמחו שמחת חלף עבודתם וכו', ואחת כללית והיא סמוכה להכנסת שבת כאשר קבלתי, והוא נקרא עולם התחייה, ועליה נאמר ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו וכו'.

שוב ראיתי שזה מוסכם דשתי תחיות יש, ועל התחייה הראשונה נאמר בנבואת זכריה בן ברכיהו עוד ישבו זקנים וזקנות בשערי ירושלים, וילפינן בג"ש דכתיב הכא וילכו על משענותם, ובאלישע שהחיה את המת כתיב משענת, וילפינן משענת ממשענת, מה התם תחיית המתים אף הכא תחיית המתים, והכי איתא בפסח שני [פסחים ס"ח א'] ומייתי לה בתוספות סוף מכות, ולמדו מכאן שנבואה זו היא לעתיד אחר הגאולה, ומדקאמר קרא עוד ישבו זקנים וזקנות וכו' מרוב ימים משמע שעל התחייה הראשונה הוא מדבר, דאילו על האחרונה אין שם לא זקנה ולא רוב ימים, כי מיד יכנס השבת שהוא מנוחה לחי העולמים ועולם שכולו שבת.

וזכור תמיד ענין זה, כי היא נחמה גדולה לסובלי צרות הגלות ועול השעבוד, כי עדיין תראה עיניהם ציון נוה שאנן וארמון על משפטו ועבודת

הקדש על מתכונתה במהרה בימינו אמנ". עכ"ל הרדב"ז.

ובתלמידיו רבנו יונה על הרי"ף ברכות כ"ח א' [ד"ה עליו הכתוב] אומר נוגי ממועד אספתי וכו': "ופשטי דקרא לשבח הוא, כלומר כי בשעת קיבוץ גלויות יאמר הקב"ה לירושלם אותם שהיו נאנחים ונוגים בעבור שלא היו עולין לרגל במועד כבר אספתי אותם בתוכך, ולא תחשב כי אספתי עם אחר אלא אלו שאספתי ממך היו, וראויים היו לכך, כי נשאו עליך חרפה, וסוף הפסוק הוא דברי הנביא, עכ"ל תר"י.

ובאותו פסוק ד"נוגי ממועד" וגו' [בצפני ג' י"ח] כתב הרד"ק וזה לשון קדשו: "אמר כנגד ציון וירושלים, בנים שהיו נוגים ממועד הגאולה שארך כל כך, הנה אספתי אותם אליך, כי ממך היו ויצאו בגלות ועתה אספתי אותם אליך, והטעם על בניהם, ויש לומר גם הם עצמם, ורמז בזה לתחיית המתים", עכ"ל הרד"ק. ומבואר ב"ויש לומר" של הרד"ק שהמחכים עצמם ייאספו אל ירושלים בתחיית המתים, אבל עדיין אינו מבואר להדיא דהיינו בביאת המשיח, ועי' לק' מהרד"ק יחזקאל.

וברד"ק יחזקאל ל"ז א': "או הראה לו זה להראות לו שעתידי להחיות מתי ישראל בעת הישועה כדי שיראו גם הם בישועה".

וברד"ק ישעי' כ"ו י"ט: "יחיו מתיך, אמר אז בעת הישועה יחיו מתיך כי עתיד הקב"ה להחיות מתים

ולעולם הבא, אלא הבשר מתקיים עליהם עד שישובו ויחיו לעתיד לבא, "עכ"ל רש"י.

ולמשנת"ל מהריטב"א ושאר קמאי ז"ל א"ש היטב, דיש שתי תחיות, לימות המשיח ולעולם הבא, ותנד"א לשיטתו דתנד"א הנ"ל, שיש תחי' לימות בן דוד ויש תחי' לעולם הבא, ואמרו כאן שהצדיקים שיקומו לתחי' הראשונה שוב אינן חוזרין לעפרן עד התחי' השני' לעתיד לבוא, וא"ש היטב ד' הגמ' הק' בזה. ועיי"ש המשך הגמרא שג"כ מתפרש היטב עד"ז.

ובסנהדרין צ' ב': "מנין לתחיית המתים מן התורה שנאמר ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן, וכי אהרן לעולם קיים, והלא לא נכנס לארץ ישראל שנותנין לו תרומה, אלא מלמד שעתיד לחיות וישראל נותנין לו תרומה, מכאן לתחיית המתים מן התורה".

וכתב עלה הגאון "ערוך לנר" זצ"ל: "פירש רש"י לעולם הבא, וק"ק איך שייך תרומה לעוה"ב שאין בו לא אכילה ולא שתיי', וי"ל לפי מה דאמרין ביומא (דף ה' ע"ב) כדבעי שם כיצד ילבישו בגדי כהונה לעתיד לבוא דהיינו כשיבוא משיח, ומשיב כשיבוא אהרן ובניו ומשה עמהם, וזה נראה כשיבוא משיח, אף דאז עוד עדיין ליכא תחיית המתים מכ"מ יחיו משה ואהרן ובניו להורות העם הדרך אשר ילכו בה כימי צאתם מארץ מצרים ואז יתנו לו תרומה, דאז עולם כמנהגו נוהג כדאמר שמואל אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא

בעת הישועה וכן אמר בנבואת דניאל ורבים מישני אדמת עפר יקיצו, עיי"ש עוד בכל ד' הרד"ק.

וברד"ק יחזקאל הנ"ל מבואר יותר: שהוא כדי שיראו גם הם בישועה, ולכאור' היינו כהריטב"א וסיעתו, וככל משנ"ת בזה בס"ד.

והנה בד' הריטב"א ר"ה ט"ז א' הנ"ל מבואר שכל יסוד זה מפורש במדרשות.

ואי' מקום המדרשות? — הנה הראוני בתנא דבי אלי' רבא פ"ג: "לעתיד יהא הקב"ה מחי' המתים. בין לימות בן דוד בין לעוה"ב", ולכאור' מבואר כאן שיש שתי תחיות: "בין לימות בן דוד בין לעוה"ב".

ושם בפ"ה: "תחיית המתים לקב"ה בעוה"ז כדי לקדש שמו הגדול [היינו ע"י אלי' ואלישע ויחזקאל], וכן תחיית המתים להקב"ה לימות בן דוד כדי ליתן שכר לאוהביו וליראיו, וכן תחיית המתים להקב"ה לעוה"ב כדי ליתן דין וחשבון", לכאור' מפורש להדיא כהריטב"א.

ובסנהדרין צ"ב א': "תנא דבי אליהו צדיקים שעתיד הקב"ה להחיותן אין חוזרין לעפרן שנאמר והי' כל הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו כל הכתוב לחיים בירושלים מה קדוש לעולם קיים אף הם לעולם קיימין".

וברש"י: "שעתיד הקב"ה להחיות לימות המשיח, לאחר שיחיו שוב אין חוזרין לעפרן בין ימות המשיח

שעבוד מלכיות בלבד", עכ"ל הגאון
 "ערוך לנר" זצ"ל.

אמנם להמבואר בכל דברינו בזה שיטת
 הריטב"א וסיעתו ז"ל הלא א"ש
 היטב ביותר, דלא רק משה ואהרן ובניו
 יחיו לימות המשיח "אף דאז עוד עדיין
 ליכא תחיית המתים", אלא אף כל
 הצדיקים שציפו לישועה ומתו בגלות
 יקומו אז לתחיית המתים המיוחדת הנ"ל
 לימות המשיח, וזה כפ"פ בעזה"י.

וב"ערוך לנר נדה ע' ב' ע"ד התוס'
 שם כתב: "לא הבנתי דהרי
 פסוק זה לא איירי בתחיית המתים אלא
 לימות המשיח וכו', וכן כל הפרשה לא
 יפורש רק על עת המשיח ולא לאחר
 תחיית המתים וכו'", עיי"ש בכל דבריו
 ז"ל. ולפי משנת"ל א"ש היטב דגם אז
 לימות המשיח תהי' תחיית המתים
 לצדיקים מצפי הישועה.

ועוד יותר מזה: ב"ערוך לנר" גופי' שם
 בנדה ס"א ב' כתב: "ולכן נלענ"ד
 ע"פ דאמרינן יומא (דף ה') כיצד
 מלבישן לעתיד לבוא, לע"ל לכשיבואו
 אהרן ובניו ומשה עמהם ע"ש, הרי
 דפשיטא להגמרא דלכשיבנה ביהמ"ק
 וישוב העבודה יקומו משה ואהרן ובניו
 בתחיה"מ, אף שזה עדיין אינה עת
 התחי' לכל העולם, שהרי אין בין זה"ז
 לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות, וכן
 איתא בזוהר שלעת המשיח יקומו
 צדיקים גדולים בתחיה"מ ועל זה אמר ר'
 יוחנן בסנהדרין שיתנו תרומה לאהרן
 הכהן וכו'", עכ"ל ה"ערוך לנר", עיי"ש
 בכל דבריו ז"ל. והנה מייחס שיטה זו
 להזוה"ק וצריך למצוא מקומו.

והנה [אור ליום ב' שופטים כ"ז מנ"א
 תשל"ה] ראיתי בזה"ק בפ'
 שופטים ער"ה א' בזה הלשון:

"ובג"ד אוקמוה מארי מתני' [עי' תענית
 י"א א' חגיגה ט"ז א'] מי מעיד
 על האדם קירות ביתו ולא עוד אלא
 אנשי ביתו מעידין עליו, מאי קירות
 ביתו אינון קירות לבו (ישעי' ל"ח) ויסב
 חזקיהו פניו אל הקיר ואוקמוה רבנן
 מלמד שהתפלל חזקיהו מקירות לבו,
 אנשי ביתו אינון רמ"ח אברים דילי',
 דהכי אוקמוה מארי מתניתין רשע
 עונותיו חקוקים על עצמותיו [לכא' הוא
 הדבר האמור בתענית ל' ב' הנ"ל], והכי
 צדיק זכיותיו חקוקים לו על עצמותיו
 ובג"כ אמר דוד (תהלים ל"ט) כל
 עצמותי תאמרנה, ובגינה אתמר ומי
 מעידין על האדם קורות ביתו גרמין
 בנויין על מוחא דאיהוא מיא ועלייהו קא
 רמיז (שם ק"ד) המקרה במים עליותיו,
 המקרה לשון קירות, ואמאי בגרמין יתיר
 מבשרא וגידין ומשכא, בגין דגרמין
 אינון חוורין וכתיבא אוכמא לא
 אשתמודעא אלא מגו חוורו, כגוונא
 דאורייתא דאיהי חוורו מלגאו אוכס
 מלבר אוכס וחור חשך ואור ואית חשך
 תכלת ואתמר בי' (שם קלט) גם חשך לא
 יחשיך ממך ותכלת אוכס איהו נוקבא
 לגבי חוורו. ולא עוד אלא דגופא על
 גרמין עתיד למיקם ובג"ד זכווי וחובוי
 חקוקין על גרמין דילי' ואם יזכה יקום
 גופא על גרמין דילי' ואי לאו לא יקום
 ולא יהא לי' תחיית המתים", עכ"ל
 הזוה"ק פ' שופטים. [ובפירוש "דרך
 האמת" שם ציין לד' הזוה"ק ס"פ
 ואתחנן עייש"ה]. ולכא' מבואר כאן

יבא ויפרשנה לנו נדע אותם וקודם זה לא נדע", עכ"ל המיוחס להרשב"א.

ובקושייתו חזינן להדיא שסובר כשיטת הריטב"א הנ"ל, שבביאת המשיח יהי' תחיית המתים, ויחזקאל גם הוא יחי', ובקושייתו סובר שלא יהי' הפרש זמן בין ביאת אלי' ומשיח ובין תחיית המתים דיחזקאל, דאל"ה הלא אין התחלה לקושיא, כי יבואו אלי' ומשיח ועדיין לא יהי' תחה"מ, אלא על כרחך דפשיטא לי' ז"ל שמיד עם ביאת אלי' ומשיח תהי' גם תחה"מ שיקום בה יחזקאל, והיינו להדיא כשיטת הריטב"א ז"ל המבוארת כאן בס"ד.

וגם בתירוצים י"ל דלא חזר מזה. בתירוץ השני ודאי כן הוא, וגם בתירוץ הראשון י"ל הכוונה בפשיטות, שתהי' ביאת אלי' מוקדמת קצת לביאת המשיח ותחיית המתים, אבל אה"נ שיחד עם ביאת המשיח תהי' גם תחה"מ, וכמו שסובר המיוחס להרשב"א להדיא בקושייתו, וכמשנ"ת היטב בס"ד. [יום ב' נח א' חשון תש"מ].

שוב למדתי בעזהשי"ת [ביום ב' ויגש ד' טבת תש"מ] בתוס' ב"מ פ' איזהו נשך ע"א א' [ד"ה [ע' ב'] תשיך] וזה לשונם: "וההוא גברא דלא קם בבקעת דורא זה לא הי' עונש, שלא הי' שעת תחיית כל המתים, ולא נענש זה יותר משאר מתים שלא חיו באותה שעה, אלא חביריו זכו בשביל שנזהרו מן הרבית". [ועיי"ש גם בתוס' הרא"ש שכ"כ].

והרי זה ממש כמשכ"ל בס"ד בביאור ד' הריטב"א, די"ל דהא דלא יקומו

כהריטב"א ז"ל בפירוש הגמרא דתענית ל' ב' הנ"ל.

והנה [ביום ד' נצו"י כ' אלול תשל"ו] זכיתי בס"ד ללמוד קצת ב"חבור התשובה" להרב המאירי ומצאתי ראיתי שם בעמ' 386 שכתב וזה לשון קדשו: "וכבר העיד הספור על זה והוא אמרו בן אדם העצמות האלה כל בית ישראל המה וגו', הנה אני פותח את קברותיכם וגו' והבאתי אתכם אל אדמת ישראל, והיא הכונה במה שיעדו בהגדות על מלך המשיח שהוא יחי' מתים", עכ"ל הרב המאירי. ולכאור' זה פשוט שכוונתו לכל הנ"ל כשיטת הריטב"א ושאר קמאי ז"ל שתהי' תחה"מ ע"י המלך המשיח, וכמש"כ הריטב"א בר"ה ט"ז א' שכן מפורש בדברי חז"ל במדרשות כמו כן כותב כאן המאירי "שיעדו בהגדות", ואולי הכוונה למדרשים הנ"ל ששם מבואר ענין זה.

ובהמיוחס להרשב"א מנחות מ"ה א' [ד"ה אלי' עתיד לדרשה]: "פי' דעד שיבא אלי' ויפרשנה לנו אין אנו יודעים לפרש, ל"ה. וקשיא לי למה יצטרך לאלי' לדרשה ולא יפרשנה יחזקאל הנביא נבואתו הוא בעצמו שהרי כשיבא אלי' ומשיח יהי' תחיית המתים ויחזקאל גם הוא יחי'. וי"ל דשמא אלי' יבא קודם תחיית המתים ויפרשנה קודם שיקום יחזקאל. או נוכל לומר דקודם ביאת אלי' מפני ביאת המשיח הרי הוא יכול לדרשה ולפרשה באחד מבתי מדרשות כדאי' בפ' השוכר את הפועלים אלי' הוה שכיח במתיבתא דר' כל יומא. וכן נראה מפ"י רש"י שפי' דעד שיבא אלי' אין אנו יודעים לפרשה דר"ל דאם

בר"ה ט"ז ב' בד"ה תניא ב"ש וז"ל ויש תחיית המתים אחרת בימות המשיח לצדיקי ישראל שמתו בגלות שיחיו ויהיו כבני עוה"ז לגמרי ועליהם אומר דניאל אשרי המחכה ויגיע כמו שמפורש במדרשות עכ"ל, הרי לנו מהריטב"א שיש ב' תחיית המתים, הא' בביאת המשיח ובנין בית הבחירה לאלו שחכו לישועה, והב' ביום הדין שהוא אחר ימות המשיח לאלו שלא חכו לישועה.

ולפ"ז יתבאר כפל ענין תחית המתים בנוסח התפלה, שבתחילה אנו

אומרים "מחיה מתים אתה רב להושיע", וזו היא תחית המתים הבאה עם הישועה שהיא מיוחדת לצדיקים שחכו לישועה ומתו בגלות, ולפיכך אנו מסמיכים כאן "למחיה מתים" "אתה רב להושיע", והיינו תחית המתים הבאה עם הישועה לאלו שחכו לישועה. ואח"כ אנו אומרים "מחיה מתים ברחמים רבים", וזו היא תחיית המתים שתהיה אחר ימות המשיח ביום הדין הגדול והנורא, ותחית מתים זו היא ברחמים רבים אף לאלו שאינם ראויים, וכן בסיום הברכה כופלים ענין תחית המתים שאומרים "מלך ממית ומחיה ומצמיח ישועה", והיינו תחית המתים לצדיקים שחכו לישועה שתהיה כשתבוא הישועה, וכופלים ואומרים "ונאמן אתה להחיות מתים", וזו היא תחית המתים שהיה אחר הצמחת הישועה ביום הדין הגדול והנורא, עד כאן כתוב שם בספר.

ובתבתי להמחבר שליט"א ושאלתיו: דאם כן הלא פלא גדול הוא שהריטב"א ז"ל גופי' שהוא מרא דהאי שמעתא דשתי תחיות [ועי' בספר "ציון

לימות המשיח אלו שלא התאבלו על ירושלים ולא ציפו לישועה, אין זה עונש על מה שלא התאבלו על ירושלים ולא ציפו לישועה, כי אז הלוא עדיין אין זו "שעת תחיית כל המתים" [לשון התוס' הנ"ל], ושעת תחיית כל המתים הוא ליום הדין כמש"כ הריטב"א, אלא שאלו המתאבלים על ירושלים ומצפים לישועה הם יזכו לאותה תחי', מפני שכל המתאבל על ירושלים הובטח לזכות ולראות בשמחתה, ודוק היטב בזה, כי לענ"ד כמדוד' הן הן הדברים.

הנה ראיתי בספר אחד [שיצא לאור בשנת תשל"ח] כתוב כדברים הללו בהקדמת הספר וזה לשונו: בנוסח ברכת גבורות בתפילת שמו"ע שכופלים ענין תחית המתים שאנו אומרים "מחיה מתים אתה רב להושיע" וגו', וכופלים ואומרים "מכלכל חיים בחסד מחיה מתים ברחמים רבים", וכן בסיום הברכה כופלים ענין תחית המתים שאומרים "מלך ממית ומחיה ומצמיח ישועה" וכופלים ואומרים "ונאמן אתה להחיות מתים".

ואמרתי לבאר כפילות הדברים עפ"י מש"כ הריטב"א תענית ל' ב' על הברייתא שם כל האוכל בשר ושותה יין בט' באב עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמותם, וכתב ע"ז הריטב"א וז"ל פי' שאין לעצמות תחיה בתחיית המתים העתיד להיות בבנין ביהמ"ק לאותן שמתו בגלות וחכו לישועה שעליהם הכתוב אומר אשרי המחכה ויגיע לימים, אבל עדיין אפשר שיש לזה תחית המתים ביום הדין שהוא אחר ימות המשיח עכ"ל, וכ"כ הריטב"א

שכתבתי בהקדמה עפ"י הריטב"א סוף תענית, שלדברי הריטב"א הללו בסוף תענית אף התוס' מודים.

עד כאן מכתבו.

ועל זה כתבתי לו את המכתב הבא:

בס"ד יום ד' לס' מסעי כ"ח תמוז תשל"ח

שלו' רב וכו"ס ומבין המצרים יזרח אור לישרים!

מכתבו היקר קבלתי בזמנו [בט"ו דהאי ירחא תמוז] בשמחה רבה, ועם כל אדיר חפצי לעיין בדברים לא עלה בידי עד עתה ועם כת"ר שליט"א הסליחה. ואבוא היום אל העין בד' התוס' ב"מ פ"ה ב' שציין לי כת"ר, ואם אינני טועה כוונתו היא להתירוך השני בתוס' שם, ובאמת רואה אני כי ד' התוס' בשני תירוציהם צריכים תלמוד רב [ויעווי"ש בשאר קמאי ז"ל ובתוס' הרא"ש ובתוס' רבנו פרץ שם] ואכמ"ל כעת בזה, אבל אפי' והי' בהניח כד' כת"ר שהתוס' סוברים שכל ה"מחיה מתים" האמורים בברכה זו אכן הכוונה לתח"מ ממשי, וחולקים על הריטב"א ריש תענית, מ"מ עדיין לא הונח לי לענ"ד, כי הלא כת"ר מבאר שאם כן מה הכפילות, אלא ש"מחיה מתים אתה רב להושיע" האמור בראש הברכה הכוונה לתח"מ שבימות המשיח [בהניח שהתוס' סוברים בהאי ענינא כהריטב"א], ואם באמת סוברים כך התוס' אם כן הלא יכלו לתרץ עוד יותר טוב דכד אמרו ר' חייא ובניו ל"מחיה מתים אתה רב להושיע" שבראש הברכה קודם "משיב הרוח ומוריד הגשם",

לנפש חנה חי"י סי' י"ז] לא פירש כהאי פירוש נחמד לכפל ענין תח"מ בברכת גבורות כאשר יראה המעיין בחידושי הריטב"א ריש תענית בדיבור הראשון ביאורו הנחמד לשלש הפעמים שנזכר תח"מ בברכת גבורות, ולמה זה לא כתב לפרש כפירוש הנ"ל שכתב בספר.

ועל זה קבלתי תשובתו וזה לשונו:

התבוננתי במה שהעיר כת"ר על דברי בהקדמה מדברי הריטב"א ריש תענית ונ"ל ליישב ואקדים להעתיק לשון הריטב"א החדשים ב"מ פ"ה ב' על הגמ' שם כי מטא לתחית המתים רגש עלמא וז"ל ואע"ג דמקמי הכי אדכר תחית המתים בראש הברכה אתה גבור וכו' מחיה מתים ההיא אינה אלא להחיות מתים שהגיעו לשערי מות אבל תחית המתים העתידה היא של גוף הברכה וכדאמרינן באגדה שאין הקב"ה מחיה מתים לעתיד אלא ע"י הטל דכתי' יחיו מתין וכו' עכ"ל. הרי לנו שיטת הריטב"א שרק תחית המתים האמורה בסוף הברכה מדבר על תחית המתים העתידה והריטב"א הכריח כן מדברי הגמ' ב"מ שם וכן הוא סובר לפי האמת ולפיכך הריטב"א לשיטתו אינו יכול לפרש כפל לשון תחית המתים בברכה כפי שכתבתי בהקדמה והריטב"א לפי דרכו פי' כפל הלשון של תחית המתים כפי שכתב בריש תענית, ברם מדברי התוס' ב"מ שם נראה שהם חולקים בזה על הריטב"א וסוברים שכל תחית המתים הנזכרים בברכת גבורות מדבר על תחית המתים העתידה, עיי"ש ולשיטת התוס' עדיין יש מקום לפרש כפל לשון תחית המתים בברכה כמו

והכוונה לדברי כת"ר לתחה"מ דימות המשיח, עדיין לא רגש עלמא במתיבתא עילאה כי לזה לא הי' חשש שיפעלו בתפילתם את האי תחה"מ דימות המשיח, דהלא עדיין לא הי' אז ימות המשיח, והדבר פשוט שימות המשיח הם הסיבה לתחה"מ זו וכדאסברה לה הריטב"א סוף תענית שהצדיקים שמתו בגלות וציפו לישועה יזכו לישועה שציפו לה [וכמדו' שראיתי פעם דברים נחמדים בביאור ד' הריטב"א הללו בסוף ספר משמר הלוי], וא"כ הואיל ולא קיימנן עדיין בהאי ישועה ואין ר' חייא ובניו מתפללים על ימות המשיח, אלא על תחיית המתים, א"כ זו התחי' הראשונה של ימות המשיח ל"ש לחשוש שיפעלו בתפילתם, כי כל זמן שאין משיח לא שייכא האי תחי', ועל משיח לא התפללו, ולכאו' לא שייך לומר כאן שיש בכלל מאתים מנה שמבקשים על תחה"מ של ימות המשיח וממילא כלול בזה תפלה על ימות המשיח, או אפילו עוד יותר מזה שלדברי כת"ר שליט"א פירוש המלות "רב להושיע" הוא על ביאת המשיח שהרי כך מפרש "מחיה מתים אתה רב להושיע" היינו תחיית המתים הצמודה ל"רב להושיע" היינו לישועה שבביאת המשיח, ואם כן הוא הדבר הלא האי "רב להושיע" הוא ממש כ"משיב הרוח ומוריד הגשם" שכתבו התוס' "שזהו עיקר תפלת הרוח והגשם שבברכה זו", ובפשטות כוונתם ז"ל

שמלבד תיבות אלו לא נזכר שוב בברכה זו ענין הרוח והגשם, וא"כ תיבות אלו הן הן "עיקר תפלת הרוח והגשם שבברכה זו", "אבל תחיית המתים עיקרה היא בחתימתה", שאע"פ שנזכר ענין תחה"מ גם בתוך הברכה, מ"מ כיון שחותמים בתחיית המתים עם הזכרת השם בברכה כאן הוא העיקר בחתימה, וא"כ לדברי כת"ר שליט"א ש"רב להושיע" מתפרש על ביאת המשיח שהקב"ה רב להושיענו בביאת משיח צדקנו, א"כ לא נזכר ענין משיח בברכה זו אלא רק כאן בלבד, והוי ממש כ"משיב הרוח ומוריד הגשם", ואם כן יש לשאול למה לא רגש עלמא כשאמרו ר' חייא ובניו "רב להושיע" שמא יפעלו בתפלתם את ביאת המשיח, ומוכרח לכאורה אחת משתי אלו, או שאין כלל הפירוש "רב להושיע" על ביאת המשיח, אלא על הישועות והנסים התדירים, יעוי' רש"י ברכות י"ב א', או שאפילו שיהי' הכוונה למשיח מ"מ מאיזה טעם שהוא לא רגש עלמא בתיבות אלו כיון שלא הי' אפשר כפה"נ להביא את המשיח קודם זמנו אפילו ע"י אמירת רב חייא ובניו ל"רב להושיע" בתפילה זו, ואם כן הוא הדבר כי אז ממילא לא תהי' עכשיו תחיית המתים הסמוכה להאי "רב להושיע", שזוהי תחיית המתים שבזמן ביאת המשיח וכו"ל, ואם משיח לא בא ליתא לתחי' זו, וזה הלא ברור כשמש בס"ד.

ואם כנים הדברים כי אז הי' להתוס' לתרץ בקיצור ובפשיטות דכמו דלא רגש עלמא ב"רב להושיע" [שהכוונה לפי' כת"ר שליט"א לביאת המשיח], הכ"נ מאותו טעם עצמו לא רגש עלמא ב"מחיה מתים" הסמוך להאי "רב להושיע" שהוא תחה"מ שבימות המשיח, ולמה הוצרכו התוס' לומר שתחיית המתים עיקרה הוא בחתימתה, ובאמצע הברכה אינו עיקר, והלא, לפירוש כת"ר שליט"א, באמצע הברכה, דהיינו לפני משיב הרוח, לא איירינן כלל בהאי סוג תחיית המתים שעלה רגש עלמא, אלא בתחה"מ דימות המשיח, אלא על כרחך דלא סבירא להו להתוס' לפרש ברכת תחה"מ כפירוש כת"ר, ואם לא מפרשי כהריטב"א ריש תענית, אז על כרחין שמפרשים הכל על תחה"מ העתידה, ולא נזכר כלל ענין התחי' המחודשת דימות המשיח.

אבל אכתי יכול כת"ר שליט"א לומר שאכן התוס' לא מפרשים כך, אבל הוא יכול לפרש כך בצירוף שתי ההנחות, היסוד של הריטב"א שאיכא שתי תחיות, ושיטת התוס' לפרש שהכל סובב הולך על תחיית המתים ממש [ולא על מזונות, ורפואה, כהריטב"א ריש תענית], א"כ ניקו אנן ונימא שיתחלק לשתי תחיות וכביאור כת"ר ואם כן כאן הבן שואל אם הפירוש כל כך טוב למה לא פירשו כן התוס', הלא לפי שני היסודות הנ"ל א"ש לפרש כך ולמה מיאנו בזה התוס', ואם כן ממש אותה שאלה ששאלתי מכת"ר למה לא פירש הריטב"א [דהוא מרא דהאי שמעתא דשתי תחיות] כפירוש, וע"ז השיבני

דלא ס"ל להריטב"א לפרש דהכל קאי על תחה"מ, הנה עכשיו תתעורר השאלה למה לא פירשו התוס' ככת"ר [אם נכון כל החשבון הנ"ל שלכאור' הוא פשוט מאד בכוונת התוס'], אם כמש"כ כת"ר במכתבו שלדברי הריטב"א בסוף תענית אף התוס' מודים, ולכאור' עכשיו יצטרך כת"ר לומר שבאמת התוס' חולקים על הריטב"א בזה ואינם סוברים לענין שתי התחיות, ונמצא שהריטב"א לא ס"ל כהתוס' דהכל על תחה"מ, והתוס' לא ס"ל כהריטב"א דיש שתי תחיות, ובלעדי שני היסודות הללו ביחד לא יתכן לפרש כפירוש המחודש של כת"ר ולפי זה נצטרך לקיים דברי כת"ר בסגנון זה, שאם המצא ימצא מי מקמאי ז"ל דסובר לתרווייהו, גם להריטב"א סוף תענית, וגם להתוס' ב"מ פ"ה ב' בתירוצם השני, כי אז לשיטה זו נוכל לפרש כביאור כת"ר ש"מחיה מתים אתה רב להושיע" קאי על תחה"מ דימות המשיח, והשני' על התחי' ליום הדין, וכאן תתעורר שוב השאלה אם כן למה לא רגש עלמא כד אמרי רב חייא ובניו להאי "רב להושיע" דילמא מייתי למשיח בלא זמני', וע"ז נתרץ שלזה לא חשו [מטעם הכמוס שאינו ידוע לנו], כך לכאור' נצטרך לומר אם באנו להכניס לקיום את ביאור כת"ר שליט"א.

אבל באמת בהתבונן בגמרא מתברר דכל זה ליתא, דהלא אליהו אמר דרבי חייא ובניו הן דוגמתן דאבות הקדושים בעולם הזה דלא בעי אליהו דלוקמינהו בהדי הדדי דסברי תקפי ברחמי ומייתי לי' למשיח בלי זמני', ואם כן אם ה"דוגמתן בעולם הזה" הוא

על מזונות כהריטב"א [דזה לא ס"ל להתוס' וכן"ל], אלא על תחה"מ העתידה, ועל זה כבר אפשר לתרץ דתחיית המתים העתידה עיקרה היא בחתימתה, אבל אם הי' כאן תחה"מ דימות המשיח הלא הי' כאן העיקר, וכמו "משיב הרוח ומוריד הגשם", ולמה לא רגש עלמא בתיבות אלו, אלא ע"כ "רב להושיע" אינו על ביאת המשיח וככל משנ"ת בזה בס"ד.

אמנם אחרי כתבי כל זה עיינתי בס"ד באבודרהם ומתוך דבריו ז"ל למדתי שכפה"נ כל ההנחה שהתוס' בתירוצם השני פליגי על הריטב"א וסברי שכל ה"מחיה מתים" המוזכרים בברכה קיימי אך ורק על תחיית המתים, כ"ז לגמרי איננו מוכרח, ויתכן שהוא טעות גמור.

דהנה בס' אבודרהם ב"סדר שחרית של חול ופירושה" בברכת "אתה גבור" כתב, וזה לשון קדשו, ומזכיר בברכה זו שלשה פעמים תחיית המתים, הראשונה מחי' מתים אתה, והשני' מחי' מתים ברחמים רבים, והשלישית בא"י מחי' המתים, והטעם כי בשלשה ענינים הקב"ה מחי' המתים, הראשונה כשאדם ישן על מטתו והרי הוא חשוב כמת ואומר בידך אפקיד רוחי, והקב"ה מעלה עננים ומוריד טללים וגשמים כדי לפרנסו ומחזיר לו נשמתו לכך נסמך זה לזה מחי' מתים אתה רב להושיע משיב הרוח ומוריד הגשם כי זה מורה בתחיית המתים לגוף בקומו ממטתו. והשנית בענין ירידת הגשמים כדאמרין בפרקא קמא דתעניות אמר ר' אבהו גדול יום הגשמים יותר מתחיית המתים דאילו

ממש בדומה הלא גם ר' חייא ובניו כד תקפי ברחמי יכלי לאתויי לי' למשיח בלא זמני', ולפירוש כת"ר שליט"א "רב להושיע" היינו בביאת המשיח, ולמה לא רגש עלמא כד באו למימר "רב להושיע" דלמא מייתו לי' למשיח בלא זמני' והלא יכלי למיעבד כן, אם שאלה זו נכונה כי אז לכאו' אין מנוס מלומר שדבר זה מכריח ש"רב להושיע" אין לו שייכות כלל עם ביאת המשיח ולכן לא רגש עלמא, ואם כן מדברי הגמרא עצמה מוכח דאי אפשר לפרש "רב להושיע" על ביאת המשיח.

ובזה זכינו שנתגלה לנו באמת הסוד הכמוס הנ"ל למה לא פירשו התוס' כפירוש הנחמד של כת"ר ש"מחי' מתים אתה רב להושיע" היינו טל תחה"מ דימות המשיח, והיינו מפני שמהגמרא מוכח דאפ"ל כן, דאם "רב להושיע" היינו ביאת המשיח א"כ למה לא רגש עלמא בתיבות אלו, וממש כמו שכתב כת"ר במכתבו שהריטב"א הכריח מגמרא זו שתחית המתים דריש הברכה אינה תחה"מ ממש אלא ענינים אחרים דמזונות ורפואה, הכ"נ ממש הכריחו התוס' [אפילו אם יסברו כהריטב"א דסוף תענית] ד"רב להושיע" דהאי ברכה אינו על משיח דאם הי' על משיח ממילא הי' מיירי כאן בתחה"מ דמשיח [דהתוס' סוברים ש"מחי-ה מתים" צריך להתפרש כפשוטו על תחה"מ, ולא על מזונות ורפואה כהריטב"א] וא"כ הי' כאן מוזכר עיקר דבר זה ואמאי לא רגש עלמא, אלא על כרחך ד"רב להושיע" אינו על משיח, וממילא ה"מחי' מתים" דבהדי' אינו על תחה"מ דמשיח, וגם לא

ודלא כמו שכתבתי לעיל שלתירוצ זה בתוס' קיימי כל ההזכרות של תח"מ על תח"מ ממש אלא שהעיקר הוא בחיתום, והנה חזינן להדיא בס' האבודרהם שאין הדברים נכונים, אלא שלהאי פירושא מוזכר תח"מ רק בסוף, ושני הקודמים הם על ענינים אחרים.

ולפ"ז הלא זכינו בס"ד לירד לעומק הפשט האמיתי בתוס' דילן, והמחלוקת שבין שני התירוצים היא כך, דלכו"ע ה"מחיה מתים אתה רב להושיע" לא קאי כלל על תח"מ ולכן לא רגש עלמא כד אמרוהו ר' חייא ובניו, והמחלוקת שבין שני התירוצים היא אם כן איפה נזכר באמת ענין תחיית המתים העתידה, ובזה נחלקו, דלר"ת [וכן להריטב"א דאייתי כת"ר שליט"א וכן להרמב"ן עייש"ה בחידושו ובשטמ"ק] אחרי שהזכרנו משיב הרוח ומוריד הגשם ממילא האמור אח"כ "מחיה מתים ברחמים רבים" זה כבר עולה על תח"מ העתידה שכיון שהוזכרה ירידת גשם כבר אפשר להזכיר תח"מ [בתוס' כתבו "טל" והוקשה לרש"ש דהלא הזכרנו רוח וגשם ולא טל, ולכן כתב די"ל עפ"י דתוס' תענית ג' בשם האו"ז דתמיד מזכירין טל עיי"ש ברש"ש אבל ברמב"ן כתב "טל וגשם", ולדבריו ז"ל א"ש הערת הרש"ש, אבל תוס' לא הזכירו גשם], וכד מטי לאזכרה זו הוא דרגש עלמא.

אבל להתירוצ השני בתוס' גם אזכרה שני' זו ד"מחיה מתים ברחמים רבים" עדיין לא קיימא על תחיית המתים העתידה ורק בתחיית המתים שבחתימה הכוונה על התחי' העתידה.

תחיית המתים לצדיקים ולא לרשעים שנאמר ורבים משיני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם, ואילו גשמים לצדיקים ולרשעים. והשלישי בענין תחיית המתים לעתיד לבוא שאנו חותמין בא"י מחיה המתים שאז עיקר זכירת תחיית המתים, והיינו דאמרינן בבבא מציעא בפרק השוכר את הפועלים פ"ה ב' ר' גזר תעניתא אנחתניהו לר' חייא ובניו קמי תיבותא אמר משיב הרוח נשיב זיקא מוריד הגשם אתא מיטרא, כי בעא אדכורי תחיית המתים רעש עלמא, וכתב הרי"ף אע"ג דמקמי משיב הרוח ומוריד הגשם איכא מחי' מתים אתה, זה לא קשה, דדוקא למשיב הרוח נשיב זיקא ולמוריד הגשם אתא מיטרא מפני שאז עיקר תפלת הגשם והרוח שבברכה זו, אבל תחיית המתים שהברכה חתומה בה לא היו מרגישים עד החתימה שאז הי' עיקר זכירת תחיית המתים ע"כ, עכ"ל האבודרהם הקדוש.

והנה ברור שמה שהביא האבודרהם בשם הרי"ף [לא ברירא לי כלל למי הכוונה דברי"ף אין כלום מזה, ואולי הוא ט"ס, ואולי צ"ל הר"י וא"כ הוא הר"י בעל התוס', וא"כ הוא התי' השני בתוס' דילן, דאילו התי' הראשון הובא שם בתוס' בשם ר"ת, וצ"ב בזה] הלא הן הן הדברים האמורים בתי' השני בתוס' דילן [ויתכן שאכן מתוס' דילן נלקחו הדברים הללו, כמש"כ בסוגריים הקודמים], ומבואר באבודרהם שלמהלך זה אכן ענין תחיית המתים ממש נזכר רק בחתימת הברכה ואילו שתי ההזכרות שלפני זה מיירי במזונות ובגשמים,

לא ימנע כת"ר שליט"א דברו הטוב ממני להעמידני בקרן אורה בזה, ואם שגיתי משוגתי אתי בל תלין כאשר תגיע תשובתו הרמתה דכת"ר שליט"א להורותני דעה ולהבינני שמועה בסייעתא דשמיא.

הנני דוש"ת מוקירו ומכבדו
משה מרדכי הלוי שולזינגר

מיושבי ביהמד"ר "ירחי כלה"
זכרון מאיר ת"ו

אמנם לפי"ז צ"ב בריטב"א שכתב כאן שאחרי טל הוא התחי' העתידה, ובריש תענית כתב שהתחי' העתידה היא בסוף, ואולי גם כאן בב"מ יתפרש מש"כ "אחרי טל" על האחרונה, ודלא ככוונת ר"ת בתוס', ואכתי צ"ע בזה.

עכ"פ כמדומה שזכינו בזה בס"ד לבוא עד עומק הפשט בכוונת התוס' מתוך ד' האבודרהם, ואם כנים הדברים כי אז נגוזה ונעלמה המחלוקת שהמציא כת"ר שליט"א בין הריטב"א והתוס'.

זה מה שעלתה בידי יד כהה בחולשת עיוני בזה ואקווה כי אם טועה אני

ברוך רחמנא דסייען מריש ועד כען

ברוך הנותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה

הרה"ג רבי בצלאל הלוי שולזינגר שליט"א

כדרבונות וכמסמרות נטועים

יגע ביום ובלילה לקיים תלמודו

שלמה המלך אמר בקהלת (יב, יא): "דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים בעלי אסופות". ודרשו חז"ל במדרש רבה (נשא יד, ד): "בעלי אסופות – אימתי הם נטועים דברי תורה באדם הזה – [שזה הרישא דקרא דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים] בזמן שבעליהן נאספים מהן, שכל זמן שרבו קיים הוא היה מפליג לומר כל זמן שנצרך הרי רבי לפני ואני שואלו, מת רבו הרי יגע ביום ובלילה לקיים תלמודו, יודע הוא שאין לו למי לשאול, הוי אימתי הן נטועין באדם הזה בזמן שבעליהן נאספין מהן".

את המדרש הזה מביא אבא מארי הכ"מ בתחלת ספרי הפנינים, והכונה היא שלאחר שנסתלקו רבותינו זי"ע יש עלינו חיוב להיות יגעים ביום ובלילה לקיים את אשר קיבלנו מהם, לנטוע את דבריהם כדרבונות וכמסמרות נטועים. ולענינינו גם כן הוא כך, במשך כארבעים שנה זכינו שאבא עמד בלילה הקדוש הזה, ליל קריעת יום סוף, עם כל גדלותו העצומה, והשמיע מדברותיו, והיה שופע כמעין המתגבר, ובולל כמרחקה דברי תורה וחכמה ומוסר וסיפורי צדיקים והשקפה ברורה, במתק שפתים בשפה ברורה ונעימה, והיו הדברים מאירים את העינים ומשמחים את הלב, ואלפים רבים זכו לשאוב מן המעיין הזה מים זכים מתוקים, והיו לדברים האלה השפעה גדולה על השומעים, להאיר להם את הדרך לעלות בסולם המעלות בעבודת השם לתכלית האדם בעולם.

וכאשר בעוה"ר חסרנו כל אלה, הרי מוטל עלינו חיוב כדברי חז"ל הנ"ל, להיות יגע ביום ובלילה לקיים תלמודו, לחזור ולנטוע בלבנו את הדברים שהיינו שומעים כל שנה בלילה הזה, ובשאר הפעמים שהיינו שומעים בדרשות ובשיעורים הרבים ובהזדמנויות שונות, והנני שלוחא דציבורא לחזור על דברי חכמים האלו, שיהיו נטועין כמסמרות.

אשר תקראו אותם מקראי קודש

בתחלת פרשת המועדים שבפ' אמור כתוב בתוה"ק (ויקרא כג, ב): "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש אלה הם מועדי", ועמדו המפרשים

על כפל הלשון שבפסוק, דפתח ב'מועדי ה' וחוזר שוב 'אלה הם מועדי', והיה א"מ מביא פירוש בזה, דכוונת הפסוק הוא כך, מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש – מועדים כאלו אשר יהיה לכם בהם קריאה של קדושה, התעוררות של קדושה, אלה הם מועדי – אלו המועדים שקראים מועדי, אלו המועדים שהשי"ת חפץ בהם ונקראים מועדי ה'.

הנביא ישעי' אומר בדבר ה' (ישעיה א, יד): "חדשיכם ומועדיכם שנה נפשי היו עלי לטורח", אם זה 'חדשיכם' ו'מועדיכם' – התכלית של המועד זה בשבילכם, בשביל השמחה וההנאה שלכם, זה שנה נפשי, זה הקב"ה לא רוצה, היו עלי לטורח. באיזה מועדים הקב"ה רוצה, מועדים כאלו אשר תקראו אותם מקראי קודש, שיהיה לכם במועד קריאה של קדושה, מועד כזה שהתכלית שלו היא לעורר את האדם ולהביא אותו להתרוממות של קדושה, – אלה הם מועדי, אלה הם המועדות שנקראים 'מועדי' – לא 'מועדיכם', אלה הם המועדות שהקב"ה חפץ בהם.

וכך היה מדבר תמיד בכל המועדות והזמנים המיוחדים, שצריכים בעיקר לראות מה התכלית היוצאת מהזמנים האלו, כך היה מדבר בפסח ואומר, אדם עושה חשבון בסוף החג כמה ק"ג מצות וכמה ק"ג בשר ושאר המאכלים אכל בחג, וכי זו היא המטרה והתכלית של החג? אדם צריך לחשוב מה הוא לוקח איתו מהחג לכל ימות השנה, וכן בחג הסוכות היה דורש שהתכלית של החג זה מה שלומדים מהחג, צא מדירת קבע ושב בדירת ארעי, וכן בתשעה באב כשהיה מדבר בשיעור "קמצא ובר קמצא" היה אומר צמנו יום שלם, ישבנו חצי יום על הריצפה ואמרנו קינות, מה אנחנו לוקחים מזה, והיה אומר בשם הגאון רבי אייזיק שר זצ"ל שהלימוד שצריך לקחת מהקינות זה משפט אחד "ראו מה עבירה עושה". ובימים נוראים היה אומר, אדם עומד יום שלם ומכה על חטא, ובגמר היום מחזיר את המחזור לארון לשומרו לשנה הבאה, והביא מהגאון רבי יחזקאל סרנא זצ"ל שעכשיו במוצאי יוה"כ זה הזמן שצריך ללמוד מה אמרנו במחזור, על איזה עבירות התוודינו, ומעכשיו צריך להתחיל לקיים את מה שקיבלנו שלא לחזור על אותם עבירות.

בנפשו יביא לחמו

עוד היה מביא מהחזון יחזקאל זיע"א שהיה מבאר את הענין של המועדות, והקדים לזה מה שאמר החזו"י בענין אחר, שבתפלת הימים הנוראים אומרים בפיט של רבי אמנון 'ונתנה תוקף', "אדם יסודו מעפר וסופו לעפר בנפשו יביא לחמו", ואמר החזו"י שיש כאלה שכשואמרים אדם יסודו מעפר וסופו לעפר הם בוכים, מתרגשים מזה שאדם סופו לעפר, אבל אני בוכה בהמשך כשאומרים "בנפשו יביא לחמו" שם יש לבכות, כי מה הפירוש בנפשו יביא לחמו, אדם כדי להביא את הפרנסה שלו, כדי לדאוג לצרכי הגשמיות שלו צריך לתת מהנפש שלו, כי ההתעסקות בצרכי הגוף לוקחת מהנפש הרוחנית, והאדם נותן חלק מנפשו כדי להביא את לחמו.

ולכן נתנה התורה את השבת, לאחר ששת ימי המעשה שהאדם נתן מהנפש שלו, ניתן לו שבת שבו שובת הוא מכל מלאכה ורואה כאילו כל מלאכתו עשויה, ויכול למלאות את הנפש בחזרה, ולהשלים לנפש את אשר נחסר ממנה בששת ימי המעשה.

אבל זה עדיין לא מספיק, ולכן ניתן גם מועדות, שלאחר כמה חודשים יהיה פנאי למלאות את הנפש בימי המועד, והאדם מתנתק אז מכל העניינים השוטפים של החיים, ומתעלה ומתרומם בימי המועד להשיב את נפשו למעלתה ורוממותה הקדושה, בכדי להמשיך את המעלות האלה גם לאחר המועד, לימי המעשה. וכל חג יש בו הענין שלו שבו מתמלאת הנפש בסגולת הימים הקדושים של המועד.

מקמי דפתח אמר מילתא דבדיחותא

עוד היה מביא בענין מעלת המועדות והשפעתם לימי החול, דאיתא בספרים שכשם שאמרו בגמ' שבת (דף ל:): "דרבה מקמי דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא ובדחי רבנן, לסוף יתיב באימתא ופתח בשמעתא", וכתב הפני יהושע בהקדמה לכתובות דודאי אין הכונה למילי דבדיחי בעלמא, דלעיל אמרו שם בגמ' "שאין שכינה שורה לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שיחה ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר שמחה של מצוה" ועל זה מיייתי הגמ' כי הא דרבה, א"כ משמע להדיא דהא דאמר מילתא דבדיחותא היינו בענין שמחה של מצוה, והיינו בדבר תורה משמח, או במילי דאגדה שמושכת לבו של אדם לדברי תורה.

ואיתא בספרים דהמועדים זה השמחה של מצוה שלפני הלימוד תורה, סוכות זה ה"מילתא דבדיחותא" והשמחה של מצוה לכל החורף, ופסח זה ה"מילתא דבדיחותא" לזמן הקיץ, כדי לפתוח את הלב לתורה.

ויאמינו בה' ובמשה עבדו

בליל שביעי של פסח, הלילה הקדוש הזה שעליו נאמר בתורה (שמות יד, לא): "ויאמינו בה' ובמשה עבדו", בני ישראל הגיעו לאמונה גבוהה מאוד על ידי שראו את הניסים הגדולים של קריעת יום סוף, וזכו לגילויי שכינה כמו שכתוב (שם טו, ב): "זה קלי ואנוהו" ופרש"י מדברי חז"ל "בכבודו נגלה עליהם והיו מראין אותו באצבע, ראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאים". בודאי זמן זה ראוי להתעורר ולהתחזק באמונה ובטחון בה', ואבא היה מרבה לדבר בלילה הזה על עניני אמונה ובטחון.

אמנם אבא היה מדבר בענינים אלו מתוך מה שהוא חי בעצמו, וכמו בכל הענינים שהיה מדבר עליהם, שלא היה מדבר כמצטט בעלמא, וכאומר רעיונות יפים, אלא דיבר מתוך ליבו הגדול, ומתוך מה שחי והרגיש והתנהג על פי זה, אבל לדבר ענינים גדולים כאלו בלא שייכות אליהם החזון איש קורא לזה – מצפצף בטחון. אבל מכל מקום צריך לדבר את הדברים כדי שנלמד מהם, ועל ידי שמדברים ומתבוננים זה משפיע להתנהג כך, וכמו שמרגלא בפומיה

דא"מ בשם הספרים שכתוב בתהלים "האמנתי כי אדבר", היינו שעל ידי שאני מרבה לדבר, זה יביא אותי להאמין בדברים. ונביא בס"ד כמה נקודות ששמענו מאבא הכ"מ, וממה שהדפיס בספר "פניני רבנו הגרי"ז" בעניני בטחון.

אשר הגבר אשר שם ה' מבטחו

איתא במדרש רבה ריש פרשת מקץ (פ"ט ג'): "אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו – זה יוסף, ולא פנה אל רהבים – על ידי שאמר לשר המשקים זכרתי והזכרתי ניתוסף לו שתי שנים". וביארו המפרשים שמתחלה נגזר על יוסף להיות עשר שנים בבור כנגד עשרת אחיו שהוציא עליהם דיבה, והיה צריך לצאת מן הבור כבר בסוף פרשת וישב, לאחר י' שנים, אלא שכיון שאמר לשר המשקים "זכרתי והזכרתי", היתה עליו תביעה שפנה אל רהבים (מצרים הקרויים רהב – רש"י ס"פ וישב), ולכן נתוסף לו ב' שנים, כנגד ב' פעמים שאמר זכרתי והזכרתי.

ותמדה המפרשים איזה טענה היה על יוסף הצדיק, שהיה כלוא בבור עשר שנים במקום זר, שאף אחד אין מכירו ואין יודע ממנו, ואין לו שום אפשרות לערער על ישיבתו בבור, "לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור" (בראשית מ, טו), וכעת הזמינו לו מן השמים אדם שנמצא איתו פה בבור, ומכירו ומוקיר לו טובה, ובעוד ג' ימים יחזור להיות שר אצל המלך, הרי זה מינימום של השתדלות המותרת שיבקש ממנו שיזכור אותו ויזכירו לפני פרעה, ולמה זה נקרא שפנה אל רהבים, ויוסף נתבע על זה עד כדי כך שנענש בעונש חמור כזה שהוסיפו לו שתי שנים לשבת בבור.

והיה אבא הכ"מ מביא על זה ג' ביאורים מרבותינו ז"ל בביאור דברי המדרש.

השתדלות יותר מן השיעור

בשם הגר"ח מבריסק זי"ע אומרים ששאל, ומה היה אילו יוסף היה אומר רק פעם אחת זכרתי, האם היה מקבל עונש להיות שנה אחת בבור? והשיב הגר"ח דאילו היה יוסף אומר רק פעם אחת היתה זו השתדלות המותרת, ולא היתה עליו תביעה, אבל כיון שאמר שתי פעמים, היתה כאן השתדלות יותר מן השיעור, וכיון שבפעם השניה זה היה השתדלות יותר מן השיעור, הוכיח סופו על תחלתו שגם בפעם הראשונה האמירה של זכרתי לא היתה רק מתוך כונה להשתדלות המותרת, אלא מחמת חוסר בטחון – כמובן שהכל מדובר לפי דרגתו הגדולה של יוסף הצדיק שאין לנו שום הבנה בזה, ואנחנו רק מפרשים את דברי חז"ל הקדושים כדרכה של תורה. להבין במה היתה תביעה על יוסף שחז"ל קראו על זה את הפסוק 'ולא פנה אל רהבים' שהיה בזה פגם בבטחון הגמור של 'אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו' – זה יוסף.

השתדלות לפני הזמן

בספר "אמרי שפר" על התורה להגאון רבי שלמה קלוגר זי"ע כתב בזה מהלך אחר, וכאשר אבא שמע את הדברים בשם האמרי שפר התלהב מאוד וחזר על זה בהרבה הזדמנויות, ואחר זמן נזדמן לו לקנות את הספר הנ"ל וקנאו בשביל הדברים האלו, ונמצא שם בדרוש לחנוכה (והועתק ג"כ כל לשונו בספר שיעורי משמר הלוי סנהדרין דף צ"ט).

ותוכן דבריו שם הם, דודאי מותר לאדם לעשות השתדלות כדי להשיג את צרכיו בעולם הזה, כמו שאמרו חז"ל בברכות (דף לה:): דלרשב"י אפשר חורש בשעת חרישה וכו' תורה מה תהא עליה, אבל הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם, וכו' ישמעאל ועלתה בידם, ולפי ר' ישמעאל הנהג בהם מנהג דרך ארץ, ואין בזה סתירה לבטחון בה', אבל במה דברים אמורים כאשר מגיע הזמן שאדם נצרך לדבר ולא מגיע אליו, אז מותר לו לעשות השתדלות, אבל אם עדיין לא הגיע הזמן הנצרך לעשות את ההשתדלות, ועושה את ההשתדלות לפני הזמן, הרי זה חוסר בטחון בה', כיון דצריך הוא לבטוח בה' שיזמין לו את מה שנצרך, אף כשאנו רואה שום דרך איך זה יגיע אליו, ורק כאשר מגיע הזמן שנצרך להשתדלות מותר לו לעשותה.

ומעתה הרי יוסף אמר לשר המשקים שבעוד שלשת ימים פרעה יחזירו למקומו, אבל בינתיים הרי עוד שני ימים הוא נמצא איתו כאן בבור, ובשני הימים האלו הקב"ה יכול להוציא את יוסף מן הבור גם בלא ההשתדלות שלו, ולמה כבר עכשיו אמר לשר המשקים שיזכירנו לפני פרעה, היה לו לבטוח בה' שיוציאנו עוד לפני ששר המשקים ייצא מהבור, ורק לאחר שני ימים אם היה רואה שעדיין לא יצא, יכול היה לומר לשר המשקים שיזכירנו, וא"כ התביעה על יוסף היתה על זה שהקדים לומר את הבקשה לשר המשקים שני ימים לפני הזמן, ולפי"ז י"ל דלכן נענש ב' שנים, יום לשנה יום לשנה, כמו שהיה אצל המרגלים, עכת"ד.

אבא התפעל מאוד מזה ואמר, שזה הרי מה שהבריסקר רב זי"ע לימד שהישועה תבוא בשעתה. (עי' בספר 'פניני רבנו הגרי"ז' עמ' ע"ה ואילך בזה), והיה מרחיב את הדיבור בזה הרבה, שלא צריך לעשות השתדלות לפני הזמן, והישועה תבוא בשעתה.

יורד בתחילה לנחשול שבים

והיה מוסיף שזה מה שהיה בקריעת יום סוף, הקב"ה אמר למשה "מה תצעק עלי דבר אל בני ישראל ויסעו", ובני ישראל נכנסו לים עוד לפני שנקרע ורק אחר כך נקרע, כמו שאמרו חז"ל במד"ר פרשת נשא (יג, ז): "נחשון בן עמינדב למטה יהודה, למה נקרא שמו נחשון על שם שירד בתחלה לנחשול שבים, אמר רשב"י אמר הקב"ה למשה מי שקידש את שמי בים הוא יקריב תחילה, וזה היה נחשון" ולכן הקריב בקרבנות הנשיאים תחילה, ולמה היה בזה קידוש ה' שנכנס תחלה לים, מבואר במד"ר (שמות כא, י): "ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה, אם בים למה תחלה לים, ואם ביבשה למה בתוך הים? אלא מכאן אתה למד שלא נקרע להם הים עד

שבאו לתוכו עד חוטמן ואחר כך נעשה להם יבשה". וזה הביאור בגמ' בסוטה (דף לז.): "קפץ נחשון בן עמינדב וירד לים תחלה, שנאמר וכו' ועליו מפרש בקבלה, הושיעני אלקים כי באו מים עד נפש טבעתי בין מצולה ואין מעמד וגו' אל תשטפני שכולת מים ואל תבלעני מצולה וגו'", זה הפירוש כי באו מים עד נפש, שבאו לתוך הים עד חוטמן, ואחר כך נעשה להם יבשה.

כמבואר ברבנו בחיי ריש פרשת בשלה וז"ל: "ודע כי כל עניני ישראל ומקריהם במדבר הכל היה נסיון גמור, כדי שיגדלו נפשם השכלית במדרגות הבטחון שהוא שרש האמונה, כדי שיהיו ראויים לקבל התורה, ולסבה זו קרע להם את הים מדי עברם לתוכו ולא בבת אחת". שגם לאחר שהים נקרע, לא נקרע להם כל הים בבת אחת, אלא כל מקצת ומקצת שנכנסו עד חוטמן נקרע (וכך הביא ב"אור יחזקאל" אמונה עמ' רע"ז), והיינו כנ"ל, שכך מדתו של הקב"ה שמביא את הישועה בשעתה, מתי שנצרכים לישועה ולא קודם, וצריך לבטוח בה' כל הזמן גם כשלא נראה דרך מהיכן תבוא הישועה, שמתי שיצטרכו תבוא הישועה.

פתאום יבוא אל היכלו

ועוד היה מרגלא בפומיה משמיה דהחפץ חיים זיע"א, דבגאולת מצרים בני ישראל היו מאתים ועשר שנה בגלות מצרים, ולא היה נראה שום דרך ואפשרות איך יוכלו לצאת פעם ממצרים, וקושי השיעבוד היה נורא ואיום, והצער והיסורים שהיה להם במצרים היה נראה שהוא בלי סוף, אבל כל זה היה כל זמן שלא הגיע הרגע של הגאולה, וברגע שהגיע הזמן לצאת ממצרים, לא הספיק בצקם להחמיץ. וכן יוסף שהיה בבור שנים עשרה שנה לא ראה שום אפשרות איך יצא מן הבור, אבל ברגע שהגיע זמנו לצאת מן הבור "ויריצהו מן הבור". וכך גם יהיה בסוף הגלות הארוך והמר והקשה הזה שנזכה להגאל ממנו במהרה בימינו "ופתאום יבוא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים" (מלאכי ג, א).

הבטחון הגמור בלא השתדלות כלל

והמהלך השלישי בביאור דברי המדרש הוא ב"בית הלוי" ריש פרשת מקץ, ותו"ד דהמדרש הרי פתח אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף, ואיך ממשיך שהיה טענה על יוסף שאמר לשר המשקים, ובשביל זה נתוסף לו ב' שנים, אלא הביאור הוא (וכע"ז כתב ברש"ש על המדרש שם) שכיון שיוסף היה בדרגה גדולה כל כך של בטחון בה', הרי שלפי דרגתו לא היה לו לפנות כלל אל הרבים, ומזה שקיבל עונש כזה ניכר גדול בטחונו, מה שאין לשער ממש.

וביאר הבית הלוי דבטחון הוא להיות לבו שוקט ובוטח בה', ומה שהתורה התירה השתדלות הוא משום דלא כל אדם יכול להגיע למדרגת הבטחון הגמור, וע"כ הותר לו ההשתדלות כדי שיהיה לו סיוע להגיע למדרגת הבטחון, וא"כ שיעור ההשתדלות הנרצה אינו שיהיה בכל אדם, רק כל אחד לפי ערכו, ומי שיכול להגיע לבטחון במעט מלאכה ומרובה להשתדל יותר מזה, כבר יחשב לו לחטא נגד מדת הבטחון, עיי"ש בכל אריכות דבריו.

ומעתה לפי גודל בטחונו של יוסף, אפילו דיבור קל שאמר לשר המשקים, וביאר הבה"ל שלא אמרו יוסף דרך בקשה, אלא כמגיד עתידות, שכן יהיה לעתיד שאתה תזכירני אצל פרעה והוצאתני מן הבית הזה, אבל גם זה נחשב אצל יוסף חטא נגד מדת הבטחון, (ועיין בפניני רבנו הגרי"ז עמ' פ"ב שהרחיב בדבריו הקדושים של הבית הלוי בזה).

צנצנת המן

עוד היה מרחיב את הדיבור הרבה בענין זה, שכדי ללמוד תורה חייבים לעמול ולקנות את מדת הבטחון, כמו שכתוב באבן שלמה להגר"א ריש פ"ג "ועיקר הכל הוא הבטחון, ומי שהוא מחוסר בטחון אין תורתו מתקיים בידו" ועל זה נאמר בתוה"ק בפרשת המן (שמות טז, לג): "ויאמר משה אל אהרן קח צנצנת אחת ותן שמה מלא העומר מן והנח אותו לפני ה' למשמרת לדרתיכם" ופרש"י שם: "בימי ירמיהו, כשהיה ירמיהו מוכיחם למה אין אתם עוסקים בתורה, והם אומרים נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה מהיכן נתפרנס, הוציא להם צנצנת המן, אמר להם אתם ראו דבר ה', שמעו לא נאמר אלא ראו, בזה נתפרנסו אבותיכם, הרבה שלוחין יש לו למקום להכין מזון ליראיו".

לא כיבו גשמים אש של עצי המערכה

ובספר "רוח חיים" על פרקי אבות לרבנו חיים מוואלזין זי"ע על המשנה (פ"ה מ"ה) "עשרה ניסים נעשו לאבותינו בבית המקדש" וז"ל ברוח חיים "והנה המפרשים הקשו מה בא להודיענו במה שאמר לאבותינו, והלא לכאורה רובם צורך גבוה? אבל הענין הוא כי כל הניסים היה כדי להראות לישראל התנהגות השי"ת עם האדם בעשותו רצונו ית"ש שהוא מתנהג עמו למעלה מהטבע כמו שהיה בבית המקדש" ועל דרך זה מבאר שם ברוח חיים את כל העשרה ניסים, איזה לימוד היה בזה לאבותינו, שהנס יבא להראות לישראל את התנהגות השי"ת עם האדם בעשותו רצונו יתברך שמו.

ובהמשך הדברים ביאר מה שאחד מן הניסים היה "ולא כיבו הגשמים אש של עצי המערכה" וכתב על זה ברוח חיים למה הוצרכו לנס הזה, הרי לא יפלא מה' לבלתי המטיר על מקום המקדש והמזבח, ולמה הוצרכו לנס הזה שלא כיבו הגשמים את עצי המערכה "רק להראות לנו כי האדם בעבודה לא ישוב מפני כל, ועם כל הסבות שיפריעו אותו עם כל זה יעמוד על עמדו, וכן היה האש יוקד תמיד על המזבח ולא כבוהו כל גשמים שירדו עליו. והנה טענות רוב העולם בזמנינו שאינם יכולים לעסוק בתורה מחמת הדאגה וטרדת הפרנסה, לזה אמר שהוא טעות גמור, רק שיהיה בטוח בה' ויהיה יכול לעסוק בתורה, וזה שאמרו שלא כיבו הגשמים, כי גשמים רומזו לפרנסה, שלא יהיה לך מזה ח"ו שום ביטול וכיבוי לעסוק התורה שנקרא אש, כמ"ש הלא כה דברי כאש" עכ"ל.

הגזירה אמת והחריצות שקר

הוצק חן בשפתותיו לתאר ולהמחיש באופן ברור, בדרבים המתקבלים על הלב, שפעלו הרבה על לבבות השומעים את דברי ה"חובות הלבבות" שאין לבטוח ולא לירא משום דבר בעולם, רק מהבורא יתברך שמו, ואילו יתאספו כל באי עולם וירצו להוסיף לבן אדם גרגיר חרדל אחד על מה שנקצב לו מן השמים, או להפחית ממנו גרגיר חרדל אחד ממה שנגזר לו, לא יוכלו לשנות כלום, "מכאן אמר בן עזאי בשמך יקראוך ובמקומך ישיבוך ומשלך יתנו לך, אין אדם נוגע במוכן לחבירו, ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלוא נימא" (יומא דף לח.).

והיה מביא על זה שני משלים נפלאים, ומתאר באופן חי את המשלים האלו ואת הנמשל הנלמד מהם, והיו הדברים מאירים את העיניים ומרחיבים את הלב לבטוח בהשי"ת בכל לב, ויקויים בו "אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו".

החפץ חיים זיע"א המשיל את ההשתדלות שבן אדם משתדל להשיג יותר ממה שנגזר לו שלא תועילנו כלום, לאדם שנוסע ברכבת, ורואה שהשעה מתאחרת והרכבת תגיע למקום שצריך להגיע לשם מדי מאוחר, וכדי לזרז את הגעתו למחוז חפצו דוחף הוא את הכסא שיושב עליו, וכי יועילנו כל מאמץ שיעשה כדי להגיע יותר מוקדם, הרי הרכבת נוסעת בקצב שלה ולא תועיל כל השתדלות בתוך הרכבת לזרז את הליכתה יותר מהקצב הטבעי שלה, כך בן אדם בעולם הזה, מה שנגזר עליו יגיענו מתי שנגזר, ולא תועיל השתדלותו וריצתו להביא אליו או לזרז את מה שנגזר עליו להביאו לפני הזמן כלום.

והסבא מנאבארדק זיע"א המשיל את ההשתדלות שבן אדם משתדל ומתאמץ להשיג את מה שנגזר עליו שיגיענו, שאף בלא השתדלותו אם ישב במקומו בנחת יקבל את מה שנקצב לו, והמשיל זאת לאדם שנכנס למסעדה לאכול, והדרך הוא שהשמש ניגש לכל אחד ושואלו מה רוצה הוא לאכול ומגיש לו, אבל אדם זה רואה שהשמש עסוק ועדיין לא ניגש אליו, והחליט להכנס בעצמו למטבח ולקחת את מנתו, וכאשר נכנס למטבח קיבל צעקות וגערות, וכמה מרעין בישין עברו עליו עד שהצליח לקחת לבד את האוכל, וכאשר יצא עם האוכל כדי לאוכלו, מיד ניגש אליו השמש לשואלו מה רצונו, כך שאם היה ממתין במקומו בסבלנות היה מקבל את האוכל באותו זמן בלא כל מה שעבר עליו. כך האדם בעולם הזה, מה שנגזר עליו שיגיענו מן השמים יקבל גם אם ישב במקומו בנחת, וכל ההשתדלות שלו לא תועיל לו מאומה, וכל הטירחא היתה מיותרת, רק קיבל את כל העגמת נפש והמסתעף מכל ההשתדלות המיותרת שלו, שהגזירה אמת והחריצות שקר.

המאבק נגד החזית דתית

בספר 'פניני רבנו הגרי"ז' (עמ' קכ"ד) מובא עוד יסוד ממרן הגרי"ז זיע"א בזה, דאף במקום שיש חיוב לעשות השתדלות באיזה ענין, החיוב הוא לעשות מה שיכולים לעשות, ויותר מזה

אין חיוב לעשות ופטורים, והביאור הוא דבאמת הכל תלוי בידי שמים ולא ביד האדם כלל, אלא דיש דברים שיש חיוב על האדם לפעול ולעשות, והחיוב הוא רק מה שביכלתו לעשות, ועל יותר מזה אין חיוב ואין לדאוג מזה כלל, וה' הטוב בעיניו יעשה.

והעובדא המובאת שם הוא שסיפר ג"א זצ"ל שהיה מקורב אצל מרן הגרי"ז, שבשנתו האחרונה של מרן, בשנת תשי"ט, עמד על הפרק נושא של הקמת חזית דתית מאוחדת, שלקראת הבחירות לכנסת שהתקיימו אז בחשון תש"ך היה רעיון ללכת לבחירות ברשימה אחת עם כל החוגים הנקראים דתיים, גם אלו שגדולי ישראל חרצו את דינם כמחטיאי הרבים ועוקרי התורה, והגר"א וסרמן זיע"א אמר שהציונות זה עבודה זרה, והציונות הדתית זה עבודה זרה בשיתוף. (ועי' בקובץ אגרות חזון איש ח"א אגרת צ"ח מש"כ אודות הרעיון הזה כבר עשרים שנה קודם לזה).

מרן זיע"א היה אז חולה מאוד ובחולשה עצומה, אבא סיפר שהיה רופא גדול בירושלים ד"ר צונדק שטיפל במרן, והוא אמר אינכם יודעים איזה יסורים גדולים הרב סובל, גם אם היו מחלקים את היסורים שלו לכמה בני אדם הם לא היו מחזיקים מעמד. ובאדר תשי"ט כשהתקיימה החתונה של הגר"מ שליט"א בנו הצעיר של הגרי"ז, ראו על מרן את חוליו הגדול שגופו היו מנופח מרוב התרופות החריפות שקיבל, וכן ניכר הדבר בתמונות מחתונה זו.

ובתוך החולי הגדול והיסורים האלו ניהל מרן זיע"א מאבק נגד הרעיון הנ"ל, וכתב אז מכתב שלם בענין, והסביר, שהרי במכתב הוא כותב שצריך להלחם נגד זה במסירות נפש, ולכן גם הוא חייב לכתוב את המכתב במסירות נפש.

[אבא היה מוסיף בענין זה ואומר, כמה אנחנו חייבים הכרת הטוב לגדולי ישראל גדולי הדורות שבמסירות נפש ממש נלחמו להעמיד את הדת על תילה, אלמלא המאבקים הקשים האלו מי יודע איך אנחנו היינו נראים, וכמה הדבר הזה מחייב אותנו לשמור על המסורת שהנחילו לנו, ולעמוד על המשמר שלא לפרוץ פרצות בגדרים שגדרו הראשונים כמלאכים זיע"א].

ועיין בספר פניני רבנו הגרי"ז עמ' קכ"ג מה שביאר בזה מרן זיע"א, שאפילו אם באמת על ידי שילכו ברשימה אחת יקבלו יותר נציגים חרדיים, הדבר אסור, כיון שגם בשביל חשבון של ריוח רוחני, אין לעשות מה שאסור לעשות על פי דין.

אנחנו עשינו כל מה שביכלתנו לעשות

וסיפר הג"א הנ"ל שלאחר שכבר היה נראה שהענין מסודר, נודע לו יום אחד שעדיין יש איזה פעילות להקמת החזית, והיה לו ספק גדול אם לספר על כך להגרי"ז, דמצד אחד חשש מאוד לשלומו שמא הדבר ישפיע על מצד בריאותו הגרוע, אך מצד שני הגרי"ז ודאי ניחא ליה לדעת מזה, ואם יודע לו מזה מדי מאוחר יהיה יותר גרוע.

עד שהחליט שחובתו לספר לפני הגרי"ז, וכך עשה שסיפר את הידיעה שלו להגרי"ז, ולהפתעתו הגדולה הגרי"ז קיבל את הידיעה בנחותא, ואמר לו: אנחנו עשינו כל אשר ביכלתנו לעשות, ויותר מזה אין אנו מחוייבים, כי כל זמן שיש מה לעשות חייבים, וכאשר אין מה לעשות פטורים, וה' הטוב בעיניו יעשה.

זאת אומרת שכל החרדה והדאגה הגדולה שהיה להגרי"ז מן הענין, זה לא היה מעצם הענין, כיון שזה תלוי בידי שמים, אלא מכיון שאנו חייבים לפעול לכן דאג אם עשינו כל מה שאנחנו יכולים לעשות, ואחר שראה שאין יותר מה לעשות, שוב אין מה לדאוג, ואפשר להיות בנחותא, וה' הטוב בעיניו יעשה.

הריני ישן על מיטתי ואתה עושה

והוסיף מרן הגרי"ז ואמר: זה הוא הביאור והלימוד במאמר חז"ל (ילקוט שמעוני ש"ב רמז קס"ג): "ארבעה מלכים מה שתבע זה לא תבע זה [ארבעה מלכים היו באותו מצב של צרה, שאויבים באו להלחם עמם, וכל אחד מהם ביקש מהקב"ה בקשה אחרת] ואלו הם: דוד ואסא יהושפט וחזקיהו, דוד אמר ארדוף אויבי ואשיגם וגו', אמר לו הקב"ה אני עושה כן, שנאמר ויכם דוד מהנשף ועד הערב. עמד אסא ואמר אין בי כח להרוג אלא אני רודף ואתה עושה, אמר הקב"ה אני עושה כן שנאמר וירדפם אסא והעם אשר עמו וגו', כי נשברו לפני אסא אין כתיב כאן אלא כי נשברו לפני ה'. עמד יהושפט ואמר אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף אלא הריני אומר שירה ואתה עושה, אמר לו הקב"ה אני עושה כן שנאמר ובעת החלו ברנה נתן ה' מארבים. עמד חזקי' ואמר אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה, אלא הריני ישן על מטתי ואתה עושה, א"ל הקב"ה אני עושה כן שנאמר ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור" ע"כ המדרש.

והקשה הגרי"ז אם אפשר בדרך כזו לבקש מהקב"ה שאני ישן על מטתי ואתה עושה, למה דוד ואסא ויהושפט לא ביקשו כן, ולמה דוד הרג, ואסא רדף, ויהושפט אמר שירה. וביאר בזה שכל אחד חייב לעשות את מה שביכלתו ובכוחו לעשות, ודוד שהרגיש שיש בכוחו להרוג היה מחוייב להרוג, והתפלל להקב"ה שיצליח את דרכו. ואסא שלא היה בכוחו להרוג אלא לרדוף, היה מחוייב לרדוף. ויהושפט שלא היה לו כח לא להרוג ולא לרדוף, אבל היה בכוחו לומר שירה לכן היה מחוייב לומר שירה. ורק חזקיהו שלא היה בכוחו אף לומר שירה, אמר אני שוכב על מטתי ואתה עושה.

ולמדנו שכל אחד מחוייב לעשות מה שבכוחו, ועל יותר ממה שבכוחו לעשות יכול לומר אני שוכב על מטתי ואתה עושה, ולפי"ז אמר הגרי"ז שלאחר שעשינו כל מה שבכוחנו לעשות, אין אנו מחוייבים יותר.

אז רוב נסים הפלאת בלילה

המעשה הזה של מפלת סנחריב מלך אשור שבא להלחם על ירושלים, וחזקיהו המלך אמר הריני שוכב על מטתי ואתה עושה, זהו ענינא דיומא, כמו שאומרים בפיוט שבסוף ההגדה של פסח "אז רוב נסים הפלאת בלילה", ומזכירים שם את כל הנסים שנעשו לישראל במשך הדורות בליל הפסח, ובתוך הפיוט הזה אומרים "יעץ מחרף [זה סנחריב שחירף וגידף כלפי מעלה], לנופץ אוי [להניף את ידו על ירושלים העיר שהקב"ה איוה למושב לו], הובשת פגרי בלילה", [בלילה הזה, ליל פסח הקב"ה הרג את כל חילותיו].

ובגמרא סנהדרין דף צ"ד וצ"ה מבואר באריכות איך אירע הנס הזה, ושמענו בזה מאבא כמה נקודות בבאיור הענין. סנחריב הגיע בערב פסח עם מליונים של חיילים כדי לכבוש את ירושלים, ונעמד על מקום גבוה והסתכל על העיר ירושלים ואמר בזלזול, וכי בשביל עיר קטנה כזאת הוצרכתי להביא כל כך הרבה חיילים לכבוש, הרי ערים הרבה יותר גדולות וחזקות ממנה כבשתי.

היו במחנה אשור שאמרו נלחם בה כבר עכשיו, ונגמור את המלחמה. אמר להם סנחריב, היום נתיגעכם בטורח הדרך, נלון היום ומחר נעשה את המלחמה.

וכך נשכבו סביב ירושלים מליוני חיילים של סנחריב, לישון בלילה ולנוח מטורח הדרך כדי לכבוש מחר את העיר, ואיתא במדרש (ילקו"ש מלכים ג' רמ"א) "הציץ רבשקה על החומה ושמע שהיו קוראין את ההלל ואמר לסנחריב חזור לאחורייך כי נסים נעשים להם בזה הלילה, והיה מבזה את הדבר שנאמר ינופף ידו הר בת ציון". בירושלים, בני ישראל עורכים את הסדר כרגיל ואומרים הלל, ורבשקה היה ישראל מומר, וכאשר הציץ וראה ושמע שקוראים את ההלל, קיבל התעוררות ואמר לסנחריב, חזור לאחורייך כי נסים נעשה להם בזה הלילה, אבל סנחריב היה גוי מגושם ולא מבין דברים כאלה, הוא רואה בעיני הבשר שלו את המציאות שמליוני חיילים עומדים מול עיר קטנה וחלשה, שאין בה שום אמצעי מלחמה, והמלך שלה אומר שאין בו כח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה, ואין מה שיעצור בעדם לכבוש את העיר תוך זמן קצר, והוא רואה כבר את אנשי ירושלים כגברא קטילא.

"ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה שמונים וחמשה אלף, וישכימו בבוקר והנה כולם פגרים מתים" (מ"ב יט, לה), ואמרו בגמ' שם (צה:): "אמר ר' אבהו הללו ראשי גייסות הן", אבל חיילים היו כמה מליונים, ומכולם לא נשארו אלא כמה בודדים (עיי"ש במדרש מחלוקת כמה נשארו מהם ה' או ד' או י"ב).

אזנים גלה להם ושמעו שירה מפי החיות

ונחלקו שם בגמ' כמה מ"ד במה הכם, איך מלאך ה' הכה את מחנה אשור, ביד או באצבע או במגל וכו' והמ"ד האחרון בגמרא: "ר' יצחק נפחא אמר אזנים גלה להם ושמעו שירה מפי

החיות ומתו". והיה א"מ מבאר את הגמרא כך, החיות לא שרו במיוחד שירה כדי להרגן, החיות תמיד שרים שירה, ואילו אדם היה שומע את שירת החיות מיד היתה פורחת נשמתו, והקב"ה שומר שלא ישמעו את השירה מפני החיות, אבל ברגע שגלה את אונם, ואיפשר להם לשמוע את השירה מפני החיות, מיד מתו.

והיה לומד מזה מוסר השכל גדול, אדם מתהלך בעולם וחושב שהוא הוא בעל הכוחות ובעל היכולת וכו', אבל האמת היא שכל רגע ורגע הקב"ה שומר עליו ומחייה אותו, ואם ח"ו לרגע קטן משהו משתחרר אצלו, כבר אין עם מי לדבר. כל רגע ורגע האדם חי על ידי שהקב"ה מחיה אותו.

חובל עולו של סנחריב מפני שמנו של חזקיהו

ובזכות מה זכו חזקיהו ודורו לניסים גדולים כאלו, כתוב בנביא ישעיה בנבואתו על מלחמת סנחריב (י, כז): "והיה ביום ההוא יסור סבלו (של סנחריב) מעל שכמך (של ישראל) ועלו מעל צוארך וחובל על מפני שמן" ודרשו חז"ל בסנהדרין שם: "אמר ר' יצחק נפחא חובל עול של סנחריב מפני שמנו של חזקיהו, שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, מה עשה, נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר, כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב זו". וצ"ב אמאי מי שאינו עוסק בתורה חייב מיתה, וכתב המהרש"א שמי שאינו עוסק בתורה עושה עצמו כעכו"ם, ועכו"ם העוסק בתורה חייב מיתה ומיתתו בסייף.

אמנם זכורני שא"מ הביא בזה עוד פירוש ואיני זוכר בשם מי, שחזקיהו המלך אמר שכל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב, משום מורד במלכות, ומורד במלכות דינו בסייף. דכיון שראה חזקיהו את הסכנה הגדולה שסנחריב רוצה להחריב את ירושלים, ואין שום דרך להלחם כנגדו רק בכח התורה הקדושה, לכן גזר בגזירת המלכות שכולם חייבים להתגייס למערכה ולעסוק בתורה כדי להציל את כלל ישראל, וכל מי שמשמיט את עצמו מחובתו זו ואינו עוסק בתורה, ידקר בחרב, כיון שהוא מורד במלכות. וכעת ראיתי שמביאים כע"ז מהנצי"ב בהקדמת העמק בהקדמה לפי' על השאלות (ח"ג אות י"א).

מי שאינו עוסק בתורה בלבד

והיה א"מ מביא שבשו"ת "חבצלת השרון" לחד מן גדולי גאליציה שלפני השואה, בח"ג מה"ת סי' י"ב מודפס תשובה שכתב בכ"ה שבט תרצ"ג על ענין החינוך, ובסופו מתלונן על זה שהכניסו לחדרים שלומדים בהם תורה לימודי חול, ומערבבים קודש וחול וטומאה וטהרה, וכתב "וזה שלשה שנים שהייתי בצוותא חדא עם הרב הגאון הישיש בעל חפץ חיים בווארשא, שמעתי מפיו שאמר על החדרים שנוסדו שם, בזה הלשון – די חדרים זענין אויך טריפה".

ומוסיף עוד "ושמעתי מפני אחד שהיה בקאטאוויץ בעת האסיפה שהיה שם עוד קודם המלחמה [היינו האסיפה של יסוד אגודת ישראל בשנת תרע"ב לפני מלחמת העולם הראשונה]

ועלה ת"ח אחד מריגא על הבימה, איש זקן גדול מאד, תלמידו של הגאון ר' יוקל עטלינגער מהאמבורג [הערוך לנר זיע"א] ופתח ואמר במה דאיתא בחזקי' שנעץ חרב בביהמ"ד ואמר מי שלא יעסוק בתורה ידקר בחרב זו, שקשה לכאורה מה הי' לו לנעוץ החרב הזה בביהמ"ד הלא מי שכבר בא שם ודאי בא ללמוד, והי' לו לנעוץ החרב בבתי הטריטאות וקרקסאות או בהגימנוזיות ולומר מי שלא ילך לביהמ"ד ידקר בחרב? והשיב: אלא שזאת ידע חזקי' שמי שכבר יצא לחוץ מחומת התורה, לו לא יועיל מאומה, אך עכ"פ רצה לפעול ששם בביהמ"ד יעסקו רק בתורה ולא בדברים אחרים. ולכן נעץ חרב בביהמ"ד, שעכ"פ בביהמ"ד לא יעסקו רק בתורה, עכ"ל.

והיה מבאר את דבריו בהרחבה, שמי שלא נמצא בביהמ"ד ולא טעם טעמה של תורה אפילו אם יאמרו לו שכל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב, זה לא יועיל כלום, הוא לא מבין מה שמדברים בכלל, אבל מי שכבר כן זכה ללמוד תורה, להגיע לביהמ"ד ללמוד, וטעם טעם של לימוד, ממנו דורשים, אם אתה כבר לומד בביהמ"ד, ואתה יודע את הערך של הלימוד, אל תכניס לביהמ"ד שום ענינים אחרים, אל תתעסק בשום ענין אחר, רק בתורה.

בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ

ובהמשך הגמ' בסנהדרין שם, לאחר שנעץ חרב איתא "בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ, מגבת ועד אנטיפרס ולא מצאו תינוק ותינוקת איש ואשה שלא היו בקיאים בהלכות טומאה וטהרה" חזקיהו המלך הרבה תורה בעם ישראל בכזו צורה שלא היה אף פעם, ולכן אמרו בסנהדרין (דף כ.). שדורו של חזקיהו גדול יותר מדורם של משה ויהושע, ופרש"י "דורו של משה ויהושע עסקו בתורה הרבה, ודורו של חזקיהו יותר מהם, כדכתיב וחובל עול מפני שמן, ואמרינן בחלק חובל עול של סנחריב מפני שמנו של חזקיה, שהיה דולק בבתי מדרשות, עד שבדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ" ולכן זכה דורו לניסים גדולים כאלו בזכות התורה.

אמנם צריך ביאור לפמשנ"ת בחבצלת השרון הנ"ל שחזקיהו נעץ את החרב בפתח בית המדרש דוקא, ודיבר רק לאלו שנמצאים בבית המדרש, למה לא מצאו עם הארץ, ומה עם כל אלו שאינם נמצאים בבית המדרש, שאליהם לא דיבר חזקיהו, ולהם לא יועיל לנעוץ חרב, למה בהם לא נמצא עם הארץ?

זכה צדיק נוטל חלקו וחלק חברו בג"ע

וחד מבי מדרשא האיר את עיני בביאור הענין הזה היטב, שלנעוץ חרב ולומר כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב לא מועיל למי שלא נמצא בבית המדרש, אבל על ידי זה שאלו שנמצאים בבית המדרש התחזקו ועסקו רק בתורה, ושמן של חזקיהו דלק בבתי כנסיות ובתי מדרשות, החיזוק הזה שנעשה בתוך ביהמ"ד, הביא את כולם לביהמ"ד, ובדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ.

וכפי שלמדנו רבותינו שע"י החיזוק שמתחזקים עובדי ה', זה מביא גם את הרחוקים להתחזק, וא"מ הביא על זה את דברי הבית הלוי בדרשות (בסוף ח"ב דרוש ט"ו) שהאריך בזה וביאר את דברי הגמ' בחגיגה (דף טו.) "כל אחד ואחד יש לו ב' חלקים, אחד בגן עדן ואחד בגיהנם, זכה צדיק נוטל חלקו וחלק חברו בגן עדן, נתחייב רשע נוטל חלקו וחלק חברו בגיהנם" וצ"ב למה צדיק נוטל חלק חברו בג"ע, ורשע נוטל חלק חברו בגיהנם.

וביאר הבית הלוי שכך הטביע הקב"ה בבריאה שכל מעשה שאדם עושה, משפיע הוא על כל הבריאה, וכאשר עושה מעשה טוב, משפיע הוא שפע של רוח טהרה וקדושה, ומשפיע על אחרים לעשות טוב. וכן להיפך ח"ו, מעשה רע משפיע שפע של רוח טומאה, ומשפיע על אחרים לעשות רע. ולכן זכה צדיק נוטל חלקו וחלק חברו בג"ע, היינו מה שהצדיק השפיע ע"י המעשים שלו שפע של קדושה, וגרם לאחרים לעשות טוב, הרי הוא מקבל שכר על זה שחבירו הושפע לטובה על ידו. וכן אצל רשע ח"ו זה להיפך, שמקבל את חלק חברו בגיהנם מה שהוא השפיע וגרם לחברו לעשות רע, עיי"ש באריכות בבית הלוי. וכן בבית הלוי בפרשת נח ביאר על דרך זה מש"כ (בראשית ו, יב) "כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ" ופרש"י "אפילו בהמה חיה ועוף נזקקין לשאינן מינן" דצריך ביאור מה שייך אצל בעלי חיים חטא, וכי יש להם בחירה, אלא שע"י שבני האדם חוטאים הם מקלקלים את כל הבריאה, וזה משפיע אפילו על בעלי חיים, ואפילו על הדומם עיי"ש.

ולפי זה מובן היטב הכא, שכיון שבבית המדרש היה כזה חיזוק גדול בדורו של חזקיהו, הרי שזה הביא גם את הרחוקים לבית המדרש, עד שלא נמצא עם הארץ.

מצילים אנשים רבים בשפע קדשם

והיה מרחיב את הדיבור הרבה בדברי החזון איש באגרות (ח"ג ס"ב) בהאי ענינא וז"ל: "כמו בקנין החפץ והרכוש אין ההשתדלות רק פרעון חוב, וחלילה לחשוב כוחי ועוצם וגו', כן השתדלות הצלת נפש רק מצוה, אבל צריך לזכור שאין בכחנו לעשות מאומה, רק במעשינו אנו מעוררים שער רחמים, שמעשה ידינו יכוננו את המבוקש, ומי שמתפלל ומרבה תחנונים על ההצלה הוא פועל יותר מהמשתדל, אך הדבר צריך שיקול, דבמקום דההצלה פשוטה במעשה, הרי הוא עובר על לא תעמוד על דם רעך, ומי שרואה אדם טובע בנהר ויכול להצילו ואינו מציל, ועומד להתפלל שינצל, ה"ז שופך דמים". ודברים אלו מתאימים עם מה שהובא לעיל בשם הגרי"ז, שגם ברוחניות חובתנו היא רק להשתדל, אבל הכל תלוי בידי שמים.

וכתב עוד החזו"א "וכשם שאברי האדם מתחלקים לפעולתיהן, עין רואה ואוזן שומעת וידיים עסקניות, כך העם כולו הוא כגוף אחד ואישים נפרדים בו, וכל איש צריך למלא תעודתו, ואם היו בני תורה עמלים בתורה לאמתתה, היו מצילים ילדים הרבה ואנשים רבים, מהרהורי עבירה וכפירה וכיו"ב בשפע קדשם, בהשתפך רוח טהרה בעולם, ובסביבות בעל תורה

אמיתי, הדבר ניכר לעינינו השפעה מרובה על אנשים הרבה, מה שכל השתדלות מעשית לא תשיגנה, וכמו כן יש רשמים על הרחוקים שאין עין הרואה מרגשת בהם לדקותם" עכ"ל.

ולפי זה הרי מבואר היטב שלאחר שבתוך בית המדרש נתחזקו לעסוק בתורה, הרי כתב החזו"א שאם היו בני תורה עמלים בתורה לאמתתה, היו מצילים אנשים רבים בשפע קדשם, בהשתפך רוח טהרה בעולם, והשפע קודש הזה הביא את כולם לבית המדרש, ובסביבות בעל תורה אמיתי הדבר ניכר לעינינו השפעה מרובה על אנשים הרבה, מה שכל השתדלות מעשית לא תשיגנה, לנעוץ חרב לא יועיל, ושום השתדלות לא תועיל למי שאינו נמצא בבית המדרש, אבל ההשפעה של בעל תורה אמיתי, מועילה כן על אנשים הרבה, עד שבדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ.

אהבת תורה

"מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, ונהרות לא ישטפוה, אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בזה יבזו לו" כך קראנו בשבת חול המועד בשיר השירים (ח, ז) "שכל הכתובים קודש ושיר השירים קודש קדשים" (ידים פ"ג מ"ח). ובחידושי מרן רי"ז הלוי ביאר דנצטוינו על אהבת ה' בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך, וכנגד ג' דברים אלו קחשיב הפסוק שאהבת ישראל להקב"ה היא בכל הדברים האלו, מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה זה כנגד בכל לבבך, ונהרות לא ישטפוה זה כנגד ובכל נפשך, אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה זה כנגד ובכל מאודך.

כבר ספדו ספדיא לאבא בדברי המדרש על האי קרא, (במדרש רבה שם) "כד דמך רבי יוחנן היה דורו קורא עליו אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה שאהב ר' יוחנן את התורה בזה יבזו לו", זה לא מספיק ללמוד תורה, צריך לאהוב את התורה.

אהבת התורה מתחילה בלימוד התורה של האדם בעצמו, וכאשר אהבת התורה בוערת בלב האדם בעצמו הוא יכול להשפיע ולהבעיר את אהבת התורה גם בלבבות אחרים. וזה היה כוחו הגדול של אבא, שבדבריו לרבים היה מבעיר בלבותיהם את אהבת התורה מתוך אהבת התורה הגדולה שיקדה תמיד בלבו הגדול.

לימוד התורה שלו היה באהבה ובהשתוקקות ובהתלהבות, כאשר היה לומד דף גמרא שכבר למדו מאות פעמים, היה לומדו בצמאון ובהתפעלות כאילו זו הפעם הראשונה, וכדברי חז"ל (במד"ר ויחי צ"ז ג' והביאם ג"כ בתחלת ספרי הפנינים) על הפסוק "וידגו לרוב בקרב הארץ": "מה דגים הללו גדלים במים, כיון שזורדת טפה אחת מלמעלה מקבלין אותה בצמאון כמי שלא טעמו טעם מים מימיהון, כך הם ישראל גדלים במים בתורה, כיון שהם שומעין דבר חדש מן התורה הן מקבלין אותו בצמאון כמי שלא שמעו דבר תורה מימיהון".

וכך היה בלימוד התורה לרבים, היה קורא את הגמרא ומבארה בהתפעלות תמידית מכל מילה בגמרא וברש"י ובתוס', ומכל דבר תורה שאמר, כל צורת האמירה היה נוספת אהבת תורה בלי שיעור.

שמועה זו נאה

וכן היה משמיע לפעמים ביטויים של התפעלות מהלימוד, כגון הרש"י הזה נפלא מאוד, וכך היה חוזר כמה פעמים זה רש"י נפלא, אך היה מפטיר אח"כ, הרש"י הזה נפלא כמו כל הרש"ים, או שהיה אומר דברי התוס' האלו יסודיים מאוד, ולאחר כמה פעמים שהיה אומר דברי התוס' האלו מאוד יסודיים, היה מפטיר, כמו כל התוספתים.

וסיפר אחד שלמד עמו חברותא בשנת תשל"ו, כשלמדו בדף היומי מסכת עירובין, והיה לומד עמו לפנה"צ כמה שעות להכין את השיעור בדף היומי, וכאשר הגיעו לדף ס"ד ע"א דאיתא שם בגמרא: "אמר ר' אחא בר חנינא מאי דכתיב 'ורועה זונות יאבד הו'ן' כל האומר שמועה זו נאה וזו אינה נאה מאבד הונה של תורה" וכתב שם בחידושי אגדות מהרש"א: "משמע דזו נאה נמי לא יאמרו וכו' ומשום דמשמע מיניה דיש אחרות שאינן נאות". היינו דאסור לומר שמועה זו נאה, אף שאינו אומר מפרש ואומר וזו אינה נאה, דכיון שאמר שמועה זו נאה, משמע מיניה דיש שמועות אחרות שאינן נאות. ושאל אבא, א"כ כאשר בן אדם לומר והוא מתפעל מהלימוד ורוצה לבטא את ההתפעלות שלו, איך יאמר, אם יאמר שהגמרא הזאת היא נפלאה, הרי משמע דיש גמרות אחרות שאינן נפלאות, ואיך יאמר, והשיב שצ"ל כך, הגמרא הזאת נפלאה כמו כל הגמרות, וכך נהג למעשה.

הדף נמרא הוא הידיד הטוב ביותר

וכך היה מדבר באריכות ובהתלהבות בדרשות לרבים על אהבת תורה, ובעיקר על שקידת התורה ועל חזרת הלימוד, והיה מרחיב את הדיבור הרבה בסיפורים מלהיבים מגדולי ישראל על שקידת התורה העצומה שלהם בכל המצבים ובכל הזמנים, יום ולילה לא ישבותו, ועל החזרות הרבות שהיו חוזרים על תלמודם, ועל ידיעת התורה הנוראה שלהם, שבאה מתוך רוב יגיעתם ועמלם ושקידתם בתורה, והחזרות שהיו חוזרים מאות פעמים על הלימוד.

ובדרשה שאמר כאן בבהמ"ד "ירחי כלה" בליל א' דסליחות מוצש"ק אור לכ"ו אלול תשנ"ו, ביום היארצייט העשרים של החזון יחזקאל זיע"א שנלב"ע במוצש"ק ליל א' דסליחות אור לכ"ו אלול תשל"ו, אמר דברי התעוררות בשם החזון יחזקאל על החיוב לחזור על הלימוד, והוסיף על זה ביאור מתוק מדבש, אשר רק מתוך אהבת תורה עצומה אפשר להרגיש ולומר דברים כאלו.

רבנו יחזקאל זצוק"ל אמר פעם לפני תקיעת שופר לפני בחורי הישיבה דסלבודקא: אומרים בוידוי אשמנו, בגדנו, גזלנו, מה זה שייך אצל בני ישיבה, הם ב"ה לא אשמו, ולא בגדו, ולא גזלו.

אלא אצל בני ישיבה הפירוש הוא כך: אשמנו – שלא סיימנו את המסכת. בגדנו – שלא חזרנו על המסכת. גזלנו – גזלנו את הזמן, הקב"ה נתן לנו זמן חיים ובריאות וכל מה שצריך בשביל ללמוד, ולא ניצלנו את הזמן. (הובא בפניני רבנו יחזקאל עמ' קט"ו).

והוסיף על זה אבא ואמר כך: למה בגדנו זה נקרא שלא חזרנו את המסכתא? בגלל שכאשר האדם לומד דף גמרא, הדף הגמרא הוא הידיד הכי טוב שלו, וכאשר אדם עוזב ידיד הכי טוב, זה נקרא בגידה, ואם לאחר שלמד דף גמרא וקנה כזה ידיד טוב, הוא לא חוזר על הדף גמרא, והוא מניח לו לשקוע בתהום הנשיה והשכחה, הרי זה נקרא שהוא עוזב את הידיד הכי טוב שלו, וזה נקרא בגידה.

אם האדם לומד דף גמרא מתוך הרגשת חיוב גרידא, הרי שהוא לא ירגיש אחר כך שהדף גמרא הוא הידיד הכי טוב שלו, רק אם בן אדם לומד את הדף גמרא מתוך צמאון והשתוקקות ואהבה, אחרי שהוא מצליח לגמור דף גמרא, הוא מרגיש שהדף גמרא הוא הידיד הכי טוב שלו. ומתוך כך שאבא למד באהבה ובהשתוקקות עצומה, הוא אמר, שכאשר אדם לומד דף גמרא – הדף גמרא הזה הוא הידיד הכי טוב שלו, ואם הוא אינו חוזר עליו, זה נקרא בגידה, שהוא הונח את הידיד הכי טוב שלו.

וזה על דרך מה שאמר בשם החבצלת השרון הנ"ל שהביא מזקן אחד מתלמידי הערוך לנר שאמר לפני מאה שנה באסיפת גדולי ישראל בתרע"ב, שמי שאינו נמצא בביהמ"ד, ולא טעם טעם של לימוד התורה הוא לא מבין מה זה תורה בכלל, ולא יועיל שיאמרו לו "כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב", ורק מי שזכה לשבת בתוך בית המדרש, וטעם טעם מתיקות של תורה, ממנו אפשר לדרוש ולתבוע, שכל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב, לעסוק רק בתורה, ולא לעזוב את התורה, כי רק מי שלומד תורה מבין את החיוב שלא לעזוב את התורה, ולעזוב את התורה נקראת בגידה.

משל לבת מלך שהיתה מלקטת בשלפים

ועל דרך זה היה אבא מביא את המדרש על הפסוק שקראנו בשיר השירים (ו, יב) "לא ידעתי נפשי שמתני מרכבות עמי נדיב" ואמרו חז"ל במדרש (רבה פ"ו י"ב): "תני רבי חייא משל לבת מלך שהיתה מלקטת בשלפים [מלקטת שבלים אחר הקוצרים] נמצא המלך עובר והכיר שהיא בתו, שלח אוהבו נטלה והושיבה עמו בקורנין, והיו חברותיה תמהות עליה ואומרות אתמול היתה מלקטת בשלפים, והיום יושבת בקורנין עם המלך, אמרה להם כשם שאתם תמהות עלי כך אני תמהה על עצמי, וקראה על עצמה לא ידעתי נפשי שמתני וכו'" (עיי"ש

המשך המדרש). והיה הגאון רמ"ש שפירא זצ"ל מביא את המדרש הזה ומרחיב עליו (ראה בקונטרס ההספד של אבא על הגרמ"ש שפירא זצ"ל בקונטרס "איש שומע לנצח ידבר", מה שהאריך בזה).

והיה מבאר את המדרש כך, היא בת מלך, ויש לה את כל הטוב, ואת כל מה שהיא צריכה בארמון המלך, והיא מלקטת בשלפים. למה היא מלקטת בשלפים עם העניות, שלא לפי ערכה ולא לפי גדלותה, משום שאינה יודעת להעריך ולהחשיב את עצמה. אדם יכול להיות במדרגה גדולה, ואם הוא לא יודע להעריך ולהחשיב את דרגתו, הוא יכול להתנהג כאנשים פחותים ממנו הרבה.

כל בן תורה, כל מי שיושב ולומד תורה צריך לדעת להעריך ולהחשיב את מה שהוא עושה, הוא צריך לדעת שהוא עושה את הדבר הכי חשוב שיש בעולם, התפקיד שלו הוא התפקיד הגבוה ביותר מכל התפקידים שבעולם, ואז ההתנהגות שלו תהיה לפי דרגתו, הוא לא יתעסק בדברים פחותי ערך כלפי דרגתו ועיסוקו האמיתי, אבל אם הוא לא יודע להחשיב ולהעריך את מה שהוא עושה, שבתורתו מחזיק ומקיים את כל העולם, וכל מה שנעשה בעולם הכל כאין וכאפס לעומת מה שהוא עוסק, ועל ידי התורה שלו נקבע ונעשה כל מה שקורה בעולם כמבואר בנפה"ח, כי אז הוא עלול חלילה לבוא למצב שהוא כמו 'בת מלך המלקטת בשלפים'.

והוא על דרך שנתבאר שמי שיושב בבית המדרש אפשר לדרוש ממנו להבין מה ערכה של תורה, ואליו אפשר לפנות ולומר, כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב, שיידע להחשיב את התורה שלו ולא להתעסק בשום דבר אחר חוץ מתורה, והתורה שהוא לומד הוא הידיד הכי טוב שלו, ושלא יעזוב את התורה, אלא יאחז בה ויחזור עליה כל הזמן, שאם לא יאחז בה הרי זה בגדר 'בגדנו'.

סכנת העיתונות והתקשורת

היה נושא שאבא זיכה בו הרבה את הרבים, ורבים השיב מעוון במשך עשרות שנים, והוא הנושא של קריאת עיתונים פסולים, ושמיעת רדיו וכיו"ב. עוד בימי בחרותו דאג להחתים את הבחורים שבישיבה לפני בין הזמנים, שכאשר נוסעים למקומותיהם עלולים להגיע לסכנות של התקשורת וכו', שלא יקראו ולא ישמעו בימי בין הזמנים שום עיתונים פסולים, ושאר כלי תקשורת טמאים.

ובמשך עשרות שנים בדרשות שלו, בין אם זה היה בריכוזים החרדים, ובין בשאר ערי הארץ, בכל מקום שהוזמן לדרוש היה מדבר בקול חוצב להבות אש, ללא משוא פנים וללא חת, על הנושא הזה, ורבים מאוד השיב מעוון. סיפר ת"ח אחד שבהיותו ילד הם גרו בפתח תקוה, ואביו היה בעה"ב, ולפי המצב שם לא ידעו שאסור לקרוא עיתונים ולשמוע רדיו, והיה משתתף בשיעורים שאבא אמר שם כמה שנים בימי ג' וד' אחה"צ בפני עשרות רבות של

משתתפים, ויום אחד אביו הגיע הביתה ואמר שמוציאים את הרדיו מהבית, הוא שמע בשיעור כמה שזה חמור שיש רדיו בבית והוציא את הרדיו, וכך בתים רבים מאוד התנקו ונטהרו מהמשחיתים הגדולים האלה, וזכו להקים על טהרת הקודש דורות של יראים ושלמים לה' ולתורתו.

ואת בתינו הציל

בחג הפסח היה מדבר בדרשות למה קרוי החג הזה פסח, נאמר בתורה (שמות יב, כז): "ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל". בחוץ היתה מגיפה, והקב"ה פסח על בתי בני ישראל, ואת בתינו הציל. כך היום בחוץ יש מגיפה רוחנית של מיני רוחות רעות וזרות, אנחנו לא יכולים לתקן את כל העולם, התפקיד שלנו הוא 'ואת בתינו הציל', לשמור על הבתים שלנו, "ולא יתן המשחית לבוא את בתיכם לנגוף", (שם כג).

בני ישראל הכשרים עמלים במשך כמה שבועות לנקות ולהכין את הבית לחג הפסח, כמו שכתב הרא"ש (בפסחים פ"ג ס"ב): "ישראל קדושים הם וגוררין ומבערין כל חמץ הנמצא אפילו כל שהוא ואפילו נדבק בכותלי הבית", ולכן כתב שם הרא"ש בסוגיא של 'בצק שבסדקי ערבה' שיש שם סוגיא שלמה איזה חמץ חייבים לבער ואיזה לא, וכתב הרא"ש שלא כתב את ההלכה לדינא משום דבלאו הכי ישראל קדושים וכו'. כל כך חשוב הוא המנהג הזה, שלא היה צריך לכתוב מה הוא עיקר הדין, כיון דבלא"ה המנהג הוא שגוררין כל חמץ הנדבק בכותלי הבית. וכתב עוד הרא"ש: "וכתב זקני הרב אב"ן ומה שנהגו לגרר הכותלים והכסאות שהגיע בהם חמץ קודם הפסח מצאתי לו סמך בירושלמי". ואם לאחר כל הנקיון הגדול הזה, האדם מכניס בערב החג עיתון לביתו, הבית נכנס לחג הפסח יותר מלוכלל ממה שהיה לפני כל הנקיון לפסח. והיה ממשיך את זה לסיפור שהיה עם החפץ חיים זיע"א, שהלך בער"ש למקוה בראדיון, וראה אדם אחד שלא הביא סבון למקוה, וכדי לנקות את עצמו רצה לקחת סבון של חברו בלא נטילת רשות, רצה החפץ חיים להוכיחו שזה גזל, נגש אליו הח"ח ולחש לו באוזנו, אם משתמשים עם סבון כזה יוצאים מהמקוה יותר מלולכלים ממה שנכנסו. כך אם בן אדם הולך ביום שישי למקוה, ובחזור מביא עמו עיתון הביתה, הוא חוזר הביתה יותר מלולכל ממה שהלך למקוה, וכך אם מביא בער"פ עיתון הביתה, הבית יותר מלולכל ממה שהיה לפני הנקיון לפסח.

יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום

והיה מביא בענין זה את דברי הבית הלוי (פרשת בא) דבגמ' בקידושין (דף ל:): יש שתי מימרות: "אמר רב יצחק יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום וכו'" ועוד מימרא "אמר רשב"ל יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו" וכתב הבית הלוי לבאר מה הם שתי הדברים האלו שיצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, ומתחדש עליו בכל יום.

היצר הרע מנסה להכשיל את האדם ולהסיתו לעבירה, והאדם נלחם ומתחזק ביראת שמים ועומד בנסיון ואינו נכשל בעבירה. היצר הרע לא עוזב אותו, אלא מתגבר עליו, והוא מגיע בגבורה יותר גדולה בנסיון להכשילו בעבירה, "כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו" (סוכה דף נב.), זה הפירוש יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום.

יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום

אבל יש פעמים שהיצר העמיד איזה נסיון, והאדם כבש את היצר והנסיון הזה כבר עבר ממנו, ונתבטל ממנו הנסיון הזה, והיצר הרע אינו מניחו, אלא יצרו של אדם מתחדש עליו, היצר הרע מחדש חידושים, הוא מייצר נסיונות חדשים.

וכך רואים בהרבה ענינים, שכאשר מצליחים להתגבר על נסיון אחד מגיע נסיון חדש, וכך הוא גם בענין של העיתונים, פעם היה נסיון של רדיו חילוני ועיתונים חילוניים, שגם בציבור החרדי לא ידעו את חומרת הדבר, ולאחר שב"ה הציבור החרדי כבר התנקה מהנסיון הזה, כולם כבר יודעים שרדיו חילוני ועיתונים חילוניים זה סם המות, וכמו שהיה אומר בשם ה"ברכת שמואל" זיע"א, שאדם שמכניס עיתון חילוני לביתו, זה כמו שמזמין משומד אליו הביתה כדי שישמיע את דעותיו, ומה לי אם מזמין אותו שישמיע את דעותיו בעל פה, או שמשמיע את דעותיו מפי כתבו. ולאחר שכבר זכינו שאין כבר את הניסיון הזה, החנויות בריכוזים החרדים כבר הפסיקו למכור את העיתונים האלו מחוסר קונים, הגיע נסיון חדש של עיתונים "דתיים". וערוצים "דתיים".

סכנת העיתונים ה"דתיים"

עד שנת תשמ"ד היו עיתונים חרדיים ולהבדיל עיתונים חילוניים, או חילוניים למחצה, פתאום הופיע ביום אחד תופעה מחודשת של כלאיים, כזה "אנדרוגינוס" של עיתונים דתיים, בתחלה יצא עיתון אחד, וכמו הצפרדע של מצרים, שבהתחלה יצא צפרדע אחד והוא השריץ הרבה צפרדעים.

דרך העולם שכאשר מופיע דבר חדש אורך זמן רב עד שקולטים את המצב החדש ומבינים איך צריך להתייחס לזה, ובינתיים רבים חללים הפילה, ואבא בלבבו הטהור ובשכלו הונך מיד בהתחלה הבין היטב את המשמעות החמורה של התופעה החדשה הזאת, ומיד בתחילת הדרך יצא נגד זה בקול רעש גדול, ובאותם שנים, בכל דרשה שאמר, ובכל מקום, היה מדבר בקול חוצב להבות אש נגד הסכנה הזאת.

כמו בהרבה נושאים אחרים גם בנושא הזה הוא היה ה'נחשון' – על שם שירד תחלה לנחשול שבים, הוא לא התבייש ולא פחד לומר את האמת כמו שהיא, אף אם לא מבינים אותו, ואף אם רבים לא ערב לאוזנם לשמוע את הדברים, ובכך זכה וזיכה את הרבים, ורבים ניצלו מן היצר הרע הגדול והקשה הזה כבר בתחלת הדרך. וכן בענין הערוצים הדתיים, הוא היה אומר בכל

מקום צריך לדעת שאין דבר כזה ערוצי הקודש, זה שקר, אין שם שום קודש, הכל טמא טמא טמא, וחוצץ למחנה מושבו, וכן על התופעה החדשה של קוי הנייעס אמר בער"ח אלול תש"ע בדרשה בקרית ספר שזה קיום הקללה של "והיית משוגע".

[בהזדמנות אחת אמר אבא בנושא הזה כך, בעלמא דשיקרא מקובל שכאשר בן אדם גדול נפטר ויש עליו הרבה מודעות אבל וכדו', מכל מיני חוגים וכו', כמה שיש יותר מודעות כאלו זה נראה שהוא יותר גדול, כי הוא היה מקובל על כל העדות והחוגים. אבל באמת לפעמים זה הפוך, והדבר מבואר בגמ' להדיא בכתובות (דף קה:): "אמר אבבי האי צורבא מרבנן דמרחמין ליה בני מתא, לאו משום דמעלי טפי, אלא משום דלא מוכח להו במילי דשמיא"].

אין אדם מתחייב לשמוע אלא אם כן חטא

באותה תקופה היתה פרשה כאובה, כאשר פריצי עמנו בעיר פתח תקוה פרצו גדר בחומת השבת, ופתחו קולנוע בליל שבת, היהדות החרדית בפתח תקוה יצאה במחאה גדולה מאוד שנשמעה בכל העולם, במשך תקופה ארוכה היו יוצאים אלפי איש, והצטרפו אליהם רבים שבאו מערים אחרות כדי למחות בפירצה הזאת, עד שזכו להסיר את החרפה הזאת מעל עמנו.

דכירנא שהיתה אז דרשה כאן בבית המדרש 'ירחי כלה', ואבא אמר כך, הרי ידוע מרבתינו שכמה שהיראים לדבר ה' מתחזקים, כך זה משפיע גם על הרחוקים שלא יתרחקו יותר, וכן להיפך ח"ו, אם אצל היראים יש רפיון, הרי זה גורם לרפיון אצל הרחוקים (וכבר הובא הענין לעיל), ואומרים בשם מרן הגרי"ז שמדוע אנחנו רואים שגם הרחוקים נזהרים בחמץ בפסח, אף שבאיסורים יותר חמורים מחמץ בפסח אינם נזהרים, כיון שאצל היראים הענין של חמץ בפסח הוא חמור מאוד, ונזהרים בו מאוד, לכן זה משפיע שגם אצל הרחוקים נזהרים יותר (והקשה לי אחד מהגמ' בפסחים י"א א' "התם משום חומרא דשבת מבדל בדילי" ומבואר דיותר בדילי אינשי מאיסור שבת מאשר איסור חמץ, וצ"ע).

ואם כן כאשר אנו רואים שאצל הרחוקים יש רפיון, זה מחייב אותנו לעשות חשבון הנפש מה נחלש אצלנו בנושא הזה, שזה גורם שיהיה רפיון אצל הרחוקים.

ועוד הרי כתוב בתוספתא בשבועות (פ"ג ג"ג): "ר' אלעזר בן מתיא אומר אין אדם מתחייב לשמוע אלא אם כן חטא, שנאמר "נפש כי תחטא ושמעה". וכן היה ר' אלעזר בן מתיא אומר הרואה עוברי עבירה מתחייב לראות, הרואה עושה מצוה זכה לראות". ואם כן כאן שכולם רואים חילול שבת כזה המוני שנעשה בפרהסיא, יש לעשות חשבון הנפש למה נתחייבנו לראות.

ויש להתבונן במה נחלשה השבת אצלנו, שלכן זה גרם שנחלשה אצל הרחוקים, ולמה נתחייבנו לראות חילול שבת, אם משום שאין אנו יודעים הלכות שבת ומקיימים אותם כראוי, וכי נחלשנו בזה יותר ממה שהיה קודם. ואולי זה בגלל התופעה החדשה הזאת שיהודים חרדים

יושבים בשבת וקוראים את העיתון הזה. איזה ערך של קדושה יש לשבת עם העיתון הזה, הרי השבת מאבדת אל כל מעלת הקדושה והרוממות שלה, ונהפכת לחולין עם הקריאה הזאת.

לחוגה דעות בדין

ועיקר דבריו היה בחומר הענין מחמת הדעות הכוזבות שקוראים ושומעים מכל מיני אנשים, כל מי שיש לו איזו כיפה על הראש, רשאי להגיד דעות בענינים החמורים שבתורה. וסיפר שמרן הגרי"ו זיע"א אמר על אביו מרן הגר"ח זיע"א שלא היה מרבה לבכות, אבל בשלשה מקומות היה בוכה, ואחד מהם כאשר היה אומר בתפלה בימים נוראים את המשפט "להוגה דעות בדין", שפירושו הוא שהקב"ה מעביר בשעת הדין את מחשבות האדם, שבמשך עשרים וארבע שעות ביממה אסור שתחלוף בדעת האדם דעה נגד התורה הקדושה.

ולכן טעות הוא לחשוב מה קורה אם אני קורא איזה מאמר של איזה משובש אחד, אני הרי יודע שזה לא נכון, משום שעצם הקריאה שבן אדם מעביר בדעתו את הדעות הכוזבות האלו זה איסור, וגם שבעל כרחו בן אדם מושפע במשהו ממה שהוא קורא.

בת מלך מלקטת בשלפים

וכל זה היה מדבר לשאר העם, כל יהודי ויהודי צריך להשמר מזה, אבל "בני תורה", לבד כל האיסורים שיש בזה, אם אחד שלומד תורה מחזיק בידו עיתון כזה, הרי זה בת מלך שמלקטת בשלפים, [ויותר מזה זה בת מלך שמלקטת בטלפים דכתובות ס"ו א']. אם בן תורה מכיר ויודע את ערכו, ואת ערך התורה שהוא עוסק בה, הרי שזה בזיון שהוא מתעסק בדברים זולים כאלו, שמעניין אותו לקרוא את הדברים הבזויים האלו. מי שעסקו בתורה צריך לדעת שהעסק שלו הוא היסוד והקיום של כל העולם, וכל דבר אחר זה כאין וכאפס לעומת גודל מעלת התורה שהוא עוסק בה, וזה מה שחזקיהו המלך נעץ חרב בבית המדרש דוקא, שכל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב.

התביעה על מי שנמצא כבר בביהמ"ד

ועל דרך זה הביא בדרשת ליל שביעי של פסח ביאור ממרן ה"קהלות יעקב" זיע"א בדברי הגמרא הקדושה מענינא דיומא בביצה (דף טו:)"ת"ר מעשה ברבי אליעזר שהיה יושב ודורש כל היום כולו בהלכות יום טוב, יצתה כת ראשונה [שיצאו לאכול סעודת יו"ט, רש"י], אמר הללו בעלי פטסין [חביות גדולות הכינו להם לפיכך מהרו לצאת, כלומר בעלי נפש הן ואינן יגיעין לשמוע תורה, רש"י], כת שניה אמר הללו בעלי חביות, כת שלישית אמר הללו בעלי כדין, כת רביעית אמר הללו בעלי לגינין, כת חמישית אמר הללו בעלי כוסות, התחילו כת שלישית לצאת אמר הללו בעלי מארה" [שהיה בית המדרש מתרוקן מאוד וגנאי הדבר וקשה בעיניו, רש"י].

וקשה הרי הכת שישית שנשארה זמן רב בבית המדרש ראוי לשבחה יותר מחמשת הכתות הראשונות, ולמה דוקא על הכת השישית אמר הללו בעלי מארה, וביאר בזה מרן הקה"י (ונשמר בזכרוננו של הרה"ג ר' מאיר קלינמן זצ"ל שלמד אצל מרן לפני כשמונים שנה בפינסק, ונדפס בשמו בספר פניני רבנו הקה"י) שאלו שיצאו מיד מהבית מדרש, עדיין לא טעמו טעמה של תורה, ועליהם אין תביעה, הם לא יודעים מה זה, אבל אלו שכבר טעמו טעמה של תורה, הכת שישית שישבה זמן רב בבית המדרש, עליהם יש תביעה, איך הם יכולים לעזוב את הבית מדרש, ולכן הללו בעלי מארה.

זה ה"נעץ חרב בבית המדרש" של חזקיהו המלך, מי שנמצא בבית המדרש עליו רק לעסוק בתורה ולא בשום דבר אחר. וזה מה שאמר החזון יחזקאל ש'בגדנו' זה נקרא שלא חזרנו על הלימוד, מי שכבר טעם את הטעם של הלימוד איך הוא יכול לעזוב את הלימוד ולשכחו. וזה המשל לבת מלך שהיתה מלקטת בשלפים, הבת מלך אם היא לא מכירה את ערכה, בן תורה שלא מכיר את ערכו הרם, יכול להגיע להיות מלקט בשלפים.

"כן ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתינו לשלום שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך, ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים אשר יגיע דמם על קיר מזבחך לרצון ונאמר לפניו שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו" ונזכה להתחזק בעמל התורה ועי"ז נזכה במהרה ל"ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים".

ואבא מארי הכ"מ היה מסיים מפסוק שבהפטרות פרשת פרה "עוד זאת [נאך איין קלייניקייט] אדרש לבית ישראל לעשות להם ארבה אותם כצאן אדם כצאן קדשים כצאן ירושלים במועדיה כן תהיינה הערים החרבות מלאות צאן אדם וידעו כי אני ה'" (יחזקאל לו, לז), במהרה בימינו.

מסכת חייו ופרקי תולדותיו של רבנו זצוק"ל ותיאור מסע ההלוויה

[פורסם בעתון "יתד נאמן" ביום שני כ"ט מנ"א תש"ע]

רבבות בחלווית הגאון העצום רבי משה מרדכי הלוי שולזינגר זצוק"ל

רבבות מסלתה ומשמנה של עולם התורה בראשות מרגן ורבנן גדולי ישראל שליט"א, ראשי ישיבות, מרביצי תורה, רבנים ואדמו"רים, השתתפו בשעת ליל מאוחרת במוצש"ק פרשת ראה בהלוייתו של הגאון העצום רבי משה מרדכי הלוי שולזינגר זצוק"ל, בעל ספרי "משמר הלוי" על הש"ס ו"פניני רבותינו" זיע"א, שהרביץ תורה והחדיר יראת שמים טהורה והשקפה בהירה לאלפים ולרבבות, חביבם ומקורבם של מרגן גדולי ישראל זצוק"ל ויבדלט"א, שנודע כמי שהנחיל אהבת התורה ולומדיה והעמיד האמת על תילה ללא חת.

קודם צאת מסע ההלוויה, נאמרו פרקי תהילים לקול בכיית המוני תלמידיו בתורתו שבע"פ ושבתב, שהייתמו לפתע פתאום. לאחר מכן נישאו דברי הספד ע"י מרגן ורבנן ובראשם הגאון הגדול רבי שמואל אויערבאך שליט"א והגאון הגדול רבי מאיר צבי ברגמן שליט"א, וכן תלמידי חכמים ובני המשפחה. מסע ההלוויה ההמוני שהחל סמוך לחצות הלילה והסתיים קרוב לעלות השחר, היה מעמד רווי הוד לכבוד התורה, עמליה בטהרה ונושאי מערכותיה, כאשר אלפים ורבבות צעדו בשעות אלו אחר מיטתו של האי גברא רבא, כשהם מבכים את האבידה הקשה לעולם התורה בדורנו.

מתולדותיו

הגרמ"מ שולזינגר זצוק"ל נולד בז' באדר תש"א בחיפה לאביו השקדן העצום הגה"צ רבי יצחק זצ"ל שהיה תלמיד ה"חפץ חיים" בראדין בשנים תרפ"ב-תרפ"ד. אביו עלה עם כל משפחתו לא"י, תוך שהחפץ חיים דרש ממנו הבטחה שמיד עם רדתו מהספינה בנמל, ישים מיד פעמיו לישיבה. בארץ למד בירושלים עשר שנים בשקידה מבהילה ונהגו לכנותו 'יצחק מתמיד', וידוע שהיה לומד פעמיים עשר שעות בתוך מעת לעת. אמו הצדקנית של הגרמ"מ זצוק"ל, מרת סימא לאה לבית צ'צ'יק, היתה בת הצדיק הירושלמי הנודע רבי אברהם חיים צ'צ'יק ואחותו של הגה"צ רבי זאב דב צ'צ'יק בעל ה"תורת זאב" שהיה מורו ורבו.

מהוריו החשובים קיבל את תכונות נפשו האציליות, מידות טובות ומופלאות וטוב עין מיוחד, הרצון הפנימי העמוק לדאוג את דאגת זולתו ולהטיב עמו בכל לב, ונקרא 'משה' ע"ש

משה רבנו (בשל לידתו בתאריך ז' אדר) ו'מרדכי' ע"ש מרדכי היהודי מאחר והברית היתה בפורים.

הגרמ"מ זצוק"ל נולד עם כשרונות עילויים בלתי מצויים וכח זכרון נדיר, ומשחר טל ילדותו ניכרו בו שאיפה לזהות ורצון עז "לבלוע" את כל התורה, ללמוד וללמוד ללא לאות. אמו סיפרה שעד גיל תשע היה ילד, מכאן ואילך ישב ולמד בבית המדרש. לימים סיפר שסבר אז שתנאי ראשון כדי להיות בחור ישיבה הוא לדעת ש"ס, וכך ישב בביהמ"ד בחיפה בגיל תשע ולמד מסכת כתובות דף אחר דף עד דף ס' וחזר על כך ששים פעם. כמו כן, כבר בילדותו השתתף בכל שיעוריו של אביו שהיה מרביץ תורה בחמישה שיעורים בכל יום.

נודע כבור סוד שאינו מאבד טיפה ממש, כל מה שלמד זכר ונרשם על לוח ליבו, באהבתו את התורה.

לפני גיל שש עשרה עלה לירושלים והחל להסתופף אצל דודו הגרז"ד צ'צ'יק, שהיה גאון וצדיק פלאי, ומרן הרב מבריסק זיע"א היה שולח אליו חולים להוושע בתפילתו הזכה. דודו זה הכניסו להיכלו של מרן הרב מבריסק, וכל ימיו הכיר לו טובה על כך. הגרמ"מ נקשר בתקופה זו לדודו באופן בל יתואר, והיה לומד עמו בכל לילה שש שעות סוגיות חמורות בסדר קדשים.

בט"ז טבת תשי"ז נפטר עליו אביו בפתע פתאום, והוא המשיך לאזור עוז בעמל התורה. בחודש חשון תשי"ט הגיע לישיבת סלבודקא, לאחר שהרב מבריסק נתן לו את ברכתו ואמר שמובטח הוא שיהיה למדן גדול. בישיבה התחבב מאד עד לאחת על ראשי הישיבה, וזכה שהגאון רבי מרדכי שולמן זצ"ל הפקיד בידו את כתיבת שיעוריו. כמו"כ למד שנתיים עם המשגיח רבי משה טיקוצינסקי זצ"ל את פירוש הרמב"ן על התורה, ושם נקשרה נפשו בנפש רבו מרן ה"חזון יחזקאל" שראה בו את בחיר תלמידיו.

בסלבודקא פקע שמו בתוך תקופה קצרה ממש כמתמיד ועילוי של עולם הישיבות, ובני אותה תקופה מספרים עובדות מדהימות על שקידתו הנוראה ובקיאותו המופלאה בכל מרחבי הש"ס, כאשר כשרונותיו הייחודיים לא הפחיתו מאומה משקידתו העצומה בתורה.

בסלבודקא למד עד חודש אלול תשכ"ד, אז שידך לו המשגיח הגה"צ רבי משה טיקוצינסקי זצוק"ל את הרבנית תבדל"ט"א, ונכנס לבית חמיו הרה"ג ר' שלמה כהן זצ"ל מתלמידי החזון"א זי"ע, כשלאחר נישואיו עמל בתורה בהתמדה עצומה בכולל 'הלפרין' שבזכרון מאיר בבני ברק.

החל משנת תשכ"ח קיים בעצמו "הוי גולה למקום תורה" ונסע ללמוד בישיבתו של הגאון הגדול רבי משולם דוד הלוי סולוביצ'יק שליט"א שבירושלים, כדי ללמוד תורת קדשים, ובמשך שנה שלימה היה חוזר לביתו בבני ברק רק לשבתות.

השיעורים

גולת הכותרת בהרבצת התורה שלו היו שיעוריו היומיים בבית הכנסת "ירחי כלה" בב"ב, אותם החל למסור בחודש חשון תשכ"ט. כאשר בתחילה השתתפו בהם פחות ממנין משתתפים, ובמשך השנים זכו להתעלות ולהתבשם משיעורים אלו מאות רבות של תלמידי חכמים, עד אשר כשהתרבו משתתפי השיעור נוצר צורך להרחיב את ביהמ"ד.

בשיעורים אלו אשר נודעו בשערים כבר קרוב לארבעים ושתיים שנה ללא הפסק, הספיק לעבור על הש"ס כולו חמש וחצי פעמים. השיעור – שנחשב למוביל במהפכה המבורכת של שיעורי "דף היומי" לבעה"ב בשנים האחרונות בכל ריכוז חרדי – נמסר משך כשעתיים מדי יום ביומו לכל אורך מעגל השנה, כולל שבתות וחגים, ליל פורים, ליל יום הכפורים ומוצאי תשעה באב. בימי חוה"מ היה מוסר שני שיעורים ביום, כאשר כל שיעור נמסר במשך שעתיים. בלילות שב"ק של ימי החורף היו שיעורים שנמשכו אף מספר שעות והכל בריתחא דאורייתא עצומה כשהוא מכניס חשקת התורה ומוסר נפשו על אמירת השיעור, עד הימים האחרונים ממש.

שיעוריו המיוחדים היו נמסרים בחדוותא דשמעתתא, בליבון הסוגיא במלחמתה של תורה, ובמתיקות המסברת כל אוזן. אברכים לצד בעה"ב, צעירים וקשישים, היו יושבים ומתבשמים מיינה של תורה, דף אחרי דף, מתוך אוצרות העמקות והבקיאות הבלתי מצויה שבמיכמניו של בעל ה"משמר הלוי", וכך זכה לעשות מהפך גדול בכל הלימוד דף היומי בעולם התורה.

כל מי שהשתתף בשיעורי הדף שלו וניחון בלב רוגש, היה מתמלא בתחושה עילאית כי עתה שותף הוא למסירת התורה ע"י אחד ממעתיקי השמועה. המתיקות והערבות שאין לשער שנסך הגאון רבי משה מרדכי בכל שורה בגמרא, ואפילו בקריאתה בלבד, בכל דיבור של רש"י 'פשוט' ובכל תוספות, השרו את ההרגשה הגבוהה שכך ממשיכה שלשלת התורה ומסירתה כטהרתה וכנתינתה.

לפני כעשר שנים החלו להשמיע את שיעוריו במערכת "קול הלשון". מאז נועדו להאזין בקביעות לשיעוריו המוני בני תורה ות"ח בארץ ובחו"ל.

במשך השנים היה נוסע למסור שיעורים בשעות אחה"צ (מלבד שיעורי הדף היומי בשעות הערב), פעמיים בשבוע לעיר פתח תקווה, פעם בשבוע לעיר נתניה ופעם בשבוע לעיר רחובות. במקומות אלו היו עשרות רבות של בע"ב מקבלים בזכותו טעם בלימוד, כאשר במקביל היה ממתיק לרחוקים את השקפת התורה, ורבים מהם שלחו לאחר מכן בעקבות דבריו את בניהם לישיבות קדושות ואף שינו את כל ביתם, והפכוהו על טהרת הקודש.

בתחילת שנת תשל"ב, לאחר פטירת חמיו, הקים לזכרו שיעור מיוחד שהיה נמסר במוצאי שבתות בסדר קדשים בדרך בית בריסק. בשיעורים מיוחדים אלו השתתפו גם גדולי תורה מפארי גידולה של העיר ב"ב דאז. השיעור היה נמשך לעיתים אף כארבע שעות ויותר, וזכה בלימודו בסדר זה לסיים מספר פעמים את סדר קדשים בלימוד בעיון, במשך כ-37 שנה.

הדרשות

פרק מיוחד היו דרשותיו המפורסמות אשר נשא בחן מיוחד ונדיר במשך שעות רבות. המונים היו נוהרים לבתי המדרש בהם נשא דברים בכל רחבי הארץ.

בדרשות אלו היה מוסר ומעביר את ההשקפה הצרופה שקיבל מרבתינו ואת דעת התורה שהביעו בעניינים שונים העומדים על הפרק, כשהוא מכוון בדרשות אלו להאחיב את התורה על לומדיה ולההביל בעיני בני תקופתנו את הסגידה לחומרות ולחיצוניות של הבלי העוה"ז. בדברי הכיבושין נהג לשלב גם עובדות מרטיטות על גדולי התורה, ומעורר במתק שפתינו לדבוק באמת, כאשר בעקבות דבריו הנוקבים רבים השיב מעוזן.

המוני בני תורה מכירים לו טובה וחשים כמי שחבים לו את עתידם הרוחני, על שבעקבות דבריו קבעו לימודם בישיבות הקדושות ולא נהו אחר הברק המזויף של בקשת "התכלית" בענייני עוה"ז, כמו גם אחר דעות לאומיות ופשרניות, שאותן ידע להוקיע בשער בת רבים, ולהציגן באור מגוחך ככלים ריקים, מכח "ליצנותא דעבודה זרה" אותו הטיב להביע בצורה חדה ונוקבת, מתוך אמונה יוקדת בקדושת התורה.

המפורסמות והמיוחדות בדרשותיו היו אלו שנמסרו בביהמ"ד "ירחי כלה" בליל שביעי של פסח, בליל ט' באב ובמוצאי ט' באב, אז גדשו ההמונים את מבואות ביהמ"ד וצבאו על חלונותיו במשך שעות רבות.

מעמדים מיוחדים היו ההספדים המרטיטים אשר נשא על גדולי ישראל וצלה"ה, במשך שעות ארוכות, ותלמידיהם העידו שהספדיו היו קולעים ביותר עד חוט השערה בהגדרת גדלות רבותינו זי"ע.

בשנים האחרונות החלו תלמידיו להפיץ קונטרסים בהם הדפיסו את דרשותיו שהעלו על גבי הכתב. וקונטרסים מיוחדים אלו משמשים כמנוף רוחני להתעלות ולהתחזקות לבני התורה בכל אתר ואתר.

בכל מיכמני התורה

כל ימיו עמל בתורה בחשקת הלב, והגמרא לא משה מתחת ידו. שימש מופת ודוגמא חיה לשקידת התורה ללא לאות, כשהוא משנן את מסכתות הש"ס עשרות פעמים ורוכש בקיאות עצומה בכל תג ותג.

וכך, ידיעותיו המפליגות בתורה היו לשם דבר, בקיאות עצומה בש"ס בבלי וירושלמי, ראשונים ואחרונים, ואף בספרי תשובות רבים שאינם מצויים תדיר על שולחנם של הלומדים, בהם היה בקי בצורה מפליאה.

תלמידים ומקורבים מספרים כי היו מראים לו את קצוות הדפים, ולתדהמתם היה אומר מיד באיזו מסכת ובאיזה דף פתחו.

יבול ספריו

במשך השנים זכה להדפיס למעלה משלושים ספרי "משמר הלוי" אשר עליהם יגע רבות. ספריו מעידים על אהבת תורה מופלגת ובהם ניכרת שמחתו הרבה בכל חידוש וחידוש כנאמר "שש אנכי על אימרתך..."

מתוך שיעוריו המפורסמים בביהמ"ד "ירחי כלה" נערכו ויצאו לאור גם ספרי "שיעורי משמר הלוי", שהשלימו את סידרת ספרי "משמר הלוי". ספרים אלה, שנכתבו ע"י השומעים, והם מכילים את ההערות וההארות הקצרות והארוכות שנלמדו בשיעור, החל מהערות בפשט לצד ציונים תמציתיים ומראי מקומות לענינים עמוקים הנידונים בספרי רבותינו הראשונים והאחרונים, שו"תים וכו', וכן הערות רבות מלומדי השיעור, בשם אומרם.

כן ידועות התכתבויות בדברי תורה בהן ליבן סוגיות עמומות, כשהוא נענה בנפש חפצה ומשיב במאור פנים למכתבים של צעירי התלמידים כמו של גדולי תלמידי החכמים. במקרים רבים, כאשר היתה מגיעה אליו הערה מקורית בד"ת, מיהר לשלוח גלויות דואר עם ההערה לשורה ארוכה של ת"ח ולומדים, כשהוא מתענג על תשובותיהם ועל המו"מ שהתפתח ופרה ורבה מתוך הערה וקושיא אחת, כשהוא שש ושמש בשמחתה של תורה ומציין בהתפעמות הלב והנפש, כיצד הדבר מעיד על כבוד התורה שהיא ארוכה מני ארץ ורחבה מני ים, וכל הרוצה יבוא ויעיר ויחדש, יזכה להוסיף עוד ציצים ופרחים, להגדיל תורה ולהאדירה.

כך מעולם לא נח ותמיד העלה ברעיונו רעיונות מופלאים כיצד לעורר ולדרבן את כח החידוש והכתיבה בקרב הלומדים ולרומם את רוחם של ההוגים בעיון הסוגיות. במכתב ששלח לפני עשרות בשנים להגאון רבי משה דיסקין זצ"ל, ונדפס בספר "משמר הרש"ם" כתב: "אמרתי אדברה וירוח לי. הנה זה מזמן שיש לי הרגשה, שהרבה הרבה מרגליות של תורה פנינים יקרים, הערות יקרות וחביבות הולכות לאיבוד, מפני העדר מאסף תורני מיוחד, לא לחידו"ת גמורים ומושלמים באיזה ענין, כדרך כל המאספים, אלא מאסף מיוחד שבו יוכל כל לומד להציע לרבים קושיא טובה שנשאר בה בצ"ע, או הערה נכונה בלשון רש"י שצ"ב, מאותן סוג הערות של רעק"א זיע"א, שכותבים בניו בהקדמת דרו"ח שעליהן התפלל שד' יאיר עיניו, אלו מסוג הפשט הפשוט, או ספיקות שצ"ב וחיפוש, כדרך הספק שהציע כת"ר, וכשאך יוצע הדבר לרבים, יתכן שיעלה מזור ע"י יישוב טוב, או ע"י מראה מקום טוב וכו'. ולענ"ד נדמה שיהיה בזה תועלות רבות: ע"י כח הרבים יוכלו להתבהר ולהתלבן דברים, שהלומד בעצמו, או בחושו המצומצם אינו יכול להשתלט עליהם, ועוד. ולענ"ד הוא ענין נשגב מאד, שע"י יתרומם קרנם של הרבה הרבה לומדים יקרים, הן בחורים והן אברכים, שאין בהישג ידם לערוך מערכות של חידו"ת, אבל לומדים הם היטב דף גמרא ומפרשים, ומדקדקים היטב בפשט ובספיקות המתעוררים והרבה פנינים מתגלגלות תחת ידם באין קונה להם, ועי"ז נגרם להרבה שברון לב ומפח נפש רח"ל. משא"כ כאשר יפרסמו שאלותיהם, וספיקותיהם והערותיהם,

והדברים יעלו על שלחן מלכים מאן מלכי רבנן, ובלי ספק תבאנה תשובות והערות על שאלותיהם וספיקותיהם, ויתפתח עי"ז מו"מ נרחב, כידוע אשר משאלה קטנה יכול להתפתח הרים וגבעות, ויהיה מו"מ ברצוא ושוב וכיו"ב, כמה קורת רוח, וסיפוק, ועונג עילאי, וחיוזוק בלימוד, יהיה עי"ז להלומדים היקרים שי' וכו', וכן בתועלותיו הכבירות להגדיל תורה ולהאדירה, ולהפיח רוח חיים של תפיסה ויצירה תורנית, לא רק בדרג של מערכות, אלא באופן הנ"ל, והשי"ת ינחנו במעגלי צדק למען שמו".

רעיון מקורי זה זכה לימים לשורה של יוזמות של קבצים תורניים ברוח זו, שהירבו שקידת ואהבת התורה.

בנוסף הוציא לאור את ספרי "פניני רבותנו" זיע"א שבהם הביא עובדות ו"מעשה רב" מגדולי הדור האחרון אותם שימש וזכה לקירבתם והערכתם, כאשר מסרו לו רזי ויסודי השקפת התורה הבהירה, אותם הביע ברמה בשיעוריו ובדרשותיו, שנאמרו במתק שפתותיו, והפכו לשם דבר.

הקרבה לגדולי ישראל

קרבתו למרן הרב מבריסק זללה"ה היתה מן המפורסמות. במהלך השנים, תשי"ז-תשי"ח, זכה להכנס בקביעות אל מרן הרב מבריסק זללה"ה ולהסתופף בצילו, וקבע שם תפילתו מדי שבת בשבתו. כל ימיו דיבר בערגה על שבאותם ימים רכש אוצרות של קנייני נצח שליווהו כל ימיו, ובספרו פניני רבנו הגרי"ז ניכרת היטב קרבתו ודביקותו הרבה ברבו זי"ע.

במכתב אחרי פטירת הרב מבריסק זי"ע, כתב לו דודו רו"ד צ'צ'יק זצ"ל: "אשר הראה לך חיבת קדשו במידה שלא ראיתי לאף אחד ממש יהיה מי שיהיה".

כאשר הגיע לסלבודקא התקרב והתחבב באופן מיוחד למרן ה"חזון יחזקאל" הגר"י אברמסקי זצ"ל, אשר היה משתעשע עמו בד"ת ושואל אותו באמצע השיעור היכן נמצא כל "מראה מקום" שהזכיר. הקשר המיוחד החל כאשר בעל "חזון יחזקאל" חיפש בחור בעל לב שומע וזיכרון בהיר, שיזכור היטב מה אמר בשיעוריו, והגה"צ רבי חיים ברים זצ"ל המליץ בפניו על הגרמ"מ. תלמידי הגר"י אברמסקי העידו שאמר שהינו "יחיד" בארץ ישראל, ופעם אף התבטא עליו, שיש לי תלמיד שידוע ש"ס ו"זהו חלקי מכל עמלי". ופעם אמר לרו"ד צ'צ'יק: דע לך, כי זכית לאחזין שיש לו דעת תורה יותר מזקנים בני שבעים שנה.

בשנת תש"ל טרם מלאו לו 30 שנה הוציא לאור את ספרו הראשון משמר הלוי הכולל בתוכו קונטרס ענק בעניין "בל תאחר". על הספר בא בהסכמה רבו ה"חזון יחזקאל" אשר כותב עליו שבחים שלא כדרכו בהם: "ידיד נפשי הרב הגאון המהולל בשערים המצויינים בהלכה בבקיאותו הנפלאה ובחריפותו הדגולה..."

מיד בבואו לב"ב נמשך אחרי מרן בעל ה"קהילות יעקב" ובמשך למעלה מ-25 שנה לא משה ידו מתחת ידו ולא עברו מספר ימים שלא היה נכנס אליו. היה פורס לפניו את כל שאלותיו בלימוד ובענייני השעה.

בימי השבעה על מרן הסטייפלער זללה"ה סיפר בנו יבלחט"א הגאון הגדול ר"ח קניבסקי שליט"א, שאביו זי"ע אמר על הגרמ"מ, עוד בהיותו בחור, שבכל פעם שיגיע, יתנו לו מיד להיכנס לחדרו. מרן אף הדפיס בספרו קהילות יעקב, שתי הערות ארוכות מבעל "משמר הלוי", וכן גליונות שכתב על כל ספרי הקה"י וכתב כי הם מ"חכם אחד". הגליונות נדפסו בסוף קה"י טהרות.

ההוקרה והשמחה שחש לכל פנינה שנשמעה מפי מורו ורבו הקהילות יעקב זי"ע ניכרת מבין כותלי הקונטרס שהוציא לאור בשם "אגרות חנוך", בהם התכתב בענייני אגרות ממרן ה"קהילות יעקב" ששלח להגאון המופלא רבי חנוך העניך קרלנשטיין זצוק"ל בנו של יבלחט"א ראש ישיבת גרודנא הגרד"צ קרלנשטיין שליט"א.

בימי השלושים על מו"ר הסטייפלער זי"ע פרסם מידי יום ב"יתד נאמן" עובדות מאלפות, שהיוו את הבסיס לספר "פניני רבנו הקה"י".

כן זכה במשך השנים לשמש את רבנו הגדול מרן ה"אבי עזרי" זי"ע, והיה מעושי דבריו ומלוחמי מלחמותיו לביצור חומות היהדות ולשמירת צביונו הטהור של עולם התורה. מרן זי"ע היה מחבבו ביותר וכפי שהעיד חתדב"נ הגרמ"צ ברגמן שליט"א בהספדו, כי מרן זצ"ל היה תמיד רץ לקראתו.

לאחר פטירת ה"אבי עזרי" נשא הגרמ"מ זצוק"ל הספדים רבים בכל ריכוזי היהדות החרדית בארץ. הספדים אלו נדפסו אח"כ בספר פניני רבנו ה"אבי עזרי".

באחד מהאיגרות כותב עליו מרן ראש הישיבה זצ"ל "כי לא רבים יחכמו כמותו".

כמו"כ דבק מאוד ביבדל"א רבנו מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א אשר חיבבו עד למאוד ואף התבטא וכתב עליו באיגרת "המאור הגדול לממשלת התורה...".

חסד ופשטות

פרק מיוחד במסכת חייו היו מעשי החסד הגדולים והמופלאים שקיים בעזרה וסיוע לנזקקים ולשבורי לב, להם דאג כאב רחום ובמסירות רבה ומיוחדת. נשא על כתפיו יתומים ואלמנות וקשיש-יום, כאשר ביתו היה פתוח לרווחה בפני כל. במיוחד סייע רבות לעמלי תורה רבים אשר היו סמוכים על שולחנו בקביעות.

פשטותו ומידת ענוותנותו היו לשם דבר, התרחק מכל גינוני כבוד ובחל בהם. האיר פנים לכל אדם, מקטון ועד גדול, והקפיד להקדים שלום לכל אדם.

הוא חש כל בעיה של הזולת כבעייתו הפרטית שלו, וידע בחן מיוחד לומר מילה טובה ולנסוך תקוה בלבבות. בכוחו המופלא ובהארת הפנים המיוחדת שלו הצליח לשמח ולעודד נדכאים ולעורר חיוך על שפתותיהם של שבורים ורצוצים. ההטבה שלו היתה במידה גדושה ועצומה, וכבר ציין בנו 'בלחט"א את אשר מרגלא בפומיה דברי מרן הס"ק הח"ח זיע"א, 'לעולם יהיה אדם מן הטובים ולא מן הרעים', והטבתו זו ניכרה בכל מעשה ופעולה. על אף גאונותו הכבירה ושליטתו בכל מכמני תורה, היה נזהר ומתאפק שלא להחליש דעת השואל ע"י בקיאותו.

זכה להיות "עושה צדקה בכל עת" ממש, ועוד בטרם קמו כל ועדי הצדקה הגדולים, קיבל על עצמו לדאוג לכל מחסורם של נזקקים, כשהוא פונה לנדיבי עם ולציבור הרחב במודעה קטנה על "צדקות נשגבות" שניתן להעביר דרכו, והכל בצנעה בלי תמונות ופרסומים, בהיקף שאין דוגמתו כאשר כ"גבאי צדקה" יחיד ריכוז תחת ידו מפעלי חסד במיליונים רבים.

בני ביתו מספרים על אברך בעל תשובה, מחסידי ברסלב, שהוריו היו אנשים פשוטים והמוניים ולא רצו לתמוך בו, ויד ד' נגעה בו בכל מיני מדוה וחולי, וגם אשתו סבלה מאוד והעניות והדלות היו מנת חלקם. הנ"ל גילה את "מוקד הצדקה" שהפעיל הגרמ"מ צוק"ל, ושפך לפניו את מרי שיחו. מאז במשך כמה שנים נטל הגרמ"מ לדאוג לכל מחסורו, מזון, חשמל, טלפון, מזגן חדש במקום זה שהתקלקל, תיקון הרכב וכו', הכל בכל מכל כל.

ומנין גייס את האמצעים לכל פעולות הצדקה והחסד הללו – לימים התברר כי פשפש בנכסיו ומצא את אוספי מכתביו היקרים לו מכל, מכתבים שנשלחו אליו מרבותינו החזון יחזקאל, האגרות משה, הקהילות יעקב, האבי עזרי, ויבלחט"א מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א, יחד עם מכתבים שהיו בידו מירושת אבות כמרנן האחיעזר והחזו"א, קרא לאחד ממקורביו לביתו וביקש ממנו, אחר אזהרות שלא לספר לבניו, להימנות לדבר מצוה, למכור את כל המכתבים על מנת להאכיל את אותו נצרך.

וכך היה קורא לו מפעם לפעם, כאשר מצא שוב אחר חיפוש נוסף, עוד מכתב ועוד מכתב, ותמיד הזהיר וציווה לדעת שמדובר בגיוס כספי צדקה ומשום כך להשתדל יפה במכירתם. וסיפר בעל המעשה כי "בכל עת שהיה מוסר בידי מכתב, הייתי חש בצער האיש מחד גיסא, על אבידת דברים החביבים ויקרים אצלו שנאלץ להיפרד מהם, ומאידך גיסא את שמחת המצוה שנפלה בידו להחזיק אותו נצרך, והכל בהצנע לכת שאין לשער, ובטוחני שאף בניו שיחי' אינם יודעים עד עתה מכל זה".

עמידה בפרץ

היה עומד כנגד פרצות הזמן ללא חת, התריע על כל פרצות הדור, והוקיע כל סילוף של ההשקפה הטהורה, וקיים בעצמו "לא תגורו בפני איש".

עוד זכור כיצד העמיד ההשקפה התורתית בדברים שנשא נגד מסלפי ההלכה, נגד תנועות לאומיות ופשרניות, ונגד "ישיבות תיכוניות" וכדו'. בכח ביטוי עוצמתי הציג את אפסיותם של הקמים על עולם התורה ועורר בקרב בני התורה את התחושה המרוממת של "ייגבה לבו בדרכי ד'".

כן התריע על הצורך בזהירות מפני ספרות ועתונות בלתי-כשרה במסווה "חרדי", ומפני הרצאות בלתי מבוקרות שסחפו קהל מאזינים חרדיים, ובפרוץ תופעת "השבועונים" למיניהם, עמד בפרץ והשמיע קול מחאה רבתי כנגד הסכנה הטמונה בהם.

את דבריו השמיע מעל כל במה והזהיר לבל יהיה כל קשר שיג ושיח עם דברים אלה, ורבים העידו על עצמם, כי למרות שלא הבינו בתחילה את זעקתו, התברר להם לאחר מכן כי בזכותו ניצלו הם ובני ביתם.

כך גם זעק והתריע על פרצות רבות שנכנסו למחנה, כאשר לא חת מפני איש ולא נכנע ללחצים ואיומים. בביתו מצויים מכתבים גדושים באיומים, מאנשים וגורמים אשר לא השלימו עם עמידתו האיתנה על קודשי ישראל.

הסתלקותו

במהלך החודש האחרון נחלש ביותר, אולם עד השבוע האחרון זכה למסור את שיעוריו הקבועים, ובתשעה באב האחרון נשא עוד את שיעורו הקבוע בסוגיא דקמצא ובר קמצא בגיטין, בהשתתפות המוני שומעים.

בעקבות הדרדרות חמורה במצב בריאותו, אושפז לפני כשבוע בבית החולים 'שיבא' בתל השומר. בכל רחבי עולם התורה בארץ הקודש ובתפוצות הגולה העתירו וביקשו רחמים לרפואתו, אך למגינת לב ציבור היראים בכל אתר ואתר, ביום שבת קודש אחר הצהריים נצחו אראלים את המצוקים ונשמתו המזוככת בעמלה של תורה, בהרבצת תורה במסירות נפש, עלתה בסערה השמימה.

מסע החלוויה

עם צאת השבת פשטה בכל ריכוזי התורה הבשורה הנוראה על הסתלקותו של הגרמ"מ שולזינגר זצ"ל, ורבים מיאנו לקבל את הבשורה המרה על אובדן כלי חמדה, עטרת תפארת עמלי התורה בטהרה.

מיטתו הוכנסה לבית המדרש "ירחי כלה" בו הרביץ תורה ויראה והשקפה בהירה, כאשר תלמידיו מציינים שבית המדרש זכה לאורו במשך כ-42 שנה כמנין ודיברת "בם". המחזה במקום היה נורא-הוד, ומאות מתלמידיו אשר הוכו וחרב עליהם עולמם, עמדו ואמרו תהילים בבכי תמרורים ובדמעות שליש.

קודם לצאת מסע הלוייה השחירו הרחובות סביב בית המדרש מרוב המון אדם, במשך שעות נהרו המונים כשתוגה ויגון על פניהם, ומילאו את הרחובות חרף שעת הליל המאוחרת. בראש מסע ההלוויה נראו מרנן ורבנן גדולי ישראל שליט"א ראשי ישיבות ומרביצי תורה.

מסע הלוויה נפתח באמירת תהילים ע"י ההמונים כאשר לפני התיבה עובר הגאון רבי שמואל יעקב בורנשטיין שליט"א ראש ישיבת קרית מלך, כשהוא נשנק מבכי.

לאחר מכן פתח הגרש"י בורנשטיין שליט"א את משא ההספדים בקול בכי קורע לב. כשהוא זועק "תורה תורה חגרי שק התפלשי באפרים", אנחנו צריכים להעמיד לעיני רוחנו שהתורה הקדושה בעצמה מתפלשת באפרים, לובשת שק בוכה ומספידה על הגאון הנורא בעל משמר הלוי זכר צדיק וקדוש לברכה.

כתוב במשנה באבות "כל העוסק בתורה לשמה, נקרא רע אהוב", וכתב הגר"ח מוולוז'ין זצ"ל ברוח חיים "כי כל זמן שהאדם עוסק בה יותר בתמידות, גם התורה מתדבקת בו יותר, וזהו שאמר בעוסק בתורה לשמה שנקרא רע אהוב שגם התורה אוהבת אותו". הגאון בעל "משמר הלוי" התורה אוהבת אותו – משום שהוא היה אוהב התורה הגדול בדורנו."

"הוא היה גיבור בתורה, בכל התורה כולה, בכזו מתיקות ובכזו בהירות, היה יחיד בדורו בהרבצת תורה עשירות עשירות בשנים. כתלי בית המדרש הזה יוכיחו על הרבצת תורה בלי קץ ובלי סוף".

"כשם שאהבת חבר נקנית רק כאשר נותנים לו לב ונפש, כך רק על ידי עמלות ויגיעה בתורה ונתינת כל הכוחות וכל החושים לעמלה ולשימוש תלמידי חכמים, נעשים אוהבים של התורה, וכמים הפנים אל הפנים, והתורה בעצמה נעשית אוהבת שלו. ועכשיו התורה הקדושה בוכה ומספידה על אוהב התורה הגדול של דורנו".

"התקיימו בו דברי הגר"א על הפסוק במשלי 'ומתק שפתיים יוסיף לקח', שמי שיש לו מתק שפתיים היכול למתק יופיה ולהראות מתיקות התורה, הוא עצמו יוסיף לקח, וגם אחרים יוסיפו לקח מחמת זה, כי רואים מתיקות התורה. איזו מתיקות ואיזו עריבות, היו בכל שיעור ובכל דרשה".

"זכה להידבק בכל גדולי הדור ולהיות חביבם ואהובם, זכה בילדותו להסתופף בצילו של מרן הגרי"ז מבריסק וצוק"ל, בזכות הדוד הגדול שלו רבי וועלוועל צ'צ'יק זצ"ל, הוא זכה להיות דבק במרן החזון יחזקאל והיה תלמיד מובהק שלו, לבעל הקהילות יעקב והיה כבנו חביבו, לבעל האבי עזרי זכר צדיקים וקדושים לברכה. וכאשר הוא דיבר עליהן וכשסיפר מהם, ראינו והרגשנו כאילו אנחנו נמצאים בחיי חיותם של מרן הגרי"ז, מרן החזון יחזקאל, מרן הקהילות יעקב, מרן האבי עזרי ושאר גדולי הדור ושיבדלו לחיים טובים.

"הוא עשה 'תלמידיהון ותלמידי תלמידיהון', כרב שעושה את תלמידו שלו כתלמידו של רבו. מרן בעל משמר הלוי עשה אותנו לתלמידים של הרב מבריסק, של החזון יחזקאל, של הקהילות יעקב, תורתם ותורת חייהם היתה שגורה על פיו וחרותה על לבבו, לא נשכח ממנו שום דבר בזכרון המופלא והנורא שלו.

"בעל משמר הלוי נשא במשמרת הלויים, והיה משורר של שירת התורה, בנשיאה בעול לשאת את משא ארון ברית ד', ללא שום ויתור על הרבצת התורה הנוראה והמופלאה שלו. יחד עם זאת הוא עמד על המשמר לשמור את משמרת התורה כפי שהוא קיבל מרבותיו, היה איש אמת אשר לא חת מפני כל והביע את הדעה האמיתית שקיבל מרבותיו, אמת לאמיתה".

"מרן בעל משמר הלוי, בודאי יקבלו את פניך כל גדולי ישראל, יחד תעמדו לפני כסא הכבוד ותבקשו עבור כלל ישראל, על הצרות הנוראות מבית ומבחוץ והמחלות הנוראות. תעמוד יחד עם רבותיך הגדולים להיות מליץ יושר על המשפחה הגדולה והמפוארה שלך, בנים וחתנים רבנים, על האלמנה שתחי' לאורך ימים ועל כל המשפחה, על כל התלמידים שומעי לקחך במשך כל השנים ועל כל בני התורה ועל כל כלל ישראל".

לאחר מכן נשא דברי הספד הגאון הגדול רבי מאיר צבי ברגמן שליט"א ראש ישיבת הרשב"י וחתד"נ דמרן בעל ה"אבי עזרי" וז"ע, שפתח בועקות שבר: "נפלה עטרת ראשנו ווי נא לנו כי חטאנו".

"בקשו ממני להספיד את הגאון הצדיק רבי משה מרדכי זצ"ל, אבל האמת אגיד את עומק הרגשתי, שאיני ראוי כלל להספיד גאון וצדיק זה, ואיני יכול להספידו כלל ועיקר, שהרי מבואר בשו"ע שצריך להוסיף קצת יותר מכדי שבחו של מת, ואני אנה אני בא שלא אוכל למצות אפילו מקצת שבחו של הגאון זצ"ל, אלא שפחד אני להיות ח"ו בכלל המתעצל בהספדו של חכם.

"כמעט אין מצוי היום דרגה אמיתית של חכם, שהוא בבחינת ששואלים אותו בכל מקום ומשיב, אבל בהנפטר הגדול שלפנינו מצינו כזאת ממש, שהיה כולי תלמודא שגור על פיו ופומיה בכל יומא ממללן בכל התורה כולה. חז"ל אמרו בגמרא בסנהדרין כי בתורה יש כח של 'הוא עמל במקום זה, ותורתו עומלת לו במקום אחר', ורק עי"ז אפשר לבאר את גאוניותו הנוראה של הגרמ"מ זצ"ל, את השגתו בעמל התורה ובלימוד התורה. ראינו בהגרמ"מ זצ"ל שהיה עבד ד' במלא מובן המילה, מה שקנה עבד קנה רבו, ולא היה לו לעצמו כלום, אלא שכל מגמתו ורצונותיו וכל עתותיו וזמנו היו מוקדשים לשם יוצרו, ודבר זה כמעט ולא ניתן לאומרו על אף אחד בדורנו היתום, להיות עבד ד', זולת יחידי סגולה ממש. והגרמ"מ צוק"ל עם כל גדולתו בתורה בבהירות מבהיקה, עם זאת נתייחד ג"כ בענוה נפלאה".

"מובא מעשה נורא על תלמיד אחד שהיה מתייחד במקום אחד ולמד מסכת חגיגה כל ימיו עד שהיתה שגורה בפיו, ומסכתא זו באה בשעת פטירתו לספור לו ולבכותו, מפני שהיה שונה בה ושוקד עליה ללמוד אותה. ואמרו על כך: והלא דברים קל וחומר, ומה חסיד זה שלא למד אלא מסכתא אחת בלבד כך, הלמד תורה הרבה ותלמוד הרבה ומעמיד תלמידים הרבה, על אחת כמה וכמה. ומעתה הדבר פשוט אצל הנפטר הגדול הזה, שכל התורה כולה מספידה ובוכה ומקוננת עליו, תלמוד בבלי ותלמוד ירושלמי, ראשונים ואחרונים, תשובות רעק"א וחתם סופר ושואל ומשיב, הכל היה שגור על פיו והיה שוקד עליהם ללמוד.

והנה כבר בצעירותו נתעלה על חבריו ועשה חיבור נפלא על ענייני בל תאחר שהסכים עליו מרן הגר"י אברמסקי זצ"ל, וכן הוסיף וחיבר ספרים רבים עד אין חקר, ועל אף כל זאת כשהיו שואלים ממנו איזה דבר חידוש היה עושה עצמו ככלום, ואם היו אומרים לו דבר הלכה היה שומע ומקבל כאילו לא ידע דבר זה מעולם".

"כבר מפורסם לכל כמה שקיבל הגרמ"מ זצ"ל ממרנן הגאב"ד דבריסק והגר"י אברמסקי זצוק"ל, וכמה הי' דבוק ברבנו הגדול מו"ח מרן ראש הישיבה זצוק"ל ובמרן בעל הקהלות יעקב זצוק"ל. אני נזכר איך שמו"ח מרן זצ"ל היה מכבדו ומנשקו, כי הגרמ"מ היה חביב עליו מאד ובראותו את הגאון זצ"ל היה מו"ח רץ לקראתו בכל מאודו. ויש לדעת שהוא היה ממשיך את דרכם כאילו היו בחיים חיותם ממש, ובאמת כל מי שראהו יכול להעיד שראה אותם, איך שהיה מסביר את שמועותיהם במתיקות נפלאה כאילו בעל השמועה עומד לנגדו ממש, וכעת אנו מסיימים דורות שחלפו לבלי שוב, הלך הגה"צ בתורה ובחסד, הלא הוא היה עמוד החסד של עירנו ושל כל הדור רבות בשנים, בחסד ואמת יכופר עוון, כמה צריכים לפחד ח"ו שהרי נסתלק עמודו של עולם, עמוד התורה והחסד".

"חז"ל אומרים על נח איש צדיק תמים היה בדורותיו, יש דורשים אותו לגנאי שאילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום, ומבואר שהכל נמדד ביחס לצדיקי הדור, ולפעמים הקב"ה מרחם על הדור ולוקח צדיק אחד, כדי שהאחרים יהיו נחשבים למשהו, בחינת נח איש צדיק בדורו. פחד ומורא חלים על כל מי שמתבונן בשיעור קומתו של הגרמ"מ זצ"ל, שאפשר להגיע לדרגה גבוהה כזו בתורה, הרי יש כאן אלפי אלפים של דפי גמרא הפורחים באויר, התורה הקדושה בוכה ואנו צריכים להשתתף בצערה, נורא נוראות, מי יכול לנחם את התורה הקדושה על הלקח בנה האהוב, עבד ד'.

"כתוב בשם האר"י שאפשר לזכות בהספדו של צדיק בדרגותיו הגבוהות, וכל אחד מחוייב להשתתף בצער התהו"ק, ולנסות למלא את מקומו כפי יכולתו ומעלתו".

"אין ספק שכשמגיע הגרמ"מ להיכל השכינה הק' ייצאו לקראתו כל רבותיו נ"ע וכל מי שהיה יגע בתורתם, ואני מבקש ממנו שיהיה שליח ויחד עמם יחוסו על פליטת עם ישראל

ויתחננו להקב"ה שיאמר למשחית הרף, שהרי אין לך יום שאין קללתו מרובה מחברתו, עד שיקיף וירא ד' משמים וירחם על עמו ונחלתו".

דברים נרגשים ומעוררים נשא הגאון הגדול רבי שמואל אויערבאך שליט"א, אשר פתח ואמר כי אף שכבר הספידו ואעפ"י שאין גבול ואולי זה גם טירחא דציבורא, קשה להאריך עכשיו ורק חובה להזכיר את האבידה הגדולה והנוראה, את השריפה אשר שרף ד', כל בית ישראל יבכו את השריפה הזאת, כי מי שיותר קרוב לד' זה יותר בדקדוק, בהשגחה פרטית אשר שרף ד'.

"בימי ילדותי בינקותי לפני שישים ושבעים שנה נפטר גאון ירושלים רבי דוד בהר"ן זכר צדיק וקדוש לברכה, היתה לווייה במוצאי שבת, הגיעו לבתי נייטין והגאון הראב"ד רבי זעליג ראובן בענגיס הרעים בקולו קול הארי, והספיד ואמר, 'היום שבת מברכים חודש אלול!' והוא אמר שנזכר בימי נעוריו כשהחזן אמר ראש חודש אלול רבתה בכיה נוראה, ומהעזרת נשים יותר, ומישהו אפילו צעק שיביאו מים לעורר את אלה שהתעלפו, ותיאר בפרטות איך היה נראה פעם חודש אלול. וכבר רבי ישראל כותב לפנים שכבר בזמנו באיזה מידה זה נשתכת, ואין לנו מושג בירידת הדורות, ועל כך אמר הרב בענגיס, שאם הקב"ה נותן אבידה גדולה, הרי זה לפשט עקמומיות שבלב, להזכיר ג"כ דברים שפעם היה פשוט להתעורר באופן טבעי, ובסוף זמן שכזה נלקח מאיתנו גאון וצדיק, אבידה גדולה ונוראה, זה נועד להזכיר לנו ולעורר אותנו היכן אנחנו עומדים".

"הוא היה תנא ומתני, בהיקף ובעמקות בבקיאיות ובידיעה עצומה בכל מקצועות התורה, והדברים שמחים ומאירים ועמוקים, וממש 'תורתך בתוך מעי'. אני זוכר אותו בימי נעוריו כשהגיע לדודו הגאון הצדיק רבי וועלוועל צ'צ'יק שהתחמם לאורו הגדול של מרן הרב מבריסק, איך שכבר אז בתור בחור היה אש להבה ממש, ואח"כ כבר הלהיב אחרים. ואיני ראוי לומר, אבל כאשר עתה, בשבת מברכים של אלול, הקב"ה נותן לנו כזה רעם נורא כזה, מחוייבים להתעורר. אני זוכר שהרב מבריסק ישב בשבת מברכים חודש אלול ודיבר שמגיע חודש של יום הדין והתחיל לרעוד ממש.

"אנחנו מדברים על מי שהיה דולה ומשקה מתורת מרן זכרנו לברכה. קשה לי להאריך, אבל צריך לדאוג שבאמת תהיה התעוררות של אמת, לא שטחית, שלא תהיה התעוררות קלושה שאין לה קיום אשר מעמיא עמיא ואזלא, אלא התעוררות של אמת, כמו שהנפטר היה תורת אמת ממש כנתינתה מסיני, תורה כנתינתה בלי שום פשרות, בלי שום פקפוק, חס ושלום. מיתת צדיקים מכפרת, ויה"ר שהמיתה תהיה כפרה ובלע המוות לנצח ומחה ד' דמעה מעל כל פנים".

לאחר מכן נשא דברי הספד מחותנו הגאון רבי טוביה נוביק שליט"א מנהל רוחני דיישיבת "כנסת יצחק" חדרה, "על חורבן בית המקדש כי הורס וכי חודש אספוד לו בכל שנה ושנה

מספד חדש", מילים אלו מצלצלות ממה ששמענו בנעורינו בלילי תשעה באב עד עכשיו, כשאנחנו באים אחרי עשרות שנים להחזיר קצת טובה למורינו ורבנו רבי משה מרדכי, שהוא ודאי לא יודע כמה טובה הוא עשה לכלל ישראל, במה שהוא היה מרבה לדבר לעורר בכל ההודמנויות. הדור הצעיר יותר שלא זוכר את שנות הל' הראשונות, ועוד מונח לי בעצמות הדרשה שהוא דיבר במוצאי שמחת תורה תשל"ב בחצר מוסד הלפרין, ואנחנו כצעירים ספגנו כל מילה. היום אני חושב אחורה ואני מבין זה הרי היה שנים עשרה שנה אחרי הרב מבריסק, והוא העביר בכל כך הרבה חום, בכ"כ הרבה הרגש, כ"כ חשו הציבור הצעיר ובחורי הישיבות איך ניתן לקבל באופן חי את ההרגשים שהוא ספג מהסתופפותו אצל הבריסקער רב.

הרבה מוסכמות ומושכלות שקיימות היום בעולם התורה, בצורה פשוטה ברורה ומוחלטת, זה בזכות הדיבורים ההם שהוא בזמנו החדיר בנו. מי אני ומה אני שאעמוד פה, אחרי דיבורים חמים שדברו גדולי ישראל, אבל אני נציג של הבחורים הצעירים, אנחנו תלמידי שקיבלנו ממנו הרבה חום והרבה תורה, הרבה יראת שמים והרבה מידות טובות, אי אפשר לשער ואי אפשר לתאר. כמה אהבת תורה היתה שפוכה בכל מילה ומילה, כמה אהבת ישראל, כמה אהבת גדולי ישראל, כמה קשר לדורות הקודמים. כ"כ הרבה מושכלות שכבר מקובלות על בני התורה – הכל בזכותו. אפילו הנוסח שכבר כה מוכר כיום בהספדים, שהנכסים של הנפטר נמצאים כעת באויר ואפשר לזכות בהם, הוא הרי גילה את זה בספר יערות דבש, שנהג להקריא בהספדים מילה במילה.

"תורה תורה חגרי שק והתפלשי באפרים, אבל יחיד עשי לך ומספד תמרורים, על תופשי משוטיך וחובליך ופורשי מכמורים. כמה הוא היה תופש את המשוט להוביל את ספינת עולם התורה בכיוון הנכון, כשמגיע איזה נחשול של ים בא תופש משוט ומטה את הספינה לכיוון הנכון. כמה הוא רומם את הציבור הכללי בבני ברק ע"י הדף היומי וכתלי בית המדרש יוכיחו, כארבעים ושנים שנה, וכך תרבו ספסלים, המקום היה קטנטן והוצרכו להרחיב אותו לאורך ולרוחב, וקנו ססי"ם וקנו גמרות ונתרבו תלמידי חכמים שהצטרפו ולמדו ושמעו אצלו בצורה קבועה, יום ללא הפסק, ערב פסח וליל בדיקת חמץ, מוצאי תשעה באב, ליל יום כיפור וערב יום כפור אין יום שאין שיעור. חוץ ממה שהוסיף שיעורים בכל כך הרבה מקומות, בנתניה, ברחובות, בפתח תקוה. ערים שלימות השתנו בזכותו. אלו ששמעו את השיעורים קבלו צורת חיים אחרת, קבלו דפוס חיים אחר, והם מצוטטים בספרים שלו כתלמידי חכמים".

"כבר הזכירו שהיה סמל לאהבת התורה, יחיד הדור באהבת התורה, כזה סתף של אהבת התורה, רק לפתוח את הספרים ולדפדף בהם מקבלים אהבת תורה. בכל סוגיא וסוגיא, הביא את הבית יצחק, השואל ומשיב, הנחל יצחק – ספרים קדושים של גדולי רבותינו האחרונים שאינם שגורים על שולחן הלומדים, והוא הביא מדבריהם והאיר עינינו בהם. מי מדייק כל

שורה בחזון יחזקאל, כל שורה במרן רי"ז הלוי, בחזו"א ובאור שמח, הכל היה שגור וברור ובהיר, בכל נושא בכל ענין ובכל פרט, בכזו חביבות".

"רק לפני שבועיים וחצי התאבלנו על בית המקדש והנה פטירת צדיקים שהיא כמי שנחרב לעינינו בית המקדש של דורנו. פה היו צריכים היום ללמוד קדשים, וביום ללמוד את הדף ומחר ללמוד את הדף. תוך פחות משבוע ככה נחטף מאיתנו, ממש חורבן וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ד'".

"איזו עין טובה היתה לו, איזה מבט, איזו הסתכלות. איך הוא ראה בעיה ואיך ידע לעודד בכל מצב, לא ניתן לתאר ולשער, יחיד הדור ופלאו, כל כך ריבוי של תורה וחסד באישיות אחת, בכ"כ הרבה אנפין, כה הרבה פנים, לא ניתן לשער ולתאר. זה יחסר מעתה בבריא, כי לא פחות מהגאונות בלימוד, היתה גאונות בחסד".

"ועתה הוא עולה למעלה עם כל התורה שאיתו, שלא ניתן לשער ולתאר, היא עולה למעלה, לבקש רחמים על עולם התורה, שהוא כל כך היה מסור לו, לבקש רחמים על כל המשפחה, שכולם יחזיקו מעמד, שיהיה ששון ושמחה ולא יוסיפו לדאבה ובמהרה ימחה ד' אלקים דמעה מעל כל פנים".

לאחר מכן נשא דברי הספד בנו הרה"ג רבי יצחק הלוי שליט"א: "אין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת, אבא היה אומר שדבריו של מת הפירוש מה שהמת היה אומר. לפני כמה שנים קרה מקרה והאבא הספיד ואמר: הקדימו לנו את האלול! מי מילל ומי פילל, כשהאבא היה אומר את הכבקרת רועה עדרו של ר' אליהו לופיאן, איך אותו שם אינו יודע שכבר ניתן עליו פס אדום, וממשיך להסתובב כרגיל. אבא היה מתחיל את הספדיו 'דיבר האיש אדוני הארץ איתנו קשות', ומי זה 'איתנו'? אבא לא הותיר רק 12 יתומים, יש כל כך הרבה שאבא היה משענת יחידה שלהם, יש כ"כ הרבה סיפורים שאפשר לספר. כל חייו היו הטבה, וכל אחד שהיה נפגש עמו, אבא הרגיש תפקיד לשמח אותו. עשרות שנים שיום יום לא השיב פני אדם ריקם, כמה יתומים וכמה אלמנות, היה לו פנקס עם גלגולי חובות של אלמנות, אלמנה פלונית צריכה להחזיר ביום פלוני ופלונית לפלוני, והיה מתקשר קודם וטורח ומסדר ומברר. כמה יתומות שחיתן, כמה אנשים שחייבים לו את חייהם ממש, ומי יודע היכן היו היום בלעדיו בגוף ובנפש ובממון. היו כלות יתומות שאבא היה נותן להם פנקס צ'קים, קחו תמלאו, רק תביאו את השוברים שאדע כמה הוציאו וכמה צריך לכסות, בלי הגבלות, שהכלה תרגיש שיש לה בשפע ובעין טובה".

"פעם ראיתי שישב לפני מעריב במוצש"ק במקומו הקבוע בירחי כלה ונגשים אנשים כל הזמן, זה לספר מעשה וזה לשאול בקיאות ופלוני מתייעץ וכו' וכו' צעירים כמבוגרים, והתבוננתי איך שכולם בלי יוצא מן הכלל יצאו ממנו עם חיוך על הפנים".

"צריך לומר דבריו של מת, יש כ"כ הרבה, רק נזכיר את הוורט שהיה חוזר עליו כ"כ הרבה מרבנו הח"ח בשם גאון אחד, שכאשר אדם ניגש ללמוד הוא צריך לדעת ראשית 'והיו הדברים האלה' – שיש לו לפניו רק את הדף הזה, המשנה הזו והגמרא הזאת, 'אשר אנוכי מצוך' – אתה היחיד והקב"ה מדבר כעת אליך, אל תחשוב על אחרים, כי אליך הקב"ה מדבר, ו'היום' – תחשוב שיש לך רק את היום הזה, לא אתמול ולא מחר, רק היום. זה אבא היה תמיד אומר ואלו היו חייו בעצמו, לא לעשות חשבונות, לחטוף עוד ועוד, חטוף ואכול, עוד דף גמרא, עוד ספר, עוד בקיאות. אפילו הסימן הגדול על 'בל תאחר' שהוציא בגיל כ"ט והרעיש את העולם בזמנו, כתב בסופו 'ברוך רחמנא דסייען מריש ועד כען' והוסיף בסוגריים: 'סימן זה לא נגמר לע"ע'... אבל מדפיסים בלי חשבונות, לא יודעים מה יילד יום, חטוף ואכול, וכך היה בכל חייו, כ"כ הרבה נקיות. רק לחשוב על התכלית, על עצם הענין, בלי חשבונות צדדיים".

"לא היו זמנים מתי לומדים, גם לא 'בין הזמנים', תמיד לומדים. ראיתי בעלון אחד שהדפיסו מכתב מדודו התורת זאב שיבוא לבין הזמנים לירושלים, והמכתב היה ממוען אליו. לא היה אצלו מושג של יציאה, של דאצ'ה של נופש, אין 'סדרים' ו'בין הסדרים', אין יום ואין לילה, היה מתעורר ב 4-5 לפנות בוקר ומזנק מהמיטה ואומר ברכות התורה ומיד מתיישב ללמוד בציימאון אדיר. אנשים זוכרים אותו עוד מבחרותו בחיפה כשקראו לו לטלפון, היה עולה לשכנים לטלפון עם הגמ' ביד... לא היה אצלו מושג לשכב בלי ספר, כשהלך לישון קרא בשכיבה בלי להירדם שעות שעות, ומה היתה בקשתו האחרונה ביום שני בבוקר, כשהוא בחום גבוה, שיקריאו לו מספר בו החל לעיין ואין לו כוח עוד להחזיקו בידו. כך אפילו כשהיה תשוש בלי כוחות, אפילו בשעת מיתה לא לפרוש מד"ת".

"עוד נקודה שהיה מעורר ומצא פתגם, זה סיסמא בסוף הח"ח 'לעולם יהיה אדם מן הטובים ולא מן הרעים'. כל מה שאתה עושה, תעשה כמו שאדם טוב עושה. תהיה טוב ומטיב! פעם הגיע ת"ח אחד והקשה קושיא מפורשת מגמ' ערוכה נגד הגרי"ז בפרשת השבוע, ואבא פתח את הסוגיא ומקריא ומסביר את קושייתו של אותו ת"ח וכולם משתוממים מהסתירה המפורשת, ואבא אומר נביא את הרמב"ם ונראה מה כתב בסוגיא זו. והיה שם פיקח אחד שפתח פניני רבנו הגרי"ז וראה שזה מכבר כתובה שם הקושיא, ומביא לשון הרמב"ם ונודע ביהודה ודיון שלם, הכל כבר מופיע בספר, ואבא עושה עצמו כאילו זו הפעם הראשונה ששומע הקושיא, כאילו לא יודע כלום. גם בזה היה כה טוב ומטיב לזולת, אל תקפוץ ותקטע אותו ותאמר שהכל כבר ידוע, אלא תשמע בקשב רב מה יש לשני לומר, כאילו הוא גילה לך דבר זה. זה הפשט בחפץ חיים 'לעולם יהיה אדם מן הטובים ולא מן הרעים', תפרגן, תיתן הרגשה טובה, ואבא היה אומר שבעברית אין תרגום למילה לפרגן... וכמה שהיה מפרגן ומעודד מחברי ספרים ת"ח צעירים".

"בטבעו של עולם יש לבנ"א הרגשה על פינה או שררה שכאן זהו מקום שלו, אבא לא קיבל שום שררה, היו לו הצעות גדולות וחשובות ולא הסכים לקבל שום שררה, גם כשהיו באים אנשים להתייעץ לא היה מכריע להם, רק היה אומר אני יכול להציע לך עוד כיוון מחשבה ושם היה טמון יסוד התשובה, והכל בצורה של כיוון מחשבה חדש".

"מי יודע מי בא לקבל את פניו, דודו התורת זאב כותב לו במכתב אחר פטירת מרן הגרי"ז שצריך לכתוב ולהוציא חידושי תורה מובחרים לזכר הגרי"ז 'כי קירב אותך במידה שלא ראיתי לאף אחד ממזש'. שנתיים שהיה מתפלל כל שבת אצל הגרי"ז וגם היה זוכה לשמוע הרבה מבנו הגאון רבי מאיר הלוי. הגר"י אברמסקי בשנותיו האחרונות לא היה מגיע הרבה לסלבודקא, ומיד כשהיה מגיע היה מבקש שיטלפנו לאבא שיגיע אליו. 25 שנים שהיה אצל הסטייפלר, כל כמה ימים היה הולך אליו ויושב קרוב לשעה ומציע את כל שאלותיו וספקותיו, ואח"כ כמה ימים כל הבית היה 'מה אמר הסטייפלר', ופעם שלח לו הערות על כל ספרי קהילות יעקב והסטייפלער הדפיסם בקה"י ליקוטים, ומני אז כל קהילות יעקב שהיה יוצא לאור שלח לו עותק באומרו אתה עשית לי את הספר יותר גדול, והיום זה מודפס בסוף קה"י טהרות".

"כל שם מכל גדולי הדורות שהיה מזכיר, אמר 'לשמו ולזכרו תאוות נפש', עם כל האהבה והחיבה. יש גמ' שאולי אבא יכול להגיד אותה במו"ק יז. 'כד חזייה רב יהודה חי'ך' אמר ליה לא מסתייך דשמתי' להווא גברא אלא אחוכי נמי חי'ך בי', אמר ליה לאו בדיך מחייכנא אלא דכי אזלינא להווא עלמא בדיחא דעתאי דאפילו לגברא כוותך לא חניפי ליה'. כזו נקיות אמת לאמיתה היתה בו, דרשות של 40 שנה שהעמידו את הדור, בזמנו היה נושא של תיכונים, וכ"כ הרבה אנשים בזכותו הגיעו לישיבות. אנשים מספרים לנו אחרי שנים. אפילו הת"ת בפ"ת הוקם בזכות דרשה שנשא שם בליל ת"ב על חרובי קרתא ונטורי קרתא, ועוד כהנה וכהנה, היה נושא של עיתונים פסולים והוא דיבר ולא חת מפני איש, ובתים התנקו בזכות דרשותיו, יש הרבה מה לדבר ולספר".

"בשבוע האחרון לא האמנו לחרדה הגדולה שהיתה מכל כלל ישראל למצבו, כמה עידוד היה בזה, וכמה שהתפללו הרי אין תפילה ששבה ריקם, כמו שנהג אבא להביא מדברי החיי עולם. יש להודות לביהמ"ד הזה וגבאיו וביחוד לר' יצחק שיפמן ולכל משתתפי השיעורים למעלה מארבעים שנה. וכן כמה יש להודות לר' מאיר לוי על החוברות שהוציא, שמכל העולם מקבלים ע"כ תגובות נלהבות, משייבות ומבחורים, מקבלים עידוד השקפה ודרך".

"תמיד הנחיל להבהיל את העוה"ז, לדעת שהוא עולם חולף. ונורא לראות איך נסתלק לפתע במהירות, בחצי שבוע, שהרופאים עצמם לא יודעים שום הסבר מה בדיוק גרם לזה. כך נחטף בפתע, וזה מוסר גדול מה שאבא היה מדבר בדרשות".

"והלך לפניך צדקך, כל הצדקות שלו, אין מלווין לו לאדם אלא תורה ומעש"ט בלבד. כמה תורה הולכת כאן ומרחפת באוויר, התמדה ומעשים טובים של כל השנים. יה"ר שהקב"ה

יתן כח לאמנו ולכל המשפחה ושנוזה לראות פניו המאירים בתחיית המתים, וכמה שלימד באמונה בתחיית המתים, והדפיס שוב ושוב ולא התפעל, כדברי הרמב"ם 'כי יקר בעיני ללמד דבר אחד מעיקרי האמונה יותר מכל אשר אלמדנו', ונוזה במהרה שיימלא כבוד ה' את כל הארץ".

את משא ההספדים חתם בנו הרה"ג רבי בצלאל הלוי שליט"א שאמר: "קול ד' בהדר, קול ד' בכח, קול ד' שובר ארזים. עשרות שנים זכינו במקום הקדוש הזה ובעוד הרבה הרבה מקומות, רבבות פעמים לשמוע את קול ד' בכח קול ד' בהדר, כל שיעור שהיה, לא משנה אם יושבים שני אנשים או שהוא אומר דרשה לפני עשרת אלפים אנשים, הכל היה רק קול ד', רק רצון ד', כל מילה ומילה רק להגיד מה רצון ד'. כמה כח כמה מסירות הוא השקיע ללמד וללמד ולהעביר הלאה מה שקיבל מרבתי ומה שקנה בעצמו, ועכשיו בעונותינו הגענו ל'קול ד' שובר ארזים', הארז הגדול, 'וישבר ד' את ארזי הלבנון'".

"היה כולו לב. כל מה שהיה עושה והיה מדבר זה היה כולו לב. היה מרגלא בפומיה מה ששמע מרבו מרן הגר"י אברמסקי שדוד המלך אומר בתהילים הנה באתי במגילת ספר כתוב עלי, דוד המלך לא בא לפני הקב"ה עם ספר התהילים הקדוש שהוא כתב, אלא עם ספר 'כתוב עלי' והיה אומר מוריני רבי יחזקאל זי"ע שכל בן אדם זה 'ספר', הכריכה הראשונה היא יום הלידה והכריכה האחרונה היא יום המיתה, ובפנים הוא כתב ספר, דף ועוד דף ועוד דף. בן אדר תש"א נולד לאביו רבי יצחק הלוי שאין לנו מושג בשקידתו הנוראה, ולאמו שהיא רציית שלה היה ביום ששי. ובכ"ז אב תש"ע, היום, זאת הכריכה האחרונה. כמה שהספר הזה מלא, אי אפשר בכלל לתאר, כמה תורה וכמה חסד וכמה אהבת הבריות וכמה מסירות נפש, כל החיים שלו חי עם הרבנו של עולם".

"כל ימיו הירבה הרבצת תורה בהרבה מסירות נפש. כתוב בחז"ל 'רצונך שלא תמות, מות עד שלא תמות'. כמה הוא חי כל ימיו עם יום המיתה, כמה הוא דיבר כל החיים שלו וכמה הוא הכניס וכמה הוא השריש בלי לוותר, שאדם צריך לההביל את העולם הזה ורק לחשוב על יום המיתה. איך שהוא היה מתאר שאם אדם נכנס לו רבב גאווה, שיילך לשכב על שולחן הטהרה... הוא לא דיבר את זה מן השפה ולחוץ, אלא הוא היה חי ככה. כמה היה שגור על לשונו המשפט 'לא חיים פעמיים!' וכך נהג לומר כשהיה מזדמן לו דבר מצוה שהיה לפעמים דורש הרבה התאמצות והרבה מסירות נפש. כמה הוא מסר את עצמו על צדקות, כמה הוא ביזה את עצמו על צדקות, הלך וטילפן ועמל להשיג כספים ועזרה לכל בן אדם שהיה צריך. כמה דאג לבחורי ישיבות שהיו צריכים להיכנס לישיבות, והוא ביזה את עצמו, לא חשב בכלל על כבודו והיה מתקשר לאנשים שצעירים ממנו בארבעים שנה ומדבר אתם שוה בשוה. כמה הוא ביזה את עצמו, אך הוא לא הרגיש בזה בכלל בזיון".

"אשר אמרנו בצילו נחיה, כמה הוא חסר לנו ובשעה הזאת אנחנו מבקשים שנזכה להנחיל את מה שקבלנו ממנו לנו ולדורותינו. ואמנו עטרת ראשנו, שמסרה את עצמה כל השנים במסירות בל תתואר לכל הצדקות ולכל המעשים שלו ולכל התורה שלו, אף פעם לא ביקשו ממנו משהו שיעשה בבית, כולו פנוי לתורה".

"היה חי בחוש אמונה פשוטה כל רגע ורגע בתחית המתים וביאת המשיח, שאי אפשר לתאר, אם מישהו היה אומר שהיום זה צום, הוא היה אומר: 'אבל אם משיח יבוא, זה לא יהיה צום'. היה מרגלא בפומיה שרבי לוי יצחק מברדיטשוב היה כותב בהזמנות לחתונות של הילדים שלו שהחתונה תתקיים בירושלים, ואם חס ושלום משיח לא יבוא זה יתקיים בברדיטשוב. וככה הוא חי כל רגע ורגע, שני המאמרים הנוראים על ביאת המשיח ועל תחית המתים זה היה הוא בעצמו וזה היה כל מציאותו. ונזכה במהרה לבלע המות לנצח ומחה ד' דמעה מעל כל פנים ונאמר אמין".

לאחר ההספדים יצא מסע הלוויה מביהמ"ד ירחי כלה בשעה 2 בלילה, כאשר רבבות מבני היהדות הנאמנה מלוים את בעל ה"משמר הלוי" לבית החיים שומרי שבת זכרון מאיר, שם נטמן קרוב לעלות השחר במעמד קהל עצום בראשם המוני תלמידיו ושומעי לקחו אשר התקשו להיפרד מרבם האהוב, אשר כל עולם התורה חב לו הכרת טובה על שהנחיל במשך שנות דור מושגים של עמל ואהבת התורה בלא שיעור.

השאר אחריו את אלמנתו הרבנית הצדקנית שתבלחט"א ודור ישרים מבורך בנים וחתנים רבנן, נכדים ונינים שתולים בחצרות בית ד'.

ת.נ.צ.ב.ה.

אלון בכות

(מתוך מכתב שנשלח לבית האבלים בימי ה"שבעה", ופורסם ב"יתד נאמן").

דרכי רחוב הרב דסלר ובית המדרש "ירחי בלה" - אבלות

כל אבידה של תלמיד חכם אמיתי וגאון בתורה, היא בבחינת "אבידה שאין לה תמורה". זו האמת של הבריאה. אך רק לעתים יכול לחוש בכך כל יחיד ויחיד. זו התחושה המפעפעת בנו מאז הסתלקותו של הגאון רבי משה מרדכי הלוי שולזינגר זצ"ל. אוי! רבי משה מרדכי איננו, הייתכן?! האם יש עולם בלי רבי משה מרדכי?

יש הרבה ת"ח ומרביצי תורה, אך רק יחידים ממש זכו לכך שאלפי אנשים מרגישים שהחוס של יראת השמים ואהבת התורה שיש להם, נשאב מאותו חד בדרא, שנמנה על מעתיקי השמועה, בבחינת דולה ומשקה מתורת רבותיו – רבותינו – לכלל ישראל.

כולנו זכינו לשמוע ממנו פעם אחר פעם את הלהט של אהבת התורה של דורות קדומים את ההגדרה של הרב מבריסק על ה"כתבם על לוח לבך", אודות ההבדל שבין ידיעת התורה של הגר"א לידיעת התורה של רבי זלמל'ה מוואלזין, שישנה ידיעה של "ישר והפוך", שיסודה הוא ב"כתבם על לוח לבך", כי רק כשזה כתוב על לוח לבך, יודעים ישר והפוך... וכל פעם שחזר על כך, כמה רגשי קודש ואהבת תורה הכניס בלבבות, אוי! כמה שזה חדר עמוק.

אכן, המוני אברכים, רמ"ם וראשי ישיבות, הרגישו מיותמים עם צאת השבת, כאשר הגיעה הבשורה המרה על הסתלקותו. הם חשו, כי אתמול היה עולם עם ר' משה מרדכי והיום העולם שומם, ומנין ניטול שוב את השמחה של תורה, ההערכה לכל "ווארט" וידיעה חדשה, כמוצא שלל רב... הרי זה עולם בלי תגובה קולעת של ר' משה מרדכי נגד מהרסי הדת ו"ליצנותא דעבודה זרה" על כל בעלי הגישות הלאומיות והפשרניות... עולם בלי מי שכבר עשרות שנים יושב ולומד באותו מסלול חיים, וצועד באותו מסלול העולה במעלה רח' הרב דסלר, עם פגישה עם כל אדם, מיונק ועד איש שיבה, בהארת פנים שאין בנמצא. אוי! חבל על דאבדין.

הוא היה האחרון שיכל לא רק להגיד ולדרוש או לכתוב דרשה טובה או מעשה על גדולי הדורות, אלא לתת לכל אחד את התחושה החיה, "כאילו בעל השמועה עומד כנגדו", ולהביא "לתוך החדר" של הרב מבריסק ושל מרנן הקהילות יעקב והאבי עזרי ולהרגיש את רוחם הגדולה, בבחינת "גדולה שימושה יותר מלימודה". כי את ההלכות של ה"שימושה של תורה", אי אפשר ללמד, אלא צריך לחוש, ובזה היה רב כוחו של ר' משה מרדכי, בבחינת חד בדרא ממש.

והנה עכשיו, כאשר שוד ושבר הושברנו, וכולנו מרגישים שעלינו לקשור קינה, אלא שעם פטירת בעל "משמר הלוי", בטלו הספדנים, כפשוטו ממש, כי האם יש מי שידע לעורר במשך שעות, לרדת אל נבכי הרגש ולדעת לדלות את הפנינים המיוחדים.

"דרכי רשב"ם אבילות" – כך היה לשון ההספד הייחודי שנשא ר' משה מרדכי על מרן הסטייפלר זצוק"ל. אך יש להזכיר, מי יצר את הדרכים האלה, מי הרגיל את רגל הרבים לעלות לרגל לרבותינו ולדעת להעריך ולדלות כל מילה והנהגה מדרכיהם – הלא בכל זה רבה במיוחד זכותו של רבי משה מרדכי. מי לא זוכר באיזה שמחה וברגשת הלב היתה כל הליכה, כאשר הכל מסביב יודעים ומרגישים: הולכים למרן בעל קהלות יעקב, הולכים למרן בעל האבי עזרי... הרי כל ילד שענינו היו נשואות לאותם בתים ברחוב רשב"ם 10 וברחוב ראב"ד 27, מהם בקע אור התורה של דורנו, היה רואה את המחזה הנלבב הזה, וכך גדלה ההערכה וההתבטלות לגדולי הדור.

זכורני כאשר ציבור היראים זכה להנחיל תבוסה למפלגה ותנועה פשרנית שבטלה מן העולם, והיה זה אך טבעי שמרן הסטייפלר יביע סיפוקו על ביטול המפלגה שראה בה את האסון של הדור. אך עם מי יכל הוא לחלוק את תחושותיו באותה שעה ומתי ראו זאת כל באי הבית – היה זה רק כאשר ר' משה מרדכי נכנס לחדרו! וכל מי שזכה להיות במעמד זה לא ישכח לעולם, כיצד שניהם היו אפופים בשבת והודאה לבורא שהצילנו מנסיון ומאיום זה, כי רק הם ידעו להביע באמת את הרגש התורתי העמוק על ענינים שכאלה...

אכן, הכאב הוא גדול. קשה לעכל. קשה עד בלתי אפשרי להתנחם. ההרגשה היחידה שיכולה לעזור קצת כדי להבין את השבר הגדול היא ההכרה הנוראה בכך שלקחוהו מאיתנו, כי הדור לא היה ראוי לו. שהרי עבור יהודי כמו רבי משה מרדכי זצוק"ל, ירידת הדורות הנוראה שנוצרה בדורנו, הותירה בו את התחושה שהעולם חרב עלינו. ובפרט כאשר כל העניינים שהיו רוחו ונשמתו הפכו ללעג ולמרמס; כאשר אין הערכה ראויה לצורת לימוד התורה ואהבתה כמו שהורגל, חונך וחינך; כאשר השקפת התורה הפכה ללעג ודבר מתיישן שעבר עליו הכלח רח"ל; והוא בד' אמותיו חש שכבר אין עם מי לקשור שיחה מרוממת כלבבו, אין יודע ומבין, ואזי אין ספק שלפעמים מרגיש האדם כחוני המעגל שדורו לא הבינו לרוחו ועל כן ביקש נפשו למות. וכמו שמבאר מרן המשגיח רבי ירוחם זצוק"ל (ב"דעת תורה", פרשת שלח) שבדורנו החשוך, כאשר אין כבוד והערכה לתורה, אזי באופן יחסי גדול כל מעשה הרבה יותר ממי שעשה זאת בדורו של הגרע"א. וזה לשונו: "הכבוד שקיבל למשל הגרעק"א, לא בא מילדים קטנים, כי אם מגאונים וגדולים! כל מדרך כף רגלו של הגרע"א ז"ל היה מוקף בכבוד הכי גדול. ובן תורה כיום הנה תחת כבוד, הנהו גם שובע די בזיון, ובכל זאת מתאמצים ועומדים על מעמדם, הלא כי ודאי כי בן ישיבה הלז יתכן והוא גדול מן הגדול שלפנים ז"ל!" (ושם ציין המו"ל שכעין דברים אלה אמר רבנו האר"י זי"ע לרבנו חיים ויטל זי"ע, שככל

שגוברת הקליפה בדורות האחרונים, כך הדבק בתורה נחשב שגדלה שבעתיים מעלת נפשו, אף ביחס לדורות קודמים).

והלא אין מדובר בכבוד המדומה, אלא בכבוד האמיתי, להיות בחברה היודעת להעריך ולהוקיר את עומק הסברא, יודעת לשמוח בכל ידיעה חדשה, יודעת לחיות חיים של תורה בכל העניינים. וכשכל זה חסר בצורה נוראה, אזי אלו ייסורי נפש גדולים וקשים הם למי שחש ככהן בבית הקברות. וכמה גדולים במיוחד הם ייסורי הנפש הללו, לאדם אשר כל מהותו היה לתת לשני להרגיש. אזי כמה קשה לחיות בדור שאין הערכה לדברים שהיו בציפור נפשו, אזי לנו שכך עלתה בימינו. נורא למתבונן!

ואנחנו אלפי תלמידיו ושומעי לקחו כבר לא נוכל לקוות לשמוע מה אמר ר' משה מרדכי בתשעה באב, מה אמר בליל שביעי של פסח, לשמוע הספד על אדם גדול שרק ר' משה מרדכי יודע להספיד.

אך מה שנשאר לנו את מה שהוא עצמו היה אומר כמעט בכל הספד, את דברי רבנו יהונתן אייבשיץ זצוק"ל שאמר, שבשעת פטירתו של אדם גדול, כל הנכסים הרוחניים שלו הם הפקר וכל אחד יכול לזכות בהם, (אזי, כמה קשה לזכור ולדעת שלא נשמע עוד כיצד הוא מונה ומדגיש כל נקודה במעלותיו של הנפטר וקורא לכולם לזכות במעלותיו...).

בימים אלה נתחבר שוב למקור מים חיים, נרגיש את הקשר המיוחד ונבטיח לעצמנו שלא נעזוב את המעין. לא ניתן בשום אופן שייבש ח"ו הקשר עם התורה הקד', הנלמדת מתוך אהבה, את הקשר להתמדה של פעם, לתורה שנלמדת עם הידיעה הברורה שהיא יסוד היסודות של כל בן תורה וישיבה, כמו שכתב רבנו "נפש החיים": "כי לבי שמח בעמלי בתורה הקדושה ברוב עוז, בהעלותי על לבי שהיא תורת פוך, שכל תיבה ממש מהתורה שאני עוסק בה כעת, הכל יצא וגם עתה היא יוצאת מפוך יתברך".

האמונה הברורה והטהורה בכל זה, הלא היא היתה יסוד התורה המיוחדת של הנפטר הדגול, כאשר השמחה המיוחדת שלו בכל דבר חידוש היתה מתוך אמונה, הכרה והרגשה, שתחושת התענוג הגדול ביותר שקיימת בעולמנו, היא אך ורק ע"י לימוד תורה מתוך עמקות, ולזכות לחדש בה חידושי תורה, וכמש"כ הנפה"ח בהמשך דבריו, כי "חידושי אמיתיים דאורייתא המתחדשין ע"י האדם, אין ערוך לגודל נוראות נפלאות ענינם ופעולתם למעלה, שכל מלה ומלה פרטית המתחדשת מפי האדם קב"ה נשיק לה ומעטר לה".

נדע להעריך ולהוקיר את הערכים האמיתיים, שעליהם מושתת עולמו של בן תורה וישיבה, ואשר עליהם כה עמל וטרח הנפטר הדגול, להנחילם לכל בן ישיבה, וכך נוכל, ולו במעט, להתחבר לעולמו ולקצות דרכיו של הגאון הגדול רבי משה מרדכי, זכר צדיק וקדוש לברכה.

ערב ר"ח הרחמים והסליחות התש"ע,
ג' לבכי להסתלקותו של רבב ישראל ופרשיו, המאור הגדול לממשלת התורה
והיראה, רמ"מ הלוי זי"ע, בעל "משמר הלוי".

אחת לשבעים שנה

"כי הנה האדון ה' צבא-ות מסיר מירושלים ומיהודה משען ומשענה כל משען לחם וכל משען מים גבור ואיש מלחמה שופט" וכו', עיי"ש בחגיגה י"ד א' פירוש לכל תואר, וכולהו איתנייהו ב' בהגאון המנוח דנן. ידוע, דכשנסתלק, גדול גאוני ליטא, סיני לו נקרא, רבנו יוסף זכריה שטרן בעל זכר יהוסף אב"ד דשאוויל, שלא הי' לו אח ורע בדור הדעה דאדירי התורה דליטא, הספידו הגאון הגדול בדורו ר' איצלה מפונב'ז בעל זכר יצחק, ואמר דבקבר זה גונזים הם בשעה ההיא את כל התלמודים – בבלי, ירושלמי, ספרא, ספרי, מכילתא, ראשונים ואחרונים. כן נאמר אנו על העדרו של הגאון בעל "משמר הלוי" זי"ע שנטל עמו כל החמודות והאוצרות של תורה.

ידי רוטטות מחרדה, ועצמותי רוחפות ממגור, ודמעות זולגות מעפעפי, בהעלותי על לבי, שהגאון האדיר רמ"מ הלוי נ"ע איננו עמנו עוד. השליך בעל הרחמים אמיתתה של תורה ארצה. מי מילל ומי פילל שהגאון ציס"ע רמ"מ הלוי זצוק"ל יתכסה באדמה, כמה חצופה וארורה האדמה, שבלעה אותו, האיש אשר אמרנו בצילו נחיה, ששתלו הקב"ה בדורנו העני, שלא הי' כדוגמתו משנות דור ודור, וזכינו אנו דלי תורה וקטני מעשים להסתופף בצילו הקדוש, ועמדנו ליד דמות מופלאה ונוראה. אבידה שאינה חוזרת, חידוש שכמוהו לא היה זה כמה שנים. יש "תלמיד" לרבותיו, ויש גדר אחר יותר נשגב ורם במעלתו, בחינת "עבד" לרבותיו, [כמו שמצינו שתי בחינות לעניין תפילה – זה כשר לפני המלך, וזה כעבד לפני המלך, כידוע]. שאיפת התלמיד להתגדל על ברכי הרב, ולזכות לגדול כמותו, ולהגיע לדרגותיו, כי כן הי' גם רצון רבו בשעתו, שהרי גם הוא ינק משדי רבו לשם אותה מטרה, וכן הלאה – דור דור ומוריו עד למעלה בקודש, כלי מכלי אבירי לב, גבורי התורה והיראה. אמנם שונה "עבד", דנשאר לעולם נרצע לעבוד את רבו, וגופו קנוי לו לגמרי, ואין לו כלל קניין לעצמו, דמה שקנה עבד קנה רבו, וכמו שאמרו חז"ל: "עבדא כל מה דדיליה שייכי למרא", ללא כל שאיפות להיות באיזה זמן מן הזמנים כבעליו, האדון, רבו. ודוגמא ויסוד לזה מצינו אצל אליעזר עבד אברהם, דעוד בהיותו ארור, אמרו חז"ל: "דמשק אליעזר", שהי' דולה ומשקה מתורתו של רבו לאחרים, והנה הרי לא הי' לו אז באותו זמן מגרמי' כלום, אף לא שום רצון והשתוקקות להיות מולך כאדונו, כי הי' ארור, ולא חשב שיבוא אי פעם לכלל ברוך, רק כל תפקידו וחפצו הי' לעשות

רצון רבו, ולעמוד לפניו לשרתו, ולמלא פני תבל מתורתו של רבו, ולפרסם אלקותו יתברך ללא כל כוונה ומטרה אחרת.

כן יש להגדיר את הגאון המנוח זצוק"ל דנן, שגדל ועלה למעלה למעלה, משיוירי כנסת הגדולה, אדירי התורה הקודמים, מרא דכולא תלמודא, אשר כל רז לא אניס ליה בהעמקה והבנה הישרה, ואי ח"ו היו חלקים בתורה משתכחים, הי' יכול להחזירם כמתכונתם, בבקיותו ובהבנה הנפלאה שלו, ועובדא ידענא, דמרנא החזון יחזקאל זי"ע אמר פעם בעידנא דחדוותא להגאון הרב זוין זצ"ל: "אני לא צריך האנציקלופדי' שלך, יש לי לידי את שולזינגר, גם כל התוספתא עם ה"חזון יחזקאל" על כל חלקיו וזכר הוא ברגע כמימרא יותר ממני, המחבר". קדוש מרחם אמו הי', עוד בהיותו טלי', קודם הגיעו לעול המצוות, למד כששים פעם כל מס' כתובות ש"ס קטן, וידע אותה ע"פ, שר התורה במלוא מובן המילה ללא כחל וללא שרק. לבו כלב הארי בתורה מבעית, לחם מלחמתה של תורה מנעוריו, אורייתא הוא דקא מרתחא ליה, ולא חת מפני כל, שם לילות כימים בתורה, ושכינה כנגדו, כל ימיו בעמוד והחזר קאי, לא פסיק פומי' מגירסא, משנתו היתה סדורה לו בכל מקצועות התורה כאחד, תורה שאין בה דופי. עם כל זה נשאר תמיד לעולם עבד לרבותיו, ולא ראה עצמו כלל, שייף עייל ושייף נפיק, כשיריים ממש שאין בהם כלום, אף לא כהדין גרמיזא הבא באחרונה, כאסקופה הנדרסת לפני גדולי הדורות, ונאמן וקיים מאמרם כלשונם ממש, ונלחם על דבריהם ושיטתם כארי ביום קרב, ללא כל חשבונות מצדדים וצדי צדדים. בן בוזי, שהי' מבזה עצמו על דברי תורה כבוד רבותיו. מי שזכה ללמוד ממנו, הבחין שלא אמר מעולם דבר שלא שמע מרבותיו, דרשו מעל ספר ה', כל ספריו ושיעוריו שהוציא בפה ובכתב, אחת מהם לא נעדרה, ותמיד הי' עבד שלהם כבחיים חיותם עומד ומשמש לפניהם, לפני רבותיו, אלו שהעניקו את החמה בגבורתם, והאירו שמי היהדות בתורה ובעבודה ובחסד, מעתיקי השמועה עד משה רבנו הרועה הנאמן, ה"ה מרן רי"ז הלוי, החזון יחזקאל, הקהילות יעקב, האבי עזרי זי"ע, ויבדלחט"א גדול דורנו, מרן הגרי"ש שליט"א, והגאונים האדירים בני המלך לבית הלוי ה"ה הגאון ר"ד והגאון ר"מ שליט"א. אין אצלו לשון לפענ"ד, רק פירש דבריהם בלבד, ונשא ונתן בדעותיהם ובמלחמתם הטהורה, להעמידם על תילם.

הצניעות בראש מעלותיו להתפאר, כל ימיו של אותו צדיק כשבעים שנה אפילו אומנא לביתה לא קרא, לא הי' לו שום גינוני כבוד ומלכות. מלבושי תפארת ומזרח וכדומה, ללא משמשים ומשרתים ועבדים, לפעמים כשתש כחו מעמל תושיה, נסע בכסף מלא בשירות מוניות מביתו לביהמ"ד הידוע, "ירחי כלה", לא הסכים שיכתבו עליו שום תארים חוץ מ"הרב" בלבד, ואין צריך לומר, שלא נתן אף לידידיו מקרוב, לרשמו בנשיאות של מוסד שתחת ידם, נקי היה לביתו, ולא הי' לו הנאה של כלום, כעבד ההולך בבגדי שימוש, ומבשל בהם קדרה לרבו. וכבר השריש לן החסיד הנורא, הלוצאטו, ב"מסילת ישרים" בחלק הנקיות פי"א, דכלל

הדברים וכו', דאי אפשר לו להיות עבד נאמן לקונו, כל זמן שהוא חס על כבוד עצמו, תרתי דסתרי ניהו. התבוננתי בשלשה אופנים לשימוש – א] כהונה ב] הרמה ג] הוצאה. כהונה – בעי בגדי כהונה, ואין בגדיהן עליהן – אין כהונתם עליהם. הרמה – עבודה היא, וצריכה בגדי כהונה, אבל פחותים מהן, לפי שאין דרך ארץ שימוזג כוס לרבו בבגדים שבישל בהן קדרה לרבו, והוצאה – בבגדי חול אף שאין בעלי מומין מוציאין אותו, עי' ר"ם פ"ב מתמידין ומוספין, או דגם הוצאה בעי בגדי כהונה אבל פחותים כמו הרמה, או דסגי בהו בשני כלים, עיי"ש כל הסוגי' ביומא כ"ג ב'. "כהונה" הוי שמוש כשר לפני המלך, מזיגת כוס וכדומה, עבודות חשובות ומכובדות, ו"הרמה" וכ"ש "הוצאה" כעבד שמבשל קדרה לרבו. שו"מ כן ברבנו בחיי עה"ת ריש צו, עיי"ש שהגדיר הנך מצוות דהרמה והוצאה, לעבודות שישפיל כבוד עצמו לכבוד האדון אפי' בעבודות בזויות וקלות. הגאון בעל משמר הלוי הי' כל ימיו משמש ומשרת לרבנותיו בגדר עבד, הוצאה בבגדי חול, ואף לא כהרמה וכ"ש כהונה, דבעו בגדי כהונה, כי לא ראה עצמו כלל כנגד אורם הגדול שחפץ עליו.

אמרו חז"ל, שרשב"י בחר מכל צדיקי העולם ליותם שיפטור את כל העולם מן הדין, ועימי' ר' אלעזר בנו, ומדוע צירף למותב תלתא רק אותו צדיק, שהרי גם הוא לא הי' בצער מערה כמותם, גילה לן רש"י בסוכה מ"ה ב' ד"ה יותם בן עזיהו, צדיק היה ועניו יותר משאר מלכים וזכה בכיבוד אביו, ועליו נאמר: "בן יכבד אב", שכל הימים שהיה אביו מצורע, והוא היה שופט עם הארץ כדכתיב: "ויותם בן המלך על הבית" וגו', לא נטל עליו כתר מלכות בחייו, וכל דינין שהיה דן אומרן היה בשם אביו. כן ממש הי' מתנהג הגאון הנורא המנוח, עניו הי' יותר משאר תלמידי חכמים, ואף לרעיו ולתלמידיו הי' אומר יצירה וחדוש שלו, כאילו של אחר הוא, ולא ידע ממנו כלל, כי כל מהותו וחפצו הי' להרבות תורה בישראל ולהאדירה, כעבד שעושה רצון רבו בשלמות גמורה, ורצה תמיד להיות מהתלמידים ולא מרבתיהם, לשרתם ולפרסם תורתם ולגרוס כלשונם ממש, ולהפיץ דעתם והשקפותיהם בכל תחומי החיים ברוח ובגשם כאחד. וזהו ענין מה שנאמר בתורה: "משרת משה" ולא תלמיד משה, וכ"ה אצל שמואל ועלי, לשון משרת, וגם גבי אלישע ואליהו הלשון: "אשר יצק מים ע"י אליהו", ומלבד הכוונה כפשוטה מה שדרשו חז"ל על שמושה של תורה בפועל, הרי יש כאן גם הבנה בגודל לימודה, שקונה תורת רבו כעבד המשרת לפניו, וכעין בישול קדרה לרבו או יציקת מים ושאר דברים וכמש"נ, בינו נא זאת.

ובערכין י' א': "מגריפה היתה במקדש, עשרה נקבים היו בה, כל אחד ואחד מוציא עשרה מיני זמר". ופירש"י: מגריפה – שבה גורפין את דשן המזבח. ובתוס' עמדו, דהא היתה של כלי זמר. ונראה, דבכוונה עשו גריפת הדשן בכלי זמר, להורות על גודל שרות של עבדות – בישול קדירה לרבו – שתיעשה בשמחה ובקול זמרה כמו שימוש של כבוד. והתורה כבר רמזה לשון זו: "תחת אשר לא עבדת בשמחה" דייקא, והבן היטב. הגאון המנוח זי"ע הי' עושה כל עבודותיו

בשמחה רבה ובנפש חפצה, ולא בחן כלל את מעשיו, אי עבודה בזויה היא או מכובדת, כי חדות ה' היא מעוזו, ומי ידמה ומי ישווה לו בכגון דא.

אמרו חז"ל במנחות מ"ד א' ת"ר חלזון וכו' ועולה אחת לשבעים שנה, ובדמו צובעין תכלת, לפיכך דמיו יקרים, ופירש"י בד"ה לפיכך, שאינו עולה אלא אחת לע' שנה, דמיו יקרין. המנוח דנן הוי מרגניא טבא דלית בה טימי, מזוקק שבעתים, איש האשכולות, גברא דכולא ב', שהאמת אהוב לי' מכל חללי דעלמא, ונלחם מלחמתה של תורה לקיים מילי דשמיא. גדול היה האיש מאד ורב גוברי' באופן שאינו מצוי כלל לפי ערך דורנו העני והדל, ועולה אחת לשבעים שנה תכלת טהור כעין זה ללא סיגי קלא אילן, והפלא ופלא איך זכינו לאורו, ומעתה פי כמה כפל וכפלים החובה להתאונן ולבכות ולהצטער על צרתן של כלל ישראל שפרח מאתנו איש האמת, והמרגלית היקרה שהיתה עמנו כמה שנים טובות, ושתלה הקב"ה בנו ע"י הבטחת כי לא תשכח מפי זרעו, נעלמה מעיני כל חי.

תורה תורה חגרי שק, אבל יחיד עשי לך, כמה שנים טובות נכונות עוד להיותו מתעסק בך, ומקהיל קהילות ברבים, ומעלה רום יקר תפארתך, אילו זכינו, כי המתבונן בכל ימי חייו הקצרים, הרי עשה שלא תשתכח תורה מישראל, [עי' ריטב"א סוכה שלהי פ"א], ונטל הרבה עטרות לה הוא יומא עלמא דאתי, ראשון לעמק העיון בשעור הדף היומי, בעמלה של תורה ע"פ קניינה, שלכתחילה הרי נוסד על יסוד הבקיות לבעלי בתים בלבד, לקיים בו מצות והגית בו יומם ולילה, כק"ש שחרית וערבית. ראשון לשיעור קדשים בעיר התורה בני ברק, שזו העבודה ואשי ישראל שנשתיירו לנו לאחר החורבן דבית ה', ומרנא החפץ חיים זי"ע חיבר ספר מיוחד לזרז לימוד זה, כידוע. ראשון לחשבון עוונות, לעוות הקלקולים והסטיות מדרך המסורה לו ממעתיקי השמועה, וללמוד לבני תורה קשת ומלחמתה של תורה והשקפת עולמם מבארם של רבותינו נו"נ. גדול ההשקפה לטובה, סיפר לי, שהגאון ה"חזון יחזקאל" אמר לו פעם בזה"ל: שולזינגר, אתי אתם מדברים רק בלימוד, השקפות – רק בבני ברק אצל הרב שך. ראשון להתארגנות חסד וגמ"ח, וכל ארגוני החסד כקופת העיר וכדומה – תלמידיו ותלמידי תלמידיו, ובאו אחריו, ה' עמוד החסד במלוא מובן המילה ללא גוזמות, מקור הרחמים, אחיעזר ואחיסמך, ואישתפיך חמימיה לכל נפש שבור וצולע, מר נפש ונדכה, וגבר בכולן שמונה המעלות דמתנות עניים וצדקה וחסד, שמנה רבנו משה ביד החזקה שלו. מי שמע כזאת מי ראה כאלה, כפי שידוע לי מקרוב, שמכר בצינעא חפציו היקרים וכתבי יד דגדולי האומה, למען עזור לזולת ולתמיכה בלומדי תורה ללא ידיעת ביתו. ובדידי הוי עובדה ובמו עיני ראיתי אברך אחד ת"ח, שבא בצער גדול ובאנחה רבה לאחר פטירת זקני רבנו זי"ע, והתלונן לפניו על קביעות שהי' לזקני זי"ע לתת לו כל חודש כאלף דולר להוצאות ביתו הגדול, ומה יעשה עתה, והבית ריקם, וביקש מהרבנית תחי' לתת לו אלף דולר, כדי שלא לבטל צדקת רבנו הגדול זי"ע. איכה יועם זהב ישנה הכתם הטוב, משמח את המקום משמח את הבריות. כשהגאון הגדול ר' יעקב קמינצקי

זי"ע בא לבקרו בביתו, בצאתו מן הקודש, ליווהו הגאון "משמר הלוי", ושר לפניו בכל כוחו ומחא כפיו זו בזו, כלוי העומד על דוכנו, בתוף וכינור ועוגב יזמרו לו.

רחוק מכל טובת הנאה וסיוע בבית הגרנות לעניים, סיפר לי אחד נאמן, שהגאון המנוח ביקש ממנו סכום גדול של כסף להוציא ספר של קדמון אחד שאינו בנמצא, להגדיל תורה ולהאדירה, שוב פגשו ליד ביתו, וביקשו להמתין רגע קט, ונכנס והוציא לו אותו סכום ממש, שלא נגע בו כלל, ואמר לו, שלא היה צריך לזה, והחזירו בשלימות. והנה מנהג הבריות, כיון שעלה שוב, אינו יורד משולחן מלכים, ואוכלים אותו מיד חי, ובכל מיני היתירים משנים מצדקה לצדקה ברשות הנותן, והנותן מתבייש לבקש הממון. הרי לכם מקצת שבמקצת מנקיות הכפים שהי' לו להגאון דנן, ומשום יקרא דחיי ויקרא דשכבי אין להאריך בזה יותר, ודי לחכימא ברמיזה.

והנה נחרב לעינינו בית מקדש מעט בחודש מנחם ציון, ושועלים הילכו בו בכל מיני סטיות וקלקולים בדרך התורה המסורה לנו ע"י גדולי האמת, מי יעמוד בשער וירפא את מזבח ההרוס, רח"ל, הרי עיקר שלימות בנין האומה הושרש לנו מאבותינו ורבותינו מנחילי המורשה בתוך כתלי בית המדרש עצמו, וכל עבודתם בכל הדורות היתה למשמרת לבני ישראל, וכשבעלי העיון תופשי התורה נקיים מכל מום ונפתול, הרי משפיע הדבר ממילא חוצה, חכמות בחוץ תרונה, ותורה מכרזת על אכסני' שלה, ומשפיע הדבר במישירין ובעקיפין על כל העולם כולו, שיתקרבו הרבה לדת האמת, ויתווספו הרבה בעלי תשובה, ואף שרב שכרה משלם, קרוב הרחוקים, וזוכה על ידה לנחלת ה' ולחלקו של הקב"ה כידוע מחז"ל, מ"מ כל הדורות העדיפו לשמור על גחלת ישראל הנשארת, חומות הברזל הפנימיים שלא יהי' בהם שום סדקים ופרצות, פך השמן הטהור המונח בחותמו של כה"ג, שלא יעבור זר בתוכם ויקלקלם, ושוב לא יהי' למי לקרב הרחוקים להכניסם אל הקודש פנימה. רש"י ריש קהלת כ' ד"אלה הדברים" דריש משנה תורה, הוי לשון קשה ותוכחה, דכתיב בי': "וישמן ישורון ויבעט". ותמה אקרא, הרי כל חומש דברים מלא על גדותיו תוכחה לבנ"י ע"י הרועה הנאמן שנפרד מהם קודם מותו, מקציפים הייתם וגו', ממרים הייתם וכו' וכו'. וחשבתי ע"פ הספורנו שכ': "ישורון" המה בעלי העיון ותופשי התורה, דכשהם מבעטים, משפיע הדבר על ההמון, עיי"ש דברים נוראים. הרי לפנינו, דעיקר התוכחה נאמרה לסלק מהקרובים אל ה' דברים החוצצים, ועיד"ז ההמון ופשוטי העם יתקרבו למוטב ולמסילה הנכונה, משא"כ בכל המקומות שהתוכחה מופנית בעיקר לכלל הצבור, ומשום כן תפס רש"י בדווקא לשון התוכחה לאנשי המעלה. וזו היתה עבודת המנוח הגאון זי"ע כל ימי חלדו לקיים מילי דאבות לבני התורה ולבעלי העיון, לא לסטות מבית מדרשו של ה"נפש החיים" ושאר תלמידי מוסרי התורה, ולשמור בדק בית ה'.

משה כתב ספרו י"ג ס"ת בההוא יומא דאסתלקותי, ונתן לכל שבט ושבט ס"ת אחד, ואחד הניחו בארון הברית יחד עם הלוחות, והי' שם כך לעד, עי' ר"ם בהקדמתו להי"ד. והנה אצל

מלך נאמר בתורה: "וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלויים". וכוונת פשוטו של מקרא "מלפני הכהנים הלויים" – הספר המוגה מספר העזרה, ספר תורה של משה, ספר הי"ג, שלא שלטו בו מגע זר ויד אדם, טהור הוא וגם פרוש יד ליד מידו של הקב"ה במעמד הנבחר. הגאון המנוח זצ"ל החדיר בתוכנו בכל פעם והודמנות, ומרגלא בפומי' הוי, [ויסוד הדברים ניתנו מפי הגר"ז סורוצקין זי"ע בהספידו מרן הגרי"ז זי"ע, ומובא בפניני אבי עזרי עמוד שי"ג] והתם קאימנא, ואין אומרין בפניו אלא דבריו של מת, שזקני, רבנו הגדול זי"ע, הישיש הקדוש, שנשתייר לפליטה [בעת ההיא], הי' בבחינת הס"ת הי"ג שכתב משה, ת"ח אמיתי גופו אש, כנתינתו מסיני מימינו אש דת למו, להוכחה על כל ספרי הקודש שבידי כל ישראל, ושמירת מצוותי' של תורה ומנהגי ישראל הקדושים והשקפת עולמם שלא יעיוו ויוכלו לזייפם רח"ל. ומכלי לכלי לאחר הסתלקותו גלתה שכינה, אהל שכן באדם, גדול דורנו, מרן הגרי"ש יבדלחט"א, והנה המגביה לספרי התורה בכל פעם, זאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל, שהראה חזותם וכתיתם האמיתית לעם, לעיני כל ישראל, מימינם ומשמאלם בכל מקום ובכל שעה, והחזירים תמיד לפניהם ולאחריהם בכל אתר ואתר, ע"פ ה' יסעו וע"פ ה' יחנו בכל המצבים והזמנים, וכל העם ענו אחריהם ואמרו "מקודש מקודש", הי' הגאון רמ"מ המנוח זי"ע, וידוע השכר דברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת, ושנוטל שכר כנגד כולן, כי טל אורות טלך, כל מי שיש בו אור תורה, אור תורה מחייהו, מי לנו כהגאון המנוח דנן שעשה התורה עיקר והכל טפל, ומתורגמן לתורה הי', ומסר דבריה בדקדוק אמת רב ודק לפני העם בכל נושא ובכל פעם, ולא חת מפני כל.

הביאוני רעיוני, ספרא קדמאה של אותו גאון וצדיק הי' על "יומא" ובל תאחר, והנה בההוא יומא יום סליחה וכפרה יום שניתנו בו לוחות האחרונים, אמרו חז"ל יומא ע' א' שכל אחד הי' קורא בתורה ומראה ס"ת שלו וחזותו לרבים, זה א-לי ואנוהו. וטרחו המפרשים מדוע עשו זאת באותו יום הקדוש דייקא. ונראה ע"פ המתבאר, דרמז עמוק טמון בו, דדווקא ביום זה של מסירת התורה, דת האמת, הזמן המתאים להראות כליל השלמות של תורה ונאוותה ותפארתה ללא כל זיוף, כחל ושרק, שאל אביך ויגידך זקניך ויאמרו לך, אמרות ה' טהורות, דור דור ודורשיו מקבלי התורה ומעתיקי' עד משה, כולם מה' אלקי ישראל.

ואנהי' לי' זכותא דהגאון המנוח זי"ע, כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה, ענין הנשגב דהגבהה של ס"ת, שהפליג בה הרמב"ן בפ"י עה"ת, דעלי' קאי קרא דאשר יקים את דברי התורה הזאת, ואמרו שנוטל שכר כנגד כולם, וצריך להתבונן טעמא דמילתא, וזיכני ה', דהרי ס"ת הוא העד הנאמן על כל באי העולם שנא': "והיה שם בך לעד", כמש"כ ר"ם שלהי ס"ת פ"י ה"י, ובהי"א כ' דברים שבלוחות הברית הן הן שבכל ספר וספר, והן גם נקראים בתורה "לוחות העדות". ובעדות נאמר בתורה שלהי פ' ויקרא, "והוא עד או ראה או ידע" ואמרו חז"ל: ראה או ידיעה, ראה – ההלואה עצמה, וידיעה – ההודאה שחייב לו ממון, עיי"ש ברמב"ן. ומשום

כן אנו משתמשים תמיד בעדות של הס"ת בשני האופנים גם יחד, בקריאה ובשמיעה כנאמר נחמיה ח' "ואזני כל העם אל ספר התורה", [עי' סוטה ל"ט], וזו הידיעה מה שכתוב בה, וגם בהגבהה לראית הכתב האותיות והאזכרות המקודשות שנקראו והושמעו על ידינו. ולפיכך המגביה נוטל שכר כנגד כולן, דבחדא מחתא ע"י הראיה, יש לו את כל העולים יחד. גם במעמד הנבחר היו שני דברים – שמיעת הדברות וראיית הקולות, והוא כפתור ופרת.

דמוע תדמע עיני טיף טיף, לבי לבי על הלך ארון האלקים אבי התעודה אשר זכה לכתרה של תורה, רב פעלים אשר הכה את הארי בלילות כבימים בספרא דבי רב תורת כהנים, אש המערכה, ודלה עמיקתא ומסתריתא מן המאכלות הפנימיות, כמו שסיפרו לי שבעודו עומד לפני ה' בלילות בישיבת סלבודקא, ה' מתחכך בתנור להתחמם כנגדו בלילי טבת הארוכים, מי יודע אם נזכה שוב לראותו, ויתננו מצע תחתיו לעלמא דאתי.

המלך שלבו לב כל ישראל, כ' הר"ם בהל' מלכים שדבקו בתורה יתר משאר העם, וכבר עמדו בזה הרי כלל ישראל מצווין שלא להתבטל מהתורה אך לרגע אחד, כידוע, עי' מש"כ באבן האזל לדודנו זי"ע. ושמעתי מאאמו"ר הגאון הגדול שליט"א ע"פ דברי הנפש החיים הידועים, שאם יתבטל העולם רגע אחת מת"ת חוזר הכל לתוהו ובוהו, ואף שכל באי העולם יהיו צדיקים כרחב"ד ורשב"י שזכותם מגינה עליהם, ויקיימו באותו זמן כל המצוות שבתורה, לא סגי בהכי, אלא דצריך לקיים הלימוד בפועל. ועפי"ז י"ל דכיון שהמלך לבו לב כל ישראל, הרי כשהמלך מתבטל רגע אחד מתורה, הוי כבאותו רגע נדם ושתק הלימוד מפייהם של כל ישראל כאחד. וחשבתי לפי"ז, דזו התביעה על יהושע: "עתה באתי", עי' ריש מגילה, ואף שפקות נפש דוחה לכל התורה כולה, והרי עמדו במלחמה להשבית אויב ומתנקם, מ"מ כיון דיהושע דין מלך עלה, עי' ר"ם ריש מלכים, הרי בביטולו יכול כל העולם לחזור לתוהו ובוהו, ולפיכך מיד "וילן יהושע בעמק", בעומקה של הלכה. והבן היטב. מאן מלכי רבנן, כשתופשי התורה אדירי' וסומכי' מתבטלין לרגע מתורתם, הוי כנדם הלימוד מכל העולם כולו, רח"ל, והחסיד המנוח לרוב אחריותו ואהבת התורה שלו, כל ימיו של אותו צדיק לא מש הלימוד מפיו, וקיים השקידה בפועל, ארבעים שנה לא זו מאהל מועד ביהמ"ד "ירחי כלה", והרביץ בו תורה לעדרים ללא כל הפסקות של מנוחה, ולא השתתף אף בשמחות של בני משפחתו, והרהר בה כל שעה, וכממשל חכמתם על דברי תורה עם השועל והדגים, וכמו שסיפרו לי בניו היקרים, ה' עליהם, דכשנתעסק בצדקה כמה שעות, והי' מונה מעות, אמר באמצע לאחד מבניו: אתה חושב שאני לא מהרהר כל העת בדברי תורה?!

אם על כל ת"ח אמרו חז"ל, שאין לו תמורה ק"ו בו בנו של ק"ו, הגאון רמ"מ נ"ע, שהי' בחינת מקדש ה', ד' אמות של תורה ועבודה וחסד, ארון הברית גלה לבבל, כבוד החכמה וזיו יקרה, ובפרט סדר חכמה בית קדשנו ותפארתנו, וערבה כל שמחה, בטלו השקדנים ואבדה עצה מבנים. שמעתי מפי רבנו הגדול מו"ז זי"ע בעת הסתלקות כ"ק הגה"ק מסאטמר זי"ע, שחש

מעין היתמות בזמן הסתלקות הכהן הגדול מראדין זי"ע, והנה אנו חשים, בני התורה בפרט, מעין היתמות ששררה בעת עלות בסערה אדוננו רבנו הגדול מו"ז נ"ע בסערה השמימה, פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה של העולם, עולם הפוך ראינו, כמה גדולים מעשה חייא, כל יומא ויומא הוי יתיב מראה פנים בתורה, צולל במים אדירים, כל מי ששמע קולו תצילנה אננו, ובחגורתו אשר במתניו עוות דרך רשעים הולכי עקלתון, בשעה שפתח פיו, הכל נעשו כחרשין לפניו, היו נהירין לי' שבילי דכולי תרי תלמודאי ספרא וספרי וכו', כמאן דמונח בכיסתו, משחר ילדותו חשקה נפשו בתורה, והשים ימים כלילות כחשכה כאורה בשעה שבני אדם שוכבים על מטותיהם, [וכמו שאמר לי הגאון המנוח זי"ע בשם אביו הגדול, שהי' אומר לו תמיד, להתפלל שעות רבות הזמן המתאים לזה בעת זקנה, כשכבר כלו כחות קניני התורה], מאן דחמא חמא.

כל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה', מההוא יומא דנח נפשי' דרבי, דרכי ציון דירחי כלה אבלות. כשיכנסו בעלי תריסין לביהמ"ד, יהיו בוכין לשמעתא דאזלא מינייהו, אי גנוחי אי ילולי, ומדכרי אהדדי, כאן לא שנה רבי, רבי חייא מנין לו, וישוטטו לבקש עפרא דתותי כרעיה, כדי לכחול לכל הפחות עין אחת, ויאמרו זה לזה החברים, מאן יהיב לן מהני מילי מעלייתא דהוי אמר רב, דהוו נהירין לי' שמעתא כבימי חוני המעגל, דברים שמחים כנתינתן מסיני, הכל הי' מונח בבית גנוי לבו, ערוכה בכל ושמורה, ועתה חסרנו כל זאת, מי יתן לנו תמורתו.

וכמים הפנים אל הפנים, אור החזור, כאשר למותר דבר שפתים, להודיע לכל גלוי עיניים, יפעת השמש בצהרים, שכל גדולי הדור האמיתיים השתוקקו אליו, מרן רי"ז הלוי חיבבו מאד כידוע, הגאון בעל החזון יחזקאל זי"ע לא התחיל להרצות שיעורו עד בוא תלמידו וישב ודן לפניו בקרקע, ידועה הקירבה מעל ומעבר שנהג בו אותו זקן הגה"ק הקה"י זי"ע, ועינינו ראו ולא זר כבוד התורה, שהנחיל לו זקני, הישיש הקדוש [לשונו של הגאון המנוח בכל הזדמנות] האבי עזרי זי"ע, ופעם אמר לו זקני זי"ע באחת ממלחמותיו, וחזקו בפסוק הנאמר בגדעון: "לך בכחך זה והושע את ישראל". מקורב הי' מאד לאדוננו גדול הדור הגרי"ש שליט"א. סיפר לי המנוח הק', דבאחת פגישותיו הקדים מיד בכניסתו לברך עליו הברכה שחלק מחכמתו ליראיו בשם ומלכות, ובשמוע מרן יבדלחט"א הגרי"ש הברכה, אמר לו ברגע כמימרא לומר מיד בתוך כדי דיבור: ברוך שם וכו'.

עוד ראינו בו דבר נורא, מעין השילוב שראינו אצל אדונינו, רבנו הגדול, זקני זי"ע – קשה כארו במילי דשמיא, ורך כקנה במילי דעלמא, תקיפות דעתו בכל עניני שמירת התורה, שלא לוותר על קוצו של יו"ד, חזק ואיתן היה בדעתו ללא ויתור של כלום, ומאידך גיסא, נמיכות דעתו לכלל ולפרט כאחד, והעביר במילי' בדברים שאינם חפצי שמים, והקדים שלום מרחוק לכל אדם, אפי' לילד בשוק, בהכנעה גדולה ובכפיפת כל קומתו. הככר והמקל ירדו

כרוכין מן השמים, מאז יהל נרו על ראשינו ראינו כן בכל שיחה ודרשה שהוציא מפיו זה לעומת זה, ואין בו סתירה של כלום, דהאמת דכל ת"ח אמיתי שלא הסיח דעתו מתורה, וכתבם על לוח לבו, וחקקם בעצמותיו, בכחו הגדול להפריד זה מזה לגמרי, עוז הגבורה ונמיכות הקומה. במה נתנחם באבדן האדם המעלה.

לא נאמר בו מיתה כ"א גויעה לצדיקים, ת"ח אין להם מנוחה, ילכו מחיל אל חיל, מה רב טוב הצפון לצדיקים, כי הניח אחריו מטה שלימה, תבדלחט"א אשה יראת ה', בת ת"ח הגר"ש כהן זצוק"ל, אישון עינו ותלמידו של רבנו הגדול רוח אפינו בעל החזו"א נבג"מ, מקור מחצבתה מקדושים אשר בארץ, גאוני ווילנא, הכהנים בני אהרן עם קדושיך, וזרע ברוכי ה' הנלווים אל ה', בנין וחתנין רבנן תלמידי חכמים מופלגים מרביצי תורה ויראה, אוהבי ה' ושומרי משמרתה של תורה באמת. ועל הכל שפתותיו דובבות בקבר בכל עת ע"י תורה שבע"פ מפי תלמידיו ושומעי לקחו, ותורה שבכתב, ספריו נכסי צאן ברזל לדורות, המלאים תורה ויראת ה' טהורה.

איכה מאור נטמן בחול, איכה חול על קודש גבר, על כל הצדיקים אמרו: "והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך", אין כבוד אלא תורה, כל רבותיו ששימש בחייהם ובמותם, רבותינו לבית הלוי מבריסק, ה"חפץ חיים" שהגיד שיעורים בספרו תמידין כסדרן, מדי שבת בשבתו, מורו ורבו המובהק ה"חזון יחזקאל", רבותינו אבירי הרועים, ה"אבי עזרי" ו"הקהילות יעקב" זי"ע, ומה להלן עומד ומשמש, אף כאן עומד ומשמש.

נתעלם מן העין אבי גדור, מפני הרעה נאסף הצדיק, צרת הכלל והציבור הוא, עי' בר"ם ריש תעניות, יום הכסה ממשמש ובא, ספרי חיים ומתים פתוחים, יראו כל עובר החרות על הלוחות, האיש אשר ה' לנס, והיה כשושן פורחת, ושב אל עפר, ומראהו נשחת, נא שימו על לבכם, ושובו בתשובה נוצחת, כלשון קודש הקדשים רבנו יהונתן בעל התומים על מצבתו. ה' יגדור במהרה פרצות עמו ישראל ברחמים, ונסיים בפסוק המנוח זי"ע, בהספידו על גדולי האומה: "כי ה' יהי לך לאור עולם ושלמו ימי אבלך".

ובזה תמו דברי, ועדיין לא כלו דמעוטי ואנחותי, עד ירחם ה', ויקיצו ישיני עפר בב"א,

אי"ש ברגמן

לזכרון עולם יוחק עלי ספר

זכרו הטהור של גיסי היקר והנעלה
שקדן מופלג בתורה יומם ולילה
אהוב על המקום ואהוב על הבריות
אציל המידות ועדין הנפש
ממצוייני הלומדים בישיבת "קול תורה"

הבחור ישראל נח בלוי ז"ל

בן יבלחט"א מו"ח הרה"ג רבי פרץ שליט"א

נזדכך ביסורים קשים ומרים וקבלם באהבה רבה
ותעל נשמתו הטהורה בסערה השמימה
טרם מלאות לו עשרים שנים
ביום המר כ"ה תשרי תש"ע

אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת רוח
ליוצרו, וגדל בשם טוב, ונפטר בשם טוב מן העולם,
ועליו אמר שלמה

טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו

ת.נ.צ.ב.ה.

**סוף דבר הכל נשמע
את האלקים ירא
ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם**

לעילוי נשמתו הטהורה ולזכרון עולם
של זה האיש המסור לתורה ומצוותיה
ישב כל ימיו באהלה של תורה מנערותו עד יומו האחרון
היא היתה שיגו ושיחו, בה יגע ועמל,
ומאורה נתעלה ונתרומם
באצילות מידותיו הטובות והצטיינותו בעדינות הנפש
גבר דחיל חטאין ירא וחרד על קלה כבחמורה
ודקדק במעשיו על פי תלמודו
במצוותיו חפץ מאד, שייף עייל ושייף נפיק

הרב הגאון
רבי נפתלי ב"ר יעקב צבי לוי זצ"ל

נלב"ע כ"א אלול תש"ע

ת.נ.צ.ב.ה.

עיני עיני יורדה מים

לזכרון עולם יוחקו עלי ספר

נשמתם המהורה של המשפחה האצילה

שלשה דורות של תמימות ומוהר לב מופלא בעבודת השי"ת

הרב אריה לייב ז"ל בן יבלחט"א רבי אברהם יוסף ברנשטיין

זוגתו מרת שרה רבקה ע"ה בת יבלחט"א רבי לוי יצחק גולדשטיין

בתם מרת מלי מרים גוטשטיין ע"ה

ובנה הפעוט מרדכי אהרן ע"ה בן יבלחט"א ר' דוד צבי הכהן

בנם הבחור יוחנן ז"ל

בתם הבתולה חנה הניה ע"ה

בנם הילד מרדכי אהרן ז"ל

עלו כולם כאחד בסערה השמימה ביום מר ונמהר עד מאוד

כ"ה מנחם ציון תש"ע

והובאו למנוחות במעמד רבבות אלפי ישראל

ביום פוא"ב ערש"ק פרשת ראה

ביום הזעם הנורא כאשר באה השמועה הרעה

על פטירתם הטראגית והמועזת

רגזה ותרעש הארץ, ונחרדו כל יראי ה' חרדה גדולה ועצומה על

דבר האסון הנורא, כי נגדעה משפחה שלמה מכרם ישראל, ולא

היה ביום אף ה' פליט ושריד

ייטיב ה' ולא יוסיף עוד לייסרה

אמין ברכים כושלות חלק יעקב ומושיע בעת צרה

לצדק ימלוך מלך יאמר שלמו ימי אבלך לאורו נסע ונלך